BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III
6
C
23

Digitized by Google

6. C. 23

Digitized by Google

SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI EPISTOLA AD CÆSARIUM MONACHUM.

JOANNES HARDUINUS *Societatis* JESU *Preſbyter notis illuſtravit, ac diſſertatione*

DE SACRAMENTO ALTARIS.

PARISIIS,
Excudebat FRANCISCUS MUGUET, Regis & Illuſtriſſimi Archiepiſcopi Pariſienſis Typographus.

MDCLXXXIX.
CUM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI
EPISTOLA
AD CÆSARIUM MONACHUM.

INcipit epiſtola beati Joannis epiſcopi Conſtantinopolitani, ad Cæſarium monachum tempore ſecundi exſilii ſui.

ΙΩΑΝΝΟΥ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς πρὸς Καισάριον μοναχὸν ἐπιστολῆς, μετὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐξορίαν.

Anaſtaſius Preſb. in codice MS. Collegii Pariſienſis Soc. Jesu cap. 2.

INspeximus litteras tuæ reverentiæ: inſpeximus autem non præter lacrymas. Quomodo enim non lacrymabimur, & animam ipſam dolore conficiemus, videntes fratrem [1] ſingularem vitam a pueritia eligentem, & ἀκριβῶς, id eſt, conſummate circa pietatem ſe habentem, ſubito autem hæreticorum jactibus pulſum.

Et dicas forſitan ab errore ad id quod melius eſt veniſſe te, & [2] gratiam confiteri his, qui admirabilem illum protulerint librum, quem magnum eſſe optima tua nominant

Καὶ φήσειας πάντως ἐκ πλάνης πρὸς τὸ κρεῖττον ἐληλυθέναι, καὶ χάριν ὁμολογεῖν τοῖς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην προκομίσασι βίβλον, ἣν ἀρίστην τὰ κάλλιστά σου ἀποκαλοῦσι

Ibid.

1 *Singularem vitam.*] Græce fuit, μοναδικὸν βίον, vitam ſolitariam, ſive monaſticam.
2 *Gratiam confiteri.*] Χάριν ὁμολογεῖν, gratiam habere, gratias agere.

Digitized by Google

γράμματα, [3] ὡς τηλαυγῶς [4] διαγορεύσασαν συνδρομὴν οὐσιώδη καὶ μίξιν θεσπεσίαν γεγενῆσθαι θεότητός τε καὶ σαρκός· μίαν τε ἐντεῦθεν ἀποτελεσθῆναι φύσιν. Τοῦτο, θαυμάσιε, τοῦ παράφρενος Ἀπολιναρίου τὸ ἀτόπημα. αὕτη τῶν εἰσαγόντων κρᾶσιν καὶ συναλοιφὴν ἡ δυσσεβεστάτη αἵρεσις.

Anaſtaſius, cap. 2. Et cap. 10. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς Καισάριον μοναχόν.

ſcripta, qui ſplendide prædicat concurſum eſſentialem & commixtionem ſacram factam ex divinitate & carne, unam autem ex hoc perfici naturam. [5] Iſtud mirabitur inſipientis Apolinarii inconſideratio. Iſta eorum, qui introducunt contemperationem, & συναλοιφὴν, id eſt, commixtionem, impiiſſima intentio, quæ procedens immutat quidem [6] Arii, [7] Apollinaris, & [8] Sabellii, & Manetis nihil. Paſſionem autem excogitari &

3 *ὡς τηλαυγῶς.*] Ita MS. noſter. Prius τηλαυγῶς tantum.

4 *Διαγορεύσασαν.*] Ita MS. noſter. Al. ἐξαγορεύσασαν.

5 *Iſtud mirabitur.*] Legit interpres, τοῦ θαυμάσειε, crediditque aoriſtum eſſe, ut aïunt, Æolicum. At in MSS. ει pro ι occurrere tralatitium eſt: atque adeo θαυμάσειε hoc loco pro θαυμάσιε eſt, quemadmodum perſpicue Anaſtaſius noſter habet, duobus locis. Verti igitur oportuit, *Iſta, vir eximie, Apolinarii deſipientis abſurditas eſt.* Chryſoſtomi condiſcipulus Theodorus Mopſueſtenus, libro tertio contra Apolinarium, in fragmento quod recitatur in Collatione IV. Concilii V. Oecumenici, ſub illius fere initium, *O mirande*, ſimiliter dixit: ut quidem vetuſtæ editiones habent, ante Romanam: quæ prima ſubſtituit, *o mirandum*: cum Græce ſcriptum eſſet, ὦ θαυμάσιε. Nam Apolinarium ibi hoc verbo compellat: ut & apud Facundum, libro IX. pag. 394. vocula ſimili, *o mirabilis*. Claudit hanc Chryſoſtomi epiſtolam vox eadem illa, θαυμάσιε, ubi *o magnifice* reddit interpres. Hunc locum, in quo ſumus, omiſſa vocula iſta, θαυμάσιε, refert incertus auctor collectaneorum contra Severianos a Turriano editus, Tomo IV. Antiq. Lect. Henr. Caniſii: quem eſſe Anaſtaſium noſtrum deprehendimus. *Chryſoſtomus ad Cæſarium Monachum. Hoc eſt abſurdum Apolinarii amentis: hæc eſt hæreſis impiiſſima introducentium mixtionem & compoſitionem.* Græce Anaſtaſius: Τοῦτο, θαυμάσιε, τοῦ παράφρενος &c. Sic Ephræmius Antiochenus, cod CCXXIX. Bibliothecæ Photii, pag. 787. Τὸ γὰρ λέγειν τοῦτο, τῆς Ἀπολιναρίου ἀπάτης ἐστὶν, ὅς ἔφη, μίξις θεσπεσία, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπετέλεσεν φύσιν. *Iſtud enim dicere, ex Apolinarii errore eſt, qui dixit: Admiranda commixtio, Deus & homo, unam & eandem naturam effecit.* Exſtitiſſe hanc ſententiam in Apollinarii libro de Incarnatione, ex iiſdem collectaneis intelliges contra Severianos, apud Caniſium, Tom. IV. pag. 236.

6 *Arii.*] Hic nullam prorſus animam Chriſto aſſignavit: ſed Verbum animæ vicem in eo geſſiſſe docuit: ex Verbo autem & aſſumpto corpore naturam unam exſtitiſſe. Fauſtus Reïenſis, in epiſtola III. *Qui duas ſubſtantias in Redemptore non credit, Arii laqueo deceptus involvitur.*

7 *Apollinaris .... & Manetis.*] Verba Apolinarii & Manetis recitat Eulogius Alexandrinus apud Photium, codice CCXXX. pag. 849.

8 *Et Sabellii.*] Errori Patripaſſianorum, quos antiqui Sabellianos nominabant, affines fuiſſe Apollinariſtas docet etiam Athanaſius, in epiſtola ad Epictetum: eo quod naturam ipſam Filii, quam conſubſtantialem eſſe Patri fides docet, paſſam exiſtimavere.

adponi ſecundum illos unigeniti imaginatur deïtati, quod a Chriſtianis alienum eſt.

Poſſide igitur temetipſum iterum, dilectiſſime, & ad priorem regredere [9] ordinem, ab abominabili illa abſtinens opinione, quæ eſt Apollinaris, & eorum qui [10] Synuſiaſtæ dicuntur. Impia cogitatio aſſidue puris influens nocere novit, qui ſecundum nos ſunt ſimplicitati conviventes. [11] Ductoris enim eorum eſt liber, Apolinarii dico: etſi hunc ſibi tua reverentia non recte faciens negotiata eſt. Verumtamen nos recordantes tuæ nobiſcum converſationis, ſentientes autem ex his quæ ſcripſiſtis errorem ſubſiſtere erga tuam dilectionem ex illorum inſipientia, non ſolum erga diſpenſationis myſterium, magis autem & erga [12] nominum conjunctionem: excogitavimus Deo cooperante noſtræ infirmitati de omnibus manifeſtam [13] oſtentationem facere, ad redargutionem quidem malæ opinionis eorum, qui hæreticum tibi protulerunt librum, correctionem autem tuæ venerationis.

Deum ergo quando dicis, dilectiſſime, agnoviſti id [14] quod ſimplex eſt naturæ, quod incompoſitum, quod inconvertibile, quod inviſibile, quod immortale, quod incircumſcriptibile, quod incomprehenſibile, & iſtis ſimilia. Hominem autem dicens, ſignificaſti id quod naturæ

9 *Ordinem.*] Τάξιν, ſtationem, claſſem, agmen.

10 *Synuſiaſtæ dicuntur.*] Συνουσιασταὶ ex eo dicti, quod Chriſti carnem divinitati coæternam, & ſubſtantiæ illius inſitam arbitrabantur, συνεσιώσθαι ἢ συνουσιωμένην, inquit Gregorius Nazianzenus, in epiſtola ad Nectarium CP. ſive oratione XLVI. pag. 722. Quo ſenſu συνούσιον Patri Filium Sabellius credidit, ut tradit Nazianzeni frater, in dialogo primo, aut quiſquis eſt alius dialogi illius auctor. Ex Apollinari manaſſe ſectam Synuſiaſtarum pariter cum Chryſoſtomo Theodoretus affirmat, libro IV. hæret. fabul. cap. IX. Et Polemius quidem Synuſiaſtarum anteſignanus id præ ſe ferebat, ut ex Valentino Apollinariſta diſcimus, qui falſo Polemium tanto magiſterio gloriari dicit, apud Henr. Caniſium, Tomo IV. pag. 117.

11 *Ductoris enim eorum.*] Ἀφηγητοῦ. Alii legunt, *doctoris.* De libris Apolinarii, ac de his poriſſimum, quos illius aſſeclæ Gregorio Thaumaturgo, aut Athanaſio, aut Julio Romano Pontifici adſcripſere, ut ſimpliciores fallerent, vide Leontium, de fraudibus Apolinariſtarum, apud Henr. Caniſium. Tametſi de Julio multo magis Gennadio aſſentimur, quam Græcis ſcriptoribus, qui Julii epiſtolam Apolinario adjudicant, ut dicemus in hiſtoria Monothelitarum.

12 *Nominum conjunctionem.*] Quemadmodum uſurpanda ſint nomina Dei, hominis, Chriſti, cum de myſterio incarnationis ſermo incidit.

13 *Oſtentationem.*] Malim, *oſtenſionem.*

14 *Quod ſimplex eſt natura.*] Ἁπλῆν τῇ φύσει, *quod ſimplex eſt natura ſua.*

eſt infirmum, eſuritionem, ſitim, ſuper Lazarum lacrymas, metum, ſudoris ejectionem, & his ſimilia, [15] quibus id quod divinum eſt extra eſt. Chriſtum autem quando dicis, conjunxiſti utrumque: unde & paſſibilis dicatur idem ipſe, & impaſſibilis: paſſibilis quidem carne, impaſſibilis autem deïtate. Eadem ipſa & de filio, & Chriſto, & Jeſu, & domino prædicantur. Communia enim iſta, & ſuſceptibilia duarum eſſentiarum nomina ſunt: quarum conjunctio in hæreticis quidem errorem facit, [16] proprio pro communi utentes nomine Chriſti uno. His autem communibus iſtis uti oportet nominibus, quando diſpenſationis confitendum eſt myſterium. Si enim Deum dixeris pertuliſſe, qualicumque cogitatione, quod impoſſibile eſt dixiſti, id quod blaſphemum eſt, [17] & in Manetis, & in aliorum hæreſum declinaſti impietatem. Si iterum hominem dixeris qui pertulit, inveniris [18] purum ædificans templum. [19] Templum carnis extra inhabitantem nunquam dicitur, quia jam non eſt templum. [20] Et forſitan dicunt, Et quomodo Dominus dicit,

Idem ibid. cap. 2. ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Χριστὸν δὲ ὅταν εἴπῃς, συνῆψας ἑκάτερα· ὅθεν καὶ παθητὸς λέγοιτο ἂν ὁ αὐτὸς καὶ ἀπαθής· παθητὸς μὲν σαρκὶ, ἀπαθὴς δὲ θεότητι. Ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ Ἰησοῦ, καὶ κυρίου κατηγορεῖται. Κοινὰ γὰρ ταῦτα, καὶ δεκτικὰ τῶν δύο οὐσιῶν τὰ ὀνόματα.

15 *Quibus id quod divinum eſt extra eſt.*] Ὧν τὸ θεῖον ἐστὶν ἔξω, *quibus non eſt obnoxia divina natura.*

16 *Proprio pro communi.*] Vel Deum ſolummodo, vel hominem dicunt, cum dici Chriſtum ſatius ſit, quæ vox Deum hominemque ſignificat.

17 *Et in Manetis.*] Athanaſius, in libro de ſalutari adventu Chriſti, contra Apolinarium, inter Marcionis & Manichæi deliria ſcribit illud fuiſſe, ut Chriſtum exiſtimarint, *carnem humanæ ſimilem attuliſſe de cælo, & eandem in cælum recepiſſe, cum tota nihil niſi divinitas eſſet.* Ἀλλ' ἐκεῖνοι σάρκα ἐπιδεδεῖχθαι ἐξ ἑαυτοῦ καθ' ὁμοίωσιν εἰς ἀνθρώπων ἐξ οὐρανοῦ ἐφθέγξαντο, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρήσαντα, καὶ θεότητα ὅλον οὖσαν.

18 *Purum ædificans templum.*] Neſtoriana hæc poſtea amentia fuit, cui præter Theodorum Mopſueſtenum, alii jam ante præluſerant, quos Athanaſius refellit in epiſtola ad Epictetum.

19 *Templum carnis.*] Ita recte repoſuit Bigotius, cum perperam legeretur, *templum crucis.*

20 *Et forſitan dicunt.*] Ii nimirum, qui humanam naturam in Chriſto non divinæ ſortis eſſe dicerent, ut Synuſiaſtæ: ſed ex adverſo ſolum externo nexu ac vinculo cum Deo colligatam, ut poſtea Neſtorius. Cujus hæc oratio, iſtius plane ſimilis, quæ nunc a Chryſoſtomo confutatur, exſtat apud Cyrillum, libro ſecundo adverſus Neſtorium, Tom. VI. pag. 52. Ἀλλ' οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, συκοφάντα, ἀλλ' ἄνθρωπος ὁμοῦ καὶ θεός. εἰ δὲ μόνον ὑπῆρχε θεὸς, ἐχρῆν, Ἀπολλινάριε, εἰπεῖν. Τί

Vt quid me vultis occidere hominem qui veritatem vobis locutus ſum, quam audivi a Deo? Bene & omnino ſapienter hoc dicendum eſt: Neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur deïtate: ſed ſignificare volens patientem naturam, hominis memoriam fecit: propter quod & Deus & homo Chriſtus. Deus propter impaſſibilitatem, homo propter paſſionem. Unus filius, unus dominus, idem ipſe procul dubio unitarum naturarum unam dominationem, unam poteſtatem poſſidens: etiamſi [21] non conſubſtantiales exſiſtunt, & unaquæque incommixtam proprietatis conſervet agnitionem; [22] propter hoc quod inconfuſa ſunt duo. Sicut enim antequam ſanctificetur panis, panem nominamus: divina autem illum ſanctificante gratia, mediante ſacerdote, liberatus eſt quidem appellatione panis, dignus autem habitus eſt dominici corporis appellatione, etiamſi [23] natura panis in ipſo permanſit: & non duo corpora, ſed [24] unum corpus filii prædicatur: ſic & hic divina ἐνιδρυσά-

[25] Οὕτω δὲ ἐνταῦθα τῆς θείας ἐν- Idem ibid.

με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι θεὸν, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; λέγει δέ. Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὅς ὁ τὸν ἀκάνθινον περιθέμενος στέφανον; ὅτε ὁ λέγων, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; *Sed non nudus homo Chriſtus, o calumniator: ſed homo ſimul & Deus: ſi autem Deus tantummodo exſiſteret, oportebat eum ſecundum Apollinarem dicere: Quid me quæritis occidere Deum, qui vobis veritatem locutus ſum? Nunc autem dicit: Quid me quæritis occidere, hominem iſtum qui ſpinis coronatus eſt: iſtum, qui dixit, Deus Deus meus, quare me dereliquiſti, &c.*

21 *Non conſubſtantiales exſiſtunt.*] Qui error, Apolinarii olim, & Synuſiaſtarum fuit: a quo errore in hac epiſtola Cæſarium Chryſoſtomus revocat.

22 *Propter hoc quod inconfuſa ſunt duo.*] Rectius, *propter quod.* Græce, διὰ ἀσύγχυτα δύο.

23 *Natura panis in ipſo permanſit.*] Εἰ καὶ ἡ φύσις ἄρτου ἐν αὐτῷ διέμεινε, in eo permanſit, in eo, inquam, quod corpus Dominicum appellatur.

24 *Vnum corpus filii prædicatur.*] Κατηγορεῖται, ut ſupra.

25 Οὕτω δὲ ἐνταῦθα.] Conjunctio illa οὕτω anteceſſiſſe denotat priorem partem ſimilitudinis. Joannes Damaſcenus in calce libri contra Acephalos hoc Chryſoſtomi fragmentum refert *ex ejuſdem epiſtola ad Cæſarium monachum*, interprete Turriano noſtro, apud Henr. Caniſium, Tomo IV. pag. 211. multo elegantius. *Sic etiam hic divina natura in ipſo inſidente, unum filium, unam perſonam, utrumque conſtituit: agnoſcitur tamen extra diviſionem, & confuſionem, non in una tantum natura, ſed in duabus perfectis. Si enim in una, ubi illud, extra confuſionem? Vbi, extra diviſionem? Vbi unio dicetur? Vnam enim ſibi ipſi uniri, vel dividi, impoſſibile eſt. Quis infernus eructavit dicere unam naturam in Chriſto poſt unionem? Aut enim divinam naturam tenentes, humanam negant, hoc eſt, noſtram ſalutem: aut humanam tenentes, divinam naturam negant. Dicant, utra amiſit proprium? Si enim adhuc ſalva eſt unio, neceſſe eſt proprietates unionis ſalvas eſſe: alioqui non eſſet unio hæc, ſed confuſio & interitus naturarum.*

ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

* Et Euthymius in Panoplia, parte 2. tit. XV.

Huc usque Euthymius.

δρυμένης τῷ σώματι φύσεως, * ἕνα υἱὸν, ἓν πρόσωπον τὰ συναμφότερα ἀπετέλεσαν. γνωριζόμενον μέντοι ἀσυγχύτως ἀδιαιρέτῳ λόγῳ, [26] οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δυσὶ τελείαις. * ἐπὶ γὰρ μιᾶς, πῶς τὸ ἀσύγχυτον; πῶς τὸ ἀδιαίρετον; πῶς ἕνωσις λεχθείη ποτέ; ἑαυτῇ γὰρ τὴν μίαν ἑνοῦσθαι, ἢ συγχεῖσθαι, ἢ διαιρεῖσθαι, ἀδύνατον. [27] Ποῖος οὖν ᾅδης ἐξηρεύξατο μίαν ἐπὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν;

ſtis, id eſt, inundante corpori natura, unum filium, unam perſonam, utraque hæc fecerunt. Agnoſcendum tamen inconfuſam & indiviſibilem rationem, non in una ſolum natura, ſed in duabus perfectis. Si enim unius, quomodo id quod inconfuſum eſt? quomodo quod indiviſibile? quomodo unitio dicitur aliquando? Sibimetipſi enim uniri, quæ una eſt, aut confundi, aut dividi, impoſſibile eſt. Quod ergo infernum evomuit unam in Chriſto naturam dicere? [28] Putamus divinam ſolam nominantes, non omni modo unam negant, noſtram dico ſalutem: aut humanam retinentes, [29] non divinæ abnegationem faciunt. [30] Dicant, quæ perdidit quod proprium erat? [31] Si enim unus eſt, ſalva nobis eſt unitio omnimodo, & ea quæ unitioni ſunt propria ſalvari neceſſe eſt. [32] Si enim non, nec unitio, ſed confuſio & abolitio. Mox autem ad interrogationis fluctuantes reſponſionem, ad aliquid aliud exſiliunt, quod non ſit proprium ad interrogationem: & inconſtantes emittunt voces: Pertulit Deus, & non pertulit. Et ſi petantur modum dicere, ad ignorantiam recedunt, proferen-

26 *Οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει.*] Bigotianum exemplar, οὐκ ἐν μιᾷ φύσει. Theorianus, in legatione ad Armenos: Γνωριζόμενον μέντοι ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, λέγω, οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, &c.

27 *Ποῖος οὖν ᾅδης.*] Ita MS. noſter. Sic Athanaſius, in epiſtola ad Epictetum, quæ eſt de eodem argumento: Ποῖος ᾅδης ἠρεύξατο, &c. Et Ambroſius, libro de myſterio Incarn. Dominicæ, cap. VI. *Emergunt alii, qui carnem Domini dicant & divinitatem unius eſſe naturæ. Quæ tantum ſacrilegium inferna vomuerunt?*

28 *Putamus divinam ſolam nominantes, non omni modo unam negant.*] Legendum ex Damaſceno, *Aut enim divinam ſolam nominantes, omni modo humanam negant.*

29 *Non divinæ.*] Expungenda negandi particula: niſi ſi interrogatio eſt.

30 *Dicant, quæ perdidit.*] Hoc eſt, utra natura perdidit proprietates ſuas? Prius legebatur, *dicantque.*

31 *Si enim unus eſt ſalva nobis eſt unitio.*] Legendum denuo ex Damaſceno: *ſi enim adhuc ſalva.* Græce fuit, εἰ γὰρ εἰσέτι. Legit interpres inconſiderate, εἰ γὰρ εἷς ἐστι.

32 *Si enim non.*] Sin minus, εἰ γὰρ οὔ.

tes,

tes, [33] Quomodo voluit: [34] Chriſti apud ipſos memoria fugiente. Poſthæc vituperati in hoc, mox dicunt, & Chriſtus non eſt Deus, ſed & homo. Et iterum dicunt, Poſt unitionem non oportet dicere duas naturas. Attende ſignificationem dicti. Unitionem dixiſti: unius unitionem non invenis fieri, quomodo [35] prævenientes diximus. Sed *Verbum caro factum eſt.* Et ſpeculare [36] eorum querentur ſubtilitatem. Intulit enim, *Et habitavit in nobis.* Numquid non ibi videtur, quia aliud eſt quod inhabitat præter habitationem? *Si cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Dominum iterum quando dixeris, non proprium, ſed commune ſignificatur nomen, paſſionis & impaſſibilitatis ſuſceptibile. Conſueverunt autem & iſtud prætendere: [37] Putamus non, corpus Dei & ſanguinem accipimus, fideliter ac pie ſuſci-

33 *Quomodo voluit.*] Ὡς ἠθέλησεν. Quæ vox & Manetis fuit, ut paulo antea Athanaſius admonuit. Vide & inter ejuſdem Athanaſii opera tractatum, quem Theodoreto Photius adjudicat, adverſus Synuſiaſtas exaratum: Πρὸς τοὺς λέγοντας, ἔπαθεν ὁ Θεὸς ὡς ἠθέλησεν. *Adverſus eos qui dicunt, Paſſus eſt Deus ut voluit.* Similis iſtius & hæc altera formula, ὡς οἶδε, *quomodo novit*: quæ tum alibi occurrit, tum in epiſtola, quæ Dionyſii Alexandrini nomine ad Paulum Samoſatenum ſcripta circumfertur, cum ſit nebulonis alicujus Eutychiani Synuſiaſtæ figmentum: unde erit e noſtra Conciliorum editione, cui nunc damus operam, expungenda. Paſſum eſſe Verbum ſubinde dicebant ſecundum carnem, quam ſibi ipſe condiderat, ſed paſſum ineffabili modo; divinitate interim ipſa doloris experte, quemadmodum fere νοῦς in homine, ex Ariſtotelis doctrina, libro III. de Anima, cap. VI. χωριστὸς, ἀπαθὴς, ἀμιγὴς, intelligitur. Sic Apolinarius ipſe in libello de fide, quem Theodoretus laudat in dialogo tertio, pag. 171. Καὶ τῶν περὶ σάρκα παθῶν γινομένων, τὴν ἀπάθειαν ἡ δύναμις εἶχε τὴν ἑαυτῆς. ἀσεβεῖ οὖν ὁ τὸ πάθος ἀνάγων εἰς τὴν δύναμιν. *Et cum in carne paſſiones eſſent, impatibilitatem ſuam habuit potentia*, hoc eſt, divinitas. *Quare impius eſt, qui paſſionem ad potentiam refert.* Hoc illud eſt quod alias iidem aïebant, paſſum eſſe carne Verbum impatibiliter: σαρκὶ ἔπαθεν ἀπαθῶς.

34 *Chriſti apud ipſos memoria fugiente.*] Obliti quid Chriſtus ſit: quod nomen eſt commune videlicet, geminam ſignificans naturam: alteram paſſionis expertem, alteram paſſioni obnoxiam.

35 *Prævenientes diximus.*] Φθάσαντες.

36 *Eorum querentur.*] Forte, *quæ rentur.*

37 *Putamus non, Corpus Dei & ſanguinem.*] Fortaſſis Græce ſcriptum, τὸ νομιζόμενον, *quod vulgo dici, vel uſurpari ſolet.* Legit interpres, νομίζομεν οὐ. Certe ſententia hujus loci aliquid ſimile poſtulat: *Quod vulgo dicitur, Corpus Dei & ſanguinem accipimus*, &c. Inter ea placita, quæ Monophyſitæ æque atque Catholici anathemate percellerent, illud refertur ab Anaſtaſio in Ὁδηγῷ, pag. 77. Χρὴ ἀναθεματίζειν τὸν μὴ ὁμολογοῦντα Θεοῦ τὸ σῶμα καὶ Θεοῦ τὸ αἷμα, ὃ μεταλαμβάνομεν. *Oportet anathematizare eum, qui non confitetur Dei corpus & Dei ſanguinem eſſe id quod accipimus.* Synuſiaſtarum ſententia fuit corpus & ſanguinem Dei œconomice tantum dici debere, & ſecundum attributionem: quoniam Verbum caro factum, ea quæ carnis ſunt, quomodo novit, per ſe præſtitit: non quoniam corpus cum ſanguine ei ſit conſubſtantiale noſtro.

piendum ? Non quia corpus & ſanguinem poſſidet id quod divinum eſt natura : ſed quia ea quæ carnis ſunt propria facit. O inconſideratio ! O impia cogitatio ! Periclitatur enim apud ipſos diſpenſationis myſterium : & iterum dominicum corpus, ſicut verum corpus confiteri non patiuntur. Per cogitationem enim dici converſum eſſe hoc in deïtatem imaginantur, unam hinc conſtruentes naturam, & ipſam cujus ſit [38] non juvantes dicere : ut paſſionem divinitati undique ſecundum Apolinarium excogitantes, decidant [39] a præmiſſis bonis. [40] Putamus non contremiſcent iſta dicere audientes ? Non cogitant æternum judicium, & Domini vocem dicentis, *Ego ſum, & non mutor. Caro infirma, ſpiritus autem promptus. Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte. Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* *Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.* Putamus deïtati iſta apta ſunt ? Audiant & Petrum dicentem, *Chriſto pro nobis paſſo carne*, & non dixit, *deïtate*. Et iterum, *Tu es Chriſtus filius Dei vivi :* viventis dixit, non morientis. Et quæcumque his ſimilia divina nos edocet ſcriptura, cui violenti eſſe hæretici non deſiſtunt.

Id. ibid. ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Τούτων [41] τὰς κενοφωνίας ἐκκλίνοντες, ἀγαπητὲ, εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Εὐσεβὲς καὶ λίαν εὐσεβὲς τὸν θανάτῳ περιβληθέντα Χριστὸν ὁμολογεῖν ἐν θεότητι τέλειον, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον. * ἕνα υἱὸν μονογενῆ, οὐ διαιρούμενον εἰς υἱῶν δυάδα· φέροντα δ' ὅμως ἐν ἑαυτῷ [43] τῶν ἀχωρίστων δύο φύσεων

* Euthymius in Panoplia, tit. xv.

Horum iſtas novitates vocum declinantes, cariſſime, [42] ad id quod præjacet revertamur. Pium, & valde pium, Chriſtum qui morte circumdatus eſt, confiteri in divinitate perfectum, & in humanitate perfectum, unum filium unigenitum, non dividendum in filiorum dualitatem : portantem

38 *Non juvantes dicere.*] Forte, *non invenientes*, vel *non valentes dicere.*

39 *A præmiſſis bonis.*] Rectius, *a promiſſis bonis.*

40 *Putamus non contremiſcent iſta dicere audientes.*] Suſpicamur ita emendari oportere : *An enim non contremiſcunt iſta dicere audentes ?* Paulo antea *putamus* ſimiliter occurrit, ubi *aut enim* legendum haud dubie conſtat ex Damaſceno.

41 τὰς κενοφωνίας.] Bigotius καινοφωνίας in altero, credo, exemplari vidit. Priore vocabulo etiam Paulus ad Timotheum utitur.

42 *Ad id quod præjacet.*] τὸ προκείμενον, *ad propoſitum revertamur.*

43 τῶν ἀχωρίστων....ἰδιότητας] Bigotius edidit, ἀχωρίστων....τὰς ἰδιότητας. Rectius ita locus reddetur : *duarum tamen naturarum inſeparabilium minime confuſas in ſe proprietates conſervantem.*

tamen in ſemetipſo indiviſarum duarum naturarum inconvertibiliter proprietates: non alterum & alterum, abſit: ſed unum & eundem Dominum Jeſum, Deum, Verbum, carne noſtra amictum, & ipſa non inanimata, aut irrationabili, ſicut impius Apollinaris dixit. Iſtis mentem intendamus: fugiamus eos qui dividunt. Nam etſi duplex natura, verumtamen indiviſibilis & indiſſipabilis unitio in una filiationis confitenda perſona & una ſubſiſtentia. Fugiamus qui unam naturam poſt unitionem [47] prodigaliter dicunt: unius enim cogitatione impaſſibili Deo paſſionem adjungere impelluntur, diſpenſationem abnegantes, & diaboli gehennam arripientes. Iſta propter menſuram epiſtolæ ſufficere arbitror, ad confirmationem tuæ dilectionis, o magnifice.

ἀσυγχύτους ἰδιότητας· * οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον [44] Ἰησοῦν Χριστὸν, Θεοῦ λόγον, σάρκα ἠμφιεσμένον, καὶ αὐτὴν οὐκ ἄψυχον καὶ ἄνουν, ὡς ὁ δυσσεβὴς Ἀπολινάριος εἶπεν. [45] Τούτοις τοίνυν προσέχωμεν· φύγωμεν τοὺς διαιροῦντας. εἰ γὰρ καὶ διπλῆ ἡ φύσις, ἀλλ' οὖν ἀδιαίρετος καὶ ἀδιάσπαστος, [46] ἣν ἐν ἑνὶ τῷ τῆς υἱότητος ὁμολογοῦμεν προσώπῳ καὶ μιᾷ ὑποστάσει. Φύγωμεν τοὺς μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν τερατευομένους. τῇ γὰρ τῆς μιᾶς ἐπινοίᾳ τῷ ἀπαθεῖ θεῷ πάθος προσάπτειν ἐπείγονται, τὴν οἰκονομίαν [48] ἀρνούμενοι, καὶ τὴν διαβόλου τὴν γέενναν προσαρπάζοντες. Ταῦτα διὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπιστολῆς ἀρκεῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡγοῦμαι τῆς σῆς ἀγάπης, θαυμάσιε.

*Hactenus Euthym.

Explicit epiſtola B. Joannis Epiſcopi Conſtantinopolitani ad Cæſarium monachum, tempore ſecundi exſilii. Amen.

44 Ἰησοῦν Χριστὸν, Θεοῦ λόγον.] Bigotius ex alio codice, Ἰησοῦν, θεὸν, λόγον. At noſter integrior, quem fide etiam integra repræſentamus. Mox ubi σάρκα ἠμφιεσμένον noſter habet, alter σάρκα ἱματίῳ ἠμφιεσμένον exhibet.
45 Τούτοις τοίνυν προσέχωμεν.] Bigot. τούτοις οὖν προσέχωμεν.
46 ἣν ἐν ἑνὶ τῷ τῆς υἱότητος.] Bigot. ἡ ἕνωσις, ἐν ἑνὶ τῆς υἱότητος.
47 *Prodigaliter.*] Legendum, *prodigialiter*, ex Græco.
48 Ἀρνούμενοι.] Huc uſque noſter Anaſtaſii codex.

INDEX CAPITUM.

PRÆFATIO.

CAP. I. *Panem conſecratum corpus Dominicum idcirco appellari, quoniam vere corpus Domini eſt.*

II. *Unionem naturæ panis cum corpore Chriſti ipſa illa Chryſoſtomi ſententia exprimi*, Etiamſi natura panis in ipſo permanſit.

III. Οὐσίας *&* φύσεως *nominibus ſolas proprietates naturales rei cujuſque per ſe Græcos Patres intellexiſſe.*

IV. *Latinos Patres ſimiliter naturæ vocabulo proprietates naturales rei cujuſque: ſubſtantiæ nomine, ſolam naturæ, quæ proprietatum complexione conſtat, exſtantiam extra cauſas deſignaſſe.*

V. *Chryſoſtomum boc in loco tranſubſtantiationem dilucide docuiſſe.*

VI. *Tum adverſus Synuſiaſtas, tum adverſus Neſtorii prodromos, ex comparatione Incarnationis & Euchariſtiæ Chryſoſtomum perite admodum argumentatum eſſe.*

VII. *Theodoretum cum Chryſoſtomo paria ſenſiſſe.*

VIII. *Gelaſii Papæ cum Chryſoſtomo ac Tbeodoreto maximam conſenſionem eſſe.*

IX. *Ephræmium Antiochenum præterea, & Leonem Magnum, adverſus Eutychianiſtas eadem incarnationis cum euchariſtia comparatione uſos fuiſſe.*

X. *Cum in ſacramento altaris aliud videatur, aliud intelligatur: a Græcis præſerrim Patribus illud intelligibile dici, quod credi poteſt, cerni non poteſt: nempe Chriſti corpus: ab Auguſtino, aliud præter id quod creditur, nempe corpus Eccleſiæ, cujus figura ſit corpus Chriſti, quod in altari ſub pane credi poteſt, intelligi non poteſt: quod etiam figura immolati in cruce Dominici corporis a Tertulliano & aliis recte appellatur.*

EMBOLUM I.

DE POTESTATE CONSECRANDI.

I. *Diaconos offerre ſacrificium nec auſos fuiße olim, nec potuiſſe.*

II. *A Tertulliano ſacerdotium tantum ſpiritale & myſticum, non externum, laïcis adſignatum eſſe.*

EMBOLUM II.

Explicantur canones duo de Sacramento altaris,

I. *De canone Arauſicano.*

II. *De canone Turonenſi,*

IN EPISTOLAM

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

AD CÆSARIUM MONACHUM

DISSERTATIO

DE SACRAMENTO ALTARIS.

NUNC anni fere decem præteriere, cum hanc epiſtolam Vir Clariſſimus, & idem nobis amicitia conjunctiſſimus Emericus BIGOTIUS primum edi curavit, ex bibliotheca Dominicanorum Florentiæ erutam. Particulas ejuſdem epiſtolæ quatuor, quæ Græce exſtarent in MS. codice Χρήσεων δογματικῶν Anaſtaſii preſbyteri, ex bibliotheca Collegii hujus noſtri Pariſienſis, cum eo tunc temporis libentiſſime communicavimus. Has indicarat LABBEUS noſter in conſpectu novæ editionis operum Damaſceni, pag. 51. tametſi ille Anaſtaſii eſſe eam collectionem non viderat. Ex illis porro, vel ſi cetera argumenta deſint, ſua abunde huic epiſtolæ auctoritas adſeritur & vindicatur. Nam cum ſit codex ille annorum fere DCC. & cum Græcis Latina congruant: quin pari fide reliqua ſint a ſatis vetuſto, tametſi rudi, nec Græci ſermonis valde perito interprete reddita, quippe cum inter ſe omnia cohæreant, nullus eſſe poteſt ambigendi locus. Bigotianum exemplar Latinum, qua forma excuſum Roterodami eſt ante biennium, repræſentamus: neque enim aut Pariſienſe unquam ab amico etiam extorqueri, aut iſtud niſi nuperrime venire potuit in manus noſtras. Græca ex uno codice noſtro exhibemus, præter extremam fere epiſtolæ clauſulam, quam unus biblio-

Digitized by Google

thecæ Regiæ codex ſubminiſtrat : cum ex hiſce quatuor, quæ dixi, fragmentis, tria pariter reperire ſit, tum in illa Regia, tum in Colbertina, in antirrheticis Nicephori C P.

Auctorem epiſtolæ Joannem Epiſcopum C P. Anaſtaſius appellat, capite ſecundo. Nec alio certe nomine deſignatus eſt ævo ſuo, quo nomine & Auguſtinus ipſum appellat, libro VI. contra Julianum, cap. XI. & alibi paſſim. Joannem Chryſoſtomum, tum ipſe Anaſtaſius, decimo capite, tum Nicephorus C P. vocat epiſtolæ hujus ſcriptorem. Item [1] Joannes Damaſcenus adverſus Acephalos. Euthymius denique in panoplia MS. bibliothecæ noſtræ, parte ſecunda, tit. XV. & Theorianus in legatione ad Armenos : quanquam uterque epiſtolam inſcriptam dicit, ſed falſo, πρὸς Ἀκάκιον μοναχόν, cum ceteri omnes Cæſarium vocent. Nam incertus auctor collectaneorum contra Severianos, a Turriano editus, apud eundem Caniſium, ipſe noſter Anaſtaſius eſt : ſed quem Græcus codex multis partibus auctiorem exhibet.

Jam ipſa ſecundi exſilii mentio tum Chryſoſtomum epiſtolæ auctorem aperte prodit, tum etiam quo tempore exarata hæc ſit epiſtola, indicat. Abductus enim eſt in exſilium XII. Kalendas Julias, anno CCCCIV. Deceſſit idem e vita, XVIII. Kal. Octobres, anno CCCCVII. Cucuſi in Armenia : quo in tractu, ut ex Liberato, aliiſque monumentis didicimus, Apollinaris ac Synuſiaſtarum inſaniæ addicti complures fuere, monachi præſertim : adverſus quam in hac epiſtola Chryſoſtomus ſtilum diſtringit.

In collectione epiſtolarum Chryſoſtomi hanc deſiderari nemo mirabitur, qui norit & aliorum pariter Græcorum Patrum epiſtolas ſubinde a collectoribus prætermiſſas, quas viri docti e ſcriniis bibliothecarum quotidie eruunt : cujuſmodi illa eſt, quæ Gregorium Nazianzenum auctorem habet, tempuſque ſimiliter quo exarata eſt, ut Chryſoſtomiana, indicat : Γρηγορίου ἐπιστολὴ πρὸς Νεκτάριον ΚΠ. χειροτονηθέντα, μετὰ τὴν αὐτοῦ ὑποχώρησιν. Edita eſt a Viro Clariſſ. Cotelerio, ex libris regiis, ante annos quindecim.

Ex inſtituta porro a Chryſoſtomo collatione duplicis

1 *Ioannes Damaſc. adverſus Acephalos, tomo IV. Antiq. Lect. Henrici Caniſii; pag. VII.*

Digitized by Google

myſterii, Incarnationis videlicet atque Euchariſtiæ, ſubiit catholicorum quorumdam animos inanis certe trepidatio, ne his patrocinari videretur, qui corpus Chriſti ea ratione præſens eſſe pani volunt, ut abſque ulla mutatione ſubſtantiæ panis ſacramentali unione ei copuletur. Nonnulli etiam ex adverſariis progreſſi longius, ſolam appellationem dominici corporis a ſanctiſſimo doctore pani attributam dixere, ac ne coëxiſtentiam quidem, quam Græci συνύπαρξιν vocant, ut prioribus illis placet. Eſt id autem adverſariis familiare ac ſolenne, ut antiquos Patres, quorum auctoritate lis iſta componi poſſit, quamlibet invitos pertrahere conentur in partes ſuas: ac rem alioqui in Patrum ſcriptis perſpicuam, ſuis offuciis ac præſtigiis obſcurare: nempe ut tali deſtituta ſubſidio mens in ambiguo fluctuet, veniatque in ſuſpicionem aliquam, ſanctiſſimos Patres aut non eſſe alienos a perverſa heterodoxorum opinione, aut certe fidei noſtræ non plane & aperte, ut decuit, ſuffragari.

Hanc criminationem a ſanctiſſimo viro depellere, etſi mihi jamdudum conſilium & animus fuit, tamen id ne præſtarem cum maxime vellem, & Plinii illuſtrandi labor, & alia avocavere ſtudia: tum vero in primis, quod tempus arbitrarer opportunius nullum fore in id incumbendi, quam ubi copia nobis epiſtolæ integræ fieret: id quod vix octavo abhinc menſe contigit, & caſu quidem ac fortuitu. Nunc autem, cum Dei ope, in ea ſum ſpe fore, ut noſtra hæc lucubratio palam faciat, doctiſſimum virum, ſapientiſſimumque Antiſtitem, Joannem Chryſoſtomum, quem Euchariſtiæ doctorem merito ſuo, ut doctorem gratiæ Auguſtinum, Eccleſiæ ſumma conſenſio nuncupat, non alibi fere apertius, ſiquidem attente ac diligenter illius mentem inſpicimus, quam hoc ipſo in loco, partem utramque catholicæ veritatis adſtruere: & quæ adeſſe Chriſtum in ſacramento, & quæ abeſſe ab eo panis ſubſtantiam docet.

Qua in palæſtra cum aliqui ante nos deſudarint, ingeniumque exercuerint: nos tamen ab illis longiſſime diſſidere, alioſque prorſus, nec tritos antea calles inire, itáque facto opus fuiſſe, illi haud dubie judicaturi ſunt, quibus ut iſtorum lucubrationem cum noſtra componant, ſatis erit otii: ut de

Digitized by Google

utraque recte ſententiam ferant, ſatis ſolertiæ: ut quod ſentiant loquantur, ſatis candoris ac bonæ fidei. Haud ſane interim verebimur generatim aſſeverare, nec pauca priorum eſſe in hoc argumento errata, nec ſane levia: Quæ Chryſoſtomianæ orationi vis, quantum robur inſit, adhuc neminem perſenſiſſe: omnium vero minime ſcriptorem Gallicum, qui de Perpetuitate Fidei circa Euchariſtiam librum inſcripſit: idemque fere de Theodoreti ſententia judicium eſſe oportere: neminem, quæ Synuſiaſtarum hæreſis fuerit, expoſuiſſe: cum tamen in hujus deprehenſione ac declaratione erroris, quem Chryſoſtomus in hac epiſtola confutat, cardo totius cauſæ ſummaque ſit poſita: denique de οὐσίᾳ, & φύσει qui tractarunt, ſive orationis prolixitate, ſive ambage verborum, etiam in ſermone vernaculo, rem obſcuraſſe magis & involviſſe videri, quam aperuiſſe. Quæ ſinguli porro in his capitulis peccarint, aut refellere, aut vero indicare, operæ eſſet longioris: qua libenter ſtudio brevitatis ſuperſedemus, quoniam multo plura fere confutanda forent, quam quæ ſunt a nobis ſtatuenda. Teſtimonia tamen veterum ſcriptorum, jam antea ab aliis indicata, nonnulla quidem commemoramus: nam qui poteſt aliter fieri? ſed ſunt ea primum pauciſſima: deinde vero ex ipſis fontibus, quo iere illi aquatum, fas eſſe & hortos quoque noſtros irrigari quis neget? Judicium facient interim eruditi, num rivulos, num fontes ipſos ſectati ſimus: an & inde cum Dei ope felicius hauſerimus, copioſiuſque, quam priores.

Eſt igitur ea pars orationis Chryſoſtomianæ, quæ venit in controverſiam, his contexta verbis:

Sicut enim antequam ſanctificetur panis, panem nominamus: divina autem illum ſanctificante gratia, mediante ſacerdote, liberatus eſt quidem appellatione panis, dignus autem habitus eſt Dominici corporis appellatione, etiamſi natura panis in ipſo permanſit: & non duo corpora, ſed unum corpus filii prædicatur: ſic etiam hic divina inſidente corpori natura, unum filium, unam perſonam utrumque conſtituit: agnoſcitur tamen extra diviſionem & confuſionem, non in una tantum natura, ſed in duabus perfectis. Sic enim multo melius Turrianus noſter ex Græco Damaſceni reddidit, quam vetus interpres. Qua oratione, noſtro quidem judicio,

judicio, dici planius nihil poteſt ad tranſubſtantiationem adſtruendam, cum ſit hujus ſententiæ hoc veluti ſummarium. Sicut antequam ſanctificetur panis, panis appellatur, ac reipſa panis eſt: poſt ſanctificationem autem ſacerdotis nec panis appellatur, nec reipſa panis eſt, ſed corpus Domini appellatur, ac reipſa eſt: tametſi ſimul natura panis in eo remanet: nec tamen appellantur, nec ſunt duo corpora, ſed unum corpus filii Dei, etſi ſunt naturæ duæ: ſic in Chriſto, Deo & homine, unus eſt filius Dei, non duo filii: tametſi naturæ ſunt duæ, & maxime in Chriſto perfectæ. Nunc eſt autem ea Chryſoſtomi oratio in varias diſſecanda partes, nulla ut de genuino ſingularum intellectu reliqua dubitatio ſit.

CAPUT PRIMUM.

Panem conſecratum corpus Dominicum idcirco appellari, quoniam vere corpus Domini eſt.

PRIMAM frontem tenet illa ſententia. *Sicut enim antequam ſanctificetur panis, panem nominamus: divina autem illum ſanctificante gratia, mediante ſacerdote, liberatus eſt quidem appellatione panis, dignus autem habitus eſt Dominici corporis appellatione.* An vero hoc loco quiſquam appellationem eſſe vacuam ac ſine re putet? aut tanto quidem cenſeri nomine panem arbitretur honoris cauſa, reipſa nihil extra panem eſſe? Næ ille parum & in exploranda Chryſoſtomi mente, & in pernoſcendis Patrum ſententiis ſolers & acutus. [1] *Quid enim EST panis?* inquit Chryſoſtomus alibi: *Corpus Chriſti.* Et hoc ipſo loco: Antequam ſanctificetur panis, inquit, panem nominamus: cur? quia panis eſt. Ubi acceſſit conſecratio, non panem illum nominamus, ut prius, ſed corpus filii Dei: quid ita? haud dubie, quia tunc corpus filii Dei eſt. Satis dilucide ſignificat revera panem eſſe, cum aït *panem nominari*: ergo & ſatis dilucide pariter ſignificat revera Chriſti corpus eſſe, cum aït *corpus filii prædicari*. Cur? quo-

1 *Chryſoſt. hom.* XXIV. *in* 1. *Cor.* X. Τί γὰρ ἐστιν ὁ ἄρτος; Σῶμα Χριστοῦ.

niam Chriſtus Dominus, cujus utique juſſu mutatur appellatio, quale quidpiam eſſe dicit, tale & facit. [2] *Corpus ſuum vocat panem :* quam ob cauſam ? quia *corpus ſuum illum fecit,* inquit Tertullianus. Juvat enim obiter indicare alios quoque extra Chryſoſtomum in hoç argumento promiſcue appellandi & faciendi vocibus eſſe uſos, præſentiamque corporis Chriſti ſub pane utralibet voce declaraſſe.

Quid igitur [3] Photius, ejuſdem ſedis antiſtes, quam Chryſoſtomus tenuerat, in epiſtola ad Nicolaum Papam ? *O rem miram ! Panis communis in corpus Chriſti immutatur : & vinum commune ſanguis illius appellatur.* Sive immutari diceret, quod priore loco catholice, hoc eſt, eodem quo ſolemus ipſi ſenſu, feciſſe in confeſſo eſt : ſive appellari, quod poſteriore, vidit is ſcilicet nihil intereſſe.

Quid Jeremias ſimiliter C P. in cenſura Confeſſionis Auguſtanæ ? [4] *Novum tradidit* Dominus *ſacrificium*, inquit, *dum panem fregit, & diſtribuit ipſis, eumque corpus ſuum nominavit:* utique & fecit: id quod aperte Jeremiam docuiſſe ii norunt, qui & librum ejus legerunt, & Eccleſiæ Græcæ fidem didicere, nec maligne diſſimulant. In Chryſoſtomi autem oratione non eandem eſſe vim vocum, atque in iſtis, quo quis tandem argumento evincat ?

Apud Theodoretum, qui accepit a Chryſoſtomo diſciplinam, Eraniſtes, orthodoxo conſentiente, ſymbola immutata dicit : qua mutatione ? plane ſimili illius, qua corpus Dominicum poſt aſcenſionem Eraniſtes mutatum aïebat in divinam naturam. Mutatione igitur οὐσιώδει. An hæc enim mutatio meræ appellationis exiſtimata ab Eraniſte eſt ? Minime vero : ſed οὐσιώδης, inquam. Nam cum duo ſint in re qualibet materiali : tum materia ſcilicet, quam ſubſtantiam appellamus, tum & proprietates naturales, ſeu natura ſubſtantiæ : alterutrum ſi mutatur, mutatio οὐσιώδης a Græcis cenſetur. Proprietates corporis Chriſti abſumptas eſſe poſt aſcenſionem, ipſamque οὐσίαν corporis adſpectabilis interiiſſe

2 *Tertull. libro* IV. *contra Marcion. cap.* XL.

3 *Photius, apud Allat. in Creyght. pag.* 443. Ὢ τοῦ θαύματος. ὁ κοινὸς ἄρτος εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταβάλλεται, καὶ ὁ κοινὸς οἶνος αἷμα χρηματίζει

4 *Ierem. pag.* 80. Τὴν καινὴν παρεδίδωκε θυσίαν, κλάσας μὲν τὸν ἄρτον, καὶ διανείμας αὐτοῖς, καὶ εἰπὼν σῶμα αὐτὸν καλέσας,

Digitized by Google

cenſuit Eraniſtes : ſicut in ſacramento materia panis ac vini interit : utraque mutatio, ſiquidem admittenda utraque foret, οὐσιώδης eſt. Hanc poſteriorem orthodoxus ipſe ultro agnovit admiſitque, cum priorem tamen recte ac merito negaret ex hac altera conſequi. Ut ſignificet igitur Eraniſtes mutata eſſe ſymbola, & alia eſſe facta οὐσιωδῶς, atque adeo eſſe digna quæ adorentur, qua id oratione porro declarat ? nempe iſta : [5] *Atqui priorem*, inquit, *mutant appellationem : non enim amplius nominantur, quod prius vocabantur : ſed corpus appellatur.* Quam ſententiam & orthodoxus adſenſu comprobavit. Appellationem ergo mutare, naturam οὐσιωδῶς mutare eſt. Et vero ſolane appellatio, ſi res abſit, cultum Deo uni debitum, qualem ſanctificatis deferri ſymbolis Theodoretus admonet, communicare cum pane poſſit ? Iſta profecto non religio, ſed ſuperſtitio ſit. Rem autem quampiam appellante Deo, ſi pro eo habemus quod ab eo dicitur, ſecuri ſumus : prò eo quod appellatur, etiam tuto colitur : quoniam a Deo aliter ac prius appellari, mutari eſt.

At ſenſiſſe aliter Theodoretus ipſe videtur. Ubi porro ? In dialogo nempe primo, qui Immutabilis inſcribitur. Nam ibi nomina permutata aït, ubi natura tamen non poteſt ipſa dici immutata. Panis, inquit, caro Chriſti dicitur : ſed & caro Chriſti viciſſim frumentum ab ipſo nominatur. Niſi, inquit, granum frumenti mortuum fuerit. [6] *In myſteriis* præterea *panis corpus dicitur, & vinum ſanguis. Sic nomina ſalvator noſter permutat. Nam & corpori quidem id quod erat ſymboli nomen imponit : ſymbolo vero, quod erat corporis. Sic vitem ſeipſum qui nominavit, ſanguinis nomen ſymbolo tribuit.* Recte. An hoc eſt ergo dicere, quemadmodum ſe vitem Chriſtus non appellat, niſi figurate, ita nec vinum in myſteriis niſi figurate ab eo ſanguinem appellari : neque adeo ex mutatione nominis naturæ mutationem conſequi ? Neutiquam certe. Theodoretum enim ipſum audiamus: *Qui ſeipſum vitem nominavit, idem*

5 *Theodoret. dial. 2. pag. 85.* Καὶ μὴν τὴν προτέραν ἀμείβει προσηγορίαν. οὐκέτι γὰρ ὀνομάζεται ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ σῶμα προσαγορεύεται.

6 *Theodoret. dial. 1. pag. 17.* Ἐν δέ γε τῇ τῶν μυστηρίων παραδόσει, σῶμα τὸν ἄρτον ἐκάλεσε, καὶ αἷμα τὸ κρᾶμα . . . . . . Ὁ δέ γε σωτὴρ ὁ ἡμέτερος ἐνήλλαξε τὰ ὀνόματα. καὶ τῷ μὲν σώματι τὸ τοῦ συμβόλου τέθεικεν ὄνομα. τῷ δὲ συμβόλῳ τὸ τοῦ σώματος. οὕτως ἄμπελον ἑαυτὸν ὀνομάσας, αἷμα τὸ σύμβολον προσηγόρευσεν.

ſanguinis nomen ſymbolo tribuit. Cur ? [7] Norunt initiati, inquit. Voluit Chriſtus eos, qui divinis myſteriis participant, non ad ea attendere quæ cernuntur, ſed ad ea quæ appellantur : ut *per mutationem nominum credant eam mutationem, qua facta eſt per gratiam. Qui enim corpus ſuum naturale & frumentum appellavit & panem, qui ſe vitem quoque nominavit*, ut ſe pro frumento nobis ſignificaret, ac pro vino futurum : *ille ipſe ſymbolorum nomina mutat :* cur ? ut ſignificet ſuadeatque mutationem eorumdem, quæ eſt facta per gratiam. At non eſt cauſa ſimilis in appellatione vitis, aut pallii, aut frumenti: nulla idcirco intelligenda illic aut credenda eſt mutatio facta per gratiam. Ergo aliter ſe vitem Dominus nuncupavit, aliter panem corpus ſuum vocavit. Cum ſe vitem dixit, aut ſanguinem ſuum in vetere teſtamento vinum, aut corpus ſuum pallium ſive ſtolam: nec ſui, nec ſanguinis, corporiſve appellationem propterea mutavit : neque adeo vel ſe, vel corpus, vel ſanguinem, idcirco mutavit. At cum idem viſibilia ſymbola, cibumque ſanctiſſimum, corporis & ſanguinis appellatione cohoneſtat, & priorem panis & vini mutat aboletque appellationem : & mutationem idcirco, quæ fit acceſſione gratiæ, eſſe οὐσιώδη ſignificat & credi jubet.

Non igitur aut appellatio ex æquo mutata rebus, aut res ipſæ immutatæ, & cum ſe Dominus vitem, carnemve ſuam pallium ac ſtolam, & cum panem corpus appellat. Nomina quidem permutantur : at non ipſa tamen rerum nomina ſic mutantur, ut prior utrobique appellatio pereat, cum nova ac recens imponitur. Panem cum vocat Dominus corpus ſuum, nec jam amplius panis eſt, nec proprie dicitur : atque, ut Chryſoſtomi verbo utamur, liberatus eſt appellatione panis. Ubi vinum appellat ſanguinem ſuum, ubi carnem pallium ſive ſtolam, ubi ſe vitem ipſe nuncupat : & ſanguis nihilominus, & caro, & Chriſtus eſt ac dicitur : ſola ſimilitudo vini, ſtolæ, vitis, intelligitur : nec liberatur ſan-

7 *Theodoret. dial.* 1. *pag.* 18. Δῆλος ὁ σκοπὸς τοῖς τὰ θεῖα μεμυημένοις. ἠβουλήθη γὰρ τοὺς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαγχάνοντας, μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς, πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ μεταβολῇ. Ὁ γὰρ δὴ τὸ φύσει σῶμα σῖτον καὶ ἄρτον προσαγορεύσας, καὶ αὖ πάλιν ἑαυτὸν ἄμπελον ὀνομάσας, οὗτος τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς.

Digitized by Google

guis idcirco appellatione ſanguinis, aut caro appellatione carnis, aut Chriſti nomine ac dignitate Chriſtus. Quare nec ſanguis eſſe, aut caro, aut Chriſtus deſinit. Deſinit autem eſſe panis, quoniam liberatur appellatione panis.

Valet nimirum hoc loco ea, quæ eſt in communi hominum uſu & conſuetudine poſita lex: nihil ut appellationem mutet, quod non ſimul vel οὐσία, ſeu φύσει, hoc eſt, proprietatibus iis, quibus a re quavis alia ſecernitur, vel ſubſtantia ipſa aliud fiat ac mutetur. Sic aqua cum gelu concrevit, glacies appellatur: aër cum cogitur, nubes: & ſunt hæ mutationes naturæ, ut dicemus: illa totius etiam ſubſtantiæ, cum exempli gratia jubente Domino aqua in vinum abiit. Alterutro autem niſi res aliqua modo mutetur, ea nec appellationem apud homines mutat. Mutatur autem hic appellatio: ergo & res ipſa ſecundum alterutrum modum. Ut panem cum appellabamus, panis erat: ſic corpus Chriſti cum appellamus, Chriſti corpus eſt.

Quid quod alioqui cauſam ipſe ſuam Chryſoſtomus jugulat, & mirifice inſervit alienæ? Nam quorum ille in hac epiſtola perfidiam petit? Synuſiaſtarum utique, qui conſubſtantialem divinitati carnem Chriſti eſſe cenſuere: id quod illa Chryſoſtomi vox indicat, *Etiamſi non conſubſtantiales naturæ exſiſtunt*: quæ, ut paulo antea admonet, *abominabilis opinio eſt Apolinarii, & eorum qui Synuſiaſtæ dicuntur.* Et nos iſtud uberius deinde oſtenſuri ſumus. Quid igitur ſtatui a Chryſoſtomo adverſus illos, adſtruique oportuit? Nempe non eſſe Chriſti carnem Verbo conſubſtantialem. At ſi vult idem in altari ſubſtantiam quidem panis exſtare, corporis Dominici non ſubſtantiam, remque ipſam, ſed appellationem tantummodo: adſumit illud omnino, unde conſectarium ſit eſſe Chriſti carnem conſubſtantialem Verbo: quod quid aliud eſt, amabo, niſi cauſam catholicam perfidioſe prodere? Nam ſi in Euchariſtia tametſi panis dicitur eſſe Chriſti corpus, nihilominus quidquid illic eſt, nihil eſt reipſa præter panem, corpus Chriſti non eſt niſi appellatione tantum: conſequitur ex eo pariter in incarnatione, tametſi Verbum caro factum eſt, quidquid eſt in Chriſto nihil præter divinitatem eſſe, humanitatis ſolam appellationem eſſe, non

Digitized by Google

ipſam naturam. Quid aliud porro Synuſiaſtæ velint ? Non hæc illorum erroris pura putaque peſtilentia eſt ? Non igitur, quod cogitare animus perhorreſcit, turpiſſimus prævaricator, non proditor cauſæ publicæ, non diverſæ partis adjutor Chryſoſtomus cenſendus eſt, ita ſi cenſuit ? Enimvero potuitne validius Synuſiaſtis ſubſervire, quam id ſi nunc afferret, quo egregie confirmari, ſi verum ſit, eorum amentiam neceſſe ſit ? Atqui ne ipſis quidem iſtud de Euchariſtia ſuſpicari aliquando venit in mentem. Nam ecquis id ex iſtorum caſtris objecit ? quod tamen obvium atque in promptu fuit, ſi cauſam juvaret. Nemo ſcilicet illorum ipſorum non alienum illud eſſe a vero vidit : nemo non æque Domini corpus in altari adeſſe, ac panis naturam, intellexit : nemo non didicit duas ibi res diverſi inter ſe generis reipſa uniri, ac non earum alteram appellatione tantum : ex quo exemplo catholici, Chryſoſtomo ante alios auctore ac duce, ut poſtea videbimus, naturas ſimiliter duas in Chriſto copulatas atque reipſa conjunctas intelligi voluere.

Sed quid in inveſtiganda Chryſoſtomi ſententia conjecturis aut argumentis utimur : cum illi ipſi, quibus bellum indicit, ipſomet in hac epiſtola ita prodente, ſe in ſacris myſteriis corpus & ſanguinem Dei percipere fateantur ? *Corpus Dei*, inquiunt, *& ſanguinem accipimus*. Quam illorum vocem atque ſententiam, Monophyſitæ quoque poſtea, quorum parentes exſtitere ii, in quos Chryſoſtomus in præſenti invehitur, ſic exceperunt, ut palam præ ſe ferrent, ſacram communionem non nudam eſſe figuram, panemve ſimplicem, ſed ipſum vere corpus ſanguinemque Chriſti. Nam apud Anaſtaſium in Ὁδηγῷ, (ſcripſit is autem circiter annum DCXXX.) quærenti orthodoxo, [8] *Num communio ſacratiſſimi corporis & ſanguinis Chriſti, quam offers & accipis, corpus & ſanguis verus eſt Chriſti filii Dei : an nudus panis, qualis oſtiatim venditur : aut figura corporis Chriſti, ut ſacrificium hirci, quod Iudæi offerunt ?* Reſpondet Gaïaniſta e Monophyſitarum

[8] *Anaſtaſ. cap.* XXIII. *pag.* 349. Αὕτη ἡ κοινωνία τοῦ παναγίου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, ἣν προσφέρεις καὶ μεταλαμβάνεις, σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινόν ἐστι Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἢ ψιλὸς ἄρτος, ὡς ὁ πιπρασκόμενος κατ' οἶκον, ἢ ἀντίτυπος τοῦ σώματος Χριστοῦ, ὡς ἡ θυσία τοῦ τράγου, ἣν Ἰουδαῖοι προσάγουσιν ;

grege : [9] *Abſit ut dicamus ſacram communionem eſſe figuram corporis Chriſti, aut nudum panem : ſed ipſum vere corpus & ſanguinem filii Dei accipimus incarnati, & ex ſancta Deipara ſemperque virgine Maria nati.* Cui deinde reponit orthodoxus: [10] *Sic credimus, & ſic confitemur, juxta vocem ipſius Chriſti, qua diſcipulos affatus in cœna myſtica, cum traderet eis vivificum panem, dixit : Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum. Similiter & calicem cum daret illis, aït, Hic eſt ſanguis meus. Non dixit, hoc eſt figura corporis & ſanguinis mei.* Quare dum idem Anaſtaſius, capite tertio, ea fidei capita commemorat, in quibus cum hæreticis orthodoxi conſentirent, illud recenſet inter cetera, quod anathemate pars utraque conſpirantibus animis feriret [11] *eum, qui Dei corpus ac Dei ſanguinem neget eſſe quod percipimus.* Quam ſententiam cum ii quoque uſurparent, quos Chryſoſtomus in hac ad Cæſarium epiſtola perſtringit, eatenus quidem corrumpebant, quod corpus illud Verbi proprium eſſe, hæretico, quem exponemus inferius, ſenſu affirmarent : at verum interim eſſe corpus illud, ut in incarnatione, ſic & in Euchariſtia, fatebantur.

Pudet referre quam infelici effugio vim ſimilium teſtimoniorum, quibus Patrum ſcripta referta ſunt, declinare adverſarii moliuntur : Dominum Chriſtum ſcilicet, ſi Patrum ſolummodo ſenſa ſcrutamur, panem & vinum corpus & ſanguinem ſuum efficere, non in ſigno & figura tantum, prout agnus paſchalis olim eſſet : ſed & in virtute cæleſti ac ſpiritali, quæ efficaciam corporis Chriſti habeat, & realis qualitas ſit illis rebus per conſecrationem addita. Sic enim ſenſiſſe Patres jam a ſecundo ſaltem ſæculo [12] Albertinus plurimis locis confitetur. At cur duo corpora Chryſoſtomus in Euchariſtia dici vetat, ſi qualitas tantum, ſi virtus aliqua

9 *Anaſt. ibid.* Μὴ γένοιτο ἡμᾶς εἰπεῖν ἀντίτυπον τοῦ σώματος Χριστοῦ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἢ ψιλὸν ἄρτον· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μεταλαμβάνομεν, τοῦ σαρκωθέντος καὶ γεννηθέντος ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

10 *Anaſt. ibid.* Οὕτω πιστεύομεν, καὶ οὕτως ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἣν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τοῦ δείπνου τοῦ μυστικοῦ μεταδιδοὺς αὐτοῖς τὸν ζωοποιὸν ἄρτον ἔλεγε. λάβετε, φάγετε. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μεταδιδοὺς αὐτοῖς φησί. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα. οὐκ εἶπε. τοῦτό ἐστι τὸ ἀντίτυπον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματός μου.

11 *Anaſt. pag.* 77. Τὸν μὴ ὁμολογοῦντα θεοῦ τὸ σῶμα, καὶ θεοῦ τὸ αἷμα, ὃ μεταλαμβάνομεν.

12 *Albertin. pag.* 307. 881. & 903.

dumtaxat pani adjecta eſt? Quis ex corpore & qualitate duo fieri corpora, niſi amens, ſuſpicetur? aut cui evellenda omnino hæc cogitatio ſit?

Mitto enim, quod ſuperius eſt indicatum, ruere funditus Chryſoſtomi ratiocinationem, qua duas ſimiliter in Chriſto naturas non conſubſtantiales ex ſimilitudine Euchariſtiæ adſtruere nititur, ſolam ſi virtutem ejuſmodi, ac non ſubſtantiam corporis Chriſti integram in Euchariſtia naturæ panis conjunctam eſſe cenſuit. Dicerent enim Synuſiaſtæ, id ex ea plane argumentatione conſequi, quod ipſi percupiant: nempe ſicut in ſacramento præter panem nihil eſt, dote quidem aliqua ſeu virtute divina præditum, ſed non alteri conjunctum ſubſtantiæ: ſic in Chriſto Domino præter divinitatem nihil eſſe: quæ formam quidem humanam exhibuerit, alteram tamen ſubſtantiam diverſi generis reipſa ſibi minime copularit.

Quod ſi deinde debet qualitas ejuſmodi in ſacramento altaris pani adjecta intelligi, cur ille, cur paſſim omnes iis uſi ſunt verbis atque ſententiis, quibus adhiberi ſignificantius nihil potuit, ut ipſum corpus ipſumque ſanguinem adeſſe, perſuaſiſſimum cuilibet audienti aut legenti foret? Quin veriti ne obtuſiora ruſticorum ſaltem ingenia, hanc verbis iſtis ineſſe vim ſuſpicarentur, quam ineſſe viri hodie non hebetes inter catholicos arbitrantur? Quin hunc errorem vel ſemel aut anteoccupare, aut evellere ex animis ſategerunt? Cur nemini uni ea cautio curaque venit in mentem?

Sed fuerint illi minus cauti, minuſque conſiderati. Quæ illa porro qualitas, ſeu virtus eſt? Eane arceſſenda ab ipſa corporis & ſanguinis Chriſti materia eſt: qualem forte quis putarit vim illam exſtitiſſe, quam a ſe manaſſe in feminam ſanguinis profluvio ſanatam Dominus Chriſtus declaravit? Eamne poſtea vim adverſarii putant Patres cenſuiſſe ab ipſa carnis & ſanguinis Dominici ſubſtantia in panis & vini materiam ſuperne decidere atque influere, qua panis & vinum fiant ipſius corporis ſanguiniſque inſtar? Adeone inſcite & abſurde, Deus immortalis, Patres univerſi delirarint, ſentiente & coarguente nemine? Aut ſi delirium non eſt, cur hanc virtutem, quam ab antiquiſſimis retro Eccleſiæ temporibus,

ribus, a Patribus ſæculi etiam ſecundi, ceteriſque deinceps omnibus agnitam comminiſcuntur, nunc repudiant ipſi nihilominus & abjudicant: exiguique id eſſe momenti aïunt, in eo ſi diſſentiant? niſi idem etiamnum illos, atque olim Manichæos, atque Donatiſtas, ſpiritus agit, ut apud ſe ſimiliter ſtatuant, [13] *Quod volumus, ſanctum eſt.*

Maneat igitur, id quod initio propoſuimus, cum appellatione dominici corporis cohoneſtatum panem eſſe Chryſoſtomus dicit, ipſum adveniſſe corpus Dominicum, immutatumque panem fuiſſe, vel hac loquendi forma clare expreſſum: quod ſic loqui Patres mos eſt: quod hæc eſt in uſu communi hominum conſuetudo ſermonis: hoc ipſa Chryſoſtomi argumentatio poſtulat: hoc adverſarii ipſi, quos hac epiſtola pulſat, profeſſi: quid eſt igitur, quod deſiderari ultra poſſit, vel optari?

13 *Auguſtin. lib.* XXIV. *contra Fauſtum, cap.* 2. *& epiſt.* XLVIII.

CAPUT II.

Unionem naturæ panis cum corpore Chriſti ipſa illa Chryſoſtomi ſententia exprimi: Etiamſi natura panis in ipſo permanſit.

JAM intelligere eſt, opinor, quæ ſit alterius illius ſententiæ a Chryſoſtomo prolatæ vis, *Etiamſi natura panis in ipſo permanſit.* Quis enim non ſentit ad dominicum corpus vocem eam *in ipſo* ſpectare, qui de eodem ſermonem fuiſſe proxime meminerit: *Dignus habitus eſt dominici corporis appellatione, etiamſi natura panis in ipſo permanſit?* An enim in pane? Primum, cur potius quam in corpore Dominico, quod ibi cum natura panis adeſſe ex Chryſoſtomi mente proxime demonſtravimus? Deinde quis ita, ſiquidem ſanus ſit, loquatur: *natura panis in pane permanet?* Naturæ ſi vocabulum, ut [1] Albertinus jubet intelligi, quemadmodum in apodoſi, ſive in redditione comparationis, ubi de duabus Chriſti

1 *Albertin. pag.* 533.

naturis agitur, ſic etiam in protaſi, ſive fundamento ſimilitudinis, ubi vox ea pani tribuitur, non tantum proprietates naturales, ſed ipſam quoque ſubſtantiam ſignificat: dicat, amabo, aliquis pro Albertino, paniſne ſubſtantia ſuis proprietatibus conveſtita in pane ſit. Cum ſint modi octo [2] ex Philoſopho, quibus eſſe aliquid in alio dicatur: ut pars in toto, ut totum in partibus, ut ſpecies in genere, ut genus in ſpecie, ut forma in ſubjecto, ſive ſit forma accidentalis, ſive eſſentialis: ut effectus in efficiente, ut in fine, ut in loco: quonam modo ex tot iſtis ſubſtantia panis cum ſuis accidentibus in pane ineſt? Sed hæc philoſophica omittamus, etſi non aliena prorſus a propoſito: ex ipſa Chryſoſtomi oratione acrius res eſt urgenda.

Niſi duo duobus comparantur, nulla eſt ea, quam nunc ille inſtituit, comparatio. Mens enim eſt ſanctiſſimi viri oſtendere, ſicut in euchariſtico Domini corpore natura panis cum ipſo corpore permanet, nec tamen id obeſt quominus corpus unum filii Dei prædicetur, non duo corpora: ſic in corpore Chriſti ſolido & adſpectabili inſidere naturam divinam, nec tamen duos idcirco filios eſſe aut prædicari. Corpus Domini Euchariſticum, cum illo adſpectabili componitur: illi natura ſpecieſve panis, huic plenitudo divinitatis comes adjuncta eſt. In exemplari igitur æque atque in redditione comparationis duas intelligi naturas oportet. Nam ut comparatio ipſius Chryſoſtomi verbis proxime antecedentibus inſtituatur: dicitur quidem homo Chriſtus: ſed *non ex hoc ab inhabitanti defraudatur deïtate.* Sic natura panis permanet quidem: ſed *non ex hoc* ab eo quod conſecratio ſacerdotis advexit, hoc eſt, a coëxiſtente dominico corpore *defraudatur.* Ac proinde ſi natura panis in corpore Dominico inſidet, magis ipſum revera dominicum corpus neceſſe eſt exſiſtere: quemadmodum proportione aliqua cum ſubjecto ineſſe accidentia dicimus, tum magis ipſum ibi reipſa exſiſtere ſubjectum profitemur.

Quid aliud igitur, ſi quid Latine, ſi quid Græce novimus, hæc loquendi forma deſignat, *natura panis in ipſo permanet,*

2 *Ariſt. libro* I V. *Phyſ. cap.* V.

Digitized by Google

præter unionem naturæ panis, quæcumque ea natura ſit, cum re altera, nempe cum corpore Chriſti : qui terminus formalis, ut Scholaſtici loquuntur, tranſubſtantiationis eſt ?

Expreſſit hanc unionem atque conjunctionem Damaſcenus his verbis : [3] *Conjunxit Deus ipſis*, inquit, ſymbolis videlicet, *divinitatem ſuam, & ipſa effecit corpus & ſanguinem ſuum.* Quo nempe ex vinculo atque nexu fit, ut panis in ipſo corpore Domini euchariſtico ſit, tanquam pars in toto ſacramentali, quod ex natura panis & ſubſtantia corporis dominici conſtituitur, & coaleſcit.

Expreſſit & Chryſoſtomus alibi apertiſſime aurea illa voce : [4] *Quemadmodum enim corpus illud* panis *unitum eſt Chriſto, ita & nos ipſi per hunc panem unimur.* Quam autem arcto nexu nos uniri cum Chriſto Chryſoſtomus exiſtimarit : nec ſola caritate, ſed ipſa carne : tum diſerta vox illius eſt, inferius laudanda, ex homilia XLV. in Joannem : tum hoc ipſo loco, ubi hæc proxime ſubjicit : [5] *Quid enim dico communicationem corporis Chriſti, inquit ? Ipſum illud corpus ſumus. Quid enim eſt panis ? Corpus Chriſti. Quid vero fiunt, qui ſumunt ? Corpus Chriſti. Non multa corpora, ſed unum corpus. Quemadmodum panis ex multis compoſitus granis eſt unitus, ita ut nuſquam grana appareant : ſed ſint ipſa quidem, manifeſtum autem non ſit eorum diſcrimen propter conjunctionem : ſic & invicem & cum Chriſto conjungimur. Neque enim ex alio quidem tu corpore, ex alio iſte nutritur : ſed ex uno omnes.* Chriſto idcirco unimur, quia de pane edimus, qui eſt Chriſto unitus, qui eſt ipſe Chriſtus. Tam vere igitur natura panis cum Chriſto unitur, quam vere nos unimur, ex Chryſoſtomi ſententia, cum ipſa Chriſti carne, quæ in menſa Domini ſub pane ſumitur.

Hunc ipſum Chryſoſtomi locum, in quo nunc ſumus, ex

3 *Damaſc. libro* IV. *orthod. fidei*, *cap.* XIV. Συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ.

4 *Chryſoſtomus*, *homilia* XXIV. *in* I. *Cor.* X. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα.

5 *Chryſoſtomus*, *ibid.* Τί γὰρ λέγω κοινωνίαν, φησίν; αὐτὸ ἐσμὲν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Τί γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος; σῶμα Χριστοῦ. Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; σῶμα Χριστοῦ. οὐχὶ σώματα πολλά, ἀλλὰ σῶμα ἕν. Καθάπερ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ᾽ εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλοι δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ. οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. Οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες.

epiſtola ad Cæſarium, cum Damaſcenus exſcriberet, in libro contra Acephalos: omiſſaque comparationis protaſi ſolam apodoſin exhiberet: in hunc modum expreſſit: ut quidem latinæ conſuetudini reddidit Turrianus noſter: [6] *Sic etiam hic divina natura* IN IPSO *inſidente, unum filium, unam perſonam utrumque conſtituit.* In ipſo: in quo? in aliquo utique, quod ſit a natura divina diverſum, æque tamen & reipſa exſtet, & cum divinitate reipſa copuletur. *In corpore* dixit aperte Chryſoſtomus: idipſumque dilucide a ſe ſignificari Damaſcenus putavit, *in ipſo* ſi diceret. Sic ergo natura panis *in ipſo* permanet; in quo? in aliquo ſane, quod ſit & a pane diverſum, & ipſum nihilominus reipſa cum pane conjunctum: in dominico nempe corpore, cujus facta proxime mentio eſt.

Sed eſt adhuc aliquanto planius res conficienda: ac nimiæ ſubtilitatis atque cavillationis, a qua maximopere abhorremus, vitanda reprehenſio. Eſto ſane natura panis in pane: verum in quo? in pane utique jam ſanctificato: nam ea Chryſoſtomi vox & oratio eſt. Erit igitur natura panis in pane ſanctificato & conſecrato, tanquam pars in toto: ſiquidem panis ſanctificatus duo dicit, & complectitur: corpus dominicum, quod ſanctificatio ſeu conſecratio ſacerdotis advexit: & panis naturam, qua tegitur illud & occultatur. Non ſunt hæc ſcilicet plana ac perſpicua?

6 *Apud Henr. Caniſ. Tom.* IV. *pag.* 211.

CAPUT III.

Οὐσίας & φύσεως nominibus ſolas proprietates naturales rei cujuſque per ſe Græcos Patres intellexiſſe.

His itaque prætermiſſis, quæ leviora poſſunt videri, ad majora veniamus. Sentio enim majus eſſe deſiderium pernoſcendi, quid naturæ vocabulo Chryſoſtomus deſignarit, cum in dominico corpore panis naturam dixit permanere. Nos autem ſtatim ſic habendum pro certo exploratoque

ponimus, apud Græcos οὐσίαν ac φύσιν aliud nihil eſſe, niſi vel unam, vel plures, vel omnes conjunctim proprietates & qualitates rei cujuſque: quæ vel ſenſu perceptæ, vel quoquomodo cognitæ, quemlibet etiam in imperita plebe, & e vulgo hominum, eo per ſe confeſtim adducant, ut rem ſuo quamque nomine appellet, ac diſcriminet ſecernatque a reliquis: ut dicat, exempli gratia, hic panis, hoc vinum, hoc ferrum, hic homo, hic angelus, hic Deus eſt. Materiam interim, ſive ſubjectum harum proprietatum, in his nempe quæ materia conſtant, nemo certe ſpectat e plebe: atque idcirco e Patribus attigere eandem pauci admodum, qui nempe ſubtilius diſputavere, quos & appellabimus.

Ad φύσιν autem, ſive naturam, quod attinet, ſi vocis originem contemplemur, quis eſt qui ignoret deductum nomen ab eo, quod eſt πεφυκέναι, hoc eſt, natum, vel natura comparatum eſſe? Quare [1] Gregorius Nazianzenus, φύσις, *natura eſt*, inquit, *eſſe unumquodque tale vel tale.* Anaſtaſius autem presbyter in philoſophico compendio M S. quod quidem operis, de quo ſupra, fronti præfigitur, inter varias acceptiones vocis illius, hanc habet: φύσις, ἢ οὐσία, ἢ μορφή ἐστιν ἡ τῶν ὄντων οὖσα ποιότης. *Natura, eſſentia, forma, eſt qualitas, ſive proprietas exſiſtens rerum exſiſtentium*: id quod idem in [2] Ὁδηγῷ repetit, ex Baſilio.

Apud Theodoretum autem in dialogo ſecundo, (nam & Patres ceteros, qui ſunt innumeri, faſtidii vitandi cauſa ultro prætermittimus: & hujus in primis auctoritas valet hoc loco, quod eſt ejus oratio, ut deinde viſuri ſumus, Chryſoſtomianæ ſimilis ac plane par:) apud hunc, inquam, mare & gutta mellis habere dicuntur eandem naturam, φύσιν, humidam, fluidamque: ſunt autem humor & fluxus, materiæ qualitates. Quare [3] *nihil eſt abſurdi*, inquit, *affines naturas miſceri, & alteram ab altera abſumi*: hoc eſt, proprietates, ſeu qualitates alias abſumi ab aliis: materia enim ipſa non abſumitur.

1 *Nazianz.* Φύσις ἐστὶ τὸ εἶναι ἕκαστον τοῖον ἢ τοῖον.
2 *Anaſt. cap.* 2. *pag.* 10.
3 *Theodoret. dial.* 2. *pag.* 77. Οὐδὲν ἦν ἄτοπον τὰς ἀγχιτενούσας φύσεις ὑπομένειν τὴν κρᾶσιν, καὶ θατέραν ὑπὸ θατέρας ἀφανίζεσθαι.

4 Illo in ipſo dialogo, naturam ſuam poſt unitionem haudquaquam amiſiſſe humanitas in Chriſto dicitur, hoc eſt, proprietatibus ac facultatibus caruiſſe, quarum ex conglobatione conſtitui humanitas intelligitur ab unoquoque noſtrum, & a quibus divelli ipſa nequit. Illud enim intercedit inter ſubſtantias anima ac ſenſu prædiras, inanimaſque, diſcrimen: quod cum corpora materialia a ſe invicem diverſis tantum proprietatibus diſcrepent, horum οὐσία ſive φύσις complexio proprietatum eſt, quibus ab aliis quibuſcumque rebus unaquæque ſecernitur, & quæ divelli a ſubjecto communi, ſive materia, divinitus poſſunt. At in his ſubſtantiis, quæ ſunt anima, ſenſu, aut ratione præditæ, multoque magis in his quæ ſunt mere ſpiritales ac ſimplices, ſejungi proprietates a ſubjecto nequeunt, quicum unum idemque reipſa ſunt. In his igitur vox illa φύσις totam integramque ſubſtantiam denotat, non ſtatim quidem, primoque conceptu: ſed per ſe proprietates, ſubjectum ipſum ex conſequenti: quoniam hæc a ſe invicem divelli non poſſunt. Quare, ut Anaſtaſius admonet, capite ſecundo: 5 *Si dicas, inſignis natura Angeli, totam ipſorum eſſentiam indicaſti*, οὐσίαν, hoc eſt, complexionem proprietatum omnium, ex quibus illorum natura tota, quoniam ſimplex eſt, intelligitur. Nam id omne, quod vulgus intelligit in re qualibet quæ exſiſtit, quæque τὸ ὂν a Græcis vocatur, οὐσία dicitur.

Opponit quidem οὐσίαν accidenti 6 Theodoretus, in eodem dialogo: ſed proprietates eas hoc οὐσίας nomine intelligit, ſive univerſas, ſive præcipuas, quæ naturam cujuſque rei ac nomen ſtatim animo ingerunt: opponitque iis accidentibus, quæ ſi mutentur, nec mutant continuo rei illius, in qua ſunt, nomen, nec aliam indicant naturam. Illas φύσιν & οὐσίαν, cujuſmodi in homine, τὸ θελητικὸν, τὸ αὐτεξούσιον, volendi ac ſponte agendi poteſtas eſt: hæc accidentia nuncupat, συμβεβηκότα: cujuſmodi valetudo & ſanitas, corruptio incorruptioque eſt.

4 *Theodoret. dial. 2. pag. 79.* Οὐκ ἄρα μετὰ τὴν ἕνωσιν τὴν οἰκείαν φύσιν ἡ ἀνθρωπότης ἀπώλεσεν.

5 *Anaſtaſius, cap. 2. pag. 34.* Ἐὰν εἴπῃς, καλὴ φύσις ὁ ἄγγελος, ὅλην τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἐσήμανας.

6 *Theodoret. pag. 81. & 82.*

Digitized by Google

At idem de Chriſti corpore, quale poſt mortem ſurrexit: 7 *Illud corpus*, inquit, *priorem habet formam, figuram, circumſcriptionem, & ut ſemel dicam, corporis eſſentiam.* Quo loco οὐσία corporis proprietates dumtaxat proxime enumeratas ſignificat, quæ ſoli quidem corpori & omni conveniant, ſed adſpectabili, & extra ſacramentalem exſiſtendi modum. Habet enim corpus Chriſti in Euchariſtia corporis eſſentiam, ut Chryſoſtomus tum multis locis, tum in iſto, ubi dominicum corpus docet adeſſe, abunde declarat: nam quid veri corporis appellatione, niſi corporis eſſentia intelligitur? Verum, ut Anaſtaſius jam ſæpe laudatus admonuit, alia corporis definitio eſt apud Philoſophos, alia apud eccleſiaſticos doctores.

Quoniam nempe οὐσία deflectitur ab eo quod eſt ὢν eſſe, quod Ariſtoteles appellare ſolet τὸ τί ἦν εἶναι, hoc eſt, quod affertur ac reſpondetur ſciſcitanti quid res quæque ſit: ex eo factum ut οὐσία perinde ac φύσις id ſignificet, quod in cujuſque rei definitione ponitur, quo res quæque intelligitur. Quare corporis humani natura, in eo præciſe poſita, quod ſuis prædita ſenſibus materia conſtet, recte agnoſcitur. Hæc illius οὐσία eſt, ſive φύσις. Tale Chriſti corpus in Euchariſtia eſt. Corporis autem adſpectabilis ut adſpectabile eſt, eſſentia profecto ex forma & figura, ceteriſque, quas diximus, proprietatibus coaleſcit: ſejuncta ſaltem per cogitationem omni materia. Hanc eſſentiam corporis retinet Chriſti corpus in cælo poſt aſcenſionem: in Euchariſtia non retinet.

Simili acceptione vocis φύσεως, pro eo quod in unaquaque re ſtatim intelligitur, nec veritus eſt olim Alexander Ep. Alex. in epiſtola ad Alexandrum C P. Patrem & Filium dicere non unam eſſe, ſed duas hypoſtaſi naturas, τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις, οὐ μίαν, quoniam Filius ut Filius eſt, alius eſt natura a Patre: non natura abſolute, ſed qua Filius eſt, & intelligitur. Quo ſenſu & οὐσίαν γεννητὴν exſerte prædicat 8 Epiphanius, & naturam genitam dixit Hilarius Pictavienſis.

7 *Theodoret, pag.* 85. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τὸ μὲν πρότερον εἶδος ἔχει, καὶ σχῆμα, καὶ περιγραφὴν, καὶ ἁπαξαπλῶς εἰπεῖν, τὴν τοῦ σώματος οὐσίαν.

8 *Epiph. in hæreſi Anomæor. pag.* 942.

Quorſum autem a Chryſoſtomo ipſo longe abimus, cujus ad explorandam hoc loco ſententiam, id ſatis eſſe debet unum, ſi conſtet nimirum voces φύσεως & οὐσίας ab eo acceptas alibi quoque ſubinde eo ſignificatu, quem diximus? Nam ſi vel ceteri ab eo diſſiderent, ſi mentem illius, quam potiſſimum indagamus, diſpicere ex ipſo licet, nihil optari amplius poteſt. Certe is in homilia XII. in Geneſim, cum de igne fornacis Babylonicæ ageret, [9] *Dominus prout vult*, inquit, *unumquodque elementorum in contrariam convertit eſſentiam*, οὐσίαν: tametſi ſubſtantiam ignis integram illæſamque, urendi ſolummodo vim ademptam fuiſſe ſacræ paginæ docent. Idem in Pſalmum X. tum de eodem argumento, tum de leonibus, quorum in foſſam fuiſſe conjectum Danielem eædem perhibent: [10] *Elementa*, inquit, *propriam ignorantia naturam*, φύσιν, *in id quod illis utile*, pueris ſcilicet, *mutabantur: nec feræ amplius fuere feræ, nec fornax fornax fuit.* De priore denique argumento rurſum alibi: [11] *Iuvenum pietas*, inquit, *rerum naturam mutavit*, reſtincto videlicet ignis ardore.

Cur ergo ad perſpiciendam Chryſoſtomi mentem, voces eas, quæ veniunt in controverſiam, accipi quiſquam velit ſub ea acceptione, quam vel noſtra ætas, vel philoſophia invexit & excogitavit? ac non ſub ea potius, quæ illius ævo invaluit, & in ejus ſcriptis deprehenditur, cujus teſtimonia proferuntur? aut cur hoc loco repente mutaſſe ſententiam exiſtimetur ille: nec φύσιν, ut ſemper alibi, de proprietatibus illis intellexiſſe, quibus vel mente cognitis, vel ſenſu perceptis, exclamet quivis e vulgo ac plebe, hic panis, hoc vinum, hic ignis eſt? Præſertim cum & Theodoretus, & Ephræmius Antiochenus, dum eandem utriuſque myſterii comparationem adverſus Monophyſitas inſtituunt, φύσεως vocabulum & οὐσίας, ut oſtenſuri poſtea ſumus, eodem ſignificatu accipiant: pro panis videlicet ac vini proprietatibus:

9 *Chryſoſt.* Ὅπου ὁ δεσπότης βούλεται, ἕκαστον τῶν στοιχείων πρὸς τὴν ἐναντίαν μεθίστησιν οὐσίαν.

10 *Chryſoſt.* Τὰ στοιχεῖα τὴν οἰκείαν ἀγνοήσαντα φύσιν, πρὸς τὸ χρήσιμον ἐκείνοις μετεβάλλοντο. καὶ τὰ θηρία οὐκ ἔτι θηρία ἦν, οὐδὲ ἡ κάμινος κάμινος.

11 *Chryſoſt. homil.* IV. *ad popul. Antioch. pag.* 66. Μετέβαλε τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν τῶν νεανίσκων ἡ εὐλάβεια.

ac Gelaſius Papa dum adverſus eoſdem fidei hoſtes ipſa illa ſimilitudine & argumentatione utitur, ex Chryſoſtomi ac Theodoreti contexta verbis atque ſententiis, ſymbolorum dicat permanere in ſua proprietate naturam: quod nihil intereſſe intelligeret, an panis naturam ſimpliciter ac præciſe, an eandem diceret in ſua dumtaxat proprietate permanere.

Neque enim hic loci quidquam habet illa altera eſſentiæ & naturæ acceptio, prout hypoſtaſi opponitur, ſive individuo, qua acceptione ſæpe uſi Patres, in myſterio Trinitatis & Incarnationis explicando. Sic illi nimirum ſtatuebant, φύσιν & οὐσίαν communem eſſe eſſentiam ſive naturam, (nam eſt utrique voci vis eadem, ut [12] Theorianus admonet:) hoc eſt, [13] conceptum univerſalem, qui prædicatur de multis, quomodo natura divina de Patre & Filio: Angelica, de Michaële & Gabriele: humana, de Petro & Joanne. [14] Hypoſtaſim vero eſſe rem individuam, quæ ex propriis effectis ſive animo ſive ſenſu dignoſcitur, nec de multis poteſt prædicari. Atqui talis οὐσία in ſacramento manet: tales, inquam, hypoſtaticæ & ſingulares proprietates, ex quibus hic panis, hoc vinum, agnoſcitur. Non itaque οὐσία ſolum remanet, prout hypoſtaſi opponitur, & accipitur pro natura communi: ut ſcriptori Gallico libri de Perpetuitate Fidei viſum eſt: ſed pro eo quod vulgus ſtatim, ſive animo, ſive ſenſu, in re quacumque deprehendit: hoc eſt, pro ſingularibus proprietatibus rei cujuſlibet. At materiæ interim certe, ſive ſubjecti communis, ne leviſſima quidem ſolet vulgi animis ſuſpicio oboriri.

Φύσις igitur, (nam eſt id ſæpius inculcandum,) naturales ſunt ac materiales proprietates panis ac vini, etiam individuales, ut vocant: quibus quiſque cognitis, cum ſenſus feriunt, ni prohibeat fides, exclamet, hic panis, hoc vinum eſt. Unde & materia panis, quoniam vere nutrit, (eſt enim ὕλη, βρῶμα, cibus, nutrimentum, ut Lexicographi monent:) ab Origene appellatur quodam loco.

12 *Theorian. legat. ad Armenos, pag.* 443.
13 *Theorian. ibid.*
14 *Theorian. ibid.*

[15] *Et cibus ipſe*, inquit, *per verbum Dei & orationem conſecratus, ſecundum illud quidem ipſum, quod materia conſtat, in ventrem abit, & in ſeceſſum ejicitur...... nec panis materia, ſed ſuper eum prolata oratio, ea eſt quæ illum juvat, qui non indigne Deo comedit.* Non indigne Deo ſcilicet, quem oratio ſacerdotis materiæ copulavit, τῇ ὕλῃ, hoc eſt, Origene ipſo interprete, βρώματι τῷ ὑλικῷ, materialibus proprietatibus, quibus alimur. Nam quid comedentem juvat? oratio ſacerdotis. Quid illa autem juvat edentem, niſi ipſa quod juvet, cum eo quod edi cernimus, copularit? hoc eſt, Domini corpus cum natura panis, ſeu proprietatibus materialibus, non cum ipſa teria.

Neque enim Patres in concionibus, quas haberent ad populum, materiæ illius fere meminere, quæ tota rerum materialium ſubſtantia eſt: quam idcirco Haymo Halberſtatenſis naturam ſubſtantiæ, ut mox liquebit, per abuſionem appellat. Sed ea a Patribus non commemoratur, & quod hanc nemo e plebe novit: & quod per ſe οὐσία non eſt, niſi quantitate & qualitate veſtiatur, ut aït auctor quæſtionum ad Græcos, inter Juſtini opera, tum aliis locis, tum quæſt. IX. Quanquam nec defuere ſubtiliores, qui hanc rerum inanimarum ſubſtantiam, ſejunctam a proprietatibus, in tractatibus præſertim exegeticis, materiam appellarent, & corpus ſubjectum, & ſubſtantiam accidentium ſuſceptricem. Sunt ex hoc numero, ut [16] Origenem omittamus, Gregorius Nazianzenus, & qui cum ipſo philoſophiæ ſtudiis operam dedit Baſilius. Nam ille quidem formam Solis, quæ lux eſt, ante materiam Solis, ac ſine ea, ἀσώματον, incorpoream, [17] a Deo procreatam aït: materiam poſtea ſeu corpus Solis effectum fuiſſe. *Vt majoris miraculi*, inquit, *ſpecimen ederet, formam materia priorem protulit: forma enim Solis, lux eſt: ac poſtea materiam induxit: Solem hunc nimirum, diei oculum, fa-*

15 *Origenes, in caput* XV. *Matthæi, pag.* 254. Καὶ τὸ ἁγιαζόμενον βρῶμα διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, κατ' αὐτὸ μὲν τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται...... καὶ οὐχ ἡ ὕλη τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτῷ εἰρημένος λόγος ἐστὶν ὁ ὠφελῶν τὸν μὴ ἀναξίως τοῦ κυρίου ἐσθίοντα αὐτόν.

16 *Origenes, lib. de oratione, pag.* 92.

17 *Gregor. Nazianz. orat.* XLIII. *pag.* 699. Ἵνα θαυματουργήσῃ τι μεῖζον, ἐνταῦθα τὸ εἶδος τῆς ὕλης προϋπεστήσατο. εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς. μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ἐπάγει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον τὸν ἥλιον.

Digitized by Google

bricatus. Id quod Nicetas in eum locum, & Procopius Gazæus in Geneſim, approbant. Quod autem Nazianzeno forma eſt, εἶδος, hoc ipſum Baſilio qualitas dicitur, quæ ſubſtantiæ accidit : ποιότης ἐπισυμβᾶσα τῇ οὐσίᾳ, eademque φύσις, ſive natura, homilia VI. in hexaëmeron : ubi [18] naturam lucis aït primo fuiſſe conditam, ſolare deinde corpus, quod lucis hujus vehiculum foret. Mox lucem eſſe qualitatem admonet, quæ divina virtute a ſubjecto ſejungi queat : qua de re perorantem ipſum operæ pretium erit audiſſe. Tametſi enim haud ſatis idoneo fortaſſis ad fidem faciendam exemplo uſus recentioribus philoſophis poſſit videri : tamen ex ea illum oratione conſtabit pro certo confeſſoque poſuiſſe, hanc proprietatum a materia ſejunctionem poſſe immenſa & infinita divini numinis poteſtate fieri. Nec vero nunc quid ſtatuat philoſophia, ſed quid Patres cenſuerint, inveſtigamus. [19] *Atqui incredibile nemini videatur*, inquit, *quod dictum a me eſt, aliud nempe quiddam eſſe lucis ſplendorem, aliud item corpus luci ſubjectum. Primum quidem, quod res omnes compoſitæ ſic a nobis dividi ſolent, in ipſam ſuſceptricem eſſentiam, & in eam, quæ ipſi accedit, qualitatem. Vt igitur diverſa hæc ſunt natura, albedo, & corpus dealbatum : ſic & ea, quæ modo diximus, differunt quidem, unita ſunt tamen potentia creatoris. Neque mihi dicas fieri non poſſe, ut hæc invicem divellantur : neque enim ego ſeparationem lucis a Solis corpore mihi ac tibi poſſibilem eſſe aïo : ſed hoc dico, quæ cogitatione noſtra ſeparari poſſunt, hæc poſſe reipſa ſejungi ab eo, qui naturæ illorum effector eſt :* proprietates ſcilicet materiales, ſive formas corporum, ab ipſa materia. Cujus rei exemplum ille ſubjicit rubi ardentis, in quo Deus vim adurendi a ſplendore ſejunxit, τὴν καυστικὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. Ubi καυστικὴ

18 *Baſil. pag.* 70. Τότε μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις παρήχθη. νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ πρωτογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ παρεσκεύασται.

19 Καὶ μηδενὶ ἄπιστον εἶναι δοκείτω τὸ εἰρημένον, ὅτι ἄλλο μέν τι ἡ τοῦ φωτὸς ἡ λαμπρότης, ἄλλο δέ τι τὸ ὑποκείμενον τῷ φωτὶ σῶμα. Πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ τὰ σύνθετα πάντα οὕτω παρ' ἡμῶν διαιρεῖσθαι, εἴς τε τὴν δεκτικὴν οὐσίαν, καὶ εἰς τὴν ἐπισυμβᾶσαν αὐτῇ ποιότητα. Ὡς οὖν ἕτερον μέν τι τῇ φύσει ἡ λευκότης, ἕτερον δέ τι τὸ λελευκασμένον σῶμα· οὕτω καὶ τὰ νῦν εἰρημένα διάφορα ὄντα, ἥνωται τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. Καὶ μή μοι λέγε ἀδύνατα εἶναι ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διαιρεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τὴν διαίρεσιν τοῦ φωτὸς ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος ἐμοί τε καὶ σοὶ δυνατὴν εἶναι φημί· ἀλλ' ὅτι ἃ ἡμῶν τῇ ἐπινοίᾳ διαχωριστά, ταῦτα δύναται καὶ αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ παρὰ τοῦ ποιητοῦ τῆς φύσεως αὐτῶν διαστῆναι.

Digitized by Google

δύναμις natura ardens verti poteſt : quomodo vulgatus interpres, ut mox dicemus, Sapientiæ capite XIX. *σβεστικὴν δύναμιν* aquæ, *naturam exſtinguentem* reddidit.

Quæ Baſilii porro, quæ Gregorii Nazianzeni ſententia fuit de materia primum informi a Deo creata, quæ poſtmodum varias ab eodem formas acceperit, ea [20] Auguſtini quoque plane fuit. *Rectiſſime credimus*, inquit, *omnia Deum feciſſe de nihilo : quia etiamſi de aliqua materia factus eſt mundus, eadem ipſa materia de nihilo facta eſt : ut ordinatiſſimo Dei munere, primo capacitas formarum fieret : ac deinde formarentur quæcumque formata ſunt.* Fuit & illa pſeudo-Origenis adverſus Marcionitas opinio, pag. 90. aliorumque plurimorum.

Sic igitur *φύσιν* ab *ὕλῃ*, naturam ſive formam a materia illi quidem ſejunxere : ceteri materiam hanc, quæ neque ſub adſpectum per ſe cadit, & vulgi captum ſuperat, neglexere prorſus. [21] Auguſtinus quin etiam quodam loco *nihil recte dici* materiam putat, *quoniam omni ſpecie caret.* Plerique e Patribus aut de proprietatibus rei cujuſque dumtaxat, ut animo concipiuntur : aut de ipſa re, prout exſiſtit extra cauſas, verba fecere : atque hanc illi quidem cum deſignare vellent, vel ſubſtantiam, vel hypoſtaſim dixere, vel individuum ; vel, quod multo ſæpius uſuvenit, rem ſuo quamque nomine indigitarunt : panem, exempli gratia, vinum, corpus, carnem, ſanguinem. Quibus vocibus ipſa res exſiſtens deſignatur : ut *φύσεως* & *οὐσίας* nominibus communis tantum notio rei fere exprimitur, quæ proprietatum complexione continetur.

Proprietates dico, (nam id adhuc planius differendum,) qualitates eſſentiales : accidentia, quæ a ſubjecto quidem divinitus : a conceptu vero rei, ab *οὐσίᾳ* quam conſtituunt, nec divelli, nec diſtrahi poſſint : ac ne in viventibus quidem a ſubjecto cui inſunt : nam quis poſſit etiam fingendo concipere intelligendi, aut volendi, aut ridendi facultatem, ſine ſubſtantia, cui hæ proprietates inhærent ? cum poſſint in his quæ ſunt inanima, ſejungi divinitus a materia quæ

20 *Auguſtinus, libro de Fide & Symbolo, cap.* 2.
21 *Auguſtinus, libro* LXXXIII. *quæſtionum, quæſt.* LIV.

ſubeſt, & communis eſt omni corpori. [22] *Eſſentiales igitur ſunt qualitates*, inquit Anaſtaſius in MS. codice, *quæ ſunt ſemper implicatæ cum ſubſtantia : cujuſmodi vivendi facultas, reſpirandi, vegetandi : quæ inſeparabilia accidentia, ut diximus, nonnulli appellavere.* Ubi fallit Albertinus, aut fallitur, qui θρεπτικὴν δύναμιν eo loci putet vim nutriendi eſſe, quæ pani ac vino inſit : cum ea ibi facultas deſignetur, qua quodcumque vivit, idem & viget : ſchola vegetativam vocat : quam & a vivente idcirco, ut monuimus, diſtrahere vis nulla poteſt : cum in pane ac vino, omnique re corporea, ſejungi proprietates a materia poſſe divinitus, ut de ceteris ſileamus, Baſilius paulo antea, & Gregorius Nazianzenus conceptis verbis docuerint : & iis quidem placitis atque ſententiis, quibus nunc quoque tranſubſtantiatio defendi ſolet. Debent enimvero formæ viventium ſuæ ſimplicitati, ut divelli proprietates earum a ſubſtantia ipſa non poſſint : ut e diverſo poſſint in inanimis diſtrahi invicem, concretio compoſitioque efficit : nam quid vetat a Deo poſſe ſejungi, quæ ipſe conjunxerit ?

Ab his porro qualitatibus ac proprietatibus res quæque naturam ſuam & nomen obtinet : hæ ſi ſalvæ ſunt & incolumes, nomen quoque ſalvum & incolume eſt, & φύσις atque οὐσία, hoc eſt, natura, integra apud vulgus cenſetur : cujus de materia, quæ non incurrit in ſenſus, nullum judicium eſt. Eædem ſi interierint, & nomen perit, ſecundum communem uſum loquendi, & natura ipſa mutari dicitur. Sunt enim hæc reciproca : natura, & nomen. *Etiam cum demutantur qualitates*, inquit Tertullianus, libro de carne Chriſti, cap. XIII. *accipiunt vocabulorum poſſeſſiones. Verbi gratia, argilla excocta, teſtæ vocabulum ſuſcipit : nec communicat vocabulo priſtini generis, quia nec cum ipſo genere.* Quamdiu viciſſim nomen non immutatur, nec natura mutari creditur : ſed quædam dumtaxat accidentia a proprietatibus diverſa, quæ adeſſe poſſunt & abeſſe, ſine mutatione nominis aut naturæ : ut in homine infantia, ſanitas, valetudo. Guttæ mellis

22 *Anaſtaſius, quem & ipſe citat Albertinus, pag. 905.* Οὐσιώδεις μὲν δ' εἰσὶ ποιότητες, αἱ συμπεπλεγμέναι εἰσὶν ἀεὶ τῇ οὐσίᾳ, οἷον ἡ ζωτικὴ ἐνέργεια, ἡ ἀναπνευστικὴ, ἡ θρεπτικὴ δύναμις, ἅτινα ἀχώριστα συμβεβηκότα, καθὼς ἔφαμεν, καλοῦσί τινες.

Digitized by Google

in mare injectæ, arenæ in vitrum, uvæ in vinum transformatio, mutatio naturæ eſt: quoniam proprietates mutantur & nomina. Ferrum tametſi igneum, inquit [23] Theodoretus in dialogo ſecundo, & Anaſtaſius in Ὁδηγῷ, nec ferri naturam, nec nomen ipſum exuit, niſi per abuſionem. Manet natura, ac nomen idem, cum proprietas vel una ſingularis, vel plures perſeverant. Nam [24] *& ferrum adhuc appellat faber*, inquit Theodoretus, *& incudi imponit*, *& malleo percutit.* Quare *non corrupit ferri naturam ignis conjunctio*, hoc eſt, complexionem proprietatum, quæ vulgo ferrum cognominant, diſcriminantque a re quavis alia.

Sed jam piget profecto ad tot alia divertiſſe, cum hic ipſe Chryſoſtomi locus, in quo ſumus, ſatis unus ſit quæſtioni diſſolvendæ. Age enim, quid hoc in loco φύσεως nomine Chryſoſtomus intellexit? Certe quod & adverſarii, contra quos argumentationem ſtruit. Nemo enim aliter fere diſputationem inſtituit. Quam illi igitur φύσιν dixere? quam, exempli cauſa, φύσιν corporis humani voluere intelligi? De Synuſiaſtis loquor, quibus Chryſoſtomus nunc bellum indicit. Qui cum corpus Chriſti expers materiæ eſſe cenſerent, ut oſtenſuri ſumus capite ſexto, circumſcriptionem nihilominus, figuram, & formam, φύσιν eſſe corporis Chriſti dixere. φύσιν ergo corporis abſque materia illi ſtatuebant. Nec φύσιν aliud interpretabantur, præter proprietates, quibus vel ſenſu vel animo deprehenſis, ſive ulla materiæ cogitatione, ſive aliqua, ſive nulla ſubſit, aliquid ab alio ſecernitur, & propriam habet appellationem: ſic enimvero a circumſcriptione, & figura, ac forma corpus nuncupatur, etiam illud, ex Synuſiaſtarum opinione, quod materiæ expers ſit: quantumvis humani corporis nomen in Chriſto Domino habeat. φύσιν ergo panis Chryſoſtomus ſic intellexit, quemadmodum adverſarii φύσιν corporis humani: proprietates illas videlicet, quibus animadverſis, illud quidem panis, iſtud vero humanum corpus a quolibet agnoſcatur & appelletur, ſecluſa penitus animo materiæ cogitatione.

23 *Theodoret. dial.* 2. *pag.* 78. *Anaſtaſ. in* Ὁδηγῷ, *cap.* XIII. *pag.* 229. Τῇ πυρώσει πῦρ λέγεται. οὐ μέντοι καὶ τῇ φύσει. οὐ γὰρ ἀπέστη τοῦ σίδηρος εἶναι.

24 *Theodoret. pag.* 78 Ὁ χαλκεὺς σίδηρον ὀνομάζει, καὶ τῷ ἄκμονι προσφέρει, καὶ ἐπιφέρει τὴν σφῦραν.... Οὐκ ἐλυμήνατο τοῦ σιδήρου τὴν φύσιν ἡ τοῦ πυρὸς ὁμιλία.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Latinos Patres ſimiliter naturæ vocabulo proprietates naturales rei cujuſque : ſubſtantiæ nomine, ſolam naturæ, quæ proprietatum complexione conſtat, exſtantiam extra cauſas deſignaſſe.

QUAM porro Græci φύσεως & οὐσίας nominibus vim dedere, hanc Latini adſcripſere naturæ vocabulo : ut eo nomine rei cujuſque proprietates, quas diximus, ſecluſa a cogitatione materia, ſi qua his ſubeſſet, deſignarent. Cujus acceptionis nunc tria tantum, ne longiores ſimus, exempla proferimus. Primum Hilarii, canone x. in Matth. *Corpus ipſum per fidem mortificatum in NATVRAM animæ evadit*, hoc eſt, animæ proprietates induit aut imitatur.

Alterum eſt Ambroſii, in hexaëmeron, libro III. cap. II. *Diſcant NATVRAM poſſe converti, quando petra aquas fluxit, & ferrum aquæ ſupernatavit.* Quod idem rurſum expreſſit in libro de initiandis, cap. IX. *Iordanis retrorſum converſus contra NATVRAM in ſui fontis revertitur exordium. Nonne claret NATVRAM vel maritimorum fluctuum, vel fluvialis curſus eſſe mutatam? Sitiebat populus patrum, tetigit Moyſes petram, & aqua de petra fluxit.*

Tertium eſt Auguſtini, libro II. de moribus Manich. cap. II. *Nam & ipſa natura nihil aliud eſt quam id quod intelligitur in ſuo genere aliquid eſſe. Itaque ut nos jam novo nomine ab eo quod eſt eſſe vocamus eſſentiam, quam plerumque ſubſtantiam etiam nominamus : ita veteres, qui hæc nomina non habebant, pro eſſentia & ſubſtantia naturam vocabant.* Quod intelligitur aliquid eſſe in ſuo genere, hoc natura, hoc eſſentia, hoc perſæpe ſubſtantia nuncupatur : intelligitur autem aliquid eſſe ſui generis ex coacervatione proprietatum, quas ei competere generi novimus : aliter certe pars hominum longe maxima non intelligit.

Multo autem luculentius, qui hos anteceſſit, Tertullianus

Digitized by Google

rem planam facit, aperitque naturæ a ſubſtantia diſcrimen, libro de anima, ſub finem capitis XXXII. *Aliud eſt*, inquit, *ſubſtantia, aliud NATVRA ſubſtantiæ. Siquidem ſubſtantia propria eſt rei cujuſque: natura vero poteſt eſſe communis. Suſcipe exemplum. Subſtantia eſt, lapis, ferrum: duritia lapidis, & ferri, natura ſubſtantiæ eſt. Duritia communicat, ſubſtantia diſcordat. Mollitia lanæ, mollitia plumæ, pariant naturalia earum: ſubſtantiva non pariant:* hoc eſt, parem faciunt ac declarant naturam earum communem, quæ contemplatione mentis intelligitur: non parem ſubſtantiam, ſive hypoſtaſim, quæ res eſt ipſa exſiſtens, & conſtans ſuarum quæque proprietatum, etiam ſingularium, coacervatione. Id enim ſemper ſubſtantiæ vox apud Latinos Patres ſignificat: id, inquam, quod eſt ac ſubſiſtit, hypoſtaſim, individuum ſingulare, quod Græci ἄτομον, & ἄτομον οὐσίαν appellant: at ſine materiæ ſimiliter, quæ noſtros fugit obtutus, conſideratione.

Subſtantia enimvero, præter eſſentiam, ſive οὐσίαν, quæ complexio proprietatum rei cujuſque eſt, exſtantiam, quam Græci ὕπαρξιν vocant, ſive in rerum naturam extra poteſtatem cauſarum emerſionem exitumque indicat: ſed ſine ulla pariter materiæ cogitatione in mente vulgi, cui ſe in loquendo ſcriptura & Patres accommodant. [1] *Dicitur homo*, inquit Auguſtinus, *dicitur pecus, dicitur terra, dicitur cælum, ſol, luna, lapis, mare, aër. Omnia iſta ſubſtantiæ ſunt, eo ipſo quo ſunt .... Nam quod nulla ſubſtantia eſt, nihil omnino eſt. Subſtantia ergo aliquid eſſe eſt.* Et Vigilius Tapſenſis: [2] *Nos de illo ſubſtantiæ genere diſputamus, quo unaquæque NATVRA, ob id quod eſt vel ſubſiſtit, SVBSTANTIA nuncupatur.* Subſtantiam idem eſſe quod οὐσίαν, & ad οὐσίαν adjicere ſolam exſiſtentiam, ſatis illud quoque declarat, quod Latini, ut Epiſcopi catholici in profeſſione fidei Hunerico Regi Vandalorum oblata, & Vigilius Tapſenſis in dialogis contra Arium, & [3] Alcuinus in confeſſione ſua, promiſcue ſubſtantiam & eſſentiam, conſubſtantiale & coëſſentiale nuncupant, id quod Græci οὐσίαν & ὁμοούσιον appellitant. Quamobrem de

1 *Auguſtin. in Pſalmum* LXVIII.
2 *Vigilius Tapſenſis, dial.* 2. *contra Arium, cap.* IV.
3 *Alcuin. in Confeſſ. parte* III. *pag.* 58. 75. & 77.

re

re quæ exſiſteret, nihil intereſſe putabant, naturamne an ſubſtantiam dicerent. *Deus*, inquit Rufinus, in expoſitione ſymboli, *ſecundum quod opinari poteſt humana mens, naturæ ipſius vel ſubſtantiæ, quæ eſt ſuper omnia, appellatio eſt.* Et partem utramque, qua conſtat homo, utramque ſubſtantiam, & utramque naturam veteres appellarunt, eo quod unaquæque ſit οὐσία exſiſtens, ac ſeparabilis. Ita certe Fauſtus Reïenſis, in ſermone 2. de Aſcenſ. qui apud Auguſtinum eſt CLXXVI. de tempore. *Ordinemus & cuſtodiamus in nobis ſtatum utriuſque ſubſtantiæ: ne animam, nobiliorem utique hominis portionem, tartaro pars devolvat inferior: ſed ſecum potius cælo ſanctificatum corpus acquirat natura glorioſior.* Subſtantia igitur eſt natura quævis exſiſtens: quæ ex ſuarum complexione proprietatum coaleſcit ac dignoſcitur. Harum vero proprietatum ſingulas naturæ nomine Tertullianus donavit, ut vidimus: Hilarius, naturæ rem appellavit: rem vero exſiſtentem quæ ex omnium complexione proprietatum extra cauſas poſitarum coaleſcit, ac vulgo noſcitur, non, ut ille, ſubſtantiam: ſed vetuſto more naturam dixit. *Non idem eſt natura*, inquit, lib. VIII. *quod naturæ res: non idem eſt homo, & quod hominis eſt: nec idem eſt ignis, & quod ignis ipſius eſt.* Ignis eſt natura, ut calefaciat, ſive res naturæ: non ignis ipſe: cujus naturam integram, ſive ſubſtantiam, non ex illa tantum, ſed ex omnibus conjunctim proprietatibus exſtantibus extra cauſas quivis intelligit.

Quod autem ſubſtantiæ nomen interdum accipi pro qualitate [4] Albertinus admonet, & alii, qui hoc ipſi dant ultro & concedunt, cum ſit falſiſſimum, nunc piget refellere, ne abuti otio chartaque videamur: cum in his ipſis quæ ille profert in eam rem Tertulliani locis vel pueri intelligant longe aliam ei voci vim ac poteſtatem ſubeſſe, quam putat: nam in altero quidem, ſubſtantiæ nomine facultates, opes, ſive divitiæ deſignantur: in altero, ubi demutandi homines in Angelicam ſubſtantiam dicuntur, ſubſtantiæ vox humanam ipſam ſubſtantiam indicat, cui ſint Angelicæ aliquæ dotes acceſſuræ: nec Angeli fore ſubſtantiam dicit, ſed quæ

4 *Albertin. pag. 865. & 866.*

Digitized by Google

humana ſubſtantia eſt, Angelicam fore, vel ut ejuſdem verbo utamur, Angelificatam. Nec mens alia Hilarii eſt, canone x. in Matthæum, ubi carnem aït *in ſubſtantiam ſpiritalis animæ refundendam.* Neque enim hæc oratio aliam ei voci, *ſubſtantia*, ſignificatum adſerit: ſed ejuſdem ſubſtantiæ ſpiritales fore dotes, atque eatenus refundendam, indicat.

Hauſta vero a Patribus illa naturæ acceptio eſt, tum ex communi ac trita conſuetudine loquendi, tum ex ſacris litteris: in quibus φύσεως & naturæ nomina eam habent, quam ſæpe diximus, poteſtatem. Nam Sapientiæ VII, 20. legere eſt, φύσεις ζώων καὶ θυμοὺς θηρίων, *naturas animalium & iras beſtiarum:* quemadmodum Tullius *ſtirpium naturas perſequi* dixit: & *de natura rerum* Lucretius libros inſcripſit. Sapientiæ rurſum cap. XIX, 9. *aqua extinguentis ſuæ NATVRÆ oblita* dicitur: ubi Græci codices habent, καὶ ὕδωρ τῆς σβεστικῆς δυνάμεως ἐπελανθάνετο, ut naturæ nomine vis activa proprietatum intelligatur. Quod enim de aquæ δυνάμει Sapiens, hoc ipſum de ignis φύσει & οὐσίᾳ Chryſoſtomum proxime affirmantem audivimus.

Ne plura autem e ſacris codicibus teſtimonia congeramus, quam neceſſe ſit, ex novo fœdere Petrum ſolummodo in medium adducimus, epiſtolæ ſecundæ cap. I. *Efficiamini*, inquit, *divinæ conſortes NATVRÆ:* Γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, non eſſentia quidem ipſa, perſonave communicata, ſed ſpiritu, per caritatem in cordibus noſtris effuſam: qua fit ut moribus & vita ad Dei ſimilitudinem accedamus.

Quamobrem una cum Petro, tum in ſignificatu harum vocum, tum in toto genere & in omni forma loquendi, maluere Patres *piſcatorie loqui, quam Ariſtotelice*, quæ vox fuit olim epiſcoporum Ponti Polemoniaci ad Leonem Imp. parte tertia actorum Concilii Calchedonenſis, cap. LII. Nec veriti idcirco cum Chryſoſtomo dicere naturam panis ac vini in euchariſtico Domini corpore & ſanguine permanere: quod eo vocabulo proprietates illas intelligerent, quibus animadverſis quilibet e plebe panem vinumque eſſe intelligit atque cognominat.

Neque vero ſic vetuſti illi dumtaxat locuti: auſi idem confidenter & impune tres potiſſimum e recentioribus, a

Digitized by Google

nonnullis ante nos laudati : ſed minus accurate : iidemque nihilominus tranſubſtantiationis acerrimi defenſores, ut ipſimet adverſarii confitentur.

Primus eſt Arnoldus Bonævallis in diœceſi Carnotenſi Abbas, Bernardo Claræyallenſi æqualis. Nam is in ſermone de cœna Domini, inter Cypriani opera, ut quidem exemplaria manu exarata habent, teſte Verino, ſive Salmaſio, libro de Tranſubſtantiatione, pag. 78. (quanquam is multo vetuſtiorem eſſe auctorem putavit :) *Panis iſte*, dixit, *quem Dominus diſcipulis porrigebat, non effigie nec NATURA mutatus, omnipotentia Verbi factus eſt caro. Et ſicut in perſona Chriſti humanitas videbatur, & latebat divinitas : ita ſacramento viſibili ineffabiliter divina ſe effudit eſſentia.* Quæ ipſa Chryſoſtomi hoc loco comparatio eſt : quæ perinde atque in Chriſto naturam humanam cum divinitate, ſic in Euchariſtia ſub viſibili ſacramento cum natura panis divinam corporis dominici eſſentiam, ſive ſubſtantiam, docet eſſe conjunctam.

Alter, Robertus Pullus, quem antiquiſſimum eſſe Scholaſticorum quidam aiunt, parte VIII. cap. V. ubi de hoc ſacramento diſſerit. *Tranſit itaque ſubſtantia*, inquit, *ſed remanet forma : neutrum miraris, ſed omnipotentem contemplaris. Quamobrem non eſt ſenſuum deluſio, ſed vera rei comprehenſio : quod cum dominica in menſa ſit ſolum caro & ſanguis, nihilominus tamen VINI NATURA percipiatur, & PANIS.* Formam ille cum dicit remanere, interire ſubſtantiam : ſolam item eſſe carnem, ſanguinemque ſolum, vini tamen naturam paniſque percipi : quid ſubſtantiæ vocabulo, quid item formæ ac naturæ nomine intelligi ex ipſius mente oporteat, quidve tunc maxime ferret uſus Latine ſcribentium, haud obſcurum eſt. Materiam nimirum totam eſſe rerum inanimarum ſubſtantiam : formam dici & eſſe complexionem qualitatum, a nobis jam toties commemoratam.

Quo mirere magis inſignem [5] Salmaſii ſolertiam, atque in interpretandis Patrum ſententiis felicitatem ac fidem : qui libro jam laudato, cum legiſſet apud Gratianum, ſub Auguſtini nomine brevem hanc ſententiam, *Caro ejus, quam*

5 *Verin. de Tranſubſt. pag.* 259.

forma panis opertam in ſacramento accipimus, & ſanguis ejus, quem ſub vini ſpecie & ſapore pot..mus: formam panis & ſpeciem vini, pro vini panisque ſubſtantia dici confidentiſſime pronuntiavit: qua interpretatione adhibita negatam præciſe tranſubſtantiationem adſeverat hac oratione: quam ſi Lanfranci Cantuarienſis eſſe ſciret, ut Cardinalis Bellarminus monuerat, hoc eſt, inſignis contra Berengarium edito volumine tranſubſtantiationis patroni, cum[6] Albertino eandem fateretur ibi vendicatam iiſdem verbis, quibus oppugnari putavit; itaque de viri tantum auctoritate, æque atque Albertinus, pugnaret: de teſtimonio non pugnaret. Sed quoniam Auguſtini eſſe credidit, aliud ei ac plane contrarium viſa ſonare in Auguſtini ore ea verba, quam in Lanfranci ore viſa fuiſſent.

Poſtremus ordine temporis, ex his qui naturam panis ac vini in ſacramento manere dixerunt, ſed idem dignitate atque auctoritate omnibus longe potior, Innocentius III. Pontifex eſt, libro quarto myſteriorum Miſſæ, cap. IX. *Ibi forma panis videtur*, inquit, *ubi ſubſtantia panis non eſt..... Non ſolum autem accidentales, verum etiam NATVRALES PROPRIETATES remanere videntur, ut PANEITAS, quæ ſaturando famem expellit: & VINITAS, quæ ſatiando ſitim exſtinguit.* Quis Innocentium Pontificem tamen, qui in Concilio Lateranenſi docuit *tranſubſtantiari panem in corpus, & vinum in ſanguinem:* quis Arnoldum Bonævallis, quis Robertum Pullum, alioſve, negatæ tranſubſtantiationis reos idcirco peragat, quoniam FORMAM PANIS, NATURAM PANIS, NATURALES PROPRIETATES, NON MODO ACCIDENTALES, PANEITATEM AC VINITATEM, dixerint remanere: quam nemo ignorat eſſe panis ac vini, ut vulgus ſaltem appellat, eſſentiam atque ſubſtantiam: ut Patres Græci φύσιν & οὐσίαν? aut cur aliter ſenſiſſe veteres exiſtimandi ſunt, cum ſint omnino pari modo cum recentioribus de eodem argumento locuti? aut quis recte ſentientium, ejuſmodi vocibus, cum in Patrum ſcriptis occurrunt, percellatur: quas in recentiorum libris ſine ullo metu, ac

6 *Albertin. pag. 659.*

Digitized by Google

citra veritatis detrimentum aut diſcrimen, approbat? Quis denique ſi alio ſignificatu φύσιν, naturam, a Chryſoſtomo accipi pertinacius contendat, cum naturam panis aït permanere, quam cum mutatam ignis naturam in Babylonica fornace dixit, idoneo id argumento vincat? Atqui mutatas iſtic ſolummodo proprietates ignis in confeſſo eſt: & panis viciſſim igitur proprietates ſolum manere, ſeu panis in ſua proprietate naturam, ut Gelaſius Papa vertit: quam Auguſtinus in ſermone ad infantes, ut poſtea viſuri ſumus, ſpeciem viſibilem panis appellat: pro certo exploratoque ſit. Quo ſenſu dictum alio loco ab eodem: 7 *Omne quod eſt, aut eſt corporeum, aut incorporeum. Corporeum ſenſibili, incorporeum autem intelligibili ſpecie continetur. Omne igitur quod eſt, ſine aliqua ſpecie non eſt*, hoc eſt, ſine natura ſubſtantiave, qualem expoſuimus: quam & Tridentina ſynodus, cum de ſacramento altaris egit, ſpeciem panis ac vini nuncupavit. Accidentium enim vocabulo, quod iſtud & recentius eſt, nempe in ſchola natum, neque, ut Innocentius Papa proxime admonuit, ſatis proprium & ſignificans, conſultiſſime abſtinuit.

7 *Auguſtinus, libro* LXXXIII. *queſtionum, queſt.* VI.

CAPUT V.

Chryſoſtomum hoc in loco tranſubſtantiationem dilucide docuiſſe.

JAM dicet Chryſoſtomus ipſe profecto, quam ſe immerito ſuarum eſſe partium adverſarii jactitent: & ab eorum hæreſi quam vehementer abhorreat, qui cum Chriſti corpore in euchariſtia panis coëxiſtentiam obſtinate defendunt. Antequam ſanctificetur panis, inquit, panem nominamus: cur? profecto quia panis eſt. Poſtquam autem conſecratus eſt, panem haud amplius nominamus: quid ita? utique pariter, quia panis non eſt. Confecta hactenus hæc pars illius

Digitized by Google

argumenti eſt: ſequitur altera. Corpus viciſſim appellamus filii Dei, quia corpus filii Dei eſt. Non duo corpora dicimus, quia duo corpora non ſunt, ex quo panem Chriſtus corpus ſuum fecit. Nec panis igitur, nec corpus panis, nec ſubſtantia proinde panis integra & ſolida, qualis antea fuit, poſt conſecrationem exſtat: ſed unum filii Dei corpus. Non hæc, amabo, tranſubſtantiatio eſt? Nam quo iſta tandem cautio pertinet? Cur dici corpora duo vetat, duo ſi ſunt? aut cui venire poſſit in mentem duo corpora dicere, niſi ei qui putarit eſſe in euchariſtia cum Chriſti corpore corpus panis? Negat autem eſſe duo corpora Chryſoſtomus: negat igitur panem integrum ſolidumque reſtare. At natura tamen panis remanet, quæ videtur: Neceſſe eſt igitur interiiſſe partem alteram, quæ non videtur, materiam ſcilicet, quam ætas noſtra ſubſtantiam vocat: & quemadmodum ſubinde natura mutatur, & alia appellatur, ſine mutatione materiæ, ut cum ex aqua glacies fit ac dicitur: ita in præſenti e contrario abſque mutatione naturæ evaneſcere materiam.

Nunc iſtud quidem unum, ſi quis modum rogitet, reſpondemus, quod eſt ab Auguſtino breviter ac ſcite pronuntiatum, libro III. de conſenſu Evangeliſtarum, cap. XXV. Deum, *quale vult corpus de qualicumque corpore, verum de vero facere, qui de aqua vera verum vinum fecit.* Ceteroqui, ut aït Alcuinus, parte IV. confeſſionis ſuæ, de corpore & ſanguine Domini, *magis* iſtud myſterium *venerandum eſt & pavendum, quam diſcutiendum. Nemo certe comprehendere ſufficit, nemo inde aliquid digne loquitur. Fide capiendum eſt, non ratione quærendum, aut inveniendum.* Et pag. 115. *Si enim hoc non eſſet, nequaquam myſterium illud tam mirabile, & ineffabile, atque incomprehenſibile dici poſſet. Qui Deum credit omnipotentem, credit utique eum facile poſſe de re aliqua quod vult facere:* quam ſententiam ab Auguſtino deſumptam apparet. Quorſum autem affertur in medium ea omnipotentiæ commemoratio, quæ quidlibet ex quolibet efficiat, niſi ut ex pane corpus Chriſti effectum ſuadeat?

At non negat eſſe corpora duo Chryſoſtomus, negat ſolummodo duo prædicari. Cur id vero, inquam, aut quo jure neget, duo ſi ſunt? cur appellari unumquodque nolit, quale

Digitized by Google

revera ſit? Atqui, nihil ut intereſſe liqueat, duone prædicari, an eſſe duo neget: num in redditione comparationis duos eſſe filios Dei, alterum naturalem, adoptivum alterum, tametſi unus Dei filius prædicetur, Chryſoſtomus cenſuit? An ille ita, inquam, eſt ratiocinatus? Sicut in ſacramento altaris duo ſunt quidem corpora, tamen unicum corpus filii prædicatur: ſic in myſterio principali ſunt duo quidem filii, tamen unicus prædicatur. Scelus eſt profectò, ſcelus, tanti nominis, tantæ eruditionis, tantæ fidei virum in ſuſpicionem vocare hujus amentiæ. Non enim hæc pura putaque Neſtorii impietas eſt, quam jam tum exorientem, ipſe in hac ad Cæſarium epiſtola elidit, ut in notis diximus? Cur igitur quiſquam in exemplari hujus ſimilitudinis duo eſſe nihilominus corpora, tametſi unicum prædicetur, pertinaciter velit: cum eo ſpectet comparatio utriuſque myſterii, ut non magis iſtic duo corpora, quam illic duo filii agnoſcantur?

Stare, inquam, comparatio a Chryſoſtomo inſtituta non poteſt, niſi quemadmodum, tametſi naturæ ſunt duæ in Chriſto Domino, unica tamen eſt perſona Verbi: nec filius alter eſt, quam qui Deus Verbum eſt: ſimili ratione, quamvis in ſacramento altaris & natura panis & Domini caro ſit, non aliud tamen, præter corpus dominicum, corpus ibi ſit. Sunt, inquit, in euchariſtia naturæ duæ, tamen corpus unum, quod eſt Chriſti corpus, neque eſt aliud præter ipſum. Sic in incarnatione ſunt naturæ duæ, tamen una filiatio, quæ eſt Verbi Dei, neque eſt alia præter illam. Quod eſt aperte dicere, in euchariſtia aliud naturam, aliud corpus eſſe: ſicut in incarnatione aliud natura, aliud filiatio eſt. Utrobique quidem duplicem naturam exſiſtere: ſed ut illic corpus unum, ſic & iſtic unam filiationem eſſe: id quod egregie Chryſoſtomus tum hoc loco, tum in calce epiſtolæ docet. Neque illic igitur ſunt duo corpora, neque iſtic duo filii: cur? quia neque illic eſt corpus aliud præter Chriſti corpus, neque iſtic alter filius eſt, præter Verbum Patris.

Joannem Damaſcenum, ut nominis cognominiſque apud Græcos, (nam Ἰωάννης ὁ Χρυσοῤῥόας merito ſuo eſt appellatus:) quis etiam Chryſoſtomi fidei fuiſſe neget heredem?

Digitized by Google

At is conceptis verbis, quæ ipſum hauſiſſe a Chryſoſtomo nemo non ſentiat, duo non eſſe corpora, ſed unum & idem adſeverat. Loco enim antea laudato, de corpore Domini, quod eſt in altari, & de ſymbolorum tranſmutatione cum diſputat: [1] *Corpus eſt*, inquit, *vere unitum divinitati, quod ex ſancta virgine corpus eſt. Non quod ipſum corpus adſumptum e cælo deſcendit: ſed quod ipſe panis & vinum tranſmutantur in corpus & ſanguinem Dei. Si vero modum requiris, quo res peragitur, ſufficit tibi audire, quod per Spiritum ſanctum: quemadmodum & ex ſancta Deipara per Spiritum ſanctum ſibi ipſi & in ſeipſo Dominus carnem condidit. Nec amplius aliquid novimus, niſi quod ſermo Dei verus eſt, & efficax, & omnipotens: modus autem inſcrutabilis. Nec erit abs re & illud dicere: quod quemadmodum naturaliter panis per comeſtionem, ac vinum & aqua per potum in corpus & ſanguinem edentis ac bibentis tranſmutantur, nec fiunt alterum corpus, præter id quod erat prius corpus ipſius: ſic propoſitionis panis, ac vinum & aqua, per invocationem & adventum Spiritus ſancti ſupernaturaliter tranſmutantur in corpus & ſanguinem Chriſti*, *NEC SVNT DVO, SED VNVM ET IDEM.* Non modo dicit duo non prædicari: ſed duo eſſe corpora definite negat.

Exſcripſit hunc locum integrum quidem, paucis admodum mutatis, Nicephorus CP. annis fere poſt Damaſcenum ſexaginta, in Antirrhetico II. MS. clauſulamque in hunc modum expreſſit: Καὶ οὐ δύο ταῦτα νοοῦμεν, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πιστευόμενον γίνεσθαι. *NEC DVO ipſa intelligimus CORPORA, SED VNVM ET IDEM FIERI credimus*, ex Chriſti corpore & ſpecie panis. Deſcripſit autem ab iis verbis potiſſimum, Οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, tacito Damaſceni nomine, [2] Jeremias Patriarcha CP. in ſecundo

[1] *Damaſcenus, libro IV. Orthod. fidei, cap. XIV.* Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα. οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου. ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ κύριος σάρκα ὑπεστήσατο. Καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀληθής ἐστι, καὶ ἐνεργὴς, καὶ παντοδύναμος. ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ φυσικῶς διὰ τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα. οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ, διὰ τῆς ἐπικλήσεως, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. ΚΑΙ ΟΥΚ ΕΙΣΙ ΔΥΟ, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό.

[2] *Ieremias CP. pag. 240.*

reſponſo

Digitized by Google

reſponſo ad Teologos Wittembergenſes: pariterque conclu-dit, Καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό. *NEC SVNT DVO, SED VNVM ET IDEM.* An ergo hos quiſquam putet a Chryſoſtomo, aut ab his Chryſoſtomum diſſidere ſententiis, cum verbis tam aperte conſentiant? Quid ad Chryſoſtomum adjici a Damaſceno potuit majoris lucis, majoriſque firmamenti ac roboris, quam ſi pro certo confeſſoque poneret, non modo manente natura panis haud aliud tamen ibi corpus, præter Chriſti corpus, exſiſtere: ſed mutatione ſymbolorum id effici, ut quo fere modo proportione aliqua cibus cum eo qui alitur unum corpus facit: ſic ex natura panis & Chriſti corpore unum corpus euchariſticum effici, locum videlicet materiæ panis ſubeunte Domini Chriſti corpore?

Hoc illud eſt quod inter Chryſoſtomi & Damaſceni interjectus ætates Gregorius Magnus ſcite pronuntiavit, ex viſibili natura pariter & inviſibili ſubſtantia unum fieri, unum utique corpus ſacramentale, libro IV. Dialogorum, cap. LVIII. quod eſt inſcriptum, de virtute ac myſterio victimæ ſalutaris. *Ejus quippe*, inquit, *ibi corpus ſumitur*, *ejus caro in populi ſalutem partitur*, *ejus ſanguis non jam in manus infidelium*, *ſed in ora fidelium ſumitur. Hinc ergo penſemus, quale ſit pro nobis hoc ſacrificium, quod pro abſolutione noſtra paſſionem unigeniti filii ſemper imitetur. Quis enim fidelium habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cælos aperiri, in illo* JESU *Chriſti myſterio angelorum choros adeſſe, ſummis ima ſociari, terrena cæleſtibus jungi, VNVMQVE ex viſibilibus & inviſibilibus fieri?* Viſibilia ſunt panis ac vini natura: quæ autem inviſibilia, præter Domini corpus cum divinitate conjunctum? At ex utroque unum fit, ex utroque corpus unum exſiſtit. Neque enim illud quod per ſanctificationem ſacerdotis materia ſua multatum eſt, quod nihilominus plebs rudior ſubinde fortaſſis corpus appellat, quoniam in oculos & ſenſus incurrit, corpus integrum ac verum eſt. Natura corporis remanet quidem, corpus ipſum non remanet. Corpora duo proprie hic ineſſe ſi quis exiſtimet, adverſari ſe Patrum ſententiis, atque adeo Chriſto Domino ipſi intelligat: quem qui dicentem audiat, HOC EST

corpus meum, quo mentis ſtupore geminum in eo, quod Chriſtus porrigit, corpus ſuſpicetur: cum & de uno ille pronuntiet: & hoc quod accipi per ſe præcipit ac manducari, nec continere corpus dicatur, nec comitari, ſed eſſe corpus ipſum, ſine alterius corporis comitatu? Quo plane modo ſi mutata in vinum aqua idem Chriſtus Dominus diceret, Accipite & bibite, hoc eſt enim vinum: nemo, opinor, adeo deſiperet, ut duo corpora, hoc eſt, vinum cum aqua conjunctum in hydriis deſignari ab eo putaret: nedum arbitraretur propinatum ſibi vinum, ab eo eſſe ſejunctum corpore, quod haurire juberentur convivæ his verbis, Accipite & bibite, hoc enim vinum eſt.

At ne ſint ſane duo corpora, inquiet aliquis, quando ita Chryſoſtomus cenſuit: ſed ne ſint duo ſcilicet, quemadmodum in Chriſto duo filii non ſunt: ubi naturæ duæ nimirum perfectæ in unam hypoſtaſim coëunt: nec jam ſunt duæ. Coëant igitur in unum & in ſacramento altaris naturæ duæ perfectæ: in unam, inquam, hypoſtaſim. Atqui præter Chriſti Domini ſententiam, quæ ſenſu proprio ac nativo, ut vidimus, accipi non poteſt, duo ſi ſunt ibi corpora: vetat ita credi Chryſoſtomus, cum aliud ibi corpus, præter dominicum, Joanne Damaſceno præſertim interprete, ac Nicephoro CP. negat eſſe. Nam quid eſt aliud corpus panis, præter naturam panis perfectam, ſive proprietates cum materia? Ubi corpus igitur panis non eſt, neque ibi natura panis omni genere perfecta cenſetur. Neque vero hypoſtatica panis unio, ſive cum Verbo, ſive cum dominico corpore, ſi poteſt ſcilicet ab alterutro panis aſſumi, id quod ſubtilior ſchola jure negat: (negat enim aut a natura ulla creata poſſe omnino alteram, aut ab ipſo Deo poſſe aliquam aſſumi expertem rationis, quæ pars humanæ naturæ non ſit:) ſed vel ſi demus illud ultro, quod fieri non poteſt: non illa tamen, inquam, unio eſt effectura, ut aut natura panis perfecta ſi ſit, corpus panis non ſit: aut ſi quis aſſumptam velit, vel quoquomodo conjunctam cum Verbo, non ſit perinde & ipſa corpus Verbi, atque humana caro, cum ſit ex æquo conjuncta cum Verbo. Erit igitur ibi & corpus geminum, & geminum Chriſti corpus. Quamdiu autem geminum corpus

Digitized by Google

erit, tam fieri nequit ut unio inter utrumque hypoſtatica intercedat: quam fieri nulla ratione poteſt ut unica filiatio in Chriſto ſit, duæ ſi ſunt in Chriſto perſonæ.

Quis enimvero, niſi amens, fieri putet poſſe, ut quemadmodum Dei Verbi naturales proprietates ſic aſſumptæ naturæ communicantur, ut cauſæ ſint ſuæ quæque complexæ denominationis: atque ab æterna ſapientia, verbi gratia, ſapiens: ab omnipotentia, omnipotens: a relativa proprietate, quæ eſt filietas, hic homo; qui eſt Chriſtus, Dei filius appelletur: atque adeo quemadmodum una eſt in Chriſto filietas, eaque naturalis, Chriſtum & qua Deus & qua eſt homo in ſolidum afficiens: ſic in ſacramento communicetur naturæ panis ab aſſumpta carne proprietas corporeitatis filii Dei, ut ab ea hic panis quoque corpus filii & vere ſit & dicatur? Iſtud vero ni fiat, quod fieri omnino nequit, erit in ſacramento altaris, ut diximus, id quod Chryſoſtomus negat, & corpus geminum, & geminum Chriſti corpus: cum & unumquodque ſit Verbo conjunctum: & alterum quidem, nempe corpus panis, ſua præditum corporeïtate, ſejunctim a carne Chriſti. Quam ergo illa Chryſoſtomi accurata oratio eſt? quam fidei catholicæ congruens & conſentanea? quam ille, inquam, conſiderate locutus, qui cum panis naturam permanere, hoc eſt, ut [3] Yſambertus loquitur, proprietates, qualitates, & virtutes naturales panis admoneret, negarit idem ſimul corpus panis permanere, hoc eſt, integram ex omni parte panis ſubſtantiam?

Sed vetat præterea id credi quod objicitur, rurſum idem Chryſoſtomus plurimis locis, in quibus tranſmutari ſymbola docet: qualis illa ſententia eſt, ex homilia CXXXIII. in Matthæum: [4] *Qui vero hæc ſanctificat, & tranſmutat, ipſe Dominus eſt.* Etenim mutationem iſthic ſine tranſubſtantiatione eſſe non poſſe, ex eorum præſertim Patrum ſententia, qui incarnationem cum euchariſtia componunt, ut Chryſoſtomus facit, opitulante Deo demonſtraturi mox ſumus, cum de Theodoreti teſtimonio agemus. Nam is & eadem qua Chryſoſtomus comparatione utitur, & mutationis aperte

3 *Yſambert. ad quæſt.* LXXV. *diſp.* VI. *art.* V. *pag.* 505.
4 *Chryſoſt.* Ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ, καὶ μετασκευάζων, αὐτός.

mentionem facit : quæ tametſi reipſa in Chryſoſtomi oratione continetur, verbo tamen dilucide non eſt expreſſa : itaque commodius illic genus mutationis hujuſce tractabitur.

CAPUT VI.

Tum adverſus Synuſiaſtas, tum adverſus Neſtorii prodromos, ex comparatione Incarnationis & Euchariſtiæ Chryſoſtomum perite admodum argumentatum eſſe.

A Chryſoſtomi autem ſententia ne longius divagemur, jam liquido apparet, opinor, quæ ſit inſtituti ab eo argumenti adverſus Synuſiaſtas, non modo ſeries, ſed etiam vis ac robur : ex eo nempe, quod in utroque myſterio naturæ duæ ſunt impermixtæ & inconfuſæ : in Chriſto quidem, divina & humana : in Euchariſtia, natura panis ac vini, & corpus ſanguiſque Domini. Pani etenim natura eſt nutriendi, præter innumeras pæne, quas continet, medicinas : vino, inebriandi, vires, ſanguinem, coloremque alendi : hauſto, accendendi calore viſcera intus, foris infuſo refrigerandi : naturales autem hæ dotes omnes in Euchariſtia etiam poſt conſecrationem perſeverant. Simili ratione & in Chriſto proprietates naturæ duplicis cernere eſt, quas magna ex parte Chryſoſtomus in hac ipſa epiſtola indicat. *Deum quando dicis*, inquit, *agnoviſti id quod ſimplex eſt natura, quod incompoſitum, quod inconvertibile, quod inviſibile, quod immortale, quod incircumſcriptum, quod incomprehenſibile, & iſtis ſimilia. Hominem autem dicens, ſignificaſti id quod natura eſt infirmum, eſuritionem, ſitim, ſuper Lazarum lacrymas, metum, ſudoris ejectionem, & his ſimilia, a quibus aliena eſt divina natura.*

Sicut ergo nefas, inquit, in corpore Domini ſacramentali duo corpora prædicare, ac tametſi in eo ſunt impermixtæ naturæ duæ, non ſunt ibi reipſa tamen corpora duo : ſic etiam nefas in Chriſto duos filios dicere, tametſi duarum in eo naturarum proprietates agnoſcimus. *Etſi duplex natura*, inquit, in calce hujus epiſtolæ, *tamen indiviſibilis & inſepa-*

rabilis unitio in una filiationis hypoſtaſi confitenda. Hoc unum ille ſpectat & colligit. Plura hic addere, ſubſtantiam exempli gratia humanam ipſam, nec ſolas in Chriſto proprietates humanæ naturæ ineſſe, inutile prorſus ac ſupervacuum fuit: cum alterum ex altero plane neceſſe ſit conſequi : eſt enim alterum ex altero nexum : nec fieri ulla vi poteſt, quod antea monuimus, ut a naturis ſpiritalibus proprietates divellantur: quantumvis in his quæ conſtant materia tantum ac proprietatibus, poſſint ab illa divinitus iſtæ divelli ac diſtrahi. Quid ergo intererat ad ſtruendam argumentationem iſtud hoc loco adnotari ? Ut duæ naturæ in Euchariſtia non cogunt duo corpora dici, ſic neque duæ naturæ in Chriſto duos filios dici cogunt. Huc tota, inquam, argumentatio recidit.

Quid quod autem ex proprietatum ipſarum, τῶν ἰδιοτήτων, operationumque diverſarum demonſtratione, quas ἐνεργείας Græci vocant, compendioſius quodammodo faciliuſque argumentatio ſtruitur ? Quid ita ? non modo quoniam non gemina ſubſtantia in Euchariſtia, ut in Chriſto, ſit : verum etiam quod naturæ humanæ Chriſto abjudicandæ occaſionem Synuſiaſtæ cepere ex operationibus paſſionibuſque, quas de Chriſto Domino ſacræ paginæ prodidere. Has uni naturæ, divinæ ſcilicet, competere ex æquo illi cenſuerunt. Naturæ igitur a catholicis duæ commode admodum adſeri Chriſto potuere ex eo capite, quod duum generum in eodem proprietates & ἐνέργειαι deprehendantur, ex quibus naturarum quoque diſparitatem nemo repente non intelligat. Nam, ut præclare [1] Anaſtaſius Apocriſiarius in alterius Anaſtaſii collectaneis, *omnis operatio naturalis ſubſtantiam indicat, ex qua procedit & ineſt : & indicativum uniuſcujuſque naturæ operatio & eſt & cognoſcitur naturalis.*

Quid porro ? Apollinarem certe nemo ignorat a Chriſto Domino animam humanam mentemque ſuſtuliſſe. Cur autem ? Nimirum, id quod de eo [2] Gregorius Nazianzenus, qui hominem apprime norat, breviter & acute cecinit,

Ὥσπερ δεδοικὼς μὴ Θεῷ μάχηθ' ὁ νοῦς.
Quaſi ille veritus ratio ne pugnet Deo.

1 *Anaſt. Bibl. Collect. pag.* 244.
2 *Gregorius Nazianz. in carm. de vita ſua.*

Quod eſt dicere, ſublatam ab eo naturam humanam, quod humanam ἐνέργειαν aut voluntatem cum divina ſtare in una perſona poſſe negaret.

Quid multo poſt Severus Monophyſitarum Acephalorum anteſignanus, cum duas operationes vel duas potius ἐνεργείας in Chriſto ineſſe inficiaretur, quid ſpectabat? Scopus ei fuit, inquit Maximus martyr, apud Euthymium, voluntatem Chriſto ea via naturamque ipſam humanam adimere. Additque idem [3] Maximus ſe in Creta inſula collocutum eſſe cum epiſcopis Severianis, eoſque dixiſſe, *non placere ſibi duas operationes in Chriſto ponere, ut eſt in Leonis Tomo, quod ex illis totidem voluntates conſequi neceſſe ſit, totidemque perſonas.*

Apollinariſtarum molliorum, qui carnem noſtræ conſubſtantialem in Chriſto agnoſcerent, qualis Eraniſtes a Theodoreto inducitur, dialogo e tribus poſtremo dumtaxat, eadem ſententia fuit, quæ Severi & Acephalorum, ſive Semieutychianorum. Quæ Monotheletarum autem? Non eodem illi quoque morbo laborarunt? non & his eadem cauſa morbi? Non ipſum θελητικὸν, ἐνεργητικὸν, αὐτεξούσιον, volendi vim & operandi, ipſamque liberi arbitrii poteſtatem, ſubtractam Chriſto Domino voluere? Unde jocoſo vocabulo involuntativo-inoperatiſtæ appellati ſunt in quodam [4] Hypomneſtico: quoniam Chriſtum Dominum humana voluntate omni & operatione multarent, omnem divinæ uni voluntati adſcriberent. Quare & ipſi, perinde atque Monophyſitæ Acephali ac Severiani, quorum propago fuere, rationis ac voluntatis, totiuſque animæ vice, quantumvis ambiguis vocibus ſentire aliter viderentur, ſolam in Chriſto Domino divinitatem eſſe voluere, ut [5] Maximus Aquileïenſis acute perſpexit: id quod aut neglectum, aut non fuiſſe hactenus animadverſum a ſummis viris, qui in Monotheletarum errore detegendo & Honorii Papæ cauſa tractanda deſudarunt, vehementer miramur: quod id plurimum intereſt ad utrumque pernoſcendum. Hinc enimvero effectum

3 *Euthym. in Panopl. tit. 18. Lat. pag. 649. In MS. Gr.* Διὰ τοῦ δύο τῶν ἀλόγως τῶν ἐνεργείας ἐν λέγεσθαι ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἑπόμενα ταύταις θελήματα, ὡς ἐξ ἀνάγκης προσώπων συνεισάγεται δυάς. *Refert hoc ipſum & Nicephorus Calliſt. lib. XVIII. cap. II.*

4 *In Collect. Anaſt. pag. 270.*

5 *In Conc. Lateran. ſub Martino, ſecr. IV.*

Digitized by Google

eſt, ut neque ipſa Monotheletarum hæreſis, neque Honorii Magni epiſtola utraque a quoquam adhuc ſit intellecta: aut cauſa hujus Pontificis probe cognita: nec dictum fere quidquam de utroque argumento hactenus, quod non omnino ſit abhorrens a vero. Non animadverſum in primis Latinas illius epiſtolas duas, quæ ſunt authenticæ, ita eſſe catholicas, ut nihil magis: eaſdem Græce redditas, ac ne verbulo quidem uno (id quod mirum & παράδοξον videri debet) addito, vel detracto, vel immutato, plane hæreticas eſſe, Monotheliſmum ſapere, dignaſque anathemate, quo fuere a Synodo VI. perculſæ. Sed nos hanc Spartam alias Deo juvante exornabimus.

Quid interim Eutyches, inter Apollinaris & Severi interjectus ætates, [6] ille συνουσιαστὼς e ſepultis pæne cineribus excitator, quam Chryſoſtomus in hac epiſtola configit? An aliam ille ob cauſam conſubſtantiale Verbo corpus affinxit, [7] non noſtræ ſubſtantiæ, aut humanæ materiæ, [8] carnem diviniorem, nec noſtræ cognatam: Valentinum in ea amentia, Manetem, Apolinariumque ipſum, dum primum hæreſim informaret, ſecutus?

Nam eo pariter lapſum errore primis temporibus Apollinarem, tametſi ab eo poſtea mutata velificatione receſſit, ex [9] Athanaſio intelligitur, in epiſtola ad Epictetum, qua iſtud hæreſis portentum, cum ſub ortu ſuo ad ejus aures perveniſſet, anno CCCLXX. accuratiſſime confutavit, teſte, qui deſcripſit epiſtolam integram, Epiphanio, hæreſi LXXVII. ſive Dimœritarum, hoc eſt, Apolinariſtarum: præſertim num. II. IV. & X. ex [10] Gregorio item Nyſſeno, in antirrhetico adverſus Apolinarium, ex Gregorio denique Nazianzeno, in epiſtola ad Nectarium CP. teſtibus omni certe exceptione majoribus, qui fuere etiam cum Apolinario familiaritate olim amicitiaque conjuncti.

6 *Maximus apud Euthym. loc. cit.* τοῦ Εὐτυχοῦς συνουσιάσεως μῦσος.

7 *Flavian. epiſt. ad Leon.* Μὴ τῆς ἡμετέρας οὐσίας, μηδὲ τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος.

8 *Conc. Nic. II. act.* VI. Θειοτέραν τινὰ σάρκα λέγων αὐτὸν ἀνειληφέναι, καὶ οὐχ ὁμοούσιον τῆς ἡμετέρας φύσεως.

9 *Athan.* Πόθεν ἄρα ἐξηρεύξατε ὁμοούσιον εἰπεῖν ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι.

10 *Gregorius Nyſſenus, apud Leont. Byzant. lib. 1. contra Neſtor. & Eutych. Tomo* IV. *Antiq. lect. Henr. Caniſ. pag.* 28.

Digitized by Google

Memoranda in primis Nazianzeni oratio eſt, qua ſibi dixit [11] *in manibus eſſe libellum Apolinarii, in quo quæ adſtruuntur pravitatem omnem excedant. Affirmat enim ille, nequaquam adventitiam eſſe carnem, quam ad inſtaurandam naturam noſtram unigenitus filius ſecundum diſpenſationem aſſumpſit: verum jam tum a principio carnalem illam naturam eſſe in Filio.* Quod commentum, pergit ille, ex ea probare nitebatur ſcripturæ ſententia: *Nemo adſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo filius hominis:* [12] *tanquam ipſe filius eſſet hominis, etiam antequam de cælo deſcenderet: ac deſcendens carnem illam ſuam ſecum advexerit, quam haberet in cælo ſæculis omnibus anteriorem, & ſubſtantiæ ſuæ inſitam,* συνουσιωμένην. Sic & Deum ἄνθρωπον, & Verbum Dei υἱὸν ἀνθρώπου, dixere Sethiani, Valentini diſcipuli, apud Theodoretum: apud Auguſtinum, Fauſtus Manichæus.

Manavit hic error ab Origene, vel Origeniſtis, de quibus [13] Oroſius Hiſpanus preſbyter ad Auguſtinum ſic refert. *De corpore vero Domini ſic tradiderunt: quia cum uſque ad nos veniens Filius Dei poſt tot millia annorum, otioſus eo uſque non fuerit: ſed prædicans remiſſionem Angelis, poteſtatibuſque univerſis ſuperioribus, cum qualitatem formæ eorum quos viſitaret aſſumeret, uſque ad palpabilitatem carnis aſſumptionis ſpecie tranſiviſſe: hoc paſſione & reſurrectione determinans, rurſus donec uſque ad Patrem veniret adſcendendo tenuaſſe: ita neque depoſitum uſquam fuiſſe corpus, nec in corpore ullo regnantem circumſcribi Deum.* Nuſquam ſine corpore Deum eſſe dixere, adeoque Deo συνούσιον illud corpus eſſe, hoc eſt, cum ipſo coëxiſtere: unde Synuſiaſtarum derivata appellatio eſt. Et quoniam tum per ſe eſt incircumſcriptum, tum a divina ſubſtantia inſeparabile, [14] Deo eatenus eſſe ὁμοούσιον, hoc eſt, *cum uno aliud*

11 *Gregorius Nazianz. in epiſt. ad Nectarium C. P.* Ὅτι μοι πυκτίον ἐν χερσὶ τῆς Ἀπολιναρίου, ἐν ᾧ τὰ κατασκευαζόμενα πᾶσαν αἱρετικὴν κακίαν παρέρχεται. Διαβεβαιοῦται γὰρ μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν σάρκα κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι.

12 Ὡς καὶ πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν, υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ κατελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐτύγχανε, προαιώνιόν τε καὶ συνουσιωμένην.

13 *Oroſius, in conſultatione, ſive commonitorio ad Auguſtinum, de errore Priſcillianiſtarum, & Origeniſtarum.*

14 *Athan. ad Epict.* Ὁμοούσιον μὲν γὰρ, φασὶν, ἐὰν εἴπωμεν τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, μένει ἡ τριὰς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν εἰσφερομένου τοῦ λόγου. ἂν δ' ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, προσθήκην γίνεσθαι.

ipſum,

Digitized by Google

ipſum, ut hanc vocem [15] Vigilius Tapſenſis interpretatur. Ita omni ex parte Chriſtum eſſe conſubſtantialem Patri, ut mox dicet Eutyches: [16] tametſi oſſium & carnis ſpeciem induerit, quomodo ipſe novit, cum voluit in terris videri. Sic præterea fieri, ut & caro illa, ſeu forma ſervi, quam Verbum induit, non Trinitati peregrina, aut nova quædam acceſſio, ſed divinitas ipſa ſit: &, ut tradit [17] Facundus, ubi horum deliria recitat, *Deus Verbum non ſolum in divinitate, verum etiam in carne, conſubſtantialis ſit Patri.* [18] A Tertulliano, qui Deum corpus eſſe ſui generis in ſua effigie dixit, & a Phœbadio Agennenſi, qui Tertullianum deſcripſiſſe videtur, quantopere diſtarent illi, promptum eſt ex his intelligere, quæ affert [19] Auguſtinus, ut a Tertulliano ſuſpicionem erroris amoliatur.

Ut ut eſt autem, adeo explorata hæc olim & confeſſa Apollinaris cum Synuſiaſtis ſocietas ſententiarum fuit, ut a Chryſoſtomo quoque noſtro in hac ipſa ad Cæſarium epiſtola liquido ſit prodita. *Abominabilis*, inquit, *opinio*, *quæ eſt Apollinaris*, *& eorum*, *qui Synuſiaſtæ dicuntur:* quo quid dici planius poteſt? Quare & poſtea Eutyches, Synuſiaſtarum, ut diximus, defenſor ac patronus, pravam Apollinaris doctrinam inſtauraſſe, tum a [20] Flaviano CP. tum ab aliis paſſim arguitur. [21] A Facundo certe Hermianenſi, *Synuſiaſtæ*, *ab auctoris ſui nomine vocati Apolinariſtæ*, *progenitores Eutychianæ dementiæ* fuiſſe dicuntur. Et [22] Leo Papa errorem Eutychis ait, *dudum in auctoribus ſuis perculſum*, *olimque proſtratum.* Et [23] Vigilius Tapſenſis, *Tandem reperimus*, inquit, *Eutychianam hæreſim ex Apollinaris amariſſimo fonte derivatam.* Et quam Eutychianis cognationem cum Manichæo exprobrant [24] Hormiſdas Papa, Suidas, aliique: hanc Synuſiaſtis & Apollinari

15 *Vigilius Tapſenſis*, *libro* 2. *contra Palladium*, *cap.* VII. *inter opera Ambroſii.*
16 *Athan. ibid.* Εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν Λόγον.
17 *Facundus*, *libro* IX. *cap.* V.
18 *Tertullianus*, *lib. adverſus Praxeam*, *cap.* VII.
19 *Auguſtinus*, *lib. de hæreſibus*, *cap.* LXXXVI.
20 *Flavian. in epiſt. ad Leon.* Οὐχ ἧττον καὶ Ἀπολιναρίου κακοδοξίαν ἀνανεώμενος.
21 *Facund. libr* VIII. *cap.* IV. *pag.* 337.
22 *Leo M. epiſt.* XXXIX. *ad Pulcheriam.*
23 *Vigilius Tapſ. lib.* I. *contra Eutychetem*, *cap.* XV.
24 *Hormiſd. epiſt. ad Cæſarium Arelatenſem*, *an.* DXV.

Chryſoſtomus in hac ipſa epiſtola jure merito objicit, & [25] Theodoretus in dialogo primo. De Apollinariſtarum certe portione aliqua, hoc eſt, de Polemio, Timotheoque Berytio, conſtat ab his omnino συνουσίωσιν propugnatam eſſe, tum ex Leone Papa, in epiſtola XXIII. ad Clerum & plebem CP. tum ex Theodoreto, ut mox dicemus, tum ex libro Leontii Byzantini, quem inſcripſit, *Fraudes Apolinariſtarum.* Armenos Apollinarem eſſe ſecutos, qui Chriſtum nobis conſubſtantialem eſſe negarent, tradit Liberatus in Breviario, capite X.

An univerſus autem ille grex Synuſiaſtarum eo dementiæ aliam ob cauſam prolapſus eſt, ut diceret [26] *Verbi corpus in carnem mutatum:* quam ut commodius unica Verbi Dei operatio intelligeretur, quæ & miracula per carnem perageret, & famem, ſitim, necemque in carne pateretur? ut facilius mens humana perciperet, [27] Deum exempli gratia in terris viſum eſſe, & cum hominibus converſatum, Deum a Judæis crucifixum, noſtra cauſa ſponte cruciatus pertuliſſe, aliaque ſimilia, quæ de Chriſto Domino ac Deo vere affirmantur? His certe potiſſimum utitur argumentis auctor epiſtolæ, quæ ſub Dionyſii Alexandrini nomine ad Paulum Samoſatenum inſcripta circumfertur: quam ab Eutychianiſta concinnatam eſſe nobis exploratum eſt.

Dixere illi interim nonnulla, unde catholici videri poſſent, hoc eſt, catholico more ſentire ac loqui. Eſt enim hæc obiter enucleanda hæreſis paulo ſubtilius, cum ſit Chryſoſtomus noſter in ea nunc coarguenda totus: ne, quod vulgo jactari ſolet, delirium illud fuiſſe ſenis unius, nempe Eutychis, exiſtimetur. [28] *Non putetis*, inquit Auguſtinus, *quia potuerunt fieri hæreſes per aliquas parvas animas. Non fecerunt hæreſes, niſi magni homines: ſed quantum magni, tantum mali montes.*

I. Tametſi is igitur ea ſentiret quæ diximus, de carne Chriſti conſubſtantiali Verbo, nihil tamen veritus eſt

25 *Theodoretus pag.* 20.
26 *Leo Papa, epiſt.* XI. *ad Iulian. Coënſ.*
27 *Eran. apud Theodor. dial.* 1. *pag.* 12.
28 *Aug. Enarr. in Pſal.* CXXIV.

Chriſtum aſſeverare [29] perfectum eſſe Deum, hominemque perfectum: nempe propterea quod corpus Verbo conformatum ex ipſa divina ſubſtantia, Verboque animatum, hominem perfectum exhiberet, imo perfectiorem infinitis partibus, quam nos ſumus: nam primus homo, inquiebat ille cum Apollinari, de terra terrenus: ſecundus homo Chriſtus de cælo totus cæleſtis.

II. [30] Modum, quo Verbum caro factum ſit, aïebat ſibi quidem latere: [31] mutatam interim in carnem Verbi ſubſtantiam plane negabat: factum tamen Verbum eſſe quod prius non erat, nempe aſſumpta quam dixi circumſcriptione corporis: ſed inconvertibiliter: quoniam divinitatis ſcilicet ſorte ac cenſu minime excidere id quod corporis humani ſpeciem in Chriſto gereret, ille aïebat: mutari autem aliquid tunc proprie dicitur, cum id eſſe deſinat, quod antea fuerit. Nam [32] *tranſlatio omnis, interemptio eſt priſtini*: ſive *interitio priſtini ſtatus*. Quare divinitatem mutatam aut converſam negabat in carnem aſſumptam: quod quamvis caro eſſet ſui generis, ipſa nihilominus nihil præter divinitatem foret. [33] *Ipſe Deus*, inquiebat, *qui in carne natus eſt, qui eſt Verbum Dei Patris, qui factus eſt inconvertibiliter perfectus homo, permanens Dei filius unigenitus, & Deo ſimilis in virtute, & nobis ſimilis in infirmitate.* [34] Sed aſſumptum proprie corpus a Verbo quoque negabat, quando ſubſtantia ipſa divinitatis eſſet. Nunc ille igitur Verbum habuiſſe corpus, nunc cum ſcriptura carnem eſſe factum, dicere maluit, quam aſſumpſiſſe. Ipſum in carnem ſe conformaſſe ſubinde dictitabat: ἑαυτὸν ἀνέπλασεν: inquiebat ille, qui Leonis Magni epiſtolam ad Flavianum ex illa Eutychis ſchola damnabat: hoc eſt, [35] Vigilio Tapſenſi interprete, *ſeipſum replaſmavit.*

29 *Eutych. in Conc. C P. ſub Flaviano.* Θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ἐκ τῆς παρθένου γεγενῆσθαι.

30 *Eran. apud Theodor. dial. 2. pag. 70.* Οὐκ οἶδα τὸν τρόπον.

31 *Eran. dial. 1. pag. 8.* Πολλάκις ἔφην ὅτι οὐ τραπεὶς ἐγένετο σὰρξ, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, γέγονεν ὃ οὐκ ἦν.

32 *Vigilius Tapſenſis, libro 2. contra Palladium Arianum, inter opera Ambroſii: & libro x. de Trinitate, pag. 278.*

33 *Apud Vigilium Tapſ. libro IV. contra Eutychetem, cap. IV.*

34 *Eran. dial. 1. pag. 18.* Ἐγὼ γὰρ αὐτὸν ἀσώματον λέγω ..... ἐγὼ λέγω ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.

35 *Vigilius Tapſenſis, libro IV. contra Eutychetem, cap. XX.*

H ij

III. Carnem illam interim veram eſſe, non hominis quidem, ſed tamen humanam, ut in geſtis de nomine Acacii legitur, Synuſiaſtarum ſecta defendit: veram, inquam, quoniam vere divinitatis corpus formam ſervi & humanæ carnis præ ſe ferret: reipſa enim Verbum carnem eſſe factum, [36] non δοκήσει dumtaxat, ut Valentino, inquiebat, & Marcioni, ac Maneti viſum: ſeu vana & inani ſpecie tenus, quæ hominum oculis illuderet. At nihilominus eſſe carnem ex carne negavit, hoc eſt, ex virgine, ſeu conſubſtantialem noſtræ: quem loquendi modum Marciano Monophyſitæ, qui Juſtiniani temporibus vixit, adſcribit Alcuinus, parte tertia confeſſionis ſuæ, aliique. [37] Tamen interdum ex carne virginis eſſe Chriſtum Dominum Eutyches ipſe dixit, hoc eſt, ex utero prodiiſſe: nempe, ut aït Leo Papa in epiſtola dogmatica ad Flavianum, *fruſtratorie loquens, ita Verbum dixit carnem factum, ut editus utero virginis Chriſtus haberet formam hominis, & non haberet materni corporis veritatem*, hoc eſt, non eſſet effecta caro e materna maſſa, atque ſubſtantia: quod, ut impoſtor ac planus aliquis ſaltem imperite inconſiderateque dixit, in priore ex illis duabus epiſtolis, quas Gregorii II. Papæ nomine confinxit, ad Leonem Iſaurum inſcriptas, *feminis loco verum lumen factum eſt caro*: niſi *feminis loco* barbare dixit, pro eo quod ars grammatica diceret, ſine ſemine.

IV. Eandem, quod mirum magis, utpote conſubſtantialem Deo, ne materialem quidem eſſe prædicavere: ſed qualem nihilominus Valentinus ante docuerat, [38] Theodoreto ita prodente, animatam ac vitalem, ineffabili ſapientia elaboratam, ut & tangi, & cerni, & pati poſſet: materiæ interim, inquam, omnis expertem. Valentinum ſecutus eſt aliqua ſaltem ex parte Manichæus, cujus eſt hæc oratio apud Leontium Byzantinum. [39] *Cum Iudæi vellent aliquando lapi-*

36 *Eran. dial.* 1. *pag.* 7. Βαλεντινιανῶν αὕτη, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ Μανιχαίων ἡ δόξα. ἡμεῖς δὲ ὁμολογουμένως ἐδιδάχθημεν σαρκωθῆναι τὸν Θεὸν Λόγον.

37 *Eutych. in Conc. CP act.* VII. Ὁμολογῶ δὲ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν γεγενῆσθαι ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας παρθένου.

38 *Theodoret. lib.* 1. *hær. fab. cap.* VII. Ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονομίας περιτεθεῖσθαι σῶμα, ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, ἀῤῥήτῳ δὲ σοφίᾳ κατεσκευασμένον πρὸς τὸ ἁπτὸν καὶ ὁρατὸν γενέσθαι, καὶ παθητόν. Ὑλικοῦ δὲ οὐδ᾽ ὁτιοῦν ἀνειληφέναι αὐτόν.

39 *Tomo IV. Antiq. lect. Henr. Caniſii, pag.* 237.

Digitized by Google

dare Chriſtum, & audaciam ſceleris ſui ad effectum perducere, demonſtravit clare ſubſtantiam ſuam ſuperni luminis Filius, & tranſiens per medium eorum non videbatur. Natura enim expers materiæ, quæ ſpeciem carnis præ ſe ferebat, non erat quidem adſpectabilis, nec adtrectabatur, nempe cum cerni nollet, aut contrectari: *quia nullam habebat communionem materia cum experte materiæ.* [40] Quod ſi Angeli in propria ſua natura, ſine ullo adſcititio corpore, (ſic enim de his pariter Synuſiaſtæ ſtatuebant,) Abrahamo ſpectante cibum ſumpſere: quanto iſtud magis Deo promptum & expeditum, inquiebant, (in tractatibus iis, quos Theodoreto Photius vindicavit, qui & inter Athanaſii opera exſtant:) quanto, inquam, Deo facilius eſt idem præſtare abſque carnis conſortio, quæ materiæ cognata ſit? Similis Eutychianorum profeſſio, apud Vigilium Tapſenſem. [41] *Quod is, qui in principio erat Verbum, qui per prophetas nuntiatus, caro factus eſt, ſuper terram viſus eſt, & cum hominibus converſatus, VISIBILIS ET PALPABILIS FACTVS, vita æterna, & natura Deus ſit, adteſtatur beatus Ioannes dicens: Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod aſpeximus, & manus noſtræ tractaverunt de Verbo vitæ.*

V. Diſſenſit in eo tamen a Manete [42] Eutyches, quod e cælo Chriſti carnem delapſam negaret, in utero Virginis conformatam circumſcriptamque fateretur: virginalem contra partum Manes haud agnoſceret: ſed in Jordane primum affirmaret humana ſpecie inter homines Dei filium cœpiſſe degere, ut paſſim tradit apud Auguſtinum Fauſtus Manichæus. Ab Apellis ſimiliter delirio diſceſſit, qui Chriſti corpus e cæleſti materia eſſe, quam oculis cernimus, ſive e ſideribus, vel e craſſi aëris ſubſtantia, ſomniaſſe dicitur: id quod objectum quibuſdam quoque Eutychianis a Samuele preſbytero Edeſſeno aïunt, ut quidem [43] Gennadius Maſſi-

40 *Theodoret.* Ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἀγγέλους τῇ οἰκείᾳ φύσει μετεσχηκέναι πεπιστευμένοι, καὶ τὴν θεότητα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ χρὴ τὸν αὐτὸν τρόπον δίχα σαρκὸς τροφῆς καὶ πόσει εἰληφέναι ἀποφαινόμενοι.

41 *Vigil. Tapſ. libro* IV. *contra Eutychetem, cap.* XXII.

42 *Eutych. in latrocin. Epheſ.* Ἀναθεματίζω Μάνην, Βαλεντῖνον.... καὶ τοὺς λέγοντας τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐξ οὐρανοῦ καταληλυθέναι.

43 *Gennad. libro de Eccl. ſcript. cap.* LXXXII.

Digitized by Google

lienſis prodidit. Propterea fortaſſis quod *ſubtilem hominem Chriſtum*, hoc eſt, tenui corpore, natoque confeſtim e conſpectu avolare, cum luberet, ii prædicarent, ut docet Gelaſius Papa, in epiſtola ad Laurentium Lychnidenſem.

VI. Adjecit ad hæc iſte, Verbum tametſi incarnatum dicitur, tamen vel ſic appellandum eſſe Deum dumtaxat, ſine mentione carnis, corporis, aut humanitatis: tum [44] quod a potiore parte facienda appellatio eſt: tum quod ſine mutatione Verbum factum eſt quod non erat: itaque quod factum eſt, ſi ſubſtantiam ſpectes, jam antea erat: ſola circumſcriptio, effigieſque hominis ad tempus aſſumpta: formam ille ſolummodo ſervi accepit, cum in ſimilitudinem hominum factus eſt. [45] Hominem igitur appellari Chriſtum minime oportere, niſi ex diſpenſatione, cum ſit totus natura Deus: [46] poſt paſſionem præſertim, & aſcenſionem, abſorpta jam humanitate, ut dicemus. [47] Nedum aſſumptum a Verbo hominem dici poſſe, hoc eſt, ſemen Abrahæ, ſeu corpus anima ac mente præditum: ne duæ perſonæ, inquiebant, cum Neſtorio agnoſcantur: quod ubi quid aſſumi vulgo dicitur, alius intelligitur eſſe qui aſſumit, alius qui aſſumitur.

VII. [48] Carnem adſumpſiſſe tamen, ſi obſtinate Catholici eo verbo uti vellent, & ψυχὴν λογικὴν, vitam rationalem, Verbo nimirum illam divini generis carnem animante, non penitus diffitebantur. Nam Synuſiaſtis, & Apollinariſtis etiam mollioribus, ac poſtea Monotheletis, (id quod Theodoreto ipſi in Eraniſte latuiſſe videtur:) ψυχὴ aliud nihil eſt quam ζωὴ, ut ex dialogo in primis quarto de ſancta Trinitate conſtat, qui inter Athanaſii opera, Maximo Martyri vulgo adſcribitur, Theodoreti certe non eſt. Animatum igitur etiam rationali anima Chriſti corpus illi omnes ex æquo

44 *Eran. dial. 2. pag. 49.* Ἀπὸ τοῦ κρείττονος ὀνομάζειν χρή.

45 *Eran. dial. 2. pag. 62.*

46 *Inter Athanaſii opera:* Πρὸς τοὺς ἀναιροῦντας τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάληψιν. *Et Eran. dial. 2. pag 85.*

47 *Theodoret. dial. 1. pag. 9. Orth.* Καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, οὐκ ἄψυχον, οὐδὲ ἄνουν, πάντα ἔχον, ὁπόσα τὴν φύσιν χαρακτηρίζει τοῦ Ἀβραάμ; *Eran.* Ὁ ταῦτα λέγων, δύο πρεσβεύει υἱούς.

48 *Eran. dial. 1. pag. 55.* Ὁμολογοῦντες καὶ σάρκα καὶ ψυχὴν λογικὴν ἀνειλῆφθαι τὸν Θεὸν λόγον.

dixere, quod vitam illud motumque a Verbo, totius mentis ac rationis fonte, haberet: nam ſive illud Deo, ut Synuſiaſtæ: ſive noſtræ carni, ut Monotheletæ, conſubſtantiale facerent: ex æquo utrique rationem humanam, ſive mentem & animam creatam, ab eo corpore prorſus ablegarunt.

VIII. [49] Ex duabus tamen naturis ante incarnationem ſe noſſe Chriſtum Eutyches jactitabat: ſed poſt unionem, naturam ejus unam: *volens utique eam ſolius deïtatis intelligi*, inquit Leo Papa, epiſtola XIII. ad Pulcheriam Auguſtam. Hæc erat autem hominis vafri ſententia, quæ Latinis ſcriptoribus haud fuiſſe ſatis explorata videtur: ante incarnationem, puta ſub lege vetere, Chriſtum qui noſſe probe vellet, qualis eſſet futurus, ab eo duas intelligi naturas oportuiſſe: divinitatem ſcilicet, ac præterea humanitatem, in quam divina natura migraret: ſeu Verbum Patris, conformato ſibi corpore, quo ea quæ carnis ſunt præſtaret. Nec vero poſſe a nobis ipſis aliter noſci Chriſtum: niſi Deum ea quæ ſunt hominis obeuntem. Ipſum tamen revera non eſſe niſi naturam unam Verbi incarnatam. Naturæ, inquit, ante unionem animo concipiuntur duæ: hæ dum uniuntur in Chriſto, unica reipſa Chriſtus natura eſt: Verbum quidem cum humanitate: ſed Chriſtus tamen totus ex divinitate compoſitus, tam ſecundum corpus, quam ſecundum id quod vices præſtat animæ. Monophyſitas hoc eodem poſtea uſos axiomate longe alio intellectu ſcimus: ſed nunc Eutychis ac Synuſiaſtarum mentem exponimus.

IX. Jam paſſiones eſſe Verbi ipſius prædicabat, quoniam carnis eſſent conſubſtantialis Verbo, [50] quam mirabili modo ſic temperaſſet, ut mali ſenſum ſuſtineret: mirabilem modum, inquam, eſſe, [51] ſicut quo natus Deus Verbum eſt, ſic & quo paſſus: paſſum idcirco [52] quomodo novit, paſſum quomodo voluit, ὡς οἶδεν, ὡς ἠθέλησεν. Omnia enim eſſe Deo

49 *Eutych. in Conc. Calched. act.* 1. *pag.* 139. Ἐκ δύο μὲν φύσεων εἶναι τὸν Χριστὸν πρὸ τῆς ἑνώσεως. μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μίαν. *Et Eran. dial.* 2. *pag.* 67. Ἐκ δύο φύσεων λέγω τὸν Χριστόν. δύο δὲ φύσεις οὐ λέγω.

50 *Athan. ad Epictet.* Ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας μεταποιήσαι ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος.

51 *Ægyptii Epiſc. in Conc. Calch. act.* 1. Ὡς ἐγεννήθη, οὕτως ἔπαθε.

52 *Eran. dial.* 1. *pag.* 7. Ὡς οἶδεν, ἡμεῖς δὲ ἴσμεν ὅτι ἅπαντα αὐτῷ δυνατά … τὰ κεκρυμμένα οὐ δεῖ ζητεῖν.

Digitized by Google

poſſibilia : nec myſterium illud abditum nimis curioſe ſcrutandum. [53] Non hic Patrum expoſitiones eſſe ſectandas, nedum humanas ratiocinationes : ſed in ſola ſcriptura acquieſcendum eſſe, [54] quæ multo ſit præſtantior certiorque quam doctrina Patrum. Docet autem illa Deum in terris viſum eſſe, Verbum carnem factum, Dominum gloriæ crucifixum. Hic ſtandum igitur, hic hærendum.

[55] In uno aïebat ſe pariter conſiſtere Nicæno ſymbolo : quod cum filium Dei conſubſtantialem Patri dumtaxat profiteatur, cur præterea, inquiebat, dicatur conſubſtantialis & matri ? Et qui poſtea adverſus Leonis Magni epiſtolam ad Flavianum ex Eutychis ſchola auſi fuere ſtilum diſtringere : cum unius ſubſtantiæ, inquiebant, conſortem cum Patre Filium Nicæni Patres aſſeverent : qua nunc cuiquam auctoritate fas eſt alteram in Chriſto naturam, qua ſit Patre minor, comminiſci ? *Quomodo autem in Chriſto nihil magnum, nihil minimum intelligi poſſit*, (refert iſtas eorum voces [56] Vigilius Tapſenſis) *etiamſi noſtris condeſcendit menſuris per ſuam voluntatem, manifeſtat etiam divina trecentorum decem, & octo Patrum deliberatio, continens in unum Dominum* JESUM *Chriſtum Filium Dei credere, quem & incarnatum, & unius ſubſtantiæ cum Patre cognoſcunt : non dividentes minorem in Chriſto humanitatem, & æqualem Patri iterum deïtatem.*

Eam ſimiliter ob cauſam & mortuum Dominum confiteri Eutyches veritus eſt, in libello confeſſionis quem edidit : quoniam ea vox abeſt a Nicæna fide. Itaque magiſtrum ſecuti Eutychianiſtæ, ut idem Vigilius narrat, [57] *formidavere Deum dicere mortuum :* ſed *elegere a fide Apoſtolica exorbitare, dicendo Deum inter mortuos deputatum, quam eum fateri ſecundum hominem mortuum.* Nam hæc illorum profeſſio fuit ab eodem recitata : *Vitæ datorem & per omnia amatorem hominis Deum, qui inter mortuos deputatus eſt, & corruptione & morte*

53 *Eran. dial.* I. *pag.* 13. Μή μοι λογισμοὺς ἀνθρωπίνους προσενέγκῃς. ἐγὼ γὰρ μόνῃ πείθομαι τῇ θείᾳ γραφῇ.

54 *Eutych. in Conc. CP. ſub Flaviano, act.* 3. Μόνας γὰρ τὰς γραφὰς ἐρευνῶ, ὡς βεβαιοτέρας οὔσας τῆς τῶν πατέρων ἐκθέσεως ..... ἀμένοιμι τῆς τῶν πατέρων διδασκαλίας.

55 *In Conc. CP.* Τὸ μάθημα ἔχει, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ μόνῳ.

56 *Vigilius Tapſenſis, libro* IV. *contra Eutychetem, cap.* XXI. *pag.* 52.

57 *Vigilius Tapſenſis, libro* IV. *contra Eutychetem, cap.* VI. & VII.

nunquam

nunquam victus eſt, quin in inferno deſcendit, ut obnoxius noſtræ naturæ, ſine peccato.

X. Si Catholici porro confuſionem, commixtionem, converſionemque naturarum objicerent, ac ſane veriſſime: quoniam & Deum [58] confunderent paſſionibus carnis, ut a Patribus accepit is, qui falſo Pamphili epiſcopi Abydeni nomine epiſtolam concinnavit ad Petrum Cnapheum: nec divinitatem ab humanitate ſecernerent, quippe qui humanitatem totam ex divinitate conflarent: adeoque mutatum eſſe Deum in hominem: & viciſſim converſam humanitatem noſtram in divinitatem, mutatumque hominem in Deum prædicarent, cum hominis loco nihil niſi Deum obtruderent: [59] tum vero, inquam, cum iſta a catholicis objicerentur, plerique eorum ſine cunctatione illam ſubſtantiarum confuſionem, commixtionemque divinitatis & humanitatis eo ſenſu, quem diximus, ultro admiſere: in primiſque, ut Chryſoſtomus ipſe teſtatur in hac epiſtola, Apolinarius: deinde & Polemius, ex Apolinarii ſcriptis anſam ita ſentiendi nactus. Cum [60] aliis interim confuſionis nomen videretur vitari oportere, in primiſque [61] Dioſcoro Alexandrino: qui Monophyſita potius, quam Synuſiaſta fuit: quod plebs imperita id cogitare poſſet ſub his latere vocibus, quod ſit nimis ſtolidum dicere aut exiſtimare: nempe etiam poſt unionem humanitatem in Chriſto non eſſe humanitatem, aut divinitatem non eſſe divinitatem: ſed ex utraque aliquid concretum coaluiſſe, ut mixtum ex elementis, vel vinum aqua temperatum: qua temperatione utrumque corrumpitur, ut nec jure vinum nec aqua ſit: quod amentis eſt hic putare: cum ne ſic quidem anima noſtra ſit commixta corpori.

XI. Peracto autem diſpenſationis noſtræ myſterio, [62] poſt aſcenſionem, reſolutum id corpus Eutychiani cenſuere,

58 *Pamphil.* Θεὸν συγχέας σαρκὸς πάθεσι.

59 *Theodoret. lib.* IV. *heret. fabul. cap.* IX. Πολέμιος τις ἐκ τούτου (Ἀπολιναρίου) συγγράμματι τὰς ἀφορμὰς ἐσχηκὼς, καὶ σύγκρασιν λέγει γεγενῆσθαι, καὶ κρᾶσιν τῆς θεότητος καὶ τοῦ σώματος.

60 *Eran. dial.* 2. *pag.* 73. Καί μοι τὸ τῆς συγχύσεως φευκτέον ὄνομα.

61 *Dioſcorus Alex. in Conc. Calched. act.* I. Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας σύγχυσιν, ἢ τροπὴν, ἢ ἀνάκρασιν.

62 *Eran. dial.* 2. *pag.* 85. τὸ δεσποτικὸν σῶμα μετὰ τὴν ἀνάληψιν εἰς τὴν φύσιν μεταβληθῆναι τὴν θείαν,

[63] non in Verbi quidem οὐσίαν, qua perſona Verbi eſt, ſed in divinam ſubſtantiam : ut quidem refert auctor Expoſitionis fidei apud Juſtinum, qua ſymbolum, quod Athanaſii nomen præfert, fuſe & particulatim explanatur. Nunc igitur eſſe Verbi incircumſcriptum corpus, ut ante myſterium incarnationis fuit. Cui inſaniæ affinis maxime Lutheri & Ubiquiſtarum error, quibus ſub annum MDXV. Jacobus Faber Stapulenſis præïvit, iis verbis atque ſententiis, quæ a Ruardo Tappero recitantur, art. XIII. ſub finem. Reſolutum, inquam, corpus poſt aſcenſionem Synuſiaſtæ ſic cenſuere, atque ita penitus depoſitam carnis effigiem eſſe, ut jam non habeat amplius [64] humanam formam, γένος, ſive εἶδος : non priorem circumſcriptionem, ſub qua in terris viſus eſt : non proprietates reliquas, quæ naturam indicant : in divinam denique & incircumſcriptam, ut prius, recidiſſe naturam. Abſorptam itaque humanitatem eſſe, [65] non tamen deletam : cum divinitas ipſa ſit : ſed mutatam, priore ablata circumſcriptione. [66] *Corpus Chriſti*, inquiunt Theopaſchitæ, apud Euthymium, *divinitatis commixtum pelago & abſorptum, naturam ſuam non amplius retinet, nec proprietatem ſuam conſervat*, hoc eſt, circumſcriptionem ac figuram. *Propterea in Chriſto non ſunt naturæ duæ, ſed una tantum, eaque tota divinitatis. Unde & ſacrificium panis carnis Chriſti, non corpus eſſe Chriſti, ſed divinitatis prædicatur.* Qui error tum a Chryſoſtomo in hac ad Cæſarium epiſtola notatur & confutatur, tum a Theodoreto, in dialogo primo, pag. 18. inter Latinos, a Vigilio Tapſenſi in primis, libro I. contra Eutychetem, cap. XIV. *Sed forſitan adhuc in terra poſitus, utriuſque erat naturæ : poſtea vero quam cælos aſcendit, unius cœpit eſſe divinæ. Et quid ergo ibi facit nomen Filii hominis, ſi natura ibi non eſt humanitatis?*

63 *Auctor expoſ. fidei apud Iuſtin.* Ἀλλ' οὐκ εἰς τὴν οἰκείαν, φύσιν, οὐσίαν ὁ Λόγος ἀνέλυσε τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰς θείαν τοῦτο μετεποίησεν.

64 *Eran. pag.* 78. Οὐκ ἔχει τὸ ἀνθρώπινον γένος . . . τὴν προτέραν περιγραφὴν . . . *Pag.* 79. ὥστε τὴν φύσιν δηλοῖ . . . . εἰς τὴν οὐσίαν τὴν θείαν.

65 *Eran. pag.* 78. Οὐκ ἀφανισμὸν τῆς ληφθείσης φύσεως λέγομεν, ἀλλὰ τὴν εἰς θεότητος οὐσίαν μεταβολήν.

66 *Euthym. in Panoplia MS. tit.* XX. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο συγκραθὲν καὶ καταποθὲν ἐν τῷ πελάγει τῆς θεότητος οὐκέτι σώζει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε φυλάττει τὴν οἰκείαν ἰδιότητα. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεις, ἀλλὰ μία, καὶ αὕτη ὅλη θεότητος. Ἔνθεν δὲ καὶ τὴν θυσίαν τοῦ ἄρτου τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, οὐ σῶμα Χριστοῦ, ἀλλὰ σῶμα θεότητος λέγουσι.

Digitized by Google

Quomodo rei non exſtanti inane nomen adſcribitur? quomodo nominis veritas manet, ſi naturæ proprietas abeſt? Denique dicit, Cum venerit Filius hominis in gloria Patris ſui, &c.

XII. In his placitis, quantumvis omnipotentiam numinis exaggerarent ac prætenderent, non ſupra hominum captum modo, ſed & ſupra fidem illud pleriſque viſum eſt, divinitati corpus ineſſe συνούσιον, quod variis ſubinde poſſit temperari formis. Itaque a multis unius naturæ defenſoribus deſerta hæc opinio eſt, atque in alteram longe mitiorem facta diſceſſio: hoc eſt, in illud commentum, cujus Apollinaris, ut diximus, inventor & artifex fuit, poſtquam a priore ſententia de συνουσιώσει corporis Chriſti retulit animum: eandemque agnita carnis Chriſti conſubſtantialitate cum noſtra carne emollivit. Dioſcorum ipſum Alexandrinum nunquam Eutychi hac in parte fuiſſe ſuffragatum, credi volunt Severiani epiſcopi, qui Collationem habuere Conſtantinopoli cum Catholicis, Juſtiniani principatu. Conſubſtantiale igitur noſtro corpori corpus Chriſti eſſe dixere: cetero animæ ac mentis vices Verbum præſtare, paſſumque carne impatibiliter. Sed de his fortaſſis nos alias opportunius.

Synuſiaſtas interim dum Chryſoſtomus in epiſtola ad Cæſarium refellit, quam ille apte a Sacramento altaris, in quo natura panis cum dominico corpore conjuncta ineſt, argumentationem repetit? Primum, ut in Chriſto Domino naturam quoque humanam, non qualemcumque, ſed noſtri generis, iiſdemque inſtructam proprietatibus, & ἐνεργείαις ineſſe colligat: deinde ut oſtendat humanam in eo naturam, etiam dum ea quæ ſunt ſibi propria operatur aut patitur, nihilo magis unitati perſonæ officere vel obſtare, quam in Euchariſtia panis ἐνέργειαι, ſive natura, cum Chriſti corpore conjuncta, obeſt unitati corporis Chriſti? Natura, inquit, ſubſtantiæ panis, ſive proprietates naturales, alendi, inebriandi, medicandi, in ſua vi & efficientia & ἐνεργείᾳ permanent inconfuſæ cum Chriſti corpore: nec tamen corpora duo appellantur aut ſunt, ſed corpus unum filii Dei. Cur ergo magis cogant duos filios confiteri proprietates diſtinctæ & inconfuſæ, operationeſque ſive ἐνέργειαι humanæ naturæ, quantumvis cum Verbo Dei filio copulentur? Illic unius

Digitized by Google

corporis dominici appellatio eſt : & iſtic unius filii Dei. Corpus quidem panis ſubinde vulgus, & nos cum vulgo dicimus : Sed [67] *corpus illud* tunc dicimus *eſſe Chriſto unitum* : unitum autem jam non corpus panis proprie aut eſt aut appellatur a fidelibus, cum loquuntur ex fide : ſed corpus Chriſti. Hoc ipſa catecheſis docet infantes. [68] *Quid enim eſt panis ? Corpus Chriſti.* Non appellatur tantum, ſed reipſa eſt. Rem enim ipſam appellatio ſequitur. Ut igitur, quanquam ſunt naturæ & ἐνέργειαι in Euchariſtia duæ, tamen eſt ibi corpus unum, nec aliud præter corpus Domini Jesu : quod unum ibi fas eſt agnoſci, appellari, ac prædicari : ſic in incarnatione, tametſi ſunt naturæ duæ, nec illæ etiam conſubſtantiales, ſed diverſi generis : quæ diverſitas maxime ex operatione multiplici deprehenditur : (ſunt enim operationes diverſæ diverſarum naturarum indices : divinæ quidem, ut cum [69] Leone Magno dicamus, miracula magna virtutis : humanæ autem, cibus eſuritionis, ſomnus quietis, fletus miſerationis, pavor formidinis :) hæc, inquam, cum ita ſint, tamen ibi unica filiatio eſt : nec alium ibi filium, quam qui Deus Verbum eſt, agnoſci fas eſt aut appellari. Tametſi *unaquæque* natura, inquit Chryſoſtomus, *incommixtam proprietatis conſervat agnitionem, unus* nihilominus *Dei filius agnoſcitur* & prædicatur. *Aut enim naturam divinam tenentes, humanam negant, hoc eſt, noſtram ſalutem : aut humanam tenentes, divinam naturam negant. Dicant igitur, utra natura amiſit proprietatem ſuam ?* Quæ argumentatio verbis fere totidem exſtat apud Vigilium Tapſenſem, libro I. adverſus Eutychetem, cap. V. Ut in incarnatione autem neutrius naturæ, ita nec in Euchariſtia aut eſſentiales dominici corporis, aut ullæ panis proprietates periere : itaque naturæ duæ permanent utrobique perfectæ.

Naturæ, inquam, perfectæ occurrunt duæ in utroque myſterio, ſi quemadmodum naturam perfectam vulgus appellat, cum Patribus hanc vocem accipimus. Hoc eſt, ſi eo nomine concipimus animo proprietates omnes ſolummodo,

67 *Chryſoſt. hom.* XXIV. *in* I. *Cor.* X. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἥνωται τῷ Χριστῷ.
68 *Chryſoſt. ibid.* Τί γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος ; Σῶμα Χριστοῦ.
69 *Leo M. epiſt.* LXXVIII. *ad Iuvenalem Hieroſolym.*

quarum complexione natura quæque a vulgo dignoſcitur, & cenſeri perfecta ſolet: quoniam de materia, quæ tota rerum inanimarum, ut ſcholæ docent, ſubſtantia eſt, nunquam plebi venit in mentem. Proprietates certe ubicumque eſſe diverſi generis deprehendere eſt, ibi & naturam eſſe multiplicem recte ac jure colligimus. Atqui in Euchariſtia, quæ imago incarnationis eſt, inquit Chryſoſtomus, remanent cum Chriſti corpore & proprietates ſeu natura panis: igitur & in archetypo, hoc eſt, in myſterio principali, ex illius imagine, ſive ex altaris ſacramento, recte colligitur duas eſſe pariter perfectas [70] contrariaſque naturas: quoniam ſunt in Chriſto ἐνέργειαι, hoc eſt, proprietates ac virtutes duæ contrariæ.

At naturæ duæ perfectæ in incarnatione cum dicuntur, inquiet aliquis, vel ſi proprietates dumtaxat humanæ naturæ commemorentur, tamen harum quoque ſubjectum ibi ſimul ineſſe intelligitur, adeoque omnibus numeris perfecta ſubſtantia. Igitur & in ſacramento altaris, ſi naturæ ſunt duæ perfectæ, vel ſi ſolæ proprietates panis ac vini commemorentur, pariter ſubjectum harum proprietatum intelligi nihilominus neceſſe eſt: atque adeo perfectam amborum quoque ſubſtantiam. Quam iſtud autem fruſtra opponitur? Negamus enim jure merito id eſſe ex antecedenti conſectarium: negat ipſe Chryſoſtomus: nec vero is potuit non iſtud hoc ipſo in loco aperte negare.

Negamus enimvero: cur? quoniam in naturis ſaltem ſpiritalibus, cujuſmodi homo & angelus eſt, ne divina quidem virtute ſejungi a proprietatibus ſubjectum poteſt, cui inhærent: in rebus inanimis, cujuſmodi panis ac vinum eſt, omnino poteſt. Negat id deinde ipſe Chryſoſtomus, dum eſſe duo corpora negat, ut vidimus. Denique nec potuit iſtud ille non præciſe negare, niſi in hæreſim adverſam imprudentiſſime incideret, nempe in eam, in quam poſt annos quatuor & viginti Neſtorius incurrit. Diceret enim Chryſoſtomus, id quod jam indicavimus, eſſe in Euchariſtia ſubſtantias duas perfectas, atque adeo corpora duo integra,

70 *Theodorus Patr. Hieroſolymit. in ſynodica, qua recitatur in VII. ſynodo, act.* 1. 1. Περισσῶς ἐν δύο τὰς ἐναντίας ὁ Θεὸς λόγος.

tametſi unicum prædicetur : ex quo Synuſiaſtæ colligerent apertiſſime, in ea ipſum eſſe mente atque ſententia, ut exiſtimaret in incarnatione pariter duos eſſe filios, tametſi unicus tantummodo filius κτ̓ χέσιν prædicetur : quemadmodum tametſi unum modo filii corpus in Euchariſtia dici juberet, tamen eſſe duo corpora unita filio fateretur. Quam ſi ille de ſe ſuſpicionem daret, tum miros agerent Synuſiaſtæ de eo triumphos : quoniam illi hominum generi, ut poſtea Eutychianiſtis, ſolenne fuit objectare catholicis contagionem illius erroris, qui & jam tum eruperat, ut in notis ad epiſtolam Chryſoſtomi diximus, & a Neſtorio poſtea inſtauratus ab eo nomen traxit. Hunc igitur errorem Chryſoſtomus ſi præ ſe ferret, id adverſarii, credo, ſilentio præterirent?

At illam quoque belluam eodem ictu, hoc eſt, eadem epiſtola, eodemque argumento ſtrenue confodit ac perculit. *Et forſitan dicunt*, inquit, pag. 6. nempe Neſtorii præcurſores, ut in notis ad eum locum diximus : aut ſi quis ita malit, Synuſiaſtæ ipſi, dum ejus hæreſeos catholicis crimen impingerent : *Quomodo Dominus dicit : Vt quid me vultis occidere, hominem qui veritatem vobis locutus ſum? Bene & omnino ſapienter hoc dicendum eſt. Neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur deïtate.... propter quod Deus & homo Chriſtus.... Vnus filius, unus Dominus, idem ipſe procul dubio unitarum naturarum unam dominationem, unam poteſtatem poſſidens, etiamſi non conſubſtantiales exſiſtunt.... Sicut enim antequam ſanctificetur panis, panem nominamus : divina autem illum ſanctificante gratia.... dignus habitus eſt dominici corporis appellatione : etiamſi natura panis in ipſo permanſit : & non duo corpora, ſed unum corpus filii prædicatur : ſic & hic... unum filium, unam perſonam, utraque hæc fecerunt.* Iterumque, pag. 10. *Vnum filium unigenitum, non dividendum in filiorum dualitatem.... non alterum & alterum, abſit.*

Arguit nempe Chryſoſtomus ab euchariſtiæ exemplo neutri ſectæ adhæreſcendum : neque ex clade Synuſiaſticæ factionis, Neſtorianam amentiam jure merito catholicis imputari. Ab euchariſtiæ, inquam, exemplo docet utramque prorſus labem exſcindi. Illam quidem, quoniam naturas duas non conſubſtantiales, ſed diverſi generis, in utroque myſterio

Digitized by Google

agnoſci ex æquo oporteat. Iſtam, quæ Neſtoriana: quoniam in duabus naturis perfectis ut unum ibi corpus, non duo corpora credi par eſt: id quod fieri ſine interitu materiæ non poſſe diximus: ſic iſtic non duo filii, ſed unus eſt filius: filiatione pariter adoptiva hominis, quæ nulla eſſe poteſt in Chriſto, idcirco, ut ita dicam, abſorpta. Ut corpus ſit unum in euchariſtia, nec duo ſint corpora, perire ſubſtantiam alterius corporis neceſſe eſt. Ut unicus in incarnatione filius, non duo filii, non alius & alius, filietatem alteram exſtingui quodammodo & perire a nobiliore oportet. Quæ potuit igitur afferri a Chryſoſtomo ſimilitudo aptior? cum illa tranſubſtantiationem adeo non convellat aut labefactet, tametſi non duas utrobique ex æquo exhibeat perfectas ſubſtantias: ut eam potius mirifice adſtruere & conſtabilire nihilominus videatur. Aut quid Impanatorum (id vulgo ii nomen habent, qui duarum ſubſtantiarum in Euchariſtia ſuppoſitis diſtinctarum συνύπαρξιν, hoc eſt, coëxiſtentiam ſtatuunt:) quid horum, inquam, cauſam Chryſoſtomus adjuvat, a quorum hæreſi tam longe abeſſe illum oportuit, quam valde abhorrere a Neſtoriana labe, quam perimit, voluit palam videri? Poteſt quidem aliquis, ſi Neſtoriana ſit peſte infectus, non continuo eſſe Impanator: id quod de Theodoreto haud dubie ſtatuendum putamus, ſi Neſtorianus fuit. Poteſt enimvero aliquis Neſtorii partium adſtipulator unum in Euchariſtia Chriſti corpus agnoſcere, & idem interim duos in incarnatione filios profiteri: ſi neget utique incarnationis hac in parte ſimilitudinem cum Euchariſtia ullam eſſe. At impanator eſſe nemo poteſt, qui exemplo utatur Euchariſtiæ ad unam in Chriſto Domino filietatem adſtruendam: id quod nunc Chryſoſtomus facit. Abeſt ille igitur ab ea impanationis opinione longiſſime.

Diſſimilitudo certe inter utrumque myſterium aliqua intercedit: quis negat? Sed ea quidem & neceſſaria, &, ut docuimus, Chryſoſtomo quoque ipſi cognita. Similitudo enimvero gemina eſt: altera, quod in duabus naturis illic unum corpus, unus iſtic filius agnoſcitur: altera, quod nec corpus unum e duobus, nec filius unicus eſſe poteſt, ſine alicujus rei interitu quodam, in utroque myſterio. Hoc

utrumque caput a Chryſoſtomo, ut vidimus, præſertim adſtruitur ac ſpectatur. Jam diſſimilitudo autem, ſive inæqualitas, in eo eſt poſita, quod ut ubi duo corpora videntur eſſe, unum ibi corpus ſit, perire debeat alterius ſubſtantia, ſive materia, manente ſolum natura, ſive proprietatibus & ἐνεργείαις. Ut vero ubi duo filii eſſe putarentur, unicus ſit reipſa, exſtingui oporteat filietatem adoptivam, quæ eſſe nulla poteſt in aſſumpta a Verbo natura. Hanc diſſimilitudinem, ſeu inæqualitatem, vel tacente Chryſoſtomo, rerum ipſa natura poſtulat: aperte autem Gelaſius Papa, ut mox dicemus, adjecit huic ipſi argumentationi, quam ex Chryſoſtomo mutuatus eſt. In Euchariſtia igitur incarnationis imago quidem eſt & ſimilitudo: una tamen æqualitas deeſt: juxta illud [71] Auguſtini placitum, *Vbi imago, continuo ſimilitudo, non continuo æqualitas.*

Quin ea diſſimilitudo vel inæqualitas fortaſſis etiam in cauſa fuit, quamobrem cum hunc ipſum Chryſoſtomi locum adverſus Acephalos Joannes Damaſcenus intorqueret, & Anaſtaſius preſbyter Theopolitanus, ac demum Euthymius in Panoplia, abſtinuerint ii a protaſi deſcribenda, hoc eſt, parte priore comparationis, quæ myſterium Euchariſtiæ complectitur: ne quis vitilitigator in ea diſparitate cavillaretur. Itaque apodoſin repræſentare, hoc eſt, partem oppoſitam, quæ de incarnatione agit, ſatis habuere. De Joanne Damaſceno certe, quod hæc illum ratio permoverit, ut protaſim ſupprimeret, ac plane reticeret, videri poteſt cuipiam major quam de reliquis cauſa ſuſpicandi. Nam in laudato proxime tractatu, huic Chryſoſtomi orationi aliam ejuſdem ſententiam de hoc ipſo argumento præmittit, ex homilia in Lazarum, his verbis: *Stannum plumbi & argenti particeps eſt: argenti quidem, adſpectu: plumbi vero, natura. Sic Chriſtus Deus & homo, duas naturas in ſe conſervat*, &c. Cui ſententiæ ſcholion iſtud ſtatim ſubjicit Damaſcenus: *Non neceſſe eſt ut exemplum ex omni parte ſimilitudinem ejus, cum quo comparatur, habeat. Vt hic ſtannum videtur quidem eſſe argentum, ſed non eſt. Chriſtus autem vere eſt homo.* Atque huic deinde

71 *Auguſtin. libro* LXXXIII. *quæſtionum, quæſt.* LXXIV.

ſcholio

ſcholio eum Chryſoſtomi locum proxime ſubjungit, in quo nunc explanando ſumus: prætermiſſa, ut diximus, ea parte, quæ Euchariſtiæ mentionem facit: ne iterum ſcilicet ſubmonere cogeretur, iſtud pariter exemplum æque ac prius, ab eo aliquatenus diſcreparê, de quo potiſſimum ageretur: panis enim integra in Euchariſtia ſubſtantia non ineſt: Chriſtus e diverſo perfectus ex omni parte & integer homo eſt. Sed hæc de Damaſceno conjectura eſto, non fixa irrevocabiliſque ſententia.

Ut ut eſt autem, fuere alii certe minus timidi, Leo Magnus, Gelaſius Papa, Ephræmius Antiochenus, aliique: quibus viſa idonea pariter argumentatio eſt ab Euchariſtiæ exemplo adverſus quoſlibet Monophyſitas, qui ex Synuſiaſtis, tanquam excetræ capita, ſuccreverunt. Itaque integram illi uſurpavere, iiſque contexuere vocibus atque ſententiis, quæ plane hauſtæ & acceptæ mutuo a Chryſoſtomo, tanquam a fonte, videantur. De his igitur, tum ob ſimilitudinem argumenti, tum quod ab his toti huic opellæ noſtræ plurimum ſit lucis acceſſurum, nec parum his a Chryſoſtomi oratione viciſſim, nunc erit inſtituenda oratio: ubi pauca prius de Theodoreto, qui Chryſoſtomi magiſterio gloriatur, diximus.

CAPUT VII.

Theodoretum cum Chryſoſtomo de Euchariſtia paria ſenſiſſe.

A Magiſtro igitur diſcipulum, Theodoretum a Chryſoſtomo, quis de Euchariſtia, quod ei nemo crimen objecit, diſſenſiſſe putet? Tamen hæc illius oratio nunc ab hoſtibus catholicæ veritatis objicitur, ex dialogo ſecundo, qui Inconfuſus inſcribitur, pag. 84. Quam infelici autem ſucceſſu, Deo bene juvante, eſt aperiendum.

ORTH. *Dic ergo: myſtica ſymbola, quæ Deo a ſacerdotibus*

ΟΡΘ. Εἰπὲ τοίνυν, τὰ μυστικὰ σύμβολα παρὰ τῶν ἱερα-

μυστηρίων τῷ Θεῷ προσφερόμενα τίνων ἐστὶ σύμβολα;

ΕΡΑΝ. Τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος.

ΟΡΘ. Τοῦ ὄντως σώματος, ἢ οὐκ ὄντως;

ΕΡΑΝ. Τοῦ ὄντως.

ΟΡΘ. Ἄριστα· Χρὴ γὰρ εἶναι τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον. καὶ γὰρ οἱ ζωγράφοι τὴν φύσιν μιμοῦνται, καὶ τῶν ὁρωμένων γράφουσι τὰς εἰκόνας.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν τοῦ ὄντος σώματος ἀντίτυπά ἐστι τὰ θεῖα μυστήρια, σῶμα ἄρα ἐστὶ καὶ νῦν τοῦ δεσπότου τὸ σῶμα, οὐκ εἰς θεότητος φύσιν μεταβληθὲν, ἀλλὰ θείας δόξης ἀναπλησθέν.

ΕΡΑΝ. Εἰς καιρὸν τὸν περὶ τῶν θείων μυστηρίων ἐκίνησας λόγον. ἐντεῦθέν σοι γὰρ δείξω τοῦ δεσποτικοῦ σώματος τὴν εἰς ἑτέραν φύσιν μεταβολήν. ἀπόκριναι τοίνυν πρὸς τὰς ἐμὰς ἐρωτήσεις.

ΟΡΘ. Ἀποκρινοῦμαι.

ΕΡΑΝ. Τί καλεῖς τὸ προσφερόμενον δῶρον πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως;

ΟΡΘ. Οὐ χρὴ σαφῶς εἰπεῖν. εἰκὸς γάρ τινας ἀμυήτους παρεῖναι.

ΕΡΑΝ. Αἰνιγματωδῶς ἡ ἀπόκρισις ἔστω.

ΟΡΘ. Τὴν ἐκ τοιῶνδε σπερμάτων τροφήν.

ΕΡΑΝ. Τὸ δὲ ἕτερον σύμβολον πῶς ὀνομάζομεν;

offeruntur, quarum rerum ſunt ſymbola?

ERAN. *Corporis & ſanguinis Domini.*

ORTH. *Verine corporis, an non veri?*

ERAN. *Veri.*

ORTH. *Optime. Oportet enim imaginis exſtare archetypum. Nam & pictores naturam imitantur, & eorum quæ videntur, pingunt imagines.*

ERAN. *Verum eſt.*

ORTH. *Si igitur verum corpus repræſentant divina myſteria, corpus ergo Domini nunc quoque corpus eſt, non in divinitatis naturam mutatum, ſed divina gloria repletum.*

ERAN. *Opportune de divinis myſteriis intuliſti ſermonem. Nam inde tibi oſtendam corpus Domini in aliam mutari naturam. Reſponde igitur ad mea interrogata.*

ORTH. *Reſpondebo.*

ERAN. *Qui appellas donum quod offertur ante ſacerdotis invocationem?*

ORTH. *Aperte dicendum non eſt. Veriſimile eſt enim adeſſe aliquos myſteriis non initiatos.*

ERAN. *Reſpondeatur ænigmatice.*

ORTH. *Cibum ex talibus ſeminibus.*

ERAN. *Alterum vero ſymbolum quomodo vocamus?*

Digitized by Google

ORTH. *Commune & hoc nomen eſt, poculi ſpeciem ſignificans.*

ERAN. *Poſt ſanctificationem vero quomodo hæc appellas?*

ORTH. *Corpus Chriſti, & ſanguinem Chriſti.*

ERAN. *Et credis te corpus Chriſti & ſanguinem percipere?*

ORTH. *Ita credo.*

ERAN. *Sicut ergo ſymbola dominici corporis & ſanguinis alia ſunt ante ſacerdotis invocationem, poſt invocationem vero mutantur, & alia fiunt: ita dominicum corpus poſt aſcenſionem in divinam ſubſtantiam mutatum eſt.*

ORTH. *Retibus quæ ipſe texuiſti, captus es. Neque enim ſymbola myſtica poſt ſanctificationem recedunt a ſua natura. Manent enim in priore ſubſtantia, & figura, & forma: & videri tangique poſſunt, ſicut & prius: intelliguntur autem ea eſſe quæ facta ſunt, & creduntur, & adorantur, ut quæ illa ſint quæ creduntur. Confer igitur imaginem cum archetypo, & videbis ſimilitudinem. Oportet enim figuram ſimilem eſſe veritati. Illud ergo corpus priorem habet formam & circumſcriptionem, & ut ſemel dicam, corporis ſubſtantiam: immortale*

ΟΡΘ. Κοινὸν καὶ τοῦτο ὄνομα, πόματος εἶδος σημαῖνον.

ΕΡΑΝ. Μετὰ δέ γε τὸν ἁγιασμὸν, πῶς ταῦτα προσαγορεύεις?

ΟΡΘ. Σῶμα Χριστοῦ, καὶ αἷμα Χριστοῦ.

ΕΡΑΝ. Καὶ πιστεύεις γε σώματος Χριστοῦ μεταλαμβάνειν, καὶ αἵματος;

ΟΡΘ. Οὕτω πιστεύω.

ΕΡΑΝ. Ὥσπερ τοίνυν τὰ σύμβολα τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, ἄλλα μέν εἰσι πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως, μετὰ δέ γε τὴν ἐπίκλησιν μεταβάλλεται, καὶ ἕτερα γίνεται. οὕτω τὸ δεσποτικὸν σῶμα μετὰ τὴν ἀνάληψιν, εἰς τὴν οὐσίαν μετεβλήθη τὴν θείαν.

ΟΡΘ. Ἑάλως αἷς ὕφηνες ἄρκυσιν. Οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως. μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ, οἷα καὶ πρότερον ἦν. νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένετο, καὶ πιστεύεται, καὶ προσκυνεῖται, ὡς ἐκεῖνα ὄντα ἅπερ πιστεύεται. Παράθες τοίνυν τῷ ἀρχετύπῳ τὴν εἰκόνα, καὶ ὄψει τὴν ὁμοιότητα. χρὴ γὰρ ἐοικέναι τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, τὸ μὲν πρότερον εἶδος ἔχει, καὶ σχῆμα, καὶ περιγραφὴν, καὶ ἁπαξαπλῶς εἰπεῖν, τὴν τοῦ σώματος οὐσίαν. ἀθάνατον δὲ μετὰ

Digitized by Google

τὴν ἀνάστασιν γέγονε, καὶ κρεῖττον φθορᾶς, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν ἠξιώθη καθέδρας, καὶ παρὰ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως, ἅτε δὴ σῶμα χρηματίζον τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως.

ΕΡΑΝ. Καὶ μὴν τὸ μυστικὸν σύμβολον τὴν προτέραν ἀμείβει προσηγορίαν. οὐκέτι γὰρ ὀνομάζεται ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ σῶμα προσαγορεύεται. χρὴ τοίνυν καὶ τὴν ἀλήθειαν θεόν, ἀλλὰ μὴ σῶμα καλεῖσθαι.

ΟΡΘ. Ἀγνοεῖν μοι δοκεῖς. οὐ γὰρ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρτος ζωῆς ὀνομάζεται. οὕτως αὐτὸς ὁ κύριος προσηγόρευσε· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα, θεῖον ὀνομάζομεν σῶμα, καὶ ζωοποιόν, καὶ δεσποτικόν, καὶ κυριακόν, διδάσκοντες ὡς οὐ κοινόν τινός ἐστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος.

autem poſt reſurrectionem, & immune a corruptione factum eſt: ſedemque a dextris adeptum, & ab omni creatura adoratur, quia Domini naturæ corpus appellatur.

ERAN. *Atqui ſymbolum myſticum priorem mutat appellationem: non enim amplius nominatur, quod prius vocabatur: ſed corpus appellatur. Oportet ergo etiam veritatem, Deum, & non corpus, vocari.*

ORTH. *Ignorare mihi videris. Non enim corpus ſolum, ſed etiam panis vitæ nominatur. Ita Dominus ipſe appellavit. Et corpus porro ipſum divinum corpus appellamus, & vivificum, & magiſtri, & domini: docentes non commune hominis cujuſpiam eſſe, ſed Domini noſtri* JESU *Chriſti, qui Deus eſt & homo.*

Hactenus Theodoretus: cujus oratio ſex in primis capita continet, quæ ſunt excutienda ſingulatim, & dilucidius explananda. Primum eſt, quæ ſymbola myſtica nuncupentur. Secundum, antitypa cur dicantur. Tertium, an mutentur ſymbola in aliam rem atque ſubſtantiam. Quartum, quemadmodum illa non recedant a ſua natura. Quintum, num vere tamen iſta mutatio tranſubſtantiatio ſit. Sextum denique ac poſtremum, an panis appellatio dominico corpori in ſacramento ſic congruat, ut ex illa ipſa corpus Domini cum panis natura coëxiſtere neceſſario intelligendum ſit. Ordiamur a primo.

I. Myſtica ſymbola, ſive dona quæ offeruntur, & quæ videntur, ut [1] ait idem in dialogo primo: [2] *viſibile ſacra-*

1 *Theodoret. pag.* 18. Τὰ ὁρώμενα σύμβολα.
2 *Auguſtinus, tract.* XXVI. *in Ioannem.*

mentum, ut appellat Auguſtinus : panis ac vinum eſt, ut Chriſti corpus ſanguinemque continent. [3] *Veneranda ſymbola* vocat auctor libri de Eccleſiaſtica hierarchia, *per quæ Chriſtus ſignificatur & participatur :* [4] per quæ plebi id ſacerdos oſtentat quod occultant, quod ipſe laudibus celebrat, poſtquam conſecrando fecit, inquit idem. Myſtica nuncupantur autem, quia rem ſacram continent ac tegunt, quæ non ſit evulganda. Myſtica vaſa ſic fere [5] Ambroſius appellat, id eſt, ſacra, quæ myſterium, ſive rem ſacram capiunt : quos *calices ſanguinis Chriſti portitores* dicit [6] Optatus : ut vaſculum, quo Euchariſtia aſſervatur, [7] *novum corporis Chriſti SEPVLCRVM* in vetuſto Eccleſiæ Romanæ ſacramentario dicitur.

Religio eſt hoc loco quiddam præterire, quod in Monumentis Eccleſiæ Græcæ, a V. Cl. Cotelerio editis, memoratur. Myſterium quid hoc loco ſit, ea res edocebit. [8] Cum quidam in Sceti, Ægypti monte ac monaſterio, de Euchariſtia ſecus ſentiret, quam fides catholica tradit : diceretque, *non eſſe REVERA corpus Chriſti panem quem ſumimus, ſed ANTITYPVM*, ſive figuram : fertur correptus a ſodalibus, monituſque, errorem ut deponeret : & *CVM ECCLESIA CATHOLICA ſentiret, cum qua ipſi crederent panem eſſe corpus Chriſti, & calicem SANGVINEM IPSVM eſſe Chriſti SECVNDVM VERITATEM, non SECVNDVM FIGVRAM :* editoque divinitus

3 *Cap.* III. Τῶν σεβασμίων συμβόλων, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται, καὶ μετέχεται.

4 Ἱερουργεῖ τὰ θειότατα, καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων.

5 *Ambroſius, libro* II. *de officiis, cap.* XXVIII.

6 *Optatus, libro* VI.

7 *Codices Sacramentorum Eccleſiæ Romanæ, a Thomaſio editi, lib.* I. *pag.* 123.

8 *Apophthegm. Patrum, tomo* I. *Monum. Eccleſiæ Græcæ, pag.* 421. Εἶπεν ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀββᾶς Ἀρσένιος περί τινος Σκητιώτου, ὅτι ἦν πρακτικὸς μέγας, ἀφελὴς δὲ εἰς τὴν πίστιν, καὶ ἐσφάλλετο διὰ ἰδιωτείαν, καὶ ἔλεγεν· Οὐκ ἔστι φύσει ὁ ἄρτος ὃν λαμβάνομεν σῶμα Χριστοῦ, ἀλλ' ἀντίτυπον..... Οἱ δὲ παρεκάλουν αὐτὸν λέγοντες· Μὴ οὕτω κρατήσῃς, ἀββᾶ, ἀλλ' ὡς παρέδωκεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Ἡμεῖς γὰρ πιστεύομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος σῶμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ποτήριον αὐτό ἐστι τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐ κατ' ἀντίτυπον...... Καὶ πληρωθείσης τῆς ἑβδομάδος, ἦλθον τῇ κυριακῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ τρεῖς..... Ἀνεῴχθησαν δὲ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. Καὶ ὅτε ἐτέθη ὁ ἄρτος εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ἐφαίνετο τοῖς τρισὶ μόνοις, ὡς παιδίον..... Καὶ ὡς προσῆλθεν λαβεῖν ἐκ τῶν ἁγίων, ἐδόθη τῷ γέροντι μόνῳ κρέας ἡματωμένον. Καὶ ἰδὼν ἐφοβήθη, καὶ ἔκραξε λέγων· Πιστεύω, κύριε, ὅτι ὁ ἄρτος σῶμά σου ἐστι, καὶ τὸ ποτήριον αἷμά σου ἐστι. Καὶ εὐθέως ἐγένετο τὸ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ κρέας, ἄρτος κατὰ τὸ μυστήριον. *Dixit pater noſter Abbas Arſenius, de quodam Scetiota,*

miraculo, quo infans puerulus in hoſtia viſus eſt, prorupit ille confeſtim in has voces, fidei ſuæ teſtes atque indices: *Credo, Domine, quod panis corpus tuum ſit, nec non calix ſanguis tuus. Atque illico caro rurſus, quam manibus gerebat, evaſit in panem juxta MYSTERIVM:* hoc eſt, rediit ea caro ad priorem panis ſpeciem ſub qua dum tegitur caro, myſterium nuncupatur. Quis igitur inficias ierit, aut myſterii vocem ſimiliter a Theodoreto, ceteriſque Græcis ſcriptoribus, intellectam eſſe? aut cum pariter ait ille, [9] *Credo me corpus & ſanguinem Chriſti percipere:* eodem ipſum animo fuiſſe, atque Ægyptium illum ſenem, qui eadem uſus eſt formula, poſt catholicam fidem ei divinitus patefactam; nempe cenſuiſſe ambos ipſum corpus *ſecundum veritatem, non ſecundum figuram*, quanquam in *myſterio*, ſub pane latere? Ne quis autem huic narrationi detrahere fidem moliatur, vel auctoritatem auferre, vetuſtas prohibet libri quinti de vitis Patrum, unde excerpta eſt: cui pondus adjicit, quod exſtat illa ex interpretatione Pelagii, qui tunc quidem S. R. E. Diaconus, cum hanc Latinæ conſuetudini redderet, poſtea Vigilio Papæ ſuffectus eſt, anno DLIV. Nam quis tantæ auctoritati intercedat, tantæque vetuſtati?

Myſterium igitur, cum de ſacramento altaris ſermo incidit, ipſum Chriſti Domini corpus eſt, ſed ſub pane tectum ac velatum: unde ei quoque velamento atque integumento ob eam rem quæ velatur ac tegitur, myſterii, ac ſymbolorum myſticorum factum nomen eſt. Hoc ipſum eſt, quod

quod magnus eſſet in agendo, in fide vero ſimplex: unde quia erat idiota, fallebatur, ac dicebat: Non eſt REVERA corpus Chriſti panis quem ſumimus, ſed ANTITYPVM, ſeu figura...... Illi vero monuerunt eum hiſce verbis: Abba, noli ſic tenere: ſed QVEMADMODVM TRADIT ECCLESIA CATHOLICA. Nos enim credimus quod ipſe panis CORPVS SIT CHRISTI, & calix, ipſe ſit ſanguis Chriſti, SECVNDVM VERITATEM, NON SECVNDVM FIGVRAM..... Completa ergo hebdomada, venerunt Dominico die ad Eccleſiam, ſteteruntque una tres..... Tunc aperti ſunt oculi eorum. Nam cum panis ad ſacram menſam poſitus fuiſſet, tribus ſolis apparebat velut puerulus..... Vt porro acceſſerunt ad ſumendum de ſanctis, ſoli ſeni data eſt caro cruenta. Quod intuitus, timuit, & clamavit, dicens: Credo, Domine, quod panis corpus tuum ſit, necnon calix ſanguis tuus. Atque illico caro, quam præ manibus gerebat, evaſit in panem, IVXTA MYSTERIVM.

9 *Theodoretus, dialogo 11. pag. 85.* Καὶ πάνυ γε σώματος Χριστοῦ μεταλαμβάνειν. ἢ αἵματος; Οὕτω πιστεύω.

nunc Eccleſia ſacramenti, ut olim myſterii, vocabulo intelligit, dum canit,

Tantum ergo SACRAMENTUM Veneremur cernui. Quo illa nomine non ſymbola per ſe, ſed ſub ſymbolis Chriſtum intelligit & adorat. Operæ pretium autem eſt iſtud diligenter imbibere animo, quod ſit profuturum, non ut Theodoreti modo, ſed ut & Auguſtini, de quo inferius dicendum erit, aliorumque Patrum ſententias probe pernoſcamus.

Inſignis in primis, ſive Joannis Chryſoſtomi, ut vulgo inſcribitur, ſive potius Joannis Hieroſolymitani, qui Cyrillo ſucceſſit, ſub annum CCCLXXXVI. locus eſt, ubi *myſteria* corpus ipſum Chriſti Domini ſacramentale appellat. [10] *Ne quod panis eſt, aſpicias*, inquit: *ne quod vinum eſt putes. Non enim, ut ceteri cibi, in ſeceſſum abit. Abſit, ne id putes. Sicut enim cera in igne poſita nihil ſcoriæ ejicit, nihil excrementi: ſic & hic exiſtima, myſteria conſumi cum corporis ſubſtantia.* Panis natura haud dubie, ut cibi ceteri, in ſeceſſum abit: myſterium ſolum in ſubſtantiam noſtræ carnis, & totum quidem, abſumitur. Quis porro alius eſſe poteſt adeo defæcatus puruſque cibus, nihil ut ſcoriæ aut ſordis habeat, quod in ſubſtantiam ipſius corporis noſtri poſſit inſeri, eique commiſceri, præter ipſum Domini corpus? Eſt ergo myſterium, corpus ipſum Domini, ſed ſub pane latens: panis & vini naturæ viciſſim, dum corpus Domini ſanguinemque continent, myſtica ſymbola ſunt. [11] *Myſterium Chriſtianum*, inquit Hieronymus, *in ſalvatoris corpore & ſanguine eſt.* Hoc myſterium dum a ſacerdotibus perficitur, cum antea non eſſet, hi vere [12] *Chriſti corpus ſacro ore conficiunt*, myſticum videlicet, hoc eſt, ſub pane occultum, quo antea modo non erat.

Hæc porro ſymbola myſtica nominatim appellare coram catechumenis tunc religio fuit, cum ſimul de eorumdem tranſmutatione tractandum ab Epiſcopo foret: id quod hoc

10 *Inter opera Chryſoſtomi, in homilia de pœnitentia, ſive de ſacra menſa in Encæniis:* Μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἴδῃς, μηδ' ὅτι οἶνός ἐστι νομίσῃς. οὐ γὰρ ὡς λοιπαὶ βρώσεις εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ· ἄπαγε. μὴ τοῦτο νόει. ἀλλ' ὥσπερ κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει, οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι μυστήρια τῇ τοῦ σώματος οὐσίᾳ.

11 *Hieronymus, in epiſt. ad Evagrium.*

12 *Hieronymus, in epiſt. ad Heliodorum.*

loco Theodoretus admonet. Nam & hos ille dialogos in Eccleſia habitos fingit, adſtante promiſcua plebe cum fidelium, tum catechumenorum: inter epiſcopum orthodoxum, & hæreticum, qui vices reſpondentis agat. Quare & in dialogo tertio [13] Eraniſtes: *Propter eos*, inquit, *qui initiati non ſunt, obſcurius dicam. Cum acciperet, & frangeret, ac diſcipulis divideret, dixit, Hoc eſt corpus meum...... Et rurſus, Hic eſt ſanguis meus.* Quid acciperet, hoc eſt, panem vinumque, non nominat. Hæc ſymbolorum nomina occultandi conſuetudo tum ex aliis teſtimoniis colligitur, tum ex Irenæo apud Oecumenium, in primam Petri epiſtolam: tum ex Auguſtino, ſermone x. ex ſeptemdecim, qui fuere a Pariſienſibus additi: item ſermone XLVI. de verbis Domini, & tractatu XCV. in Joannem. In primis autem Enarratione ſecunda in Pſalmum XXXIII. eodem uſus eſt verborum ambitu, quo Theodoretus. *Cum commendaret*, inquit, *IPSVM CORPVS SVVM ET SANGVINEM SVVM, accepit in manus ſuas QVOD NORVNT FIDELES: & ipſe ſe portabat quodammodo, cum diceret, Hoc eſt corpus meum.* Quod norunt fideles, ſymbolum myſticum eſt: nempe natura panis complexa corpus quod Chriſtus portabat quodam modo, hoc eſt, in myſterio.

II. Jam ea ſymbola, quod alterum caput eſt in Theodoreti oratione penſitandum, [14] antitypa corporis appellantur, & corpus Chriſti Domini dicuntur repræſentare: recte quidem. Eſt enim in Euchariſtia, eſt in ſymbolis myſticis & conſecratis eximia incarnationis figura, ut Chryſoſtomus in hac epiſtola docet, quam explanamus: poſt [15] Juſtinum in

13 *Eraniſtes, pag.* 147. Τῶν ἀμυήτων ἕνεκα μυστικώτερον λέξω. Λαβὼν καὶ κλάσας, καὶ τοῖς μαθηταῖς διανείμας ἔφη, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα ..... καὶ πάλιν, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα.

14 Ἀντίτυπα τοῦ σώματος.

15 *Juſtinus Martyr, in apologia quæ ſecunda dicitur, pag.* 98. Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ Λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς Λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. *Neque enim ut panem communem, aut communem potum, iſta ſumimus: ſed QVEMADMODVM per Verbum Dei incarnatus JESUS Chriſtus ſalvator noſter, & carnem & ſanguinem ſalutis noſtræ cauſa habuit: SIC per precationem Verbi, quod in ipſo eſt, benedictum cibum, unde ſanguis & carnes noſtræ per mutationem aluntur,* hoc eſt, panem & vinum, quo quotidie alimur, *illius incarnati JESU carnem & ſanguinem eſſe edocti ſumus.*

primis,

primis, & poſt utrumque alii : atque adeo ſunt ipſa ſymbola corporis illius principalis, carnis illius adſpectabilis, quæ eſt a Verbo aſſumpta, figura & imago : non imago præciſe corporis ut corpus & caro eſt, ſed ut eſt corpus divinum, & unita divinitati caro. Quandoquidem enim, ut eſt natura in Chriſto gemina, ſic in ſacramento gemina eſt : hoc eſt, cum natura panis copulata ſubſtantia corporis Chriſti : annon eatenus egregia ſimilitudo & imago incarnationis eucharistia eſt ? non ipſa ſymbolorum conjunctio cum Chriſti corpore, inſigne exemplum unionis eſt, qua corpus cum divinitate conjungitur ? Quæ propius ad hanc unionem accedat unio altera, præter iſtam ? aut qua poſſit altera melius aptiuſque hæc repræſentari ? cum in utroque myſterio, e duobus utique, quæ ſunt inter ſe conjuncta arctiſſimo nexu, aliud pateat ac videatur : in Chriſto quidem humanitas, in eucharistia natura panis, quæ humanitatem eatenus repræſentat : aliud non cadat ſub aſpectum, ſed lateat : in Chriſto quidem divinitas, divinum Chriſti corpus in Euchariſtia : ut Arnoldum Bonævallis Abbatem meminimus capite quarto ſcite ac ſubtiliter animadvertiſſe.

Antitypa ergo veri corporis & ſanguinis Chriſti, hoc eſt, myſterii principalis, dicantur ſane panis ac vini naturæ, etiam poſt conſecrationem : neque enim alias verius poſſunt eo nomine inſigniri : quandoquidem, ut caro Verbo, ſic panis dominico corpori, Spiritu ſancto tunc utrumque conſociante, copulatur. Eadem vero necdum myſtica, necdum conſecrata, antitypa cum dicuntur, & ſanum habet adhuc vox ea intellectum. Panis enim, exempli gratia, ex quo ad ſacros uſus adhibetur, ut [16] *fiat certa conſecratione myſticus*, jam tum ut ſit corporis Chriſti antitypum deſtinatur : quo ſenſu & ἅγια apud Græcos, & ἱερὰ, & apud Latinos *ſancta, & ſancta ſacrificia illibata* nuncupantur panis ac vinum, quæ debent ſancta, ἱερὰ & ἅγια, conſecratione fieri. Jam tum igitur ob eam deſtinationem per ſe panis ſignum eſt, ſive antitypum corporis Chriſti. Deinde [17] *Signum eſt*, inquit Hugo Victorinus, *quod præter ſpeciem quam ingerit, facit aliquid in*

16 *Auguſtinus, libro* XX. *contra Fauſtum, cap.* XIII.
17 *Hugo a S. Victore, in Summa Sentent. tract.* V. *cap.* III.

mentem venire. Hæc autem viſibilia faciunt in mentem venire .... quia ſicut in pane & vino .... corpus reficitur : ita illo vero cibo, veroque potu, anima ad veram vitam nutritur. Norunt denique fideles panem in vetere teſtamento in figuram corporis Chriſti a Deo ipſo aſſumptum eſſe, in illo in primis Hieremiæ vaticinio, quod in eam rem [18] Tertullianus paſſim commemorat : *Venite, conjiciamus lignum in panem ejus* : quo ille verbo *corpus Chriſti in panem figuravit* : donec *illuminator antiquitatum* Chriſtus, ut appellat idem, panem corpus ſuum fecit, & cum figura veritatem copulavit. Quæ ubi ſunt ſimul conjuncta, tum proprie ſunt antitypa Verbi corporati, ſive hominis cum Verbo uniti : adeoque eſt in his imago, ſimilitudoque perfecta myſterii principalis, hoc eſt, incarnationis : quæ eſſe imago non poteſt, niſi ſit duplex utrobique natura : in euchariſtia latens ſub natura panis corpus Dominicum, ut in Chriſto ſub humanitatis velamine divinitas.

Sive porro antitypa præciſe Patres, etiam poſt conſecrationem, ut [19] Cyrillus Hieroſolymitanus, [20] Gregorius Nazianzenus, & [21] Macarius Alexandrinus : ſive antitypa myſteria dicant, ut [22] auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, & [23] Epiphanius, nihil intereſt. Ab Afris autem euchariſtia figura corporis appellata alio gemino ſenſu eſt : nunc figura nimirum unitatis corporis Eccleſiæ : nunc imago paſſionis atque immolationis : qua de utraque ſimilitudine dicemus infra opportunius.

III. Ad ea porro ſymbola, quænam Spiritus ſancti virtute mutatio, quæ gratia ad naturam acceſſit ? nam de ea nunc tertio loco dicendum. Num forte nuda ſine re appellatio corporis ſanguiniſque Dominici ? Id vero ſuperius confutatum Chryſoſtomi ore ac judicio : & nunc iſtud ipſum pariter Theodoreti calculo ſuffragioque refellitur. Nam ſymbola, inquit, ſic appellari Dominus voluit, quia mutata,

18 *Tertullianus, libro* III. *contra Marcionem, cap.* XIX. *item libro* IV. *cap.* XL. *& libro adverſus Iudæos, cap.* X.
19 *Cyrillus Hieroſol. Catecheſi* V.
20 *Gregorius Nazianz. in apologetico, & oratione funebri in ſororem Gorgoniam.*
21 *Macarius, homilia* XXVII.
22 *Conſtit. Apoſtol. lib.* V. *cap.* XIII.
23 *Epiphan. tomo* 2. *pag.* 278. *orat. in Chriſti reſurrectionem.*

quia facta ſunt ea quæ appellantur. Nam & *mutantur*, & *alia fiunt: alia* jam *eſſe creduntur*, & *quia creduntur eſſe alia*, *adorantur*, ea adoratione, quæ competit his quæ talia eſſe creduntur, hoc eſt, quæ vero corpori & ſanguini Chriſti congruit: fieri ergo neceſſe eſt verum Chriſti corpus, verumque ſanguinem.

Et vero id poſcit unum invocatio ſacerdotis, quam Theodoretus & Chryſoſtomus commemorant: ut dona fiant corpus & ſanguis Chriſti. Habent hoc omnes Græcæ per omnia loca ac tempora Liturgiæ, in quibus & Baſilii Liturgia, [24] *ut fiat corpus ipſum*, & *ſanguis ipſe*, precatur. Quid Latinæ? Atque ut ex his unam modo commemorem, quid vetus Miſſale Gothicum, in oratione *Poſt Secreta* Miſſæ ultimæ Dominicalis? pag. 395. *Explentes ſacroſancta cærimoniarum ſolennia, ritu Melchiſedech ſummi ſacerdotis oblata, precamur mente devota te, Majeſtas æterna, ut operante virtute PANEM MVTATVM IN CARNE, POCVLVM VERSVM IN SANGVINE, illum ſumamus in calice, qui de te fluxit in cruce ex latere. Carne* & *ſanguine* pro quarto caſu ævi illius conſuetudo tulit.

Quid ergo divina virtus in immolatione operatur? Figuramne corporis? Quid ad eam rem opus divina virtute? quid obumbratione Spiritus ſancti, aut ejuſdem deſcenſu ſuper dona, quem liturgiæ toto orbe poſcunt? Talem enimvero figuram cogitatione nobiſmetipſis fingere poſſumus: nihil in donis ipſis interim operante Spiritu ſancto: nihilo certe pluſquam operabatur in agno Paſchali quotannis apud Judæos, ut figura & ſymbolum Chriſti eſſet. Invocatuſne quondam Spiritus ſanctus ut agnum faceret aut Chriſti corpus, aut Chriſti figuram? Illud ergo plane quod Theodoretus admonet, divina virtus hic efficit: ſymbola mutat & alia facit: panem mutat in carnem, vinum mutat in ſanguinem: ut illum ſumamus IN CALICE, qui fluxit ex latere. Quid ejuſdem Miſſalis præfatio in Miſſa Epiphaniæ poſcit? *Vt qui tunc aquas in vina mutavit, nunc in ſanguinem ſuum oblationum noſtrarum vina convertat*: vel quemadmodum in

24 *Baſilii Liturgia.* Τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, ποίησον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου &c.

Digitized by Google

eodem Miſſali legitur, feria v. in Cœna Domini, alibique paſſim, *transformet.*

An qui Calvino nomen dedere, ſic mutari ſymbola & alia fieri, ſic transformari, ſic vina verti in ſanguinem poſtulanr, ut Chriſtus aquas in vina mutavit? Hoc illi cum fieri poſſe negant, a Theodoreto ſaltem diſcedunt, ut ceteros nunc ſileamus. Nam is & mutari dixit prece ſacerdotis, & alia fieri, quo ſenſu *fieri alia* commemoratæ a nobis liturgiæ, aliæque flagirant: & propterea jure cenſuit adorari.

Nemo profecto quidquam ſic mutari cenſuerit, ut ſit propterea adorandum, eo quod alterius rei ſymbolum fiat, aut virtute ejus aliqua imbuatur. Nemo aquam ſalutaris lavacri, nemo chriſma dixit adorandum: tametſi & ſymboli vicem utrumque præſtat: & virtutem illa ſanguinis, ſpiritus efficientiam iſtud adjunctam habet. At ſymbola panis & vini pro corpore illo ipſo dominico adorantur, quod *& ſedem a dextris Patris adeptum, & ab omni creatura adoratur, quia Domini naturæ corpus appellatur.* [25] *Adorantur*, inquit, *ut quæ illa ſint quæ creduntur*: hoc eſt, quoniam ſunt reipſa corpus & ſanguis Chriſti, ut eſſe creduntur a plebe fideli & religioſa: quoniam CORPUS PROPRIE ET SANGUIS CHRISTI DICUNTUR, SUNT, ET CREDUNTUR, inquit Nicæna II. Synodus mox laudanda.

Quid quod hoc ipſum credere, adorare eſt, aut neceſſario certe conjunctum cum adoratione. Nam quid ea credulitas facit, niſi religioſum incutit metum, ac Domini præſentis agnitionem imperat? Qui dicit, Credo hic eſſe Deum meum, non ibi adorat & colit Deum ſuum? Docet [26] Nicolaus Cabaſilas Arch. Theſſal. circa annum MCCCLX. eos qui ad ſacram communionem accedunt, *pietatem ſuam oſtendentes & fidem*, *adorare*, *& benedicere*, *& Ieſum*, non qui in cælo, ſed *qui in ſymbolis ſanctificatis intelligitur*, *ut Deum celebrare.* Non is aperte adorari Chriſtum in ſymbolis prædicat? aut eſt lacte lacti uſquam ſimilius, quam ſimilis altera alteri, Theodoreti & Cabaſilæ, oratio eſt?

25 *Theodoret.* Προσκυνεῖται ὡς ἐκεῖνα ὄντα ἅπερ πιστεύεται.

26 *Cabaſil. in Expoſ. Liturg. cap.* XXXIX. Αὐτοὶ δὲ τὴν εὐλάβειαν ἐνδεικνύμενοι καὶ τὴν πίστιν, καὶ προσκυνοῦσι, καὶ εὐλογοῦσι, καὶ θεολογοῦσι τὸν ἐν αὐτοῖς (τοῖς ἁγιάσμασι) νοούμενον Ἰησοῦν.

Quare quoniam ſymbolis ipſis conſecratis, eo quod creduntur ea eſſe quæ facta ſunt, defertur adoratio : ex eo colligit orthodoxus, nec minorem corpori ipſi aſpectabili deberi, quod nunc in cælo ſedem habet : quodque ob unionem cum divinitate tam coli debet & adorari, quam panis myſticus ob conjunctionem cum Chriſti corpore. Latriam igitur utrobique intelligit. [27] *Non nudi hominis corpus*, inquit, *ſed domini noſtri Ieſu Chriſti unigeniti filii Dei. Quod ſi parvum tibi ac vile videtur, quomodo ejus typum venerabilem & ſalutarem exiſtimas? cujus autem typus adorandus eſt & ſalutaris, qui poteſt archetypum ipſum deſpici & extenuari?* Viſus fuerat Orthodoxo Eraniſtes ex Apolinarii grege corpus Chriſti Domini minus honorifice tractare, quam par eſſet. Docet orthodoxus, hæretico non diffitente, typum ipſum divini corporis adorari, typum ſalutarem cenſeri : ipſum igitur, inquit, archetypum ſimiliter eſt adorandum. Quis non hic ſtatim intelligit typo perinde, atque exemplari, eoſdem decerni pareſque honores, eandemque adorationem? Cujuſmodi nempe *religionem erga panem & calicem* apud catholicos tum ipſi etiam approbavere Manichæi : tametſi aliquem iſti hic quoque errorem adſpergerent, quem refellit [28] Auguſtinus : tum e paganis [29] *nonnulli*, inquit idem, *nos propter panem & calicem Cererem ac Liberum colere exiſtimant.*

Objicit in clauſula & calce hujus dialogi Eraniſtes, panem non amplius dici panem, ſed Chriſti corpus : ex eoque conficit, nec corpus Verbi corpus appellandum eſſe, ſed Deum : quoniam a potiore parte facienda nuncupatio ſit. Quid Orthodoxus reponit? Id plane ex quo neceſſario conſequatur corpus Chriſti ſubſtantiale, in quod ſint mutata ſymbola, cum ipſis in ſacramento ineſſe. Immo, inquit, panis vocatur, ſed panis vitæ : igitur & corpus appellabitur, ſed corpus dominicum. Quæ vis eſt alia argumentationis hujus præter iſtam? Corpus Dominicum nuncupatur, quia corpori ſuo

27 *Theodoret. dial.* 3. *pag.* 127. Οὐκ ἀνθρώπου σῶμα ψιλοῦ, ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ τοῦτό σοι νομίζεται μικρόν τε καὶ εὐτελές, πῶς τὸν τούτου γε τύπον σεπτὸν ἡγῇ καὶ σωτήριον; εἰ δὲ ὁ τύπος προσκυνητὸς καὶ σεβάσμιος, πῶς αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον εὐκαταφρόνητον καὶ σμικρόν;

28 *Auguſtinus, libro* XX. *contra Fauſtum Manichæum, cap.* II. & XIII.

29 *Auguſtinus, eodem libro, cap.* XIII.

Dominus ſubſtantialiter adeſt : ergo & panis vitæ appellatur, quia pani vita ſubſtantialiter, ſeu vitæ fons, corpus Domini vivificum, inſidet: ac vice verſa, panis vitæ duas res denotat, & naturam panis, & vivificum Domini corpus: igitur corpus dominicum ipſum duas res complectitur: & corpus, & dominum. Hoc orthodoxus affirmat, nec Eraniſtes habet quidquam quod opponat : cujus ipſa argumentatio corpus Chriſti ſubſtantiale adeſſe in ſacramento æque probabat, ac pro confeſſo ponebat. Aïebat enim idcirco Deum appellari, ſileri de corpore : quia appellatio repetenda ſit a potiore parte, ſubſtantiali utique, & alteri συνουσίᾳ : (quo fere modo fortaſſis Varro aïebat [30] *hunc mundum eſſe Deum: ſed ſicut hominem ſapientem, cum ſit ex corpore & animo, tamen ab animo dici ſapientem: ita mundum Deum dici ab animo, cum ſit ex animo & corpore :*) idque colligebat Eraniſtes ex eo, quod in Euchariſtia non panis diceretur, ſed corpus dominicum, denominatione petita ſimiliter a meliore parte: utique ſubſtantiali igitur pari modo, & eadem alteri inhærente, nempe naturæ panis: quemadmodum corpori ipſi Verbum inhærere orthodoxus exinde colligit.

IV. Non recedunt tamen, quæ quarta obſervatio eſt, a ſua natura ſymbola : manent in priore ſubſtantia, οὐσίᾳ: hoc eſt, non in proprietatibus tantum, quas prius haberent, ſed etiam in forma priore, & figura, & circumſcriptione : his enim omnibus conſtat [31] eſſentia corporis adſpectabilis. Mutantur ſymbola poſt invocationem, & alia fiunt : nec mutat tamen Deus naturam. Aliud eſt ergo in ſymbolis quod mutatur: nempe materia panis, quæ latet, quam ſubſtantiam dicimus : aliud non mutatur, quod patet, ac remanet: nempe præter naturales proprietates panis ac vini, forma, figura, circumſcriptio, [32] quæ ſunt de eſſentia ſive conceptu adſpectabilis palpabiliſque corporis: quam idcirco eleganter ac ſubtiliter [33] Ephræmius Antiochenus, ut poſtea videbimus, *eſſentiam ſenſibilem* vocat. Hanc οὐσίαν dominico corpori poſt

30 *Apud Auguſtinum, libro* VII. *de Civitate Dei, cap.* VI.
31 Οὐσία σώματος.
32 *Theodoret.* Οὐσία σώματος ἑτέρου καὶ αὐτοῦ.
33 *Ephræm.* οὐσίαν αἰσθητήν.

aſſumptionem in cælum Eraniſtes Synuſiaſta adimebat : tametſi verum eſſe corpus fateretur : ad priorem revertiſſe aïebat incircumſcriptionem. Rogante enim orthodoxo, *Dic ergo, myſtica ſymbola, quæ Deo a ſacerdotibus offeruntur, quarum rerum ſunt ſymbola ?* Reſpondet, *corporis & ſanguinis dominici.* Illo urgente, *Verine corporis, annon veri ?* Reponit, *veri.* Sed illud amiſiſſe priorem formam poſt aſcenſionem aïebat, incircumſcriptum jam eſſe perinde ac Verbum ipſum : atque eo ſenſu [34] *in divinam ſubſtantiam eſſe immutatum.* Cum orthodoxus contra ſtatuat, ex ſimilitudine figuræ cum veritate, panis videlicet, qui dominico corpori alligatur, cum humano corpore, quod divinitati unitur, perinde iſtud debere tangi ac videri, atque panis & vini ſymbola tangi poſſunt ac videri, poſt unitionem ſeu conſecrationem, ſicut & prius : alioqui obnoxiam mutationi veritatem fore, nempe corpus aſſumptum a Verbo : cujus mutationis expers eſſet figura, nempe panis ſymbolum.

Mutari ſymbola in ipſum ſubſtantiale Chriſti corpus Eraniſtes dixerat : quoniam ei nefas erat per veræ philoſophiæ leges concludere Domini corpus poſt aſcenſionem οὐσιωδῶς mutatum eſſe, niſi in ſimilitudinis exemplari poſuiſſet panem & vinum οὐσιωδῶς pariter eſſe mutatum. Neque vero negat orthodoxus ſymbola οὐσιωδῶς, atque adeo in divinam corporis ſubſtantiam immutata : immo confitetur, ac demonſtrat, ut vidimus, non modo non erroris arguit. Sed idem notat, id quod Eraniſtes negare ipſe non potuit, non eam οὐσίαν, non eam naturam in pane mutatam, quam in Chriſti corpore pariter mutatam fuiſſe Eraniſtes inde colligebat : naturam ſcilicet corporis adſpectabilis, quæ forma, figura, & circumſcriptione continetur. Hanc remanere in ipſo Chriſto probat orthodoxus ex eo, quod etſi mutata ſymbola dicantur, & idcirco adorentur, non ſunt tamen mutata ſecundum naturam corporis adſpectabilis, ut adſpectabile eſt : ergo, inquit, etſi mutata caro Chriſti dicatur poſt aſcenſionem, ſi tamen mutata recte dicitur, quæ neque naturam, neque nomen mutat, mutatam nihilominus dici nefas ſecundum naturam corporis adſpectabilis atque palpabilis.

34 *Eraniſtes : εἰς τὴν οὐσίαν μεταβλήθη τῆς θείας.*

Eraniſtes ſic argumentabatur : neque enim piget iſtud identidem inculcare. Mutantur ſymbola οὐσιωδῶς, nec jam panis ac vinum appellantur, aut ſunt : ſed corpus & ſanguis Chriſti. Sic igitur corpus Chriſti mutatur οὐσιωδῶς, nec jam corpus appellandum eſt, ſed Deus. Statuebat ille videlicet exemplo Euchariſtiæ, poſſe in ipſo Chriſti corpore mutationem aſſignari : neque aliam deinde poſſe in corpore Chriſti agnoſci, quam οὐσίας, ſive ſubſtantiæ corporis, ut adſpectabile eſt. Nam ex ſectæ ſuæ placitis volebat intelligi non aliam corporis οὐσίαν in Chriſto eſſe mutationi obnoxiam : corpus enim Chriſti, ut corpus eſt, aïebat eſſe congenitum Verbo, συνούσιον : atque adeo & mutationis expers. Ut adſpectabile autem & noſtro ſimile, forma & circumſcriptione adſcititia conſtare, quæ deinde poſſit abjici arbitrio numinis, ac deponi. Igitur ſi mutatio eſſe ulla poteſt, debet illa eſſe mutatio corporis, ut adſpectabile eſt, redituſque ad formam priorem, hoc eſt, incircumſcriptam, & divinam. Negat id autem conſequi orthodoxus : negat, quoniam aliqua in Euchariſtia mutatio ſit, ullam continuo in Chriſti corpore admittendam. Nam gemina, inquit, οὐσία eſt : altera corporis, ut corpus eſt : altera corporis, ut adſpectabile eſt. Prior in ſymbolis quidem conſecratis mutatur : quare mutatur & appellatio : poſterior non mutatur. Igitur in Chriſto neutra mutatur. Nam de priore quidem, quanquam ex falſo id errore colligis, ultro ipſe concedis : nihil enim aliud eſſe Chriſti corpus aïs præter divinitatem, quæ non mutatur. De poſteriore autem conſtat ex eo quod in Chriſto haud magis illa mutari in divinam naturam debet, quam in ſacramento mutatur in corpus Chriſti. Manet autem in ſacramento natura & οὐσία ſymbolorum, ut adſpectabilia ſunt : ergo & in Chriſto natura corporis, ut eſt adſpectabile : & quod Catholici præterea docent, natura corporis, ut corpus eſt, conſubſtantiale noſtro.

De ſola igitur forma & circumſcriptione corporis Dominici, lis eſt inter Eraniſten & orthodoxum in hac dialogi parte. An enim mutatam ipſam corporis Chriſti ſubſtantiam Synuſiaſtæ credidere ? Minime vero : fieri enim non poteſt : ſed formam carnis, ſive humani corporis, ut diximus,

quam

Digitized by Google

quam Verbum aſſumpſiſſet, ab eodem in aſcenſione depoſitam. Hæc cum ſit eſſentia corporis adſpectabilis, tametſi illud materiæ expers ſit, quale Chriſti corpus Synuſiaſtæ, ut vidimus, eſſe cenſuere: cur in figura & imagine ea ſit, eadem in veritate, hoc eſt, in Domini corpore non ſit, quod nunc in cælo ſedet? cur in myſterio principali mutatio illa eſſentiæ adſpectabilis admittitur, quæ in imagine illius myſterii, hoc eſt, in pane myſtico, nulla ſit? Chriſti corpus in Euchariſtia carere hac eſſentia, ſive ἐσία, inter utroſque conveniebat: atque adeo hanc eſſe proprietatem corporis, quæ ſoli quidem, ſed non omni, niſi ſolido & adſpectabili competat: ſiquidem mutata ſymbola, nec panem ea aut vinum eſſe poſt ſanctificationem, ſed corpus & ſanguinem Chriſti, pars utraque agnoſcebat. Sed modum hunc exſiſtendi, qui corpori ſacramentali congruit, in Chriſti corpore, quod a dextris Dei nunc ſedem habet, ne Eraniſtes quidem admitteret: & ex mutatione ſymboli, quæ ſola materiæ interitio eſt, colligere mutationem Chriſti corporis poſt reſurrectionem, ſecundum circumſcriptionem ſcilicet, viſum eſt jure merito orthodoxis ἀσυλλόγιστον.

V. Quod autem tranſubſtantiatio ex hac Theodoreti diſputatione conſequatur, nam id quinto loco propoſuimus, tametſi confectum id affatim videri poteſt quarta proxima obſervatione, nunc tamen eſt ex abundanti amplius conſtabiliendum. Sic enim ſtatuimus, ſi mutatio ſit ejuſmodi, quæ ipſum Domini corpus in ſacramento vere exhibeat, ut vidimus, eſſe hanc tranſubſtantiationem oportere, ex Theodoreti, atque adeo & Chryſoſtomi ſententia: utriuſque enim eadem fere hac in parte ratiocinatio eſt. An enim acceſſio ea foret dominici corporis ad ſubſtantiam panis? Atqui ſimilis intelligitur acceſſio naturæ divinæ ad humanam in Incarnatione: ſaltem conſideratione mentis: (reipſa enim ſimul caro fuit, ſimul & Dei Verbi caro:) nec tamen idcirco humanam immutatam eſſe, aut aliam eſſe factam, quam quæ per ſe eſſet, quiſquam catholicus dixerit. Deïficatum Chriſti corpus confitentur omnes: mutatum proprie nemo confitetur. [35] *Deificatio*

35 *Anaſt in* Ὁδηγῷ *cap.* 2. *pag.* 58. Θέωσις γάρ ἐστιν ἡ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὕψωσις, οὐ μὴν φύσεως μείωσις, ἢ μετάστασις.

enim eſt, inquit Anaſtaſius, *ad id quod excellentius eſt evectio: non tamen naturæ imminutio aut tranſmutatio.* Iterumque poſt pauca interjecta: [36] *Deïficatum dicitur, quod ad majorem gloriam exaltatum eſt, non tamen a propria natura alienatum.* Nec mutatur ergo acceſſione divinitatis humana natura in Chriſto, nec alia fit: mutatam certe idcirco dicere Patres perhorreſcunt. Accedit, inquam, ad naturam pariter & ibi ingens gratia, conjunctio nimirum cum Verbo: ut in Euchariſtia, copulatio cum dominico corpore: nec tamen mutationem illic humanæ naturæ Theodoretus, aut Chryſoſtomus, aut alius quiſpiam agnoſci patiatur: cum e diverſo non uterque ſolum, ſed & univerſi Patres mutari ſymbola, atque alia fieri clara voce prædicent. Verbum pariter carnem factum eſſe mutatione aliqua, tametſi carnem induit, ἐνεδύσατο τὴν σάρκα, ut [37] Athanaſius loquitur, nemo dixit unus e Patribus: nemo niſi Eutychianus. Panem fieri corpus Chriſti, pane immutato, nemo niſi e Calvini aut Lutheri grege negat: e Patribus certe nemo non clamat. Mutatio autem, quæ ſubſtantiam advehit, copulatque alteri naturæ, quando hypoſtatica unio eſſe non poteſt, quæ eſt mutationis expers, converſionem eſſe materiæ neceſſe eſt, aut mutationem plane nullam eſſe.

Sed quid porro in ſymbolis mutatur? neque enim eorum natura mutatur, & nihilominus ipſa mutantur: utrumque certe iidem Patres aſſeverant. Aliquid ergo profecto in his ſubeſt ac latet extra eorundem naturam, quod mutatur: quod eſt aperte dicere, [38] proprietates naturales non mutari, mutari panem, ſive ſubſtantiam. [39] *Sunt quæ erant*, inquit acute & ſcite admodum vetuſtus auctor, *& in aliud commutantur.* Quid eſt quod erat, & adhuc manet? natura. Quid porro mutatur? ſubſtantia. Cur enim non poſſit Deus ea ſolvere, quæ ſunt ipſius divina virtute connexa atque compacta? [40] *An Deus non eſt potens quo uſque Chriſtiani credunt, ſed quo*

36 *Id.* Θεωθὲν λέγεται, ὃ πρὸς μείζονα δόξαν ἀνυψωθὲν, οὐ μὴν τῆς οἰκείας φύσεως ἀλλοιωθέν.

37 *Athanaſius, orat.* III. *contra Arianos, pag.* 192.

38 Φύσει διαμένει, ἄρτον μεταποιεῖσθαι, μεταβάλλεσθαι, μεταστοιχειοῦσθαι.

39 *Auctor librorum de ſacramentis, apud Ambroſium, libro* IV. *cap.* IV.

40 *Auguſtinus, libro* XIII. *de Civitate Dei, cap.* XVII.

uſque Platonici (aut hæretici) *volunt ? Nimirum quippe conſilium Dei & poteſtatem potuerunt philoſophi, nec potuerunt noſſe prophetæ*, & Eccleſia Dei ? *cum potius e contrario Dei prophetas*, & Eccleſiam, *ad enuntiandum ejus, quantum dignatus eſt voluntatem, Spiritus ejus docuerit : philoſophos autem in ea cognoſcenda conjectura humana deceperit.* Qui ſunt qui [41] *non credunt hoc ? qui etiam Dominum* JESUM *per integra virginalia matris enixum, & ad diſcipulos oſtiis clauſis ingreſſum fuiſſe non credunt.*

Dicet aliquis : at panis ſubſtantia tametſi permaneat, tamen immutatur : nam prius corpus panis erat : poſt conſecrationem panis corpus non eſt, hoc eſt, habens corporeïtatem : ſiquidem unum jam corporis Chriſti ſuppoſitum eſt, quod geminam corporeïtatem ſuſtentat, panis alteram, alteram carnis Chriſti. Quam ingenioſa ad errores humani ingenii ſubtilitas eſt ? Quid ? non in Chriſto ſunt paria hæc omnia, homo nimirum non per ſe ſubſiſtens, ſed Verbi ſubſiſtentia ? quæ ſi ad mutationem veram converſionemque ſubſtantiæ ſufficiunt, quid erat cauſæ quamobrem mutatam eſſe naturam humanam, mutatumve hominem, dicere Patres tantopere exhorreſcerent ? Aut cur utriuſque myſterii diſcrimen poſitum in eo concordiſſime conſentiunt, quod in altero nulla naturæ mutatio, in altera ſubſtantiæ maxima converſio ſit ? nec poſt conſecrationem ſacerdotis negant ſolummodo panem eſſe, qualis eſſet ante, ſed negant omnino panem eſſe ?

Non potuit profecto illis temporibus tranſubſtantiatio felicius exprimi. Theodoretum certe hoc ipſô in loco, quem habemus præ manibus, *tranſubſtantiationem videri confirmare, & idem ſapere cum Chryſoſtomo* [42] Magdeburgenſes ipſi confitentur : tametſi id referunt inter incommodas opiniones ac ſtipulas doctorum quinti ſæculi : ſapientiores multo ſcilicet, quam Chryſoſtomus, ac Theodoretus : certioreſque, quam illi ipſi, ſinceræ fidei, quæ illo ſæculo obtineret, teſtes atque arbitri.

Quo igitur verbo Theodoretus mutationem ſymbolorum

41 *Auguſtinus, libro* XXII. *de Civitate Dei, cap.* VIII. *n.* 21.
42 *Magdeb. centur.* V. *cap.* IV. *pag.* 517.

expreſſit ? nempe iſto, μεταβάλλεσθαι. Quo cum ſuperiore proxime ſæculo Jeremias C P. uſus eſſet, capite decimo reſponſi prioris, cum diceret [43] *poſt ſanctificationem mutari panem in ipſum corpus Chriſti, vinum autem in ipſum ſanguinem :* Wittembergenſes Theologi eam vim ac poteſtatem ei voci ſubeſſe agnovere & confeſſi ſunt, ut μετουσίωσιν & *tranſubſtantiationem* ſignificaret : nam utramque hanc ipſi vocem in ora libri exprimi curavere, ut alteri, μεταβάλλεσθαι, quæ eſſet in contextu, ſubjecta notio legenti pateret. [44] Negant iidem poſtea, panem mutari in Chriſti corpus, μεταβάλλεσθαι. Regerit contra [45] Jeremias, in ſecundo reſponſo, μεταποιεῖσθαι. Argumento ſane perſpicuo inter ambas partes conveniſſe, nullo horum vocabulorum, cum de ſacramento altaris agitur, non abunde ac liquido tranſubſtantiationem declarari.

Hæc Lutheranorum de voce μεταβάλλεσθαι mens olim fuit : quæ Calvinianorum autem ? Cyrillus Lucaris pſeudopatriarcha CP. panem mutari negarat in corpus Chriſti : quo verbo uſus ? quo Patres e diverſo affirmant : μεταβάλλεσθαι. Quo vel uno tranſubſtantiationem affatim exprimi a catholicis intelligebat, quos impugnabat. Hanc ut adſtrueret Catholica hac parte ſynodus anni MDCXXXVIII. verba Cyrilli referens & confutans, idem vocabulum adhibet : Ἀνάθεμα Κυρίλλῳ δογματίζοντι ἢ πιστεύοντι μὴ μεταβάλλεσθαι τὸν ἐπὶ τῆς προθέσεως ἄρτον, ἢ ἔτι τὸν οἶνον, διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐλογίας καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοιτήσεως εἰς ἀληθὲς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Panem in corpus Chriſti μεταβάλλεσθαι, ne diſſentire videantur a Patribus, qui affirmant, non audent Calviniani negare : ſed eo verbo negant tranſubſtantiationem deſignari. Negat e contra Lucaris aperte panem in corpus μεταβάλλεσθαι, quod eo verbo tranſubſtantiationem putat ſat dilucide declarari, quam negat. Qui poſſunt igitur ii, qui Calvino nomen dedere, Cyrilli ſuffragio gloriari, niſi ſecum ipſi pugnant : dum nunc inter ſe ſoli inficiantur, nunc iidem cum Cyrillo Lucari aïunt, id quod catholici quoque confi-

43 *Ierem. pag.* 86. Μετὰ τὸν ἁγιασμὸν ὁ μὲν ἄρτος μεταβάλλεται εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος εἰς αὐτὸ τὸ αἷμα.
44 *Ibid. pag.* 192.
45 *Ibid. cap. de ſacram. pag.* 240.

tentur, verbo μεταβάλλεσθαι in hoc negotio eundem ſubeſſe ſignificatum, atque hodierno die iſti vocabulo μετουσιοῦσθαι?

Et merito ſane. Nam quo planiore verbo vetuſti præſertim Patres catholicam fidem ac mentem ſuam aperirent? Neque enim his licuit dicere μετουσίωσιν, vel tranſubſtantiationem: quas poſtea voces neceſſe fuit in hos uſus recipi. Nam cum illa per ſe alterutrius οὐσίας, iſta alterutrius ſubſtantiæ interitum ſignificet: quo ævo οὐσίαν ſeu φύσιν conſtaret eſſe proprietates eas, quas rei cuique competere novimus, non ipſam materiam, ſive ſubjectum: eaſdemque manere, neque mutari, liquido appareret: qua item ætate ſubſtantiæ vocabulo, ut ex Tertulliano, Auguſtino, & Vigilio Tapſenſi vidimus, rem Latini exſtantem indicarent, ſive eandem complexionem proprietatum omnium, quibus res quæque conſtat, in rerum natura exſiſtentem extra poteſtatem cauſarum: qui potuere aut Græci μετουσιώσεως, aut Latini tranſubſtantiationis nominibus uti: cum proprietates illæ univerſæ remaneant, quas illa ætas οὐσίας ac ſubſtantiæ vocibus deſignabat? non iiſdem potius fas fuit, tametſi nobiſcum ſentirent, ea quæ nos deinde adſcivimus, ab his myſteriis abjudicare vocabula, ſi quis forte obtruderet, tum cum illis ea, quam diximus, vis ineſſet? hoc eſt, cum proprietates illæ ἐνέργειαι, ſeu vires ac facultates, remanerent integræ & incolumes, quas eo quod ſunt vel ſubſiſtunt, naturas atque ſubſtantias non nos quidem, ſed tamen vulgus appellat? *Rurſum in elementorum qualitatibus*, inquit [46] Vigilius Tapſenſis, *quæ ſit ſubſtantiarum diverſitas, vel proprietas, operæ pretium eſt advertere. Verbi gratia, uniuſcujuſque ignis vel luminis natura id ex ſe, quod ipſa eſt, miniſtrare videtur: ut lux fulgorem, ut ignis incendium: & in hoc officii ſui genere ſubſiſtens, SUBSTANTIÆ SUÆ intemeratam videtur ſervare naturam.* Subſtantiarum, inquit, diverſitas ex qualitatibus, ſive ex agendi viribus, quæ cuique inſunt, intelligitur. Nam id unaquæque fundit ex ſeſe quod ipſa eſt. Natura igitur quælibet, dum ſuum officium peragit, eo quod ſubſiſtit & operatur, ſubſtantiæ ſuæ naturam ſervare cen-

46 *Vigilius Tapſenſis, dialogo 2. contra Arium, cap. 15.*

Digitized by Google

ſetur incolumen. Quomodo itaque tranſubſtantiari quidquam veteres dicerent, qui naturam, hoc eſt, proprietates, ſeu qualitates, cernerent permanere, quibus ſubſtantiam contineri, quibus ſalvis ſalvam eſſe ſubſtantiam cum vulgo ac plebe dicerent? Poſt ſcholam vero natam, cui ſubtilius omnia contemplanti alia rerum materialium eſſe ſubſtantia viſa eſt, nempe materia: quam illæ proprietates veſtiunt & exornant, quæ nomen ſubſtantiæ apud vulgus obtinent: cur non liceat minus olim idoneo quidem ad eam rem ſignificandam, nunc autem aptiſſimo vocabulo uti: tranſubſtantiationemque dicere: ubi nempe fides perire priorem materiam edocet?

Sic ὁμοουσίου nomen Antiocheni Patres repudiavere, quod eſſet a Paulo Samoſateno prava interpretatione detortum, teſte [47] Baſilio, & [48] Facundo: at idem Nicæni poſtea, cum legitimus illius probabiliſque conſtaret uſus, amplexi ſunt perlibenter, & pro orthodoxæ fidei teſſera deinceps haberi voluerunt. Sic in Triſagio additamentum Felix III. & Hormiſdas Pontifices abjecere, eo ſenſu quem Petrus Cnapheus in animo haberet, qui paſſum ipſa ſua divinitate Verbum aïebat: idem adſcivere, qui deinceps ſecuti ſunt, gnari probum ac legitimum verbis iſtis ſenſum congruere: non ut unus ille de Trinitate ſecundum communem Trinitatis ſubſtantiam, ſed ut in carne humanaque natura idem paſſus eſſe dicatur.

Quo igitur uti vocabulo antiquos Patres oportuit? aut quod excogitare illi omnino potuere, quod eſſet ab adverſariorum noſtrorum cavillationibus tutum & immune? Plane nullum. Non enim iſti vocibus Græcis μεταποιήσεως & μεταστοιχειώσεως, æque atque latinis tranſmutationis, tranſitionis, aliam interdum ineſſe poteſtatem, quam ut mutationem ſubſtantiæ ſignificent, compluribus exemplis probant? Quanto ergo brevius, ac ſimplicius fuit, mutata dicere ſymbola *in corpus Chriſti, in ipſum corpus, non in figuram corporis, ſed in corpus ipſum: in carnem quoad veritatem eſſentiæ*, ut Gregorius Magnus, in 1. Reg. libro 2. adorari propterea

47 *Baſilius, epiſt.* CCC. Καισαρεῦσι.
48 *Facundus, libro* X. *pag.* 450.

ſymbola, quippe quæ ſint ea quæ facta creduntur: id ore ſumi, quod fide creditur, ut Leo Papa: *ipſum naturarum creatorem & dominum, qui producit de terra panem,* DE PANE RURSUS, QUIA POTEST ET PROMISIT, EFFICERE PROPRIUM CORPUS: *& qui de aqua vinum fecit, & de vino ſanguinem ſuum*, ut [49] Gaudentius Brixienſis: ſecreta poteſtate verbi divini panem & vinum converti in ſubſtantiam corporis & ſanguinis, ut Iſidorus, vel quiſquis eſt alius auctor homiliæ inter Euſebianas quintæ, quem [50] Paſchaſius Ratbertus laudat ſub Euſebii nomine: nec mutationem hanc fieri ſola corporis dominici acceſſione, ſed converſione præterea ſymbolorum? Sive enim hæc deinde μεταποιεῖσθαι dicerent, ſive μεταβάλλεσθαι, ſive μεταστοιχειοῦσθαι, quid intererat quo vocabulo uterentur, dum de re conſtaret: cum dijudicari genus mutationis oporteat, non ex ſolo mutandi verbo, quod per ſe ambiguum eſt: ſed ex ipſis rebus, quibuſcum vox ea copulatur: hoc eſt, tum quæ mutari, tum in quas mutari illæ perhibentur?

VI. Breve eſt, quod poſtremo loco in Theodoreti oratione ſubnotandum occurrit: ſymbolum myſticum ſcilicet, ſive panem conſecratum, non ſolum a conſecratione corpus, ſed etiam a priore natura panem vocari. Res enim compoſita eſt, ſacramentum: quare alterutrius partis ſubinde nomen accipit. Utramque appellationem panis & corporis Paulus eſt hac oratione complexus: *Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt?* Nec tamen panis ſimpliciter appellatur, ne duo corpora exiſtimentur, cum unum ſit: ſed cum adjecto, ex quo compoſiti quæ pars principatum obtineat, intelligatur: panis, qui participatio corporis Domini eſt: panis vitæ, quia vitam continet. Quemadmodum & corpus ipſum, quod eſt aſſumptum a Verbo, dominicum vivificumque dicimus, quia dominum vitamque geſtat, cui copulatur: abſque qua caro Chriſti non vivificaret, cum in altari ſumitur, ut recte Cyrillus Alexandrinus admonet in epiſtola ſynodica ad Neſtorium, cap. VII. interprete Mario Mercatore: *Quomodo enim juxta naturam ſuam vivi-*

49 *Gaudent. tract. 2. in Exod.*
50 *Paſchaſ. Ratbert. epiſt. ad Fredegardum, de corpore & ſanguine Domini.*

Digitized by Google

ficatrix eſſe caro hominis poterit? Carnem Chriſti adeſſe ibi reipſa pars utraque conſentiebat : at nec ullam ei vivificam vim ineſſe poſſe adverſus Neſtorium Catholici pertendebant, niſi ab unito ei Verbo καθ' ὑπόστασιν : nec vivificum idcirco haberi corpus aut appellari. Panis vitæ ergo cum dicitur, oportet ſimiliter arctiſſimo nexu conjunctam intelligi vivificatrici Verbi carni panis naturam : per modum ſcilicet continentiæ ſubſtantialis, ut cum ſchola loquamur : paſſivæ quidem ex parte Chriſti, qui continetur ac demonſtratur : activæ autem, ex parte ſpecierum, quæ continent ac demonſtrant : adeoque non ſine converſione materiæ panis ac vini, abſque qua intelligi hæc continentia nequit : quoniam nec ullus hic eſſe poteſt hypoſtaticæ unioni locus, ut diximus : ac ſi præſentia dumtaxat localis foret, ut Lutheranis placet, non unum ibi corpus, ſed, quod Chryſoſtomus negat, duo corpora neceſſe eſt prædicari.

CAPUT VIII.

Gelaſii Papæ cum Chryſoſtomo ac Theodoreto, Orientis cum Occidente jam a prioribus ſæculis maximam conſenſionem eſſe.

QUID jam attinet Gelaſii Papæ locum, qui pariter ſolet ab adverſariis objici, hoc loco commemorare, cum verbo confici res uno poſſit, nempe a prioribus, quos exſcribere nunc videtur, nihil ipſum diſcrepare? Sic ille quidem in libro de duabus naturis in Chriſto, adverſus Eutychem. *Certe ſacramenta, quæ ſumimus, corporis & ſanguinis Chriſti, divina res eſt : propter quod & per eadem divinæ efficimur conſortes naturæ : & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia vel natura panis & vini. Et certe imago & ſimilitudo corporis & ſanguinis Chriſti in actione myſteriorum celebratur. Satis ergo nobis evidenter oſtenditur, hoc nobis in ipſo Chriſto Domino ſentiendum, quod in ejus imagine profitemur, celebramus, & ſumimus : ut ſicut in hanc, ſcilicet in divinam, tranſeunt, ſancto Spiritu perficiente,*

ſubſtantiam,

Digitized by Google

ſubſtantiam, permanente tamen in ſua proprietate natura: ſic illud ipſum myſterium principale, cujus nobis efficientiam virtutemque veraciter repræſentant, iis ex quibus conſtat proprie permanentibus, unum Chriſtum, quia integrum verumque permanere demonſtrant.

Sacramenta corporis & ſanguinis Chriſti quæ ſunt, niſi ſymbola myſtica, ſacra myſteria, natura panis ac vini cum corpore & ſanguine Domini? At Gelaſius non naturam modo panis ac vini, ſed & ſubſtantiam commemoravit. Immo vero, non naturam & ſubſtantiam, ſed ſubſtantiam vel naturam: ut alterum tantum, unumque & idem, gemino ſignificari vocabulo admoneret. Vocabulum igitur utrumque ſcite conjunxit, *οὐσίαν ἢ φύσιν*, quoniam utroque Græci uterentur. Apud Græcos vigentem hæreſim (neque enim Occidentem ea peſtis afflavit) Græcorum ſententiis verbiſque confutat: ut qui e Græcis, ad quos hic tomus dirigebatur, hunc ſui ſermonis conſuetudini redderent, *οὐσίαν ἢ φύσιν* poſſent interpretari. Sed quæ vis eſſet vocum illarum, abunde docuimus. Naturales dumtaxat cujuſque rei proprietates indicant: quarum exſtantia qualiſcumque, ſive cum materia conjunctim, ſive ſeorſim ab ea, potuit etiam, ut diximus, ſubſtantia nuncupari: Quo ſenſu, ſi quis litigare pertinacius velit, ſubſtantiam vel naturam a Gelaſio dici pro natura & ſubſtantia, non abnuimus. Nam *vel* pro *&* paſſim occurrere apud vetuſtos ſcriptores non inficiamur.

At imago & ſimilitudo corporis & ſanguinis Chriſti Euchariſtia appellatur: quæ in actione myſteriorum, in ſacrificio utique, conficitur. Egregie: ſed corpus ille Chriſti dixit & intellexit, ſive corpus incarnationis: qua voce uſus olim [1] Iſidorus Peluſiota, cum in epiſtola CIX. ad Marathonium ſcriberet Spiritum ſanctum in myſtica menſa communem panem efficere proprium incarnationis Chriſti corpus, hoc eſt, corpus unitum divinitati. Hujus autem unionis, quæ peracta primum eſt in incarnatione, Euchariſtia certe imago ac ſimilitudo eſt: quam ſimilitudinem non Chryſoſtomus modo, ut vidimus, ſed & Gelaſius ipſe nunc quoque unam urget

1 *Iſid.* Ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς μυστικῆς τὸν ἄρτον τὸν κοινὸν, σῶμα ἴδιον τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἀποφαίνει.

N

ac premit. Nam ille quidem cum Theodoreto οὐσίαν corporis ſeu φύσιν permanere in Chriſto ab Euchariſtiæ exemplo probat: cum Chryſoſtomo autem unicam Chriſti filiationem ab Euchariſtiæ ſimilitudine, in qua corpus unum eſt, adſtruit. Satis ergo, inquit, evidenter oſtenditur, quemadmodum in Euchariſtia natura panis cum divina corporis Chriſti ſubſtantia permanet: ſic in myſterio principali, ſeu primigenio, in Incarnatione videlicet, iis ex quibus conſtat permanentibus, Chriſtum unum eſſe. Quod eſt dicere: quæ poteſt eſſe inter utrumque myſterium ſimilitudo, aut qui poſſit eſſe incruentum ſacrificium imago & ſimilitudo myſterii principalis, ſive incarnationis, niſi utrobique ex duobus diverſi generis unum aliquid coaleſcat?

De Euchariſtia autem nominatim duo docet, quibus catholica fides continetur. Alterum eſt, mutari panem in ſubſtantiam corporis Chriſti: ſive ut loquitur, in divinam ſubſtantiam, quod eodem recidit: ſive, ut [2] Hincmarus, in carnem divinæ ejus ſubſtantiæ. Sic enim & [3] Damaſcenus panem aït non eſſe ſimplicem, ſed unitum divinitati: quo verbo divinum ille Domini corpus intelligit, ut & a [4] Theodoreto vidimus appellari: & Nicæna II. Synodus mox appellabit: quoniam ſit indiviſa a divinitate Verbi humanitas. Auſitne porro hac ætate ex adverſariorum cœtu quiſquam hanc Gelaſii fidem ſimpliciter profiteri: Tranſeunt ſymbola in divinam Spiritu ſancto perficiente ſubſtantiam? Huic toto animo catholici quotquot ſunt ſubſcribunt.

Alterum catholicæ doctrinæ placitum eſt, quam his temporibus ſubſtantiam dicimus, ſeu materiam panis, minime permanere, ſed proprietates tantum: quod Gelaſius breviter expoſuit & acute, hoc verbo, *permanente*, inquit, *in ſua proprietate natura:* nam ea oratio idem eſſe naturam ſeu φύσιν admonet, atque proprietatem, ex qua natura dignoſcitur & appellatur: nec ſubſtantiam naturæ, ut nunc ſubſtantiæ vocem accipimus, ſed naturam ſubſtantiæ, ſive proprietatem ſolam remanere, quoniam ſeparabilis a ſubſtantia ſive materia ſit.

2 *Hincmarus, opuſc. 2. cap. 12. Tom. II. pag. 99.*
3 *Damaſc.* Οὐκ ἄρτος λιτὸς ἐστιν, ἀλλ' ἡνωμένος τῇ θεότητι.
3 *Theod.* Σῶμα τὸ θεῖον.

Minus accurate igitur, quam Gelaſius, tametſi eodem ſenſu locutus [5] Walafridus Strabo, videri poſſit, ſequiore ſcilicet latinitatis ævo, qui ſolum ſubſtantiæ nomen adhibuerit: ubi Chriſtum aït, *corporis & ſanguinis ſui ſacramenta in panis & vini ſubſtantia diſcipulis tradidiſſe.* Sed eſt Walafridi aperta planaque ſententia, eademque nec a Gelaſio, nec a fide diſſidet: acceptam nimirum a Chriſto panis vinique ſubſtantiam, quam in corpus ipſum ſuum & ſanguinem diſcipulis tradendum converteret. Neque vero Albertino habenda fides, cum Walafridum parti ſuæ adſerit.

Nam quo Walafridus vixit ævo? Cum dicentis intentio, ut [6] Facundus aït, ex communione religioſius æſtimetur. Quo igitur vixit ævo? Quo & Haymo Halberſtatenſis, qui Alcuini una cum Rabano diſcipulus fuit: cujus illa exſtat oratio plane aurea, in libello de corpore & ſanguine Domini, tomo XII. Spicilegii Dacheriani. *Credimus, & fideliter confitemur, & tenemus, quod ſubſtantia illa, panis ſcilicet & vini, per operationem divinæ virtutis, ut jam dictum eſt, id eſt, natura panis & vini ſubſtantialiter convertatur in aliam ſubſtantiam, id eſt, in carnem & ſanguinem.* Iterumque illa: *Commutat ergo inviſibilis ſacerdos ſuas viſibiles creaturas in ſubſtantiam ſuæ carnis & ſanguinis ſecreta poteſtate. In quo quidem Chriſti corpore & ſanguine propter ſumentium horrorem ſapor panis & vini remanet & figura, ſubſtantiarum natura in Corpus Chriſti & ſanguinem omnino converſa: ſed aliud renuntiant ſenſus carnis, aliud renuntiat fides mentis, &c.*

Sed quo uterque demum vixit ævo? Eo ſcilicet, quo mira & incredibilis fuit de reali corporis Chriſti præſentia in ſacramento orbis utriuſque conſenſio: quam auctor Carolini operis de Occidente quidem ita luculente prodit & explicat. [7] *Non imaginem*, inquit, *aut aliquam præfigurationem, ſed ſemetipſum Deo Patri pro nobis in ſacrificium obtulit:* (de incruento Miſſæ ſacrificio hic agitur:) *& qui quondam ſub umbra legis in agni immolatione, ſive in quibuſdam rebus imaginarie præfigurabatur offerendus, veraciter ea conſummans, quæ de ſe*

5 *Vualafr. lib. de rebus Eccl. cap.* XVI.
6 *Facund. lib.* X. *cap.* V. *pag.* 444.
7 *Carolin. lib.* IV. *cap.* XIV.

Digitized by Google

vatum oraculis prophetata ſunt, Deo Patri eſt victima ſalutaris oblatus: nec nobis legis tranſeuntibus umbris imaginarium quoddam indicium, ſed ſui ſanguinis & corporis contulit ſacramentum. Non enim ſanguinis & corporis dominici myſterium IMAGO jam nunc dicendum eſt, ſed VERITAS: NON VMBRA, SED CORPVS: non exemplar futurorum, ſed id quod exemplaribus præfigurabatur...... Iam verus Melchiſedech, Chriſtus videlicet, rex juſtus, rex pacis, non pecudum victimas, ſed ſui nobis corporis & ſanguinis contulit ſacramentum. Nec ait, HÆC EST IMAGO CORPORIS ET SANGVINIS MEI: ſed, HOC EST CORPVS MEVM, quod pro vobis tradetur. Et, Hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effundetur. Et pars hæc quidem Carolini operis quam erudita! quam dilucida! quam vix luce noſtræ interpretationis egens! Aliud, inquit, ſive indicium corporis Chriſti, ſive figura, ſive imago: aliud corporis Chriſti ſacramentum eſt. Eſt enim imago re vacua: at ſacramentum rem ipſam veritatemque occultat quidem, ſed continet tamen atque complectitur: non umbram corporis, ſed corpus ipſum, quod adumbrabatur olim & præfigurabatur. Itaque hæc ſententia Carolinorum librorum Hadriano ipſi Pontifici, atque adeo catholicis omnibus, quibus reliquum tamen opus haud plurimum arrideret, valde perplacuit: ut ex capite XXXVIII. defenſionis ejus pro Nicæna ſynodo II. intelligere eſt.

Quid vero interim ſimilius huic Carolinæ orationi, quam iſta Nicænæ ſynodi, cui nihilominus, cum de imaginibus diſceptatio inſtituitur, auctor libri illius atrox bellum indicit? Sentio me quidem digredi parumper a propoſito: ſed abripit non prorſus invitum rerum iſtarum inter ſe nexus, & illa plena ſuavitatis, quoties agnoſcitur, utriuſque orbis tam conſpirans in eo argumento conſenſio. Quid Nicæna igitur ſynodus? [8] *Nullus*, inquit, *aliquando tubarum Spiritus, ſanctorum videlicet apoſtolorum, aut inſignium patrum noſtrorum,*

8 *Nicæna II. Synod. act. V.* Οὐδεὶς γάρ ποτε τῶν σαλπίγγων τοῦ πνεύματος, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἢ τῶν ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν, τὴν ἀναίμακτον ἡμῶν θυσίαν, τὴν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας γινομένην, εἶπεν εἰκόνα τοῦ σώματος. Οὐδὲ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου οὕτως λέγειν ἢ ὁμολογεῖν. ἀλλὰ ἀκούουσι λέγοντος αὐτοῦ εὐαγγελικῶς.... λάβετε, φάγετε. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου..... καὶ οὐκ εἶπε. λάβετε, φάγετε τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός μου.

hoſtiam noſtram incruentam, quæ in commemorationem Chriſti Dei noſtri & totius diſpenſationis ejus efficitur, dixit imaginem corporis ejus. Neque enim acceperunt a Domino ſic dicere vel confiteri : ſed audiunt in Evangelio dicentem eum .... Accipite, & comedite, Hoc eſt corpus meum .... ET NON DIXIT, Accipite, & comedite imaginem corporis mei; Quæ poſtrema ſententia & a Theodoro Mopſueſteno antea uſurpata, totidem ſyllabis legitur in Catena ad caput XXVI. Matthæi. Mox pergit autem ſynodus eadem : [9] *Ergo liquido demonſtratum eſt, quod nuſquam Dominus, vel Apoſtoli, vel Patres, imaginem dixerunt incruentam hoſtiam, quæ per ſacerdotem offertur: ſed IPSVM CORPVS, ET IPSVM SANGVINEM. Et ante ſanctificationis quidem celebrationem antitypa quibuſdam ſanctorum Patrum hæc pie viſum eſt nominare .... poſt ſanctificationem autem*, CORPUS PROPRIE ET SANGUIS CHRISTI DICUNTUR, ET SUNT, ET CREDUNTUR. Et iſtud quidem de antitypis caput totidem verbis habent Joannes Damaſcenus, libro IV. orthodoxæ fidei, cap. XIV. & Nicephorus CP. in antirrhetico ſecundo MS. Denique, cum de Iconomachis ipſis ſynodus agit, quos impugnat, [10] *Dimiſſo*, inquit, *mendacio attingunt aliquatenus veritatem, cum DIVINUM FIERI CORPVS aiunt. Nam ſi imago corporis eſt, non poteſt eſſe hoc divinum corpus.* Quam ſententiam deſcribit & urget [11] Nicephorus CP. in antirrheticis.

Quid dici expreſſius omnino poteſt ? Sunt veluti partes in pane conſecrato duæ. Eſt natura panis : eſt & id quod

9 *Nican. II. Synod. ibid.* Οὐκοῦν σαφῶς ἀποδέδεικται, ὅτι οὐδαμοῦ οὔτε ὁ κύριος, οὔτε οἱ ἀπόστολοι, ἢ πατέρες, εἰκόνα εἶπον τὴν διὰ τοῦ ἱερέως προσφερομένην ἀναίμακτον θυσίαν. ἀλλὰ αὐτὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ αἷμα. Καὶ πρὸ μὲν τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ τελειώσεως, ἀντίτυπα τισὶ τῶν ἁγίων πατέρων εὐσεβῶς ἔδοξεν ὀνομάζεσθαι ..... μετὰ δὲ τὸν ἁγιασμὸν σῶμα κυρίως καὶ αἷμα Χριστοῦ λέγονται, καὶ εἰσὶ, καὶ πιστεύονται.

10 *Nicana Synodus II. ibid.* Εἶτα ἀφέντες τὸ ψεῦδος, ἅπτονται μικρόν τι τῆς ἀληθείας, θεῖον σῶμα λέγοντες γίνεσθαι. Καὶ εἰ εἰκὼν τοῦ σώματός ἐστιν, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι αὐτὸ τὸ θεῖον σῶμα.

11 *Nicephorus CP. in Antirrhetico ſecundo MS.* Καταπλαγείη δ' ἄν τις αὐτοῦ καὶ ἐν τούτοις τὸ ἀπαγὲς, καὶ ἀστάθερον, ὅτι γε ὅπερ πρὸ μικροῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ διισχυρίζετο λαμβάνειν, τὸ αὐτὸ νῦν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ καταγράφει. Τὸ δὲ λέγειν τὸ αὐτὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα εἶναι, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι, τί ἂν ἔτι καταγελαστότερον, καὶ αἰσχρότερον ; *Nec ſine ſtupore mirabitur quiſpiam hujuſce hominis in his rebus futilitatem & inconſtantiam: quoniam, quod paulo antea proprie vereque corpus Chriſti contendebat ſe accipere, hoc idem nunc imaginem illius affirmat. At idem proprie & vere corpus eſſe, & imaginem illius eſſe, dicere, an aliquid excogitari ſtolidius poteſt, aut ridendum magis!*

conſecratio precatioque ſacerdotis advexit, corpus Chriſti. Utraque ſi copuletur, Euchariſtia dicitur: quam & ſimilitudinem & ἀντίτυπον appellare incarnationis, familiare, ut vidimus, Græcis Patribus æque ac Latinis fuit. Panis ipſe per ſe quemadmodum figura ſive ſignum dicatur corporis Chriſti, ſuperius diximus. Hoſtiam vero ipſam, quæ ſub pane conſecrato latet, mente nimirum & conſideratione ſpectatam ſeorſim a natura panis, ſub qua deliteſcit, figuram aut imaginem qui dixerit eſſe corporis illius primigenii, quod viſum eſt in terris, nemo certe Patrum occurrit. Iconomachorum iſtud inventum & commentum fuit. Nam Euchariſtia quidem ſi ſpectetur integre, nempe corpus Chriſti cum panis velamine, perfecta incarnationis ſimilitudo eſt. Chriſtus tamen in Euchariſtia, non imago Chriſti, non ἀντίτυπον, ſed Chriſtus ipſe eſt.

Symbola ante conſecrationem quidem in ſuis liturgiis Græci Patres, id quod Damaſcenus loco citato, aliique admonent, antitypa dixere corporis Chriſti. Poſt conſecrationem vero iidem CORPUS IPSUM id quod conſecratio ſacerdotis adduxit, non ἀντίτυπον corporis, appellarunt. Poſt conſecrationem, inquam, minime dixere ἀντίτυπον: non ſi conſecratio quidem ſecundum eſſentiam præciſe conſideratur, ut ſchola ſpectat, quatenus ea Chriſti Domini verbis continetur: ſed ſi adæquate, ut Patres plerique ſpectavere: hoc eſt, etiam ſecundum integralia, ſive & cum ſacerdotis prece: quæ ad conſecrationem & ipſa ſpectat, ſi conſideretur conſecratio, ut eſt actio religioſa certis ex inſtituto Chriſti & Eccleſiæ præcepto ritibus peragenda: nam fit ea *verbis & manu* ſacerdotis, ut aït [12] Amalarius, & [13] Hildebertus Turonenſis, in carmine de officio Miſſæ.

Quo ſenſu dictum & a ſynodo Cariſiaca, [14] *Manum chriſmate ſacro perunctam, de pane & vino aqua mixto PER ORATIONEM ET CRUCIS SIGNUM conficere corporis Chriſti & ſanguinis ſacramentum.* Et ab Auguſtino, (nam Græcos omittimus, quorum eſt omnibus explo-

12 *Amalarius, libro* 1. *cap.* XII.

13 Hildeb. *Sub cruce, ſub verbo, natura novatur:* hoc eſt, benedictione ſacerdotis, & verbo Chriſti.

14 *Anno* DCCCLVIII. *apud Hincmarum, tomo* ii. *opuſc.* IV. *pag.* 141.

rata ſententia :) [15] *Quid eſt, quod omnes noverunt, ſignum Chriſti, niſi crux Chriſti? Quod ſignum NISI adhibetur, ſive frontibus credentium, ſive ipſi aquæ ex qua regenerantur, ſive oleo quo chriſmate unguntur, ſive SACRIFICIO quo aluntur, nihil eorum rite perficitur.* Et Abbaudus Abbas, Berengarii temporibus, conſecratum a Chriſto panem putavit, cum hunc benediceret. [16] *Credo*, inquit, *quod panem, quem accepit, BENEDICENDO CORPVS SVVM FECIT. Itaque corpus ſuum fregit, & de eodem corpore ſuo jam benedicto & fracto diſcipulis dixit, Hoc eſt corpus meum.*

In utraque ſane liturgia, Latina, Græcaque, ad eam vocem *benedixit*, ſacerdos benedicit oblata. Quæ benedictio, quocumque modo manu ſignificata, oratio illa eſt, ſive precatio, de qua pleriſque e Patribus ſermo eſt. Neque enim iſta hic altera debet intelligi, cujus initium eſt, *Quam oblationem..... ut nobis corpus & ſanguis fiat, &c.* Nam caret illa oratione, aliave ſimili, vetus Miſſale Gothicum: caret & Gallicanum vetus. In utroque autem ſtatim poſt *Sanctus*, ſine ullo canone, (nam pro vivis ac defunctis precatio ibi præfationem antecedit :) poſt *Sanctus*, inquam, brevis oratio ſequitur, qualis iſta : [17] *Vere ſanctus, vere benedictus Dominus noſter* JESUS *Chriſtus filius tuus, qui venit quærere, & ſalvum facere quod perierat. Ipſe enim pridie quam pateretur,* &c.

Oratio autem, quæ conſecratoria Chriſti verba conſequitur in Græca liturgia, eo quoque pertinere cenſetur a Græcis, jam inde a ſæculo octavo : ad integralem nempe conſecrationem donorum. Nam & tota quidem eſſentialis conſecrandi vis Chriſti Domini verbis, cum a ſacerdote proferuntur in ara, [18] a Chryſoſtomo ante ea tempora adſe-

15 *Auguſtinus, tract.* CXVIII. *in Joannem.*

16 *Abbaudus, de fractione corporis Chriſti, Tomo* III. *Analectorum Mabillonii.*

17 *Codices Sacramentorum a Thomaſio editi, pag.* 279.

18 *Chryſoſt. de diverſis novi teſtamenti locis, ſerm.* XXX. *pag.* 463. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. Σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα. ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐστι. Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησί. Τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταῤῥυθμίζει τὰ προκείμενα. Καὶ καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα, αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, &c. *Non enim homo eſt, qui dona propoſita facit corpus & ſanguinem Chriſti: ſed ipſe qui crucifixus eſt pro nobis Chriſtus. Stat ſacerdos perſonam gerens, & illa verba proferens: Dei autem virtus & gratia eſt. Hoc eſt corpus meum, inquit: Hoc verbum propoſita immutat. Et ſicut illa vox, qua dicit, Creſcite, & multiplicamini, &c.*

ritur, in ſermone de proditione Judæ: & illa ipſa oratio quæ conſecrationem ſubſequitur, ſi probe intelligitur, tantum orat, tum *Deus ut nobis ſua munera ſervet*, ut Paulini verbo utamur, inferius a nobis laudando: tum utilia nobis ut ſint ea munera ſanctificata.

Nam quis id inficiari poſſit, qui Baſilianæ liturgiæ partem, quæ venire ſolet in controverſiam, ſive cum Ordine Romano, ſive cum vetere Miſſali Gothico, hoc eſt, Galliæ Narbonenſis, ac reliquæ ditionis regum Gothorum, & cum Gallicana liturgia antiqua, aliiſque, contulerit? Juvat omnes iſto loco eam ob rem decerptas inde conſecrandi formas oculis ſubjicere. De vetuſtate Gothicæ & Gallicanæ non eſt quod quis roget: nomina ipſa præferunt ac produnt ætatem: nempe ſæculum ſextum ac ſeptimum. Romæ Miſſalia iſta edidit ex codice nongentorum annorum ante annos novem V. Cl. Thomaſius, e Congregatione Clericorum Regularium: in hac civitate ante quadriennium, V. C. Joannes Mabillonius, e ſacro Congregationis S. Mauri cœtu.

Liturgia Baſilii.

[19] Qua nocte tradidit ſeipſum pro mundi vita, accepit panem in ſanctas atque immaculatas manus ſuas, exhibuit tibi Deo & Patri, & gratias agens benedixit, ſanctificavit, fregit,

Sacerdos inclinat caput, attollens manum dextram devote, benedicit ſanctum panem, clara voce dicens,

Ordo Romanus.

Qui pridie quam pateretur, accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, & elevatis oculis in cælum, ad te Deum Patrem ſuum omnipotentem, tibi gratias agens, *ſignat ſuper hoſtiam*, benedixit, fregit,

Miſſale Gothicum.

Ipſe enim pridie quam pateretur, &c. *pag.* 264.

Ex Miſſali Francorum, pag. 430.

Qui pridie quam pateretur, accipit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, elevatis oculis ſuis ad cælum ad te Deum Patrem omnipotentem, tibi gratias egit, benedixit, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens:

19 *Liturgia Baſilii.* Τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδου ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ ἀχράντων χειρῶν, ἀναδείξας σοι τῷ θεῷ καὶ πατρί, καὶ εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας, (ὁ ἱερεὺς κλίνει τὴν κεφαλήν, αἴρων τὴν δεξιὰν αὐτοῦ μετ' εὐλα-

Deditque

Liturgia Baſilii.	*Ordo Romanus.*	*Miſſale Gothicum.*
Deditque ſanctis diſcipulis ſuis & apoſtolis, dicens, Accipite, comedite, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur in remiſſionem peccatorum.	deditque diſcipulis ſuis, dicens, Accipite & manducare ex hoc omnes, Hoc eſt enim corpus meum.	Accipite, & manducate: Hoc eſt enim corpus meum.
Chorus canit, Amen.		
Simili modo & calicem ex genimine vitis accepit & miſcuit, & gratias agens benedixit, & ſanctificavit,	Simili modo poſtquam cœnatum eſt, accipiens & hunc præclarum calicem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, item tibi gratias agens,	Simili modo poſtquam cœnatum eſt, accipit & hunc præclarum calicem in ſanctas & venerabiles manus ſuas; item tibi gratias agens,
Clara voce ſacerdos manum tenens ſublatam devote, & benedicens, ait,	*ſiniſtra tenens calicem, dextera ſignat ſuper eum,*	
Deditque ſanctis diſcipulis ſuis & apoſtolis, dicens, Bibite ex hoc omnes: Hic eſt ſanguis meus, novi teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.	benedixit, deditque diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, & bibite ex eo omnes: Hic eſt enim calix ſanguinis mei, novi & æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.	benedixit, dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, & bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim calix ſanguinis mei, novi & æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.
Chorus canit, Amen. *Sacerdos inclinans caput orat ſecreto.*		
Hoc facite in meam	Hæc quotieſcumque	Hæc quotieſcumque

βείας, εὐλογεῖ τὸν ἅγιον ἄρτον ἐκφώνως λέγων,) ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπών, Λάβετε, φάγετε, Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (Ὁ χορὸς ψάλλει, Ἀμήν.) Ὁμοίως καὶ ποτήριον ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου λαβὼν κεράσας, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, (ἐκφώνως ὁ ἱερεὺς τὴν χεῖρα ἔχων ἄνωθεν μετ᾽ εὐλαβείας, καὶ εὐλογῶν, λέγει) ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπών, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (Ὁ χορὸς ψάλλει, Ἀμήν. Ὁ ἱερεὺς κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπεύχεται μυστικῶς,) Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν... .. Μεμνημένοι οὖν, δέσποτα, καὶ ἡμεῖς τῶν σωτηρίων σου παθημάτων, τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῆς τριημέρου ταφῆς, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, τῆς ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς αὐτοῦ παρουσίας. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα.

O

Liturgia Baſilii.

commemorationem... Memores igitur, Domine, & nos ſalutaris tuæ paſſionis, vivificæ crucis, triduanæ ſepulturæ, reſurrectionis a mortuis, in cælos aſcenſionis, ſeſſionis ad dexteram tuam Dei & Patris, ac glorioſi & terribilis adventus ejus: Tua ex tuis tibi offerimus in omnibus & per omnia.

Itaque, ſanctiſſime Domine, & nos peccatores & indigni ſervi tui.....appropinquamus ſancto altari tuo, & propoſitis antitypis ſancti corporis & ſanguinis Chriſti tui, oramus te & obſecramus, ſancte ſanctorum, beneplacito benignitatis tuæ, ut Spiritus ſanctus tuus ſuper nos veniat, & ſuper propoſita munera iſta, & benedicat ea, & ſanctificet, & exhibeat,

Sacerdos erectus ter ſancta dona cruce ſignat, dicens ſecreto,

Ordo Romanus.

feceriris, in mei memoriam facietis.

Unde & memores, Domine, nos ſervi tui, ſed & plebs tua ſancta, ejuſdem Chriſti filii tui tam beatæ paſſionis, nec non & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cælos glorioſæ aſcenſionis, offerimus præclaræ majeſtati tuæ de tuis donis ac datis,

Signat ter ſuper hoſtiam & calicem ſimul, hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ..Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus ſancti Angeli tui in ſublime altare tuum, in conſpectu divinæ majeſtatis tuæ,

Miſſa Gothica.

feceritis, in mei memoriam facietis. Inde & memores, &c.

In Miſſa Dominicali, pag. 393. *Poſt Secreta.*

Memores glorioſiſſimi Domini Paſſionis, & ab inferis reſurrectionis, offerimus tibi, Domine, hanc immaculatam hoſtiam, rationalem hoſtiam, incruentam hoſtiam, hunc panem ſanctum, & calicem ſalutarem, obſecrantes ut infundere digneris Spiritum tuum ſanctum, &c.

Ex Miſſa in Aſſumptione S. Mariæ Matris D. N. pag. 293.

Poſt Myſterium.

Deſcendat, Domine, in his ſacrificiis tuæ benedictionis coæternus & cooperator Paraclitus Spiritus: ut oblationem, quam tibi de tua terra fructificante porrigimus, cæleſti permuneratione, (*forte* PERMUTATIONE) te ſanctificante ſumamus. Ut

Διὰ τοῦτο δέσποτα πανάγιε, καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου..... προσεγγίζοντες τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίων, εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ, καὶ ἁγιάσαι, καὶ ἀναδεῖξαι, (καὶ ὁ ἱερεὺς ἀνιστάμενος σφραγίζει τρὶς τὰ ἅγια δῶρα, λέγων μυστικῶς,) τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον (*in quibuſdam exemplaribus additur hoc loco* ποίησον, fac : *ſed ſupervacanea ea vox eſt, cum antecedat proxime* ἀναδεῖξαι, *hoc eſt, exhibeat, efficiat : niſi forte ob intercedentem aliquam ſacerdotis moram inſeri vocem iſtam hoc loco in-*

Liturgia Baſilii.

Panem hunc quidem, ipſum pretioſum corpus Domini & Dei ſalvatoris noſtri JESU Chriſti :

Sacerdos autem benedicens ait : Hunc vero calicem, ipſum pretioſum ſanguinem Domini & Dei ſalvatoris noſtri JESU Chriſti.

Sacerdos autem utraque ſancta (nempe panem & calicem) *benedicens manu, dicit :* Immutans Spiritu ſancto tuo. *Diaconus ter dicit*, Amen. *Sacerdos vero pergit :* Nos autem omnes, qui de uno pane & calice participamus, conjunge invicem in communionem unius ſancti Spiritus : & fac ut nemo noſtrum ad judicium aut ad condemnationem ſit particeps ſancti corporis & ſanguinis Chriſti tui. Sed ut inveniamus miſericordiam & gratiam cum omnibus ſanctis.

Ordo Romanus.

ut quotquot ex hac altaris participatione

ſacroſanctum filii tui corpus & ſanguinem

ſumpſerimus, omni benedictione cæleſti & gratia repleamur. Per Chriſtum....

Miſſa Gothica.

TRANSLATA FRUGE IN CORPORE,

CALICE IN CRUORE,

proficiat meritis, quod obtulimus pro delictis.

Ex Miſſa in Circumciſione, pag. 279. *Poſt Secreta.* Hæc nos, Domine, inſtituta & præcepta retinentes, ſuppliciter oramus, uti hoc ſacrificium ſuſcipere, & benedicere, & ſanctificare digneris : ut fiat nobis Euchariſtia legitima in tuo, Filiique tui nomine, & Spiritus ſancti, IN TRANSFORMATIONEM

terdum oporteat :) αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν λέγει,) τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν μετὰ τῆς χειρὸς ἀμφότερα τὰ ἅγια λέγει.) Μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. (ὁ διάκονος, Ἀμήν, γ΄. ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται,) Ἡμᾶς δὲ πάντας, τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου μετέχοντας, ἑνώσαις ἀλλήλοις εἰς ἑνὸς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, καὶ μηδένα ἡμῶν εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα, ποιήσαις μεταχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. ἀλλ' ἵνα εὕρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων.

Liturgia Baſilii.

Ordo Romanus.

Per quem hæc omnia, Domine, ſemper bona creas, ſanctificas, vivificas, benedicis, & præſtas nobis.

Miſſa Gothica.

CORPORIS ET SANGUINIS Domini noſtri Jesu Chriſti Unigeniti tui. Per quem omnia creas, creata benedicis, benedicta ſanctificas, & ſanctificata largiris.

Miſſa Gothica.

In Natali S. Stephani, pag. 271. *hoc tantum habetur :* Ipſe enim pridie quam pateretur, &c.

Poſt Myſterium.

Hoc ergo facimus, Domine, hæc præcepta ſervamus : hæc ſacri corporis paſſionem ſacris ſolennibus prædicamus. Quæſumus omnipotens Deus, ut ſicut veritatem nunc ſacramenti cæleſtis exſequimur : ipſi veritati Dominici corporis ac ſanguinis hæreamus. Per Dominum. *Sequitur brevis collectio ante orationem Dominicam.*

In cathedra S. Petri, pag. 310.

Poſt Myſterium.

Hæc igitur præcepta ſervantes, ſacroſancta munera noſtræ ſalutis offerimus obſecrantes: ut immiſcere (*melius* immittere) digneris

Miſſa Gallicana vetus.

In Miſſa de Adventu, pag. 440.

Qui pridie quam pro noſtra & pro omnium ſalute pati dignaretur.......

Ex Miſſa in ſymboli traditione : pag. 454.

Aſpice ſincero vultu, pie miſerator, hæc munera, qui ſemper es propenſus ad dona : ut ipſa contemplatione oblata ſanctifices naturali majeſtate, qui perpetue ſanctus es, & ſancta largiris. Per Dominum. *Sequitur collectio ante orationem Dominicam.*

Ex Miſſa de Adventu, pag. 440.

Collectio poſt Secreta.

Deſcendat, precamur, omnipotens Deus, ſuper hæc quæ tibi offerimus, Verbum tuum ſanctum : deſcendat inæſtimabilis gloriæ tuę

Miſſa Mozarabica.

Adeſto, adeſto, Jesu bone Pontifex, in medio noſtri, ſicut fuiſti in medio diſcipulorum tuorum : ſancti † fica hanc oblationem, † ut ſanctificata † ſumamus, per manus ſancti Angeli tui, ſancte Domine ac redemptor æterne. Dominus noſter Jesus Chriſtus in qua nocte tradebatur accepit panem, & gratias agens bene † dixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis dicens, Accipite & manducate, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. *Hic elevetur corpus.* Quotieſcumque manducaveritis, hoc facite in meam † commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit dicens, Hic † eſt calix novi teſtamenti in meo ſanguine, qui pro

Miſſa Gothica.

Spiritum tuum ſanctum ſupra hæc ſolennia: ut fiat nobis legitima Euchariſtia in tuo, Filiique tui nomine, & Spiritus ſancti, IN TRANSFORMATIONE CORPORIS AC SANGUINIS Domini noſtri JESU Chriſti unigeniti tui: edentibus nobis vitam æternam, regnumque perpetuum conlatura bibituris. Per ipſum Dominum. *Sequitur collectio ante orationem Dominicam.*

Miſſa Gallicana vetus.

Spiritus: deſcendat antiquæ indulgentiæ tuæ donum:

ut fiat oblatio hæc hoſtia ſpiritalis in odorem ſuavitatis accepta: etiam nos famulos tuos per ſanguinem Chriſti tua manus invicta cuſtodiat. Per Dominum. *Sequitur collectio ante orationem Dominicam.*

Miſſa Mozarabica.

vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. *Hic elevetur calix coopertus cum filiola.* Quotieſcumque biberitis, hoc facite in meam commemorationem.....

Dicat presbyter poſt Pridie. Domine JESU Chriſte, hanc hoſtiam vivam illuſtrarione adventus tui ſanctifica: ut ex ea libantes mundemur a crimine, & tuam gratiam mereamur percipere ſine fine. ℟. Amen. *Sequitur brevis oratio ante confractionem hoſtiæ.*

In Miſſa Dominicali rurſum liturgiæ Gothicæ, pag. 390. Ipſe enim qui pridie..... *Poſt Myſterium.* Magnum hoc munus miſericordiæ eſt: qui nobis docuit redemptionis noſtræ myſteria celebrare, ſicut obtulit Dominus noſter JESUS Chriſtus in terris. Per quem te, Pater omnipotens, deprecamur: ut ſuprapoſita altario tuo munera lætus aſpicias: atque hæc omnia obumbres ſancti Filii tui Spiritu: ut quod ex hac tua benedictione acceperimus, æternitatis gloria conſequamur. Per. *Sequitur collectio ante orationem Dominicam.*

Poſt Secreta, poſt Myſterium, poſt PRIDIE, hoc eſt, poſt conſecrationis formulam, cujus eſt initium, *Qui pridie quam pateretur:* adeoque poſt tranſmutationem ſymbolorum, nam quid eſt *poſt myſterium*, niſi poſt conſecrationem? poſt eam, inquam, peractam, nihilominus Spiritus ſanctus in Gothico ordine, perinde atque in Græco, invocatur, IN TRANSFORMATIONEM CORPORIS AC SANGUINIS DOMINI. Atqui in Gothico jam facta cenſetur, ut palam eſt. Erit igitur & eadem liturgiæ Græcæ ſententia, ubi Spiritus

Digitized by Google

ſanctus poſt conſecrationis verba ſimiliter invocatur, IN TRANSMUTATIONEM corporis & ſanguinis Domini: Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μεταβαλὼν, &c.

Neque enim orat hoc loco præciſe ſacerdos, ut fiat conſecratio: aut in hoc hæret uno: ſed ſic oblata ſanctificari denuo flagitat, immutato pane in corpus, & vino in ſanguinem, ut per illa conjungamur inter nos invicem in unitatem ſpiritus: hoc orat liturgia Baſilii. Ut oblationem, quæ de terra porrigitur, ſanctificatam a Deo ſumere liceat: ut fiat nobis euchariſtia legitima, TRANSLATA FRUGE IN CORPORE, & CALICE IN CRUORE: ſive, ut legitima nobis eadem fiat, IN TRANSFORMATIONEM CORPORIS AC SANGUINIS DOMINI, QUÆ SIT EDENTIBUS NOBIS VITAM CONLATURA: hoc orat liturgia Gothica. Quid eſſe autem ſimilius alteri poteſt? Neutra præciſe fieri tranſmutationem poſtulat: quin immo altera ex his myſterium eſſe peractum aperte declarat: factam igitur tranſmutationem eo fine conſervari petit, ut nobis utilis & fructuoſa ſit. Quamobrem id utraque poſcit, quod Miſſa Romana vel his verbis, *Ut quotquot ex hac altaris participatione*, &c. vel iſtis potius, quæ conſecrationem antecedunt, *Ut NOBIS Corpus & Sanguis fiat dilectiſſimi filii tui:* hoc eſt, uti *ad noſtram ſalutem*, ut [20] Innocentius III. interpretatur, id ſanctificetur, quod jam per conſecrationem ſanctum eſt. Sicuti fere dicimus, [21] *Sanctificetur nomen tuum: Non quod nobis orantibus*, inquit Hieronymus, *ſanctificetur, quod per ſe ſanctum eſt: ſed quod petamus, ut quod per naturam ſui ſanctum eſt, ſanctificetur in nobis.*

Quid quod in Ordine Gothico Miſſæ ſunt plurimæ, in quibus nec ante conſecrationem, nec poſt myſterium, invocatur Spiritus ſancti illapſus ſuper dona, in transformationem corporis Chriſti? Solum *Qui pridie* recitatur: poſtea ut proſit Euchariſtia, poſcitur. Ejuſmodi eſt Miſſa in natali ſancti Stephani, ut diximus, aliæque multæ. Sola tunc igitur verba Chriſti, quæ continentur in formula *Qui pridie*, cum benedictione ſacerdotis, ad eam vocem, *bene † dixit*,

20 *Innocentius III. libro III. myſteriorum Miſſæ, cap.* XII.
21 *Hieronymus, epiſt.* CXXXV. *ad Suniam.*

illam transformationem efficiunt, quam aperte toties ex liturgiæ profitentur. Sic ea duo conjunctim ad integrum conſecrationis ritum ex illius Eccleſiæ præſcripto ac more ſufficere exiſtimata ſunt: & benedictio, qua ſola dici poteſt Chriſtus conſecraſſe: & verborum formula, qua voluit a ſacerdotibus immolationem peragi. Nam [22] *ſane dici poteſt*, inquit idem Innocentius III. Papa, *quod Chriſtus virtute divina confecit: & poſtea formam expreſſit, ſub qua poſteri benedicerent. Ipſe namque per ſe virtute propria benedixit: nos autem ex illa virtute, quam indidit verbis.* A qua ſententia nec abludit Abbaudus Abbas ante laudatus: nec Auguſtinus ipſe fortaſſis, cum aït, [23] *Panis accipiens benedictionem Chriſti, fit corpus Chriſti.*

Jam Baſilianæ liturgiæ congruit omnino ea quæ Chryſoſtomi dicitur: & eadem apertius aliquanto rem docet, quam illa: quare hic quoque eſt ſubjicienda. Hæc igitur ibi recitatur oratio poſt myſterium, ſive poſt conſecrationis formulam ex Chriſti Domini verbis.

Memores igitur ſalutaris hujuſce præcepti, & omnium quæ pro nobis facta ſunt, crucis, ſepulcri, reſurrectionis poſt triduum, aſcenſionis in cælos, ſeſſionis a dextris, ſecundi & glorioſi rurſus adventus: Tua ex tuis tibi offerimus in omnibus & per omnia. Offerimus etiam tibi hanc rationalem & incruentam hoſtiam, & oramus, & precamur, & ſupplices petimus, emitte Spiritum ſanctum tuum ſuper nos, & ſuper hæc dona propoſita........ (*Et ſacerdos*

Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ δεόμεθα, καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα..... (Καὶ ὁ ἱερεὺς

22 *Innocentius III. libro IV. myſteriorum Miſſæ, cap. VI.*
23 *Auguſtinus, ſerm. LXXXVII. de diverſis.*

ἀνιστάμενος σφραγίζει τρὶς τὰ ἅγια δῶρα, καὶ λέγει μυστικῶς) Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου.... Τὸ δὲ ἐν ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. (εὐλογῶν μετὰ τῆς χειρὸς ἀμφότερα τὰ ἅγια λέγει,) Μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ..... ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παῤῥησίαν τὴν πρὸς σε, μὴ εἰς κρίμα, ἢ εἰς κατάκριμα.

erectus cruce ter ſignat ſancta, & dicit ſecreto) Fac quidem panem hunc, pretioſum corpus Chriſti: Quod autem eſt in hoc calice, pretioſum ſanguinem Chriſti tui: (*ſancta utraque benedicens manu, dicit:*) Immutans ſpiritu tuo ſancto..... ut fiat accipientibus ad ſobrietatem (*forte* νίψιν ad ablutionem) animæ, ad communicationem Spiritus ſancti, ad regni cæleſtis adeptionem, ad fiduciam erga te, non ad judicium aut condemnationem.

Quam perſpicue hic locus admonet, quid poſcat ſacerdos? Neque enim tam poſcit immutari dona oblata, quam & immutata conſervari, & conſervata donari nobis, & cum fructu percipi. Quod facit & Romana quoque liturgia iterum: ubi ſacerdos munera jam conſecrata denuo benedicens, ait: *Per quem hæc omnia, Domine, ſemper bona creas, ſancti † ficas, vivi † ficas, bene † dicis, & præſtas nobis.* Nam iſta oratio cum benedictione quæ manu peragitur, continuari a Deo ſanctificationem donorum æque flagitat, ac prior benedictio, quæ verba conſecratoria anteceſſit, cum ſacerdos diceret, *bene † dixit*, primam ipſam ſanctificationem poſcebat. Quanquam in Latina liturgia poſt conſecrationem, ea *quæ videntur innuere, quod nondum ſit tranſubſtantiatio conſummata*, aliter Innocentius III. Papa, & ſcite admodum expedit, libro v. myſteriorum Miſſæ, capite ſecundo, & ſequentibus. In Græca autem, Gothicaque Liturgia, ut diximus, hoc unum ſacerdos orat, ut effectus conſecrationis ad noſtram utilitatem perſeveret. Quo plane modo ſanata a profluvio ſanguinis mulier veſtimentorum Chriſti contactu, ab eo nihilominus poſtea audivit, [24] *Vade in pace, & eſto ſana a plaga tua:*

24 *Marci cap. v. verſu 29. & 34.*

quanquam

quanquam illa multo antea *ſenſit corpore*, *quia ſanata eſſet a plaga.*

Jam ut hiſce liturgiis Gallicana, Mozarabicaque, conſentiant, vel tacentibus nobis oculi ipſi faciunt fidem. Nihil enim Gallicana poſcit poſt Secreta, niſi ut deſcendat Spiritus ſanctus, ut fiat oblatio hæc hoſtia ſpiritalis accepta: Mozarabica, hoſtiam vivam, adeoque jam conſecratum panem ſic ſanctificari poſtulat, hoc eſt, in ſanctificatione retineri & continuari, ut ex ea libantes mundemur a crimine: cum tamen prius ibidem poſt benedictionem ſacerdotis ad eam formulæ vocem *bene* † *dixit*, & poſt verba Chriſti conſecratoria, *corpus elevetur*, hoc eſt, plebi ſpectandum adorandumque proponatur. Jam tum erat igitur corpus Chriſti. Muzarabica porro Miſſa, ut id obiter indicemus, traxit ex eo nomen, quod erat illorum Chriſtianorum propria, quibus a Muza Arabe, rerum in Hiſpania potito, anno DCCXIV. ut Rodericus Toletanus aït, libro III. cap. XXI. facta poteſtas eſt ſuis vivendi legibus ac ritibus. Ex eo illi tempore Muzarabes appellati, & Muzarabica Liturgia: cum jam eſſet illa in uſu a Leandri Hiſpalenſis, & Iſidori temporibus, hoc eſt, ſæculo ſexto & ſeptimo.

Ad antitypa autem ut revertamur, unde digreſſi ſumus, in media certe conſecratione, apud Græcos & Gothos, ſiquidem illa adæquate ſpectetur, ut diximus, & pro myſterii peractione, & pro oratione illa quæ *poſt myſterium* appellatur, illudque complet, & pars integralis tantum, ut vocant, conſecrationis cenſetur a Græcis: dona conſecrata ſacerdos appellat antitypa: ſed ea tunc ille ſpectat; qualia eſſent cum proponeret eadem & offerret. Quæ antitypa, inquit, propoſuimus, προθέντες τὰ ἀντίτυπα. Quam frugem, inquit liturgia Gothica, obtulimus, tu ſanctifica, vivifica, benedic, & præſta nobis, transformatam in corpus & ſanguinem filii tui. Poſt conſecrationem autem ſic perfectam, ſanctificata per verbum Chriſti & ſacerdotis precem, non eo amplius modo antitypa nuncupantur, nec ſpectantur jam ipſa, cujuſmodi erant ante ſanctificationem. Quare antitypa deinceps aut imago Chriſti corporis cum dicuntur, tum alio ſenſu, quem diximus, hanc appellationem ſuſtinent. Chriſtus autem

Digitized by Google

ibi poſitus, ſeorſim a natura panis, ſub qua latet, ſpectatus, non ἀντίτυπον profecto, aut εἰκὼν, non figura aut imago Chriſti dici debet, aut dictus a quoquam e Patribus eſt: ſed Chriſtus ipſe.

Ut εἰκὼν, imago Dominici corporis appellaretur, novitas hæc fuit ab Iconomachis invecta: quorum cum intereſſet, ut aliquam plebi ſuaderent imaginem ſibi probari, cum ceteras repudiarent: eam ob rem corpus Chriſti in Euchariſtia imaginem illius, quod noſtra cauſa paſſum eſt, appellavere: quoniam alio ſitu atque habitu in altari, quam ubique, ſit. Nam & Iconomachi Orientales ab Eutychianis ſunt prognati. Sed a Nicænis Patribus ſubtiliter animadverſa primum, tum ab orbe Chriſtiano univerſo repudiata hæc imaginis appellatio eſt.

An Nicæna ſynodus œcumenica ſi tunc erraret, ſinerent illam abire impune Gallicani illi antiſtites, qui Carolinum opus concinnarunt, aut probarunt? Adeo vero non diſſimulant, ut cum de imaginibus ingens, ut diximus, inter iſtos & Græcos diſcidium foret: tamen conjunctis una viribus pſeudoſynodum C P. ab Iconomachis celebratam pulſent ac feriant. Itaque tametſi revera catholice de Euchariſtia & ipſa ſentiret, ut Nicænos quoque Patres advertiſſe proxime vidimus, & Nicephorus CP. ante laudatus admonet: tamen quod incautius imaginis vocabulum corpori Chriſti, quod ſub pane latet, tribuiſſe videretur, a qua loquendi formula Patres idcirco abhorrerent, quod ſit corpus ipſum, illa ab omni orbe merito ſuo vapulavit. Quid illa autem in diſcordantibus alioqui inter ſe tantopere animis tam mirifica conſenſio prædicat, præter eximiam vim veritatis, cui tunc nemo etiam Iconomachicæ factionis, nedum catholicæ partis, obluctaretur? Sed e diverticulo, ut aïunt, in viam.

CAPUT IX.

Ephræmium Antiochenum præterea, & Leonem Magnum, adverſus Eutychianiſtas eadem Incarnationis cum Euchariſtia comparatione uſos fuiſſe.

CLAUDET agmen Ephræmius Antiochenus, cujus ſimilis ac priorum argumentatio, ſimiliſque ſententia eſt, in libro quem adverſus Monophyſitas Severianos conſcripſit. Refertur illa a Photio in Bibliotheca. [1] *Cum Patres noſtri*, inquit, *e duabus naturis Dominum noſtrum* JESUM *Chriſtum conſtare dicunt, ex duabus intelligunt eſſentiis..... quemadmodum & quando in duabus naturis, in duabus intelligunt eſſentiis..... ut unus Chriſtus in palpabili & impalpabili eſſentia, in viſibili & inviſibili agnoſcatur..... Sic & corpus Chriſti, quod a fidelibus accipitur, nec a ſenſibili eſſentia diſcedit, & indiviſum ab intelligibili gratia manet. Sed & baptiſmus, qui totus eſt ſpiritalis, unuſque exſiſtit, & proprietatem retinet ſenſibilis eſſentiæ, aquæ ſcilicet: nec amittit id quod factum eſt.*

Docet priore loco hæc oratio ante cetera, φύσεως & οὐσίας vocabula pro uno eodemque accipi a Patribus ſolita eſſe, qui piſcatorie, ut diximus, non Ariſtotelice, loquerentur: his indicari proprietates cuilibet e vulgo cognitas, quarum complexio in æſtimatione communi hominum naturam aliquam cognominat, ſecernitque ab omni alia.

Inſtituitur deinde ab Ephræmio, ut a prioribus, incarnationem inter & euchariſtiam comparatio. Corpus Chriſti, inquit, quod ſumitur a fidelibus, nec a ſenſibili eſſentia diſcedit, hanc enim retinet: οὐσίαν quidem, ſed αἰσθητὴν, hoc eſt,

1 *Ephræmius Antioch. apud Photium in Bibliotheca, cod.* CCXXIX. *pag.* 793. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκ δύο φύσεων λέγοντες τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συγκεῖσθαι, ἐκ δύο νοοῦσιν οὐσιῶν. ὥσπερ καὶ ἡνίκα ἐν δύο φύσεσιν, ἐν δυσὶν οὐσίαις..... Ὥστε τὸν ἕνα Χριστὸν ἐν ψηλαφητῇ καὶ ἀψηλαφήτῳ οὐσίᾳ, καὶ ἐν ὁρατῇ καὶ ἀοράτῳ γνωρίζεσθαι...... Οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῶν πιστῶν λαμβανόμενον σῶμα Χριστοῦ, καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας οὐκ ἐξίσταται, καὶ τῆς νοητῆς ἀδιαίρετον μένει χάριτος. Καὶ τὸ βάπτισμα δὲ, πνευματικὸν ὅλον γενόμενον, καὶ ἓν ὑπάρχον, καὶ τὸ ἴδιον τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, τοῦ ὕδατος λέγω, διασώζει, καὶ ὃ γέγονεν, οὐκ ἀπώλεσεν.

proprietates quæ ſub ſenſum cadunt : quibus viſis ac deprehenſis quivis e plebe dicat, panis iſtud, aut vinum eſt : nec divellitur etiam ab ea gratia, quæ adjecta eſt prece ſacerdotis, & fide intelligitur. Ergo & in incarnatione utriuſque naturæ proprietates par eſt eſſe indiviſas quidem, ſed & inconfuſas, hoc eſt, manifeſtas, viſu cognituque faciles, aptas numerari, & permanentes, ut explicat [2] Anaſtaſius, in eo libro qui Dux viæ inſcribitur.

Eo ille in opere, annis fere centum poſt Ephræmium, nempe ſub annum DCXXX. argumentationem hanc ipſam leviter immutatam adverſus Eutychianiſtas ſtrenue diſtrinxit. Cum enim in Incarnatione unam divinam Verbi naturam agnoſcerent, ex eo ille conſectarium eſſe docuit oportere, ut ſolam pariter divinitatem crederent in Euchariſtia, non & ipſam præterea Chriſti carnem & ſanguinem immolari, dividi, accipi : id quod a fide catholica abhorreret. [3] *Impius eſt*, inquit, *Timotheus, cum aït, Natura Chriſti etiam poſt incarnationem eſt ſola divinitas. Si enim Chriſtus eſt ſola divinitas, divinitas vero ſub viſum & tactum non cadit, neque ſacrificari poteſt, nec membris conſtat, neque edi poteſt : manifeſtum eſt Timotheum, Iudæorum inſtar, negare ſacrificium & communionem ſanctorum myſteriorum : neque credere, neque confiteri reipſa corpus & ſanguinem Chriſti, viſibile, creatum, & e terra eſſe :* QUOD *offerens* TRADIT *his verbis populo : Corpus & ſanguis Domini & Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Si enim ſolam divinitatem naturam Chriſti eſſe aït : alienum autem eſt a divinitate teneri,*

2 *Anaſt.* in Ὁδηγῷ, *cap.* x. *pag.* 206. Ἀσύγχυτοι, τοῦτ' ἔστιν εὔδηλοι, καὶ εὐσύνοπτοι, καὶ γνωρίζεσθαι, καὶ ἀριθμεῖσθαι, καὶ διαμένουσαι.

3 *Anaſtaſius*, *cap.* XIII. *pag.* 232. Οὐκοῦν ἀσεβεῖ Τιμόθεος λέγων, Φύσις τοῦ Χριστοῦ μόνη θεότης ἐστὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν. Εἰ γὰρ μόνη θεότης ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἡ δὲ θεότης ἀόρατός ἐστι, καὶ ἀψηλάφητος, καὶ ἄθυτος, καὶ ἀμέλιστος, καὶ ἄβρωτος. πρόδηλός ἐστιν ὁ Τιμόθεος ἀρνούμενος, ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι, τὴν θυσίαν καὶ κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων· καὶ μὴ πιστεύων, μήτε ὁμολογῶν ἐν ἀληθείᾳ σῶμα καὶ αἷμα ὁρατὸν, καὶ κτιστὸν, καὶ γηγενὲς Χριστοῦ εἶναι, ὃ προσφέρων μεταδίδωσι τῷ λαῷ, λέγων, Σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ φύσιν Χριστοῦ μόνην θεότητα εἶναι λέγει, ἀλλότριον δὲ θείας φύσεως τὸ κρατεῖσθαι, καὶ κλᾶσθαι, καὶ μερίζεσθαι, καὶ θρύπτεσθαι, καὶ ἐκχέεσθαι, καὶ κινεῖσθαι, καὶ μεταβάλλεσθαι, καὶ ὑπὸ ὀδόντων κατατέμνεσθαι. εἰς ἓν ἐκ τῶν ἀμφοτέρων βόθρων ὁ Τιμόθεος πίπτει. ἢ παθητὸν καὶ βρωτὸν λέγων τὸ θεῖον. ἢ ἀρνούμενος τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ὅπερ προσάγει καὶ ἐσθίει ἐπὶ τῆς μυστικῆς θυσίας, καὶ μεταδίδωσι λέγων τῷ λαῷ, Σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν μᾶλλον πρὸς τὸν μεταλαμβάνοντα λέγειν, Θεότης μόνη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λοιπὸν μῦθος παρὰ τῷ Τιμοθέῳ ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος.

Digitized by Google

frangi, dividi, in partes diſtribui, effundi, hauriri, tranſmutari, & dentibus conteri: in alterutram foveam Timotheus incidat neceſſe eſt: ut aut divinitatem paſſibilem & mutabilem ſtatuat: aut neget corpus & ſanguinem Chriſti, quæ offert & manducat in myſtica menſa, traditque his verbis populo, Corpus & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Debebat enim potius ſumentem ita alloqui: Sola divinitas Domini noſtri Ieſu Chriſti. Incarnatio itaque apud Timotheum fabulæ locum obtinet. Divinitatis corpus, cum Verbum caro factum eſt, quoquomodo concretum in carnem, aïebat Timotheus poſt aſcenſionem appellari Deum oportere, a potiore videlicet parte: non corpus, ab ea quæ minus præcipua ſit. Divinitas autem certe comedi ore non poteſt: carnem autem Chriſti ore abſumi fides catholica docet: neget ergo Timotheus, ſi divinitatis natura nunc ſola e Chriſto reliqua ſupereſt, neget, inquam, quod catholica fides docet, carnem eſſe Chriſti quæ ore editur. Id porro argumentum ex [4] Theodoreto acceptum videtur, dialogo primo: indubitatum fidei catholicæ de ſacramento altaris documentum.

Par omnino Leonis Papæ ratiocinatio eſt, ſermone VI. de jejunio ſeptimi menſis, ubi contra Eutychem potiſſimum diſputat, *in divinis*, ut aït, *humana vacuantem*: hoc eſt, qui conſubſtantialem noſtræ carnem in Chriſto negaret, unamque naturam divinam agnoſceret. *Dicente Domino*, inquit, *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: ſic ſacræ menſæ communicare debetis, ut nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur: & fruſtra ab illis Amen reſpondetur, a quibus contra id quod accipitur, diſputatur.* Summa hæc illius ratiocinationis eſt: verum Chriſti corpus ore ſuſcipere ſe iſti prædicant: cur ergo de Chriſti corpore diſputant, nec jam verum & humanum eſſe corpus corde credunt, & ore confitentur? At verum illi quidem, ſed Verbo συνθετον eſſe Chriſti corpus, ut diximus, prædicarunt: humanum, ſive conſubſtantiale noſtro, nec illi unquam ore, nec corde confeſſi.

4 *Theodoret. dial.* 1. *pag.* 18.

CAPUT X.

Cum in ſacramento altaris aliud videatur, aliud intelligatur: a Græcis præſertim Patribus illud intelligibile dici, quod credi poteſt, cerni non poteſt: nempe Chriſti corpus: ab Auguſtino aliud, præter id quod creditur: nempe corpus Eccleſiæ, cujus figura ſit corpus Chriſti, quod in altari ſub pane credi poteſt, intelligi non poteſt: quod etiam figura immolati in cruce Dominici corporis a Tertulliano & aliis recte appellatur.

DICTUM autem abunde de utriuſque myſterii comparatione hactenus. Sed quæ illa porro intelligibilis gratia eſt, *νοητὴ χάρις*, quam Ephræmius commemorat, adjunctamque dicit cum ſenſibili ſymbolorum natura in euchariſtia? Explanandum illud enim hoc loco ſupereſt, quoniam ab adverſariis ſecus & perverſe accipitur. Hæc illa gratia, quam adjici ad naturam ſacerdotis prece Theodoretus dixit, ut vidimus: quæ magiſtro ejus Chryſoſtomo, [1] *gratia in ſacrificium decidens* appellatur: corpus Chriſti videlicet Spiritus ſancti virtute atque omnipotentia, ad panis naturam additum. Generali autem gratiæ vocabulo deſignatur, quo quid beneficii intelligatur, ſatis ex argumento dignoſcitur.

Sed cur intelligibilis gratia appellatur, ſi corpus ipſum Domini eſt, quod conſtat materia? Neſcit quiſquis hoc rogat, intelligibile dici, *νοητὸν*, quidquid mentis oculis, *νοητοῖς ὀφθαλμοῖς*, cognoſcitur, cujuſcumque illud generis ſit. Fide nunc credimus vero præditum corpore Chriſtum fuiſſe: non illud fide, ſed oculis tactuque Apoſtoli percepere. Id illis igitur palpabile, *αἰσθητὸν*, nobis intelligibile, *νοητὸν*, dicitur: quod licet unum idemque per ſe ſit, non pari tamen modo

1 *Chryſoſt. libro* III. *de ſacerd.* Χάρις ἐπιπίπτουσα τῇ θυσίᾳ.

agnoſcitur. A nobis enim intelligi, hoc eſt, credi poteſt: oculis cerni non poteſt. Hinc appellationis diſcrimen, quod & in Euchariſtia locum habet, ubi quod illis olim tractabile exſtitit, nobis eſt ſuperſenſibile, tametſi verum, ut Heſychius [2] vocat. Aliud quippe in myſterio intuemur, inquit [3] Chryſoſtomus, aliud credimus: quod autem credimus, hoc intelligibile nominatur. [4] *Credamus ubique Deo*, inquit idem, *nec contradicamus ei, etiamſi quod dicit contrarium eſſe videatur cogitationi & oculis noſtris. Sed ipſius ſermo ſuperet & cogitationem noſtram, & oculos. Sic & in myſteriis faciamus, non ad propoſita ſolum aſpicientes, ſed verba ejus teneamus. Sermo quippe ejus decipere nequit, ſenſus autem noſter deceptu facilis eſt: ille nunquam aberrat, hic vero ſæpius fallitur. Quandoquidem igitur Verbum aït, Hoc eſt corpus meum, perſuaſi ſimus, & credamus, & oculis intellectualibus id inſpiciamus. Nihil enim ſenſibile nobis dedit Chriſtus: ſed rebus quidem ſenſibilibus INTELLIGIBILIA omnia.* Aliud ſenſibile, aliud intelligibile in Euchariſtia eſt. Illud, ſpecies viſibilis eſt: iſtud, corpus ipſum, quod intellectuales oculi, νοητοὶ ὀφθαλμοὶ, fidei oculi adeſſe renuntiant, quantumvis ſenſus reclament. Quare [5] Magdeburgenſes, ubi hunc Chryſoſtomi locum allegant, ipſum aïunt, cum ibi, tum aliis in locis *præſentiam ac communicationem veri ac ſubſtantialis corporis & ſanguinis Domini tam expreſſe docere, ut tranſubſtantiationis dogma videatur aſſerere.* Sed multo certiora de mente Chryſoſtomi documenta protulimus.

Sic intelligibilem ſanguinem Chriſti dixit Heſychius, libro 2. in Leviticum, ad caput VIII. & libro VI. in caput XXII. *cœnam intelligibilem*: ſic alii pariter locuti. Sed Auguſtinus

2 *Heſych. libro* VI. *in cap.* XXIII. *Levit.*

3 *Chryſoſt. hom.* VII. *in* I. *Cor.*

4 *Chryſoſt. homil.* LXXXIII. *in Math.* Πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ θεῷ, καὶ μηδὲν ἀντιλέγωμεν, κἂν ἐναντίον εἶναι δοκῇ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς καὶ ταῖς ὄψεσι τὸ λεγόμενον. ἀλλ' ἔστω καὶ λογισμοῦ καὶ ὄψεως κυριώτερος αὐτοῦ ὁ λόγος. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων ποιῶμεν, οὐ τοῖς κειμένοις μόνον ἐμβλέποντες, ἀλλὰ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχωμεν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος, ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. Οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν, αὕτη δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος φησί, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πειθώμεθα, καὶ πιστεύωμεν, καὶ ΝΟΗΤΟΙΣ αὐτὸ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς. οὐδὲν γὰρ αἰσθητὸν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστός, ἀλλ' αἰσθητοῖς μὲν πράγμασι, πάντα δὲ ΝΟΗΤΑ.

5 *Magdeb. Centur.* V. *cap.* IV. *de doctr. pag.* 384.

in primis eo vocabulo uſus eſt, tum iſto loco jam antea laudato a nobis, ſub finem capitis quarti: *Omne quod eſt, aut eſt corporeum, aut incorporeum. Corporeum ſenſibili, incorporeum autem INTELLIGIBILI ſpecie continetur:* hoc eſt, quæ *intellectu & interiore mente capitur*, non oculis: tum illo percelebri ſermone, quem [6] Fulgentius integrum exſcripſit, & [7] Florus in Paulum: Bertramus ex parte refert: ex parte Hincmarus interpretatur. Eſt autem XVI. ex Vignerianis, præfixo hoc titulo: *In die Pentecoſtes, ad Infantes ante altare, de ſacramento.*

Hoc quod videtis in altari Dei, etiam tranſacta nocte vidiſtis: ſed quid eſſet, quid ſibi vellet, quam magnæ rei ſacramentum contineret, nondum audiſtis. Quod ergo videtis, panis eſt, & calix: quod vobis etiam oculi veſtri renuntiant. Quod autem fides veſtra poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti: calix ſanguis Chriſti. Breviter quidem hoc dictum eſt, quod fidei forte ſufficiat: ſed fides inſtructionem deſiderat. Dicit enim propheta: Niſi credideritis, non intelligetis. Poteſtis enim dicere mihi: Præcepiſti ut credamus, expone ut intelligamus. Poteſt enim in animo cujuſquam cogitatio talis ſuboriri. Dominus noſter JESUS *Chriſtus novimus unde acceperit carnem: de virgine Maria. Infans lactatus eſt, nutritus eſt, crevit, ad juvenilem ætatem perductus eſt, in ligno interfectus eſt, de ligno depoſitus eſt, ſepultus eſt, tertia die reſurrexit, quo die voluit in cælum adſcendit, illuc levavit corpus ſuum, inde eſt venturus ut judicet vivos & mortuos, ibi eſt modo ſedens ad dexteram Patris: quomodo eſt panis corpus ejus? & calix, vel quod habet calix, quomodo eſt ſanguis ejus? Iſta, fratres, ideo dicuntur ſacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet ſpiritalem. Corpus ergo Chriſti ſi vis intelligere, Apoſtolum audi dicentem fidelibus, Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra. Si ergo vos eſtis corpus Chriſti & membra, myſterium veſtrum in menſa Dominica poſitum eſt: myſterium veſtrum accipitis. Ad id quod eſtis,* Amen *reſpondetis, & reſpondendo ſubſcribitis. Audis enim, Corpus Chriſti: & reſpondes, Amen. Eſto*

6 *Fulgent. in epiſt. de duabus quæſtionibus, ad Ferrandum.*
7 *Florus, ad 1. Cor. 10.*

membrum

membrum corporis Chriſti, ut verum ſit Amen. Quare ergo in pane? Nihil hic de noſtro afferamus: ipſum Apoſtolum identidem audiamus, qui cum de iſto Sacramento loqueretur, ait, Vnus panis, unum corpus multi ſumus. Intelligite, & gaudete. Vnitas, veritas, pietas, caritas. Vnus panis: quis eſt iſte unus panis? Vnum corpus multi. Recolite quia panis non fit de uno grano, ſed de multis. Quando exorcizabamini; quaſi molebamini. Quando baptizati eſtis, quaſi conſperſi eſtis. Quando Spiritus ſancti ignem accepiſtis, quaſi cocti eſtis. Eſtote quod videtis, & accipite quod eſtis. Hoc Apoſtolus de pane dixit. Iam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum, ſatis oſtendit. Sicut enim ut ſit ſpecies viſibilis panis, multa grana in unum conſperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus aït ſcriptura ſancta, Erat illis anima una, & cor unum in Deum: ſic & de vino. Fratres, recolite unde fit vinum. Grana multa pendent ad botrum: ſed liquor granorum in unitate confunditur. Ita & Dominus Chriſtus nos ſignificavit, nos ad ſe pertinere voluit, myſterium pacis & unitatis noſtræ in ſua menſa conſecravit. Qui accipit myſterium unitatis, & non tenet vinculum pacis, non myſterium accipit pro ſe, ſed teſtimonium contra ſe.

Hactenus Auguſtini concio, cujus in fronte illud eſt obiter dignum notatu, quod ſentio a nonnullis perperam negari: in Occidente ſaltem, ante eum diem, noctemque ipſam, qua infantes, hoc eſt, recens abluti perciperent Chriſti corpus de altari, nihil ipſis de eo myſterio indicatum eſſe: die Paſchæ primum, poſt ſalutare lavacrum, quid eos credere, quem ex eo fructum percipere oporteret, edoceri ſolitos fuiſſe. Id quod ex gemino rurſum ſermone liquet infra laudando, nono videlicet, & LXXXIII. de diverſis: & ex alio demum, qui XVII. e Vignerianis, in die Paſchæ, ad populum & ad infantes. *Sermonem ad altare Dei debemus hodie infantibus, de ſacramento altaris. Tractavimus ad eos de ſacramento ſymboli, quod credere debeant: tractavimus de ſacramento orationis dominicæ, quomodo petant: & de ſacramento fontis & baptiſmi. Omnia hæc diſputata audierunt, & tradita perceperunt. De ſacramento autem altaris ſacri, quod* HODIE *viderunt*, NIHIL *adhuc audierunt: hodie illis de hac re ſermo videtur.* Ad altare haberi ſolitæ conciones de ſacramento altaris, quoniam ad ſolos

Q

infantes pertinerent : pedem autem eo inferre catechumenis non licuit : licuit intereſſe prioribus tractatibus, qui habebantur in narthece templi. *Regreſſis a fonte neophytis*, ut fert titulus ſecundi tractatus Gaudentii Brixienſis, *de ratione ſacramentorum, quæ catechumenis audire non licuit*, tractabat Epiſcopus. Cujus conſuetudinis cauſas eleganter deſcribit auctor ſermonis primi, quem Sirmondus edidit in appendice Auguſtinianorum. Non prius itaque infantibus explicata fuere myſteria menſæ Dominicæ.

Nunc in ipſo igitur dicendi exordio pollicetur Auguſtinus, ſe tria eſſe dicturum : quid ſit quod videtur : quid ſibi velit : quam magnæ rei ſit ſacramentum. Sive quid ſit quod oculo cernitur, quid ſit quod fide creditur, quid ſit quod intellectu percipitur. Eo recidet ſumma orationis, ut doceat primum, id quod videtur, oculorum judicio eſſe panem & calicem : teſtimonio fidei, eſſe corpus & ſanguinem Chriſti. Deinde, id quod ex utroque coaleſcit, & animo percipitur, eſſe ſacramentum corporis Eccleſiæ.

Primo autem capite concionis, breviter ac ſtrictim quidem, quoniam & [8] *fides in Eccleſia breviſſime traditur*, & plebem decet eſſe fideliorem quam doctiorem : ſed perſpicue tamen fides exponitur. Quod ergo videtis, inquit, panis eſt & calix : quod vobis etiam oculi veſtri renuntiant. Quod autem fides veſtra poſtulat inſtruenda, de his quæ videtis in menſa Dominica, panis quidem ſanctificatus per verbum Dei corpus eſt Chriſti : calix, ſanguis Chriſti. Breviter iſtud dictum eſt : ſed fidei, quamvis breve, ſufficit. Myſterium enim fidei eſt : quod nomen habet, [9] *quoniam aliud ibi cernitur, & aliud creditur. Cernitur ibi ſpecies panis & vini : & creditur veritas carnis & ſanguinis.*

Jam inſtruenda fides, quod caput eſt alterum, percontatur, Quomodo panis eſt corpus Chriſti ? quomodo eſt in pane corpus Chriſti ? quomodo Chriſtus in pane ? Ego vero modum, inquit Auguſtinus, lubens indicabo, quem intelligere operæ pretium fuerit : habet enim ea res probe intellecta

8 *Auguſtin. lib. de Agone Chriſtiano, cap.* XIII.
9 *Innocentius III. libro* IV. *Myſteriorum Miſſæ, cap.* XXXVI.

Digitized by Google

fructum ſpiritalem. [10] Fruſtra quæritur, an ibi Chriſtus jaceat, an ſedeat, an ſtet. Alius quidam eſt modus intelligendus. Quomodo panis eſt corpus Chriſti? Ut ſacramentum, hoc eſt, ut ſacrum ſignum. Panis conſecratione fit myſticus: ſic evadit ſacramentum corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia: ſic igitur panis eſt illud corpus Chriſti, quia ſignum illius eſt. Quomodo rurſum ipſe Chriſtus in pane? ut ſacramentum, ut ſignum. Cujus rei porro? magnæ prorſus: corporis ſui nempe, quod eſt Eccleſia, corporis illius quod nos multi ſumus. Eſt ibi Chriſtus ipſe myſterium noſtrum: ipſe ſic ibi compoſitus ſacramentum noſtrum eſt. Panis enim ſpecies, quæ cernitur, & Chriſti corpus quod latet, unum eſt ſacramentum, ſive ſacrum ſignum corporis ſui, quod eſt Eccleſia. Aliter panis ſacrum ſignum eſſe non poteſt: niſi quia Chriſtum continet: ipſe enim Chriſtus nos ſignificat.

Iſta, inquam, quæ cernitis, & quæ creditis, ſunt ſacramenta. Ideo autem ſacramenta dicuntur, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Aliud, inquam, Chriſti corpus videtur, & creditur: aliud Chriſti corpus intelligitur. Alterum, ſacramentum eſt: alterum, id cujus iſtud eſt ſacramentum. Quod ſacramentum videtur & creditur, HABET quidem ſpeciem corporalem: habet, inquam: ſed non eſt ſola ſpecies corporalis: pars melior latet, quæ corporalem hanc ſpeciem habet. Aliud enim in eo quod videtur, ut diximus, oculi renuntiant, aliud fides: [11] *nec quod videtur, ſed quod creditur, paſcit:* verum ex utroque exſiſtit [12] *viſibile ſacramentum:* quod *veneramur cernui:* nempe corpus Chriſti ſub pane. Sic enim ſacramentum eſt. Sacramentum eſt corpus Chriſti, ut dicet mox Ambroſius. Sacramentum eſſe non poteſt, niſi ſub pane. Illud ſacramentum, de quo Eccleſia ſic Deum orat. *Præſta, ut hoc tuum ſacramentum non ſit nobis reatus ad pænam, ſed interceſſio ſalutaris ad veniam: ſit ablutio ſcelerum, &c.* Quo loco ſacramentum eſſe aliud non poteſt, præter complexum ex ſpecie panis & veritate corporis. Sed aliud præterea Chriſti corpus eſt, quod ibi debet intelligi.

10 *Vide Innocentium III. libro* IV. *myſteriorum Miſſæ, cap.* VIII.
11 *Auguſtinus, ſerm.* XXXIII. *de verbis Domini, cap.* V.
12 *Auguſtinus, tract.* XXVI. *in Ioannem.*

Quomodo igitur ibi Chriſtus eſt ? Ut ſignum, inquam, ſive ſacramentum corporis ſui. Corpus ergo Chriſti vis iſtud intelligere ? Diſce ex Apoſtolo Eccleſiam illud corpus eſſe: corpus Chriſti nos eſſe & membra: cujus corporis ſacramentum eſt ſub ſpecie panis ac vini corpus Chriſti, Chriſti ſanguis, Chriſtus ipſe. Tametſi ut ſignum unitatis noſtræ, ſi cum ſchola loqui placet, dicit ſpecies panis & vini in recto, in obliquo carnem & ſanguinem: ſignum enim oportet eſſe ſenſibile: non eſt autem caro ſenſibilis niſi per ſpecies. At ut eſt cauſa ejuſdem unitatis, dicit in recto carnem & ſanguinem, nam hic eſt cibus vitæ: ſpecies in obliquo. Unum ex utroque complexum exſiſtit: Chriſtus ipſe Dominus ſacramentali habitu. Ita nos ipſe ſignificat: ita nos ad ſe vult pertinere: nec aliud nos ſignificat, niſi ipſe, quia ibi non aliud corpus præter ipſum, ut docet Chryſoſtomus in hac epiſtola ad Cæſarium.

Dicet aliquis, cur hunc modum Auguſtinus exponit, quo corpus Chriſti eſt ſub pane: non alterum edocet, quo tam inſigne nempe miraculum efficit ſupremi numinis potentia? Quoniam credi iſtud poteſt, intelligi non poteſt. *Hoc* igitur [13] *fides credat, intelligentia non requirat.* Iſtud quomodo fiat, *quonam modo panis efficiatur caro, & ſanguis vinum*, inquit Lanfrancus ad Berengarium, in epiſtola adhuc inedita, *utriuſque eſſentialiter mutata natura*, hoc eſt, ſubſtantia ſive materia, *juſtus qui ex fide vivit, ſcrutari argumentis, & concipere ratione non quærit.* Epiſcopo ſufficere debet, ſi myſterium credatur: ſi credant infantes ei cui credidere, ut aït [14] Gaudentius Brixienſis: nempe Chriſto dicenti, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Deinde *de ſacramento, quod accepturi ſunt*, inquit [15] Auguſtinus alibi, *SUFFICIT prudentioribus audire quid res illa ſignificet*, ſive baptiſmus, ſive quod cum baptiſmo percipi ſolitum eſt, ſacramentum altaris.

Quomodo ſit igitur in pane corpus Chriſti, quærunt jam fideles ? Ut ſacramentum, ſive ſacrum ſignum corporis, quod nos ipſi fideles ſumus. *Quare ergo in pane ?* Quia aliter ſacrum

13 *Vox eſt Vigilii Tapſenſis, libro de unitate Trinitatis, contra Felicianum, pag.* 340.
14 *Gaudentius, tract.* XV.
15 *Auguſtinus, libro de catechizandis rudibus, cap.* IX.

ſignum eſſe non poteſt. Sic autem noſtram unitatem, non ſolum panis, ſed per panem Chriſtus Dominus ipſe ſignificat. Tria quippe in hoc ſacramento ſunt diſcreta, videlicet forma viſibilis, veritas corporis, & virtus ſpiritalis. Forma panis & vini, veritas carnis & ſanguinis, & virtus unitatis, ſive caritatis. Species autem panis, & veritas corporis, ſunt unum ſacramentum, propter unum ſignificatum, quod eſt illa unitas caritatis in Eccleſia: hanc enim corpus Chriſti & per panem ſignificat, & per ſeipſum efficit. Quo ferme recidit uſu recepta in ſcholis partitio, qua de tribus proxime commemoratis, unum dicitur ſacramentum tantum, alterum ſacramentum & res ſacramenti: tertium, res tantum. Quo de argumento diſputat erudite Hugo Victorinus, in Summa ſententiarum, tract. v. cap. III. & libro 2. de ſacramentis, parte 2. cap. VII.

ITA *Dominus Chriſtus nos ſignificavit, nos ad ſe pertinere voluit, myſterium pacis & unitatis noſtræ in ſua menſa conſecravit.* Dominus Chriſtus in illo ſacramento eſt: ipſe nos ibi ſignificat: ipſe, inquam, cum natura panis, quæ in eo ſacramento manet: nam idcirco Chriſtus in pane. Nos ad ſe, non ad panem dumtaxat, aut calicem: ſed ad ſe, ad ſuum ſacrificium, voluit pertinere: ſignum unitatis noſtræ, in ſua menſa panem conſecrando, ſeipſum fecit.

Docet profecto hæc oratio aperte tria, niſi fallimur. Primum, panem conſecratum eſſe vere corpus Chriſti. Deinde, ſacramenti appellatione ipſum dominicum corpus deſignari, quod ſub pane deliteſcit. Denique, quod ex his conſectarium eſt, ſacramentum corporis Chriſti Patres Africani ſaltem plerique cum dicerent, non corporis naturalis ſacramentum hos intellexiſſe, ſed Eccleſiæ. Quæ priuſquam demonſtrentur a nobis hoc loco contineri, proferendæ nunc ſunt aliæ quædam ſimiles iſtius, in qua verſamur, Auguſtini ſententiæ.

Primum in his locum occupat ejuſdem ſermo in die Paſchæ, qui inſcribitur [16] *ad Infantes, de Sacramentis. Memor ſum*, inquit, *promiſſionis meæ. Promiſeram enim vobis, qui baptizati*

16 *Auguſtinus, ſerm.* LXXXIII. *de diverſis.*

Digitized by Google

eſtis, ſermonem, quo exponerem menſæ dominicæ ſacramentum; quod modo etiam videtis, & cujus nocte præterita participes jam facti eſtis. Debetis ſcire quid accepiſtis, quid accepturi eſtis, quid quotidie accipere debeatis. Panis ille, quem videtis in altari, ſanctificatus per verbum Dei, corpus eſt Chriſti. Calix ille, immo quod habet calix, ſanctificatum per verbum Dei, ſanguis eſt Chriſti. PER ISTA voluit Dominus Chriſtus commendare corpus & ſanguinem ſuum, quem pro nobis fudit in remiſſionem peccatorum. Si bene accepiſtis, vos eſtis quod accepiſtis. Apoſtolus enim dicit, Vnus panis, unum corpus multi ſumus. Sic expoſuit ſacramentum menſæ Dominicæ. Vnus panis, unum corpus multi ſumus. Commendatur vobis in iſto pane, quomodo unitatem amare debeatis. Numquid enim panis ille de uno grano factus eſt?

Quid eſt, PER ISTA, hoc eſt, per panem & vinum ſanctificatum, commendare nobis voluit Dominus Chriſtus corpus & ſanguinem quem fudit, niſi quod Miſſale Gothicum ſimiliter admonet, docuiſſe vel commendaſſe Chriſtum Dominum offerri in his corpus & ſanguinem ſuum, offerri SE per iſta, ſicut ipſe SE per iſta primus obtulit? Sicut SE, inquam, per iſta obtulit, ſic per eadem OFFERENDUM SE commendavit: ipſe hoc ſacrificium, ipſe formam hujus ſacrificii dedit. Conteſtatio ſic habet, ſive præfatio Miſſæ Dominicalis: [17] *Dignum & juſtum eſt, inviſibilis, inæſtimabilis, immenſe Deus & Pater Domini noſtri* JESU *Chriſti*: QUI FORMAM SACRIFICII PERENNIS INSTITUENS, HOSTIAM SE TIBI PRIMUM OBTULIT, ET PRIMUS DOCUIT OFFERRI. Hoſtia igitur Chriſtus ipſe fit illic per iſta: hanc hoſtiam commendavit, hoc eſt, SE ipſum. Hoſtia jam illa porro ſacramentum eſt, quod Apoſtolus ipſe expoſuit. Cujus autem rei eſſe ſacramentum prodidit? Illius corporis, quod nos multi ſumus.

Rurſum in concione ſimilis argumenti, quam Beda & Florus exſcribunt, ſub hoc titulo, *De ſacramentis fidelium, feria ſecunda Paſchæ. Quia paſſus eſt pro nobis*, inquit, *commendavit nobis in iſto ſacramento corpus & ſanguinem ſuum: quod etiam fecit & nos ipſos. Nam & nos corpus ipſius facti ſumus: &*

17 *Codices Sacramentorum, a Thomaſio editi, pag. 391.*

Digitized by Google

per miſericordiam ipſius, quod accipimus, nos ſumus. In illo ſacramento quid commendat? Corpus & ſanguinem ſuum. [18] *Alii heredibus ſuis ſua tribuunt*, inquit Avitus Viennenſis, in ſermone de Natali calicis, hoc eſt, de inſtitutione ſacramenti altaris: *ille ſemetipſum, id eſt, carnem vel ſanguinem corporis ſui.* Hoc eſt ſacramentum, quod heredibus ſuis Chriſtus Dominus commendavit. Quid illo autem ſacramento ſignificat? nec ſignificat tantum, ſed etiam facit? Nos ipſos facit corpus ſuum. Aliud corpus eſt, quod commendat: aliud, quod ſignificat & facit. Aliud quod accipimus: aliud quod ſumus: cum illud autem bene accipimus, tum iſtud & accipimus quoque, & ſumus. [19] *Nam per miſericordiam ipſius*, inquit Auguſtinus, *nos corpus ipſius facti ſumus: & quod accipimus, nos ſumus.*

Jam conſtare ex ipſo ſermone ad Infantes, panem conſecratum eſſe vere corpus Chriſti, id quod eſt primum e tribus, quæ diximus ea concione contineri, docent haud dubie iſtæ exinde Auguſtini voces atque ſententiæ. *Ita & Dominus Chriſtus nos ſignificavit*, & reliquæ conſequentes. Primum enim, quid iſtud eſt, ITA, ſive, quod idem eſt, in illo ſacramento, nos Dominus Chriſtus ſignificat: niſi docet ſe ipſum adeſſe, qui nos ſignificet ſuo ſacramento? Ipſe ſignum, ipſe noſtrum ſacramentum eſt: quod ipſius proinde carne, & viſibili panis ſpecie conſtare neceſſe eſt? [20] *In illo ſacramento Chriſtus eſt, quia corpus Chriſti eſt*, inquit Ambroſius. Nihil intereſt utrum quis dicat ipſum adeſſe, qui nos iſto ſacramento ſignificet, an corpus ejus adeſſe & ſanguinem.

Eſt in eam ſententiam Paulini epiſcopi Nolani locus inſignis, tentatus a multis, prætermiſſus ab aliis, a nemine intellectus. Fuit autem ille vir, ut omnes norunt, amicitia conjunctiſſimus Auguſtino, [21] qui Paulini animam aït alicubi ſe ſicut ſuam noſſe: & eſt locus ille decerptus ex epiſtola XII. ad Severum Sulpicium preſbyterum Bituricenſem: ut ex illo uno quæ fides Italiæ, Africæ, Galliæ, de ſacramento

18 *Avitus, in fragmentis, pag.* 109.
19 *Auguſtinus, feria ſecunda Paſcha, de ſacramentis fidelium.*
20 *Ambroſius, libro de initiandis, cap. ultimo.*
21 *Auguſtinus, epiſt.* XXXII.

altaris fuerit eo ævo, promptum ſit intelligere. Nam quomodo his omnibus mens inter ſe una, niſi quia & una fides? Sic ille igitur cecinit:

[22] *Divinum veneranda tegunt altaria fœdus,*
Compoſitis ſacra cum Cruce martyribus.
Cuncta ſalutiferi coëunt martyria Chriſti:
Crux, corpus, ſanguis Martyris, ipſe Deus.
Namque Deus ſemper nobis ſua munera ſervat:
Atque ubi Chriſtus, ibi Spiritus, & Pater eſt.
Sic ubi Crux, & Martyr ibi: qua Martyr, ibi & Crux,
Martyrii ſanctis quæ pia cauſa fuit.
Illa cibum vitæ mortalibus, illa coronas,
Quæ Domino famulos participant, peperit.
In cruce fixa caro eſt, qua paſcor: de cruce ſanguis
Ille fluit, vitam quo bibo, corda lavo.
Chriſte, tuo coëant ſimul hæc tua dona Severo:
Portitor & teſtis ſit crucis iſte tuæ.
Carne tua vivat, tuus illi pocula ſanguis
Præbeat, in verbo vivat agatque tuo.

Ara, inquit, ſub qua reliquiæ ſunt poſitæ martyrum, cum ſegmento veræ crucis, quod fuerat Hieroſolymis tranſmiſſum, divini fœderis myſteria tegit ſub ſymbolis ſanctificatis, cum res divina peragitur. Tunc enimvero illic coëunt omnia Chriſti martyria, hoc eſt, quidquid ad Chriſti martyrium pertinet: Crux nempe vera Chriſti, verum Chriſti corpus, verus ſanguis Martyris, Chriſti videlicet; qui
[23] Martyrum Martyr in eadem epiſtola appellatur, uti & ab
[24] Auguſtino, aliiſque e Patribus. Deinde vere Deus ipſe, qui ſua ibi nobis munera ſervat, nimirum corpus & ſanguinem Chriſti, quæ dona Deus ipſe ſanctificat, vivificat, benedicit, & præſtat nobis: vere SUA MUNERA. Deus, inquam, Pater, Chriſtus, & Spiritus: quia ubi Chriſtus, ibi & Pater & Spiritus. Ubi porro corpus & ſanguis Chriſti, ibi Chriſtus eſt. Tam vere ſcilicet ibi Chriſti corpus & ſanguis eſt, quam vere adeſt Chriſtus, & Deus: ac verſa vice.

22 *Paulinus, epiſt.* XII. *pag.* 147.
23 *Paulinus, eadem epiſt. pag.* 154.
24 *Auguſtinus, ſerm.* XLVIII. *de Sanctis.*

Sic

Sic demum ubi crux vera, ibi vere adeſt & Martyr, qui in illa cruce pependit: ubi martyr, ibi & crux, cui ille ſuffixus: crux illa ipſa, quæ & ſanctos impulit ad martyrium. In cruce fixa eſt ea caro, quæ in menſa Dominica *tegitur*, qua & paſcimur: de cruce ſanguis ille fluxit, qui in eadem menſa hauritur. Hæc omnia habet unum altare. Ea omnino Paulini ſententia eſt. Quod ſi ibi ideo Chriſtus adeſt, quia corpus ejus ibi & ſanguis adeſt, (nam eo redeundum eſt, unde digreſſi ſumus:) nos ad ſe ita cum voluit pertinere, pertinere voluit ad corpus ſuum: nam ſi ad panem aut calicem, certe nec ipſe nos ſignificavit, nec ad ſe ibi voluit pertinere.

Jam dicet autem Auguſtinus ipſe profecto, verbum illud, *Nos ad ſe pertinere voluit*, aliud nihil ſonare, niſi nos iſto ſacramento, hoc eſt, corpore Chriſti, quod ſub viſibili panis ſpecie tegitur, ſignificari: eſuque illius ſacrificii, quod ipſe eſt, fieri ſocios corporis ejus, quod eſt Eccleſia: ipſumque adeo noſtræ unitatis & ſignum, ut diximus, & cauſam eſſe. Nam is ad ea verba Apoſtoli, *Nolo vos ſocios dæmoniorum fieri:* [25] *Oſtendere voluit*, inquit, *ita illos fieri ſocios dæmoniorum, ſi idolothyta ſacrificia manducaverint, quomodo Iſraël carnalis ſocius erat altaris in templo, qui de ſacrificiis manducabat..... Deinde ſecutus oſtendit, AD QVOD SACRIFICIVM IAM DEBEANT PERTINERE, dicens: Quaſi prudentibus dico, judicate vos quod dico. Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio eſt ſanguinis Chriſti? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini? Quia unus panis & unum corpus multi ſumus: omnes enim de uno pane participamus. Et propter hoc ſubjunxit: Videte Iſraël ſecundum carnem: nonne qui de ſacrificiis manducant, ſocii ſunt altaris? Vt intelligerent ita ſe jam ſocios eſſe corporis Chriſti, quemadmodum illi ſocii ſunt altaris.* Jamne liquido intelligere eſt Auguſtiniani hujus effati, *Nos ad ſe pertinere voluit*, hanc eſſe vim ac poteſtatem, ut ſignificet, ipſo interprete, tum ad [26] *ſacrificium corporis Chriſti*, quod *presbyteri offerunt*, ſive

25 *Auguſtinus, libro* I. *contra adverſarium legis & prophetarum, cap.* XIX.
26 *Auguſtinus, libro* XXII. *de Civitate Dei, cap.* VIII.

R

Digitized by Google

ad [27] *ſacrificium*, quod *ipſum eſt corpus Chriſti*, quod *male utentibus pernicioſum ſit*, quamvis *divinum & ſanctum* : tum ad ſacrificium, quo ſe cum capite ibi Chriſti corpus offert, quod eſt Eccleſia, nos pertinere ? Quod ſi ſacrificium, quod [28] *ſigno crucis rite peragitur*, dum panis ac vinum ſignatur, ut ſanctificetur, & hoſtia fiat incruenta, illud ipſum eſt *ſacrificium quo alimur*, quo nutritur animus : [29] *quod immolamus*, *quo Eccleſia mirabiliter & paſcitur & nutritur* : ſi [30] *verum* illud *ſacrificium* eſt, quod *uni debetur Deo* : *eoque* ſacrificio *ejus altare SOLVS CHRISTVS implevit* : eſt profecto Chriſtus ibi ſub pane ſacramentum corporis ſui, quod eſt Eccleſia : ac ſive ibi nos ipſe ſignificare, ſive ad ſe, hoc eſt, ad ſacrificium ſuum nos pertinere voluiſſe, ſive ſe ibi in unitatis noſtræ myſterium conſecraſſe dicatur, nihil intereſt. Nam tres illæ eodem recidunt Auguſtini ſententiæ. Quin etiam niſi hunc, quem diximus, habent intellectum, neque illæ inter ſe, neque cum tota concione, neque cum aliis, quas laudavimus, Auguſtini ſententiis, cohærent aut concinunt.

Sed eſt poſtrema ex hiſce tribus adhuc lentius excutienda. *Myſterium pacis*, inquit, *& unitatis noſtræ in ſua menſa* Chriſtus Dominus *conſecravit*. Quid porro facit conſecratio ? De pane carnem Chriſti. [31] *Panis iſte*, inquit vetuſtus auctor, qui Ambroſium eſt imitatus, *panis eſt ante verba ſacramentorum : ubi acceſſerit conſecratio*, *de pane fit caro Chriſti. Hoc igitur adſtruamus. Quomodo poteſt*, *qui panis eſt*, *corpus eſſe Chriſti ? CONSECRATIONE...... Non erat corpus Chriſti ante conſecrationem : ſed poſt conſecrationem dico tibi quod jam corpus eſt Chriſti. Ipſe dixit*, *& factum eſt* : *ipſe mandavit*, *ET CREATVM EST*. Ejuſdem roboris hæc Ivonis Carnotenſis aurea vox : [32] *Illa ſalutaris hoſtia*, *pro nobis redimendis in ara crucis oblata*, *per novi ſacerdotis miniſtros in Domini menſa quotidie CONSECRATVR*. Auguſtini ipſius, ut ceteros omittamus, quam eſt ea dilucida oratio, tametſi

27 *Auguſtinus*, *libro* I. *contra Creſconium*, *cap.* XXV.
28 *Auguſtinus*, *tract.* CXVIII. *in Ioannem.*
29 *Oratio ſuper oblata*, *feria* IV. *poſt Paſcha*, *in Sacramentario Gregorii M.*
30 *Auguſtinus*, *libro* XX. *contra Fauſtum*, *cap.* XVIII.
31 *Apud Ambroſium*, *libro* IV. *de Sacramentis*, *cap.* IV.
32 *Ivo*, *epiſt* CXVII. *ad Mathildem.*

brevis, quæ eſt allata proxime ? *Panis ille, quem videtis in altari, ſanctificatus per verbum Dei, corpus eſt Chriſti. Calix, ille, immo quod habet calix, ſanctificatum per verbum Dei, ſanguis eſt Chriſti, quem pro nobis fudit.*

Sed piget alio argumenta conquirere, cum abunde ſuppetant in hac ipſa concione ad Infantes, in qua ſumus. Nam ibi myſterii, quod Dominus Chriſtus conſecravit, ſive ſacramenti nomine, ipſam Chriſti carnem ſub pane ab Auguſtino deſignari, quæ ipſa ſit unitatis noſtræ ſive corporis Eccleſiæ ſacramentum, [33] Hincmarus certe Remenſis teſtis eſt, interpreſque idoneus, in opuſculo ſecundo, ad Carolum Calvum Regem : ubi tum ex iſto ſermone, tum ex aliis, collectas Auguſtini ſententias de ſacramento altaris, in primiſque eam, quæ nunc venit in diſceptationem, exhibet ac repræſentat. *Myſterium pacis & unitatis noſtræ*, inquit, *Chriſtus in ſua menſa conſecravit. Et quis alius niſi ipſe quotidie in ſua menſa conſecratur ? Deus enim adeſt verbis ſuis evangelicis, ſine quibus ſacramentum non conſecratur : & ipſe ſanctificat ſacramentum ſuum, & facit ſeipſum, ſicut ipſe dicit, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Sicut enim ad verbum illius, ut primum juſſerat, germinat terra herbam virentem, & facientem ſemen......ita & verba illius, qui totus ubique eſt, & ſemper eſt, etiam per peccatores prolata in ſanctificatione corporis & ſanguinis illius, per omnes menſas in catholica Eccleſia toto terrarum orbe diffuſa, perfectam vim obtinent conſecrandi corpus & ſanguinem ejus qui dixit, Accipite, &c.* Qua ille comparatione, quam ex Chryſoſtomo deſcripſit [34] ſermone de proditione Judæ, parem conſecratoriis Chriſti verbis vim ac poteſtatem adſerit, quæ Verbo Dei inerat in effectione rerum univerſarum.

Sed quid eſt interim apud Auguſtinum, interprete Hincmaro, myſterium unitatis noſtræ, quod in ara poſitum eſt, ſive ſacramentum unitatis, niſi Chriſtus ipſe ? aut dum ſacramentum, ſive myſterium, dicitur conſecrari, quid aliud, niſi ipſe, conſecratur ? *non* [35] *ipſe eſt qui conſecrat ?* aut quid

33 *Hincmar. opuſc. 2. cap. XII. pag. 97.*
34 *Chryſoſtomus, de diverſis novi teſtamenti locis, ſerm XXX. pag. 463.*
35 *Hincmarus, opuſc. XXIX. pag. 324.*

ipſe conſecrando facit, niſi SE IPSUM FACIT? nempe quoniam ipſe dicit, Hoc eſt corpus meum. [36] *Tunc novum teſtamentum*, inquit idem, *factus ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec, nobis de pane & vino aqua mixto, IPSO SACRIFICANTE, & vivificante, ac benedicente, IN VERO CORPORE & ſanguine ſuo MYSTERIUM fidei tradidit.* Myſterium igitur ipſe eſt: ſacramentum ipſe eſt: nempe corporis ſui, quod eſt Eccleſia, ſacramentum: id quod ipſe dicet mox paulo adhuc apertius Auguſtinus: idem ſymbolum unitatis illius corporis: & idem fermentum, ex quo illa unitas coaleſcit.

Quod ſymbolum, inquam, ſive ſacramentum unitatis eſt, idem eſt & fermentum. Quod fermentum igitur viciſſim, idem eſt & ſacramentum. Atqui certe non panis præciſe, ſed ipſum potius Chriſti corpus ſub pane vicem fermenti præſtat, quoniam illud unum eſſe poteſt vinculum caritatis: illud unum fideles veluti maſſam unam, unumque corpus fermentat & copulat: non panis natura: idem igitur Chriſti corpus ſub pane, non autem panis præciſe ac ſolitarie conſideratus, ſignum eſt ſive ſymbolum unitatis. Ipſe & nos ſignificat, & ad ſe vult pertinere. Sed de fermento rurſum inferius.

Docuit hoc ipſum eodem ævo ante Hincmarum Walafridus Strabo, libro de rebus Eccleſiaſticis, cap. XVII. *Cum ipſe filius Dei dicat*, inquit, *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus, INTELLIGENDUM EST eadem redemptionis noſtræ MYSTERIA & vere eſſe corpus & ſanguinem Domini: & illius unitatis perfectæ, quæ cum capite noſtro jam ſpe, poſtea re, tenebimus, pignora credere debemus.* Hoc eſt aperte dicere cum Auguſtino: Iſta ſunt ſacramenta: aliud quippe in his videtur, aliud intelligitur. Quid eſt quod debet intelligi? Myſteriorum, ſive ſacramentorum nomine verum Chriſti corpus & ſanguinem ſub pane & vino deſignari. Quomodo igitur in pane Chriſtus? Ut myſterium, inquam, ſive ſacramentum, immo & pignus. Cujus rei porro? Unitatis noſtræ cum capite Chriſto olim perficiendæ.

36 *Hincmarus, opuſc.* II. *cap.* 10. *pag.* 86. *poſt Auguſtinum, in præf. conc.* II. *in Pſal.* XXXIII. *&* lib. XVII. *de Civit. Dei, cap.* XX.

Digitized by Google

Huc ſpectat & alia iſta Auguſtini oratio, in hoc ſermone ad infantes, in quo nunc explanando ſumus : *Si ergo vos eſtis corpus Chriſti & membra, myſterium veſtrum in menſa Dominica poſitum eſt : MYSTERIVM VESTRVM accipitis.* Siquidem eſtis corpus Chriſti, jam myſterium veſtrum accipitis : nam vos illud myſterium, veſtram illud unitatem ſignificat : ad id quod eſtis, AMEN reſpondetis, hoc eſt, verum : & vos eſſe de Chriſti corpore, hoc reſponſo jure ſubſcribitis. Si non eſtis autem, myſterium quidem accipitis, ſed non veſtrum.

Myſterium quidem accipitis, myſtica ſymbola, corpus myſticum : hoc eſt, ut & proxime, & ſuperius oſtenſum eſt, cum præſertim de Theodoreti ſententia ſermo fuit, corpus Chriſti ſub pane. Corpus enim Chriſti myſticum, quod eſt in altari Dei, tam verum ibi Chriſti corpus eſt, quam & ſymbola myſtica eſſe ſymbola ibi cenſentur, vel cum myſtica etiam appellantur & ſunt : & myſtica vaſa, de quibus antea diximus, vaſa ſunt : & apud [37] Syneſium, *velum myſticum*, velum eſt : & *panis noſter* dum *fit conſecratione myſticus*, panis eſt nihilominus ſecundum naturam : & [38] *Nicæna ſynodus myſtica*, myſticumve concilium, cum ab Hincmaro dicitur, vera ſynodus intelligitur. [39] Myſtica enimvero dicitur res quæque ſacra, quæ vel celatur, nec eſt cuivis expoſita, ſive nota, ut Chriſti corpus myſticum in ara, quod ſoli [40] *norunt fideles* : vel rem ſacram celat & continet, ut vaſa myſtica Chriſti ſanguinem : panis myſticus, Chriſti carnem : vel denique rem ſacram ſignificat : ut Nicæna ſynodus, quoniam antiſtitum, qui illic interfuere, numerus, [41] Hincmaro ipſo interprete, ei concilio adfuiſſe Dominum JESUM probat, idcirco myſtica ab eo appellatur. Sic corpus Chriſti in altari poſitum ſub pane, qui ex multis granis conficitur, ſignificat unitatem alterius corporis, quod eſt Eccleſia : nec idcirco non corpus eſt, ſed idcirco myſticum nuncupatur. Corpus,

37 *Syneſius, epiſt.* LXVII. *pag.* 212. Καταπέτασμα μυστικόν.

38 *Hincmarus, opuſc.* XII. *pag.* 189. & *opuſc.* XXXII. *pag.* 354.

39 *Theodoretus, in cap.* XI. *ad Romanos :* Μυστήριόν ἐστι τὸ μὴ πᾶσι γνώριμον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς θεωρουμένοις. *Myſterium eſt, quod non eſt omnibus notum, ſed iis ſolis, qui contemplantur.*

40 *Auguſtinus, Enarrat.* II. *in Pſalmum* XXXIII.

41 *Hincmarus, opuſc.* LVIII. *pag.* 828.

inquam, myſticum non dicitur, quoniam vere corpus non ſit: ſed quoniam corpus cum ſit, alterum præterea corpus ſignificet. Corpus Chriſti myſticum qui illud appellarit, quod pane conſecrato ſignificatur, ante Ratramnum vix quiſquam occurret. Peculiaris apud veteres hæc appellatio eſt proprii Chriſti corporis in menſa Dominica, ubi & corpus eſt, & alterum corpus ſignificat: non illius corporis, quod ſignificatur, hoc eſt, Eccleſiæ. Quidquid ab antiquis, (nam recentiores quid loquantur, in præſenti nihil moror:) ſed quidquid ab illis myſticum appellatur, tale eſt reipſa & ſecundum naturam, quale dicitur: ſermo, menſa, panis, aqua, oleum, vas, corpus Chriſti: nec myſticum dicitur, quia tale ſignificatur, cum tale non ſit: deſperantium enim cauſæ ſuæ, ac proterve mentientium iſtud effugium eſt: ſed quoniam id cum tale reipſa ſit ac dicitur, aliud quiddam ſignificat aut continet, iſtam exinde nomenclaturam accipit.

Myſterium ergo accipitis, corpus myſticum, corpus Chriſti myſtice percipitis, hoc eſt, corpus Chriſti ſub pane tectum. [42] *Nullam quippe dubietatem*, inquit Heſychius, *hujuſmodi intellectui* Spiritus ſanctus *dereliquit, propterea carnes cum panibus comedi præcipiens, ut nos intelligeremus illud ab eo MYSTERIUM dici, QUOD SIMUL PANIS ET CARO EST, SICUT CORPUS CHRISTI panis vivi, qui de cælo deſcendit.* Et idcirco utique [43] *ore AMEN in ſanctum profertis*: nam quid ea tum voce aliud profitemini, niſi verum ibi Chriſti Domini corpus eſſe? eſt quippe vox ea fidei. [44] *Non loquor de fide illa ſuperiore*, inquit Auguſtinus quodam loco, *qua fidelis vocaris, accedens ad menſam Domini tui, reſpondens EX FIDE VERBA FIDEI.* Et alibi: [45] *In toto orbe terrarum pretium noſtrum accipitur, Amen reſpondetur.* Sic ergo AMEN reſpondetis quidem, ex fide, ut myſterium agnoſcatis, quod ex ſpecie viſibili panis, & carne inviſibili Chriſti conſtat. Sed ut plenum, ut verum

42 *Heſychius, in Leviticum, libro* II. *ad caput* VIII. *fol.* 49.
43 *Tertullianus, libro de Spectaculis, cap.* XXV.
44 *Auguſtin. ſerm.* V. *ex Sirmondianis.*
45 *Auguſtin. in Pſal.* CXXV.

ſit Amen, eſtote membra corporis Chriſti: nempe ut ſit hic panis etiam myſterium veſtrum. Et votum enim illud Amen eſſe debet, quo quiſque quaſi rogante ſacerdote, Vis eſſe corpus Chriſti? reſpondeat Amen dicendo, nihil eſſe ſibi optatius, quam in unitate cum Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, cujus ſacramentum in conſecrato pane accipit, permanere. [46] *Voventur omnia, quæ offeruntur Deo*, inquit Auguſtinus, *maxime ſancti altaris oblatio: quo ſacramento prædicatur noſtrum illud votum maximum, quo nos vovimus in Chriſto eſſe manſuros, utique in compage corporis Chriſti: cujus rei ſacramentum eſt, quod unus panis, unum corpus multi ſumus.*

Eccleſia igitur, id quod poſtremo loco debet ex concione ad Infantes colligi: Eccleſia, inquam, illud corpus eſt, cujus ſacramentum ipſe ſub pane Chriſtus intelligitur, quoties ſacramentum corporis Chriſti ab Auguſtino appellatur. Sacramentum autem ſic jubemur accipere, ut & in compage ſimus illius corporis, cujus eſt ſacramentum: alioqui myſterium illud nobis ſolummodo, non & myſterium noſtrum erit. [47] *Norunt etiam ſpiritalem alimoniam fideles*, inquit Auguſtinus, ad Competentes, ante baptiſmum, *quam & vos ſcituri eſtis, accepturi de altari Dei..... Euchariſtia panis noſter quotidianus eſt, ſed ſi accipimus illum, non ſolum ventre, ſed & mente. Virtus enim ipſa, quæ ibi intelligitur, unitas eſt: ut redacti in corpus ejus, effecti membra ejus, ſimus quod accipimus.* Spiritalis hæc tum alimonia eſt, cum ea non ore ſolum, ſed & mente accipitur. Mens noſtra ſi tunc unitatem diligit, myſterium ibi ſuum accipit, ſuamque alimoniam, panem ſuum quotidianum.

[48] *Nec quiſquam*, aït idem alibi, *ſe Chriſtum agnoviſſe arbitretur, ſi ejus corporis particeps non eſt, id eſt, Eccleſiæ, cujus unitatem in ſacramento panis commendat Apoſtolus dicens, Unus panis, unum corpus multi ſumus.* Corpus Chriſti, Eccleſia eſt: [49] *Corpus ſuum, quod in ſanctis ſuis ad vitam æternam prædeſtinavit*, inquit idem. Sacramentum panis, quod eſt & ſa-

46 *Auguſtin. epiſt.* LIX.
47 *Auguſtin. ſerm.* IX. *de diverſis.*
48 *Auguſtin. lib.* III. *de conſenſu Evang. cap.* XXV.
49 *Auguſtinus, libro* XIX. *contra Fauſtum, cap.* X.

cramentum hujus corporis Chriſti, accipere poteſt etiam is qui ſit extra Eccleſiæ unitatem : idem vero hujus corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, cujus ſacramentum panis eſt conſecratus, hoc eſt, Chriſtus ipſe, particeps eſſe nihilo magis poteſt, quam remiſſionis peccatorum.

Illud corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia, ſanctorum utique, hoc eſt, ſacramentorum communione coaleſcit : at nec ipſa cuiquam extra hanc ſocietatem fidelium ſancta proſunt ad remiſſionem peccatorum : proſunt autem maxime ad eandem adipiſcendam, ſi in Eccleſiæ corpore fuerit is qui accipit, ſive in ea ſocietate atque unitate, quæ & ipſa communio ſanctorum eſt. Quare & in ſymbolo hæc tria apte ſunt inter ſe nexa : Credo ſanctam Eccleſiam, communionem per ſancta cum ſanctis, hoc eſt, per ſacramenta cum juſtis ac piis : & ex ea communione remiſſionem peccatorum. Eccleſia ſocietas una eſt, in qua ſancti ſancta communicant. Quis fructus autem hujuſce communionis eſt ? Primum, remiſſio peccatorum. Deinde poſt carnis reſurrectionem, vita æterna per ſanctam Eccleſiam, [50] ut aït ſymbolum Eccleſiæ Africanæ. Hic fructus eſt communionis ſacramentorum, cum corpore ſanctorum, ſive cum Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia.

Hic igitur cibus corporis Eccleſiæ eſt manducandus, aut æternæ vitæ ſpes nulla reliqua ei eſt, qui non manducarit. [51] *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam. Hanc ergo non habet*, inquit Auguſtinus, *qui iſtum panem non manducat, nec iſtum ſanguinem bibit...... Hunc itaque cibum & potum ſocietatem vult intelligi corporis & membrorum ſuorum, quod eſt ſancta Eccleſia in prædeſtinatis, & vocatis, & juſtificatis, & glorificatis ſanctis, & fidelibus ejus.... Hujus rei ſacramentum, id eſt, unitatis corporis & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in Dominica menſa præparatur, & de menſa Dominica ſumitur : quibuſdam ad vitam, quibuſdam ad exitium : res vero ipſa, cujus ſacramentum eſt, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicumque ejus particeps fuerit.* Quis cibus ac potus a Domino commendatur? quod iſtud corpus, quis iſte ſanguis Domini eſt ? Societas

50 *Apud Auguſt. ſerm* XIV. *ex Vignerianis, num.* IX. *& apud Cyprianum, epiſt.* LXXVI.
51 *Auguſtin. tract.* XXVI. *in Joan.*

corporis

corporis & membrorum ejus, quod corpus eſt ſancta Eccleſia. Hujus corporis ubi ſacramentum eſt? In menſa Dominica: ibi præparatur, conſecratione videlicet: inde ſumitur, & quotidie quidem multis locis: nam corpore & ſanguine Dominico creſcit Eccleſiæ corpus atque alitur. Quis hujus autem corporis, quod eſt ſocietas membrorum Chriſti particeps eſt? Qui dum ſacramentum illius corporis, hoc eſt, IPSAM Chriſti carnem, accipit, [52] *innocentiam*, unitatem, caritatem, *ad altare apportat.*

Hoc eſt ergo, inquit idem paulo poſt, *manducare illam eſcam, & illum bibere potum, in Chriſto manere, & illum manentem in ſe habere. Ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio nec manducat carnem ejus, nec bibit ejus ſanguinem: etiamſi tantæ rei ſacramentum ad judicium ſibi manducat & bibit.* Cujus rei ſacramentum violat? cujus tantæ rei? Unitatis corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia. Hujus magnæ rei ſacramentum Auguſtinus, in concione ad infantes, contineri in eo aïebat & quod viderent, & quod crederent, in altari Dei. Num manducat ille carnem Chriſti, num ſanguinem bibit, qui violat tantæ rei ſacramentum? Non: ſed ſacramentum accipit tantummodo carnis & ſanguinis: ſacramentum, inquam, illius carnis & ſanguinis, quæ Eccleſia eſt: quoniam ipſa Domini ſui carne & ipſo ſanguine alitur ac nutritur: [53] *nec per caritatem ſolum, ſed per cibum* ſalutarem menſæ dominicæ, *in carnem Chriſti contemperatur.* Exinde enim, ſi Græcos Patres audimus, & qui cum Græcis vixit ſenſitque, Hilarium Pictavienſem, libro VIII. de Trinitate, una cum Chriſto caro Eccleſia eſt: carne ipſa Chriſti, quæ in altari ſumitur, ipſi carni fidelium, a quibus ſumitur, commixta & contemperata mirabili ac ſingulari modo. Si Latinos autem reliquos Patres conſulimus, ab unitate ſpiritus, quam ſola perceptio ſacramentorum in ſocietate membrorum Eccleſiæ conſummat ac perficit, Eccleſia una cum Chriſto caro ſpiritalis, ſanguis unus eſt.

52 *Auguſtinus*, *ſerm.* LXXXIII. *de diverſis.*
53 *Chryſoſtomus*, *homilia* XLV. *in Joannem.* Ἵν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα. διὰ τῆς τροφῆς τοῦτο γίνεται ἧς ἐχαρίσατο, &c.

Eſt quippe Eccleſia caro ſanguiſque Chriſti, inquit Auguſtinus, ex quo deſponſata uni viro Chriſto, facti ſunt Chriſtus & Eccleſia duo in carne una. [54] *Fit viro dormienti conjux de latere: fit Chriſto morienti Eccleſia de ſacramento ſanguinis, qui de latere mortui profluxit. Vocatur Heva* VITA *& mater vivorum, quæ de viri ſui latere facta eſt: Et dicit Dominus in evangelio: Si quis non manducaverit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe* VITAM..... *Sacramentum, inquit, hoc magnum eſt: ego autem dico, in Chriſto & in Eccleſia. Quis enim non agnoſcat Chriſtum.... adhæſiſſe uxori ſuæ ſanctæ Eccleſiæ, ut in pace novi teſtamenti eſſent duo in carne una?* De ſocietate Eccleſiæ igitur dictum a Chriſto Domino eſt, Auguſtino interprete: *Si quis non manducaverit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam.* Caro Chriſti, Chriſti ſanguis, etiam Eccleſia eſt. Hanc carnem, qui non manet in Chriſto & in Eccleſia, non manducat.

Quid? IPSAM Chriſti carnem, dicet aliquis, non ore manducat & impius? Immo profecto: [55] *CORPVS Domini nihilominus erat ETIAM ILLIS, quibus dicebat Apoſtolus, Qui manducat indigne, judicium ſibi manducat & bibit.* Et ut Cyprianus, libro de lapſis: *Domini corpus inquinatis MANIBVS accipiunt: ORE polluto Domini ſanguinem bibunt.* Et ut Tertullianus: [56] *Proh ſcelus! ſemel Iudæi Chriſto manus intulerunt: iſti quotidie CORPVS EIVS LACESSVNT.* Quam utramque ſententiam Theodoretus complexus eſt quodam loco. [57] *Vt Iudæi, inquit, ita Chriſtum illi ignominia & dedecore afficiunt, qui ſanctiſſimum ejus corpus immundis MANIBVS accipiunt, & in pollutum OS immittunt.*

At non comedunt tamen illud Domini corpus impii, cujus ſacramentum ore percipiunt. Ipſa nimirum Chriſti caro eſt ſacramentum: aliud autem Auguſtino, ut diximus, ſa-

54 *Auguſtinus, libro* XII. *contra Fauſtum, cap.* VIII.
55 *Auguſtinus, libro* V. *de baptiſmo contra Donatiſtas, cap.* VIII.
56 *Tertullianus, libro de Idololatria, cap.* VII.
57 *Theodoretus, in epiſt.* I. *ad Corinth. cap.* XI. 27. Καθάπερ Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ παναγιον αὐτοῦ σῶμα χερσὶν ἀκαθάρτοις δεχόμενοι, καὶ ἐναγεῖ προσφέροντες στόματι.

cramentum eſt : aliud corpus, cujus eſt ſacramentum. Sacramentum, corpus Domini eſt : quod eſt etiam impiis Domini corpus : ſed non eſt impiis ſacramentum : quippe non ſignificat illorum cum Chriſto unitatem : tametſi corpus, quod eſt ſacramentum, accipiunt. Corpus, cujus eſt ac dicitur ab Auguſtino ſacramentum, non proprium Domini corpus, ſed Eccleſia eſt. [58] *Illud enim quod ait*, Dominus ſcilicet, *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, manet in me, & ego in illo, quomodo intellecturi ſumus?* inquit Auguſtinus. *Numquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apoſtolus, quod judicium ſibi manducent & bibant, cum IPSAM CARNEM manducent, & IPSVM SANGVINEM bibant? Numquid & Iudas magiſtri venditor & traditor impius, quamvis primum ipſum manibus ejus confectum ſacramentum carnis & ſanguinis ejus cum ceteris diſcipulis, ſicut apertius Lucas evangeliſta declarat, manducaret & biberet, manſit in Chriſto, aut Chriſtus in eo? Multi denique, qui vel corde ficto carnem illam manducant, & ſanguinem bibunt, vel cum manducaverint & biberint, apoſtatæ fiunt : numquid manent in Chriſto, aut Chriſtus in eis? Sed profecto eſt quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum ſanguinem, quo modo qui manducaverit & biberit, in Chriſto manet, & Chriſtus in eo.* Primum ſacramentum Chriſti Domini manibus confectum cum Judas manducaret ac biberet, quid ille manducavit ac bibit? IPSAM CARNEM, IPSUM SANGUINEM. Sacramentum igitur ipſa Chriſti caro, ipſe ſanguis eſt. Sed idem alterius carnis & ſanguinis ſacramentum, alterius corporis : cujus particeps magiſtri venditor non fuit. Rem divinam autem cum ſacerdotes faciunt, an aliud conficiunt ſacramentum, quam quod primum Domini manibus confectum eſt? non Chriſti corpus ore ſacro conficiunt, ut Hieronymus loquitur? ergo ipſam carnem, ipſumque ſanguinem, ut aït Auguſtinus : ſacramentum corporis Eccleſiæ : cujus ſacramenti ſint boni malique participes : illi corde puro ad vitam : iſti corde ficto ad pœnam.

Caro Chriſti duplex eſt : altera, quæ diros noſtra cauſa

58 *Auguſtinus, ſermone* XI. *de verbis Domini.*

Digitized by Google

pertulit cruciatus, quæ & reſurrexit, & nunc ſedet ad dexteram Patris: altera, quæ ſpiritalis: nempe unitas Eccleſiæ, & membrorum ejus. [59] *Dupliciter*, inquit Hieronymus, *ſanguis Chriſti & caro intelligitur: ſpiritalis illa atque divina, de qua ipſe dixit, Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Et, Niſi manducaveritis carnem meam, & ſanguinem meum biberitis, non habebitis vitam æternam. Vel caro, & ſanguis, quæ crucifixa eſt, & qui militis effuſus eſt lancea.* Hæc caro, hic ſanguis, in altari & cauſa eſt & ſacramentum ſive ſignum alterius: prior illa, [60] *efficacia ſacramenti, virtus ſacramenti, ſpiritalis caro Chriſti nuncupatur*, inquit Hugo Victorinus.

Et Græci Patres geminam quoque Chriſti carnem prædicant, quæ ſit edenda nobis: alteram, quæ olim viſibilis, nunc reipſa in ara ſit, ſed occulta: quam *terrenam* carnem boni juxta ac mali ſumunt: Judas, inquam, & Simon Magus, æque atque ex fidelibus optimi: alteram, quæ ſub aſpectum minime cadit: quod Verbum Dei nutriens animos, ut [61] Origenes interpretatur. Atque hanc quidem carnem Chriſti myſticam, myſticumque ſanguinem appellat [62] Anaſtaſius alter Sinaïta, undecimi ſæculi ſcriptor, ut ſagacioribus criticis videtur: nec tamen carnem ille myſticam appellavit, niſi ubi ſimul alteri *terrenæ carni* opponit, (ſic enim vocat,) quam in menſa Dominica ſumi ab improbis pariter atque a bonis docet: atque ita ſe myſticæ carnis appellatione abuti, ut in tractatu anagogico, præter uſum veterum, tacite admonet.

59 *Hieronymus, in caput* I. *epiſt. ad Epheſios, v.* 7.

60 *Hugo a S. Victore, in Summa ſentent. tract.* V. *cap.* VII.

61 *Origenes, tomo* XXXII. *Comment. in Joannem*: περὶ τοῦ τροφίμου τῆς ἀληθείας λόγου.

62 *Anaſtaſius Sinaïta, ſermone* XII. *anagogicarum contemplationum in Hexaëmeron, pag.* 18. Δείκνυσι σοι ὅτι διττῶς μετέχομεν τῶν μυστηρίων· οἱ μὲν ἄξιοι ἐκείνων ἀπολαύουσι τοῦ ἄρτου τοῦ καταβαίνοντος ἀεὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστι, τῆς ἐνοικήσεως καὶ ἐκλάμψεως τοῦ παναγίου πατρὸς τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, ὡς τὰ θεῖα καὶ οὐράνια φρονοῦντες· οἱ δὲ γήϊνοι, καὶ τὰ γήϊνα φρονοῦντες τῆς γηΐνης καὶ μόνης σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάνουσιν ὑλικῶς καὶ ἀναξίως· ἄλλη γὰρ αὕτη παρὰ τὴν μετάληψιν ἐκείνην..... Λέγει γὰρ ἀκολούθως ὁ θεὸς Λόγος· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· οὐ περὶ τῆς ἐρρωμένης αὐτοῦ σαρκὸς καὶ αἵματος λέγει· μετέλαβε γὰρ καὶ Ἰούδας, καὶ Σίμων ὁ μάγος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τῆς εὐχαριστίας, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου· ἀλλ' οὐ κατῴκησεν, οὐδὲ μεμένηκεν ἐν αὐτοῖς ὁ Χριστός, οὐδὲ αὐτοὶ ἐν αὐτῷ. Τίς δέ ἐστιν ἡ ἀληθὴς βρῶσις τῆς μυστικῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τί τὸ ἐν αὐτῇ κρυπτόμενον ἀπόρ-

Digitized by Google

Corpus igitur Chriſti cum geminum ſit, & ſit utrumque manducandum, diſparem haud dubie neceſſe eſt utriuſque manducationem eſſe. Corpus Chriſti, quod eſt ſacramentum, oculis per ſymbola cernitur: illud nempe complexum ex ſpecie panis, & corporis veritate: habet enim ſpeciem corporalem: ore ergo idem ſumi, terique dentibus rectiſſime dicitur. Corpus autem, cujus illud eſt ſacramentum, cerni non poteſt, niſi ſpiritaliter: nec poteſt igitur niſi ſpiritaliter manducari. *Spiritus eſt, qui vivificat, caro non prodeſt quidquam.* Quam Domini vocem planiore hac interpretatione exponit Auguſtinus. [63] *Spiritaliter intelligite quod locutus ſum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi: ſpiritaliter intellectum vivificabit vos. Etſi neceſſe eſt illud viſibiliter celebrari, oportet tamen inviſibiliter intelligi.* Quid eſt quod oportet inviſibiliter intelligi? quod oportet inviſibiliter manducari. Non igitur ſacramentum: nam & illud viſibile eſt, & viſibiliter editur. Quid ergo inviſibiliter ac ſpiritaliter manducatur? non proprie corpus illud, quod viſum olim a Judæis, & poſtea ſuffixum cruci: non ſanguis, quem illi ipſi fuderunt: ſiquidem id Auguſtinus definite negat. An igitur figura fortaſſis corporis illius? minime ſane: nam quod ſpiritaliter manducatur, reficit: figura autem quidem certe non reficit: & vero dum caro viſibiliter veſcitur, animus non figura inani aliqua, ſed Chriſto & Deo inviſibiliter ſaginatur. Quod ſi jam nec viſibiliter corpus Chriſti proprium manducatur, quemadmodum Calvino placet: & inviſibiliter corpus aliud intelligendum &

ῥεῖν αἷμα αὐτοῦ, καταλιμπάνειν τοῖς ἱκανωτέροις καὶ γνωστικωτέροις. *Oſtendit tibi nos fieri duobus modis myſteriorum participes. Nam digni ſcilicet panem illum percipiunt, qui de cælo ſemper deſcendit: hoc eſt, illius qui inhabitatio & ſplendor eſt ſanctiſſimi patris, ſive divinitatis Chriſti, quippe divina & cæleſtia cogitant. Terreni vero, & qui terrena ſapiunt,* TERRENAM AC SOLAM CARNEM CHRISTI *accipiunt audacter & indigne. Diverſa eſt autem hæc manducatio ab illa priore..... Pergit enim idem Deus Verbum: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Non de carne, quæ ſub adſpectum illius cadit, & ſanguine: quippe particeps fuere Judas & Simon Magus corporis & ſanguinis Euchariſtiæ, nempe panis & calicis: neque tamen manſit in eis Chriſtus, neque ipſi in Chriſto. Quæ autem ſit vera manducatio carnis Chriſti myſtica, aut quis ineffabilis ſanguis ejus in ea abſconditus, doctioribus ac peritioribus explicandum relinquimus.*

63 *Auguſtinus, in Pſalmum* XCVIII.

manducandum ex Auguſtino eſt: quem deinde vero ac proprio Chriſti corpori in dominica cœna edendo locum relinquet Auguſtini ſententia? Plane nullum.

Sed recte monet ſanctus doctor in menſa dominica aliud viſibiliter celebrari & manducari, ſacramentum nimirum, ſeu veram Chriſti carnem *in ſacramento*, hoc eſt, ubi ipſa ſacramentum eſt quod commendatur: ubi viſibiliter per ſymbola, & ſub ipſis, nullo non die in altari Dei conſecratur: aliud inviſibiliter intelligi, & inviſibiliter manducari: nempe participationem ſpiritus, ſive unitatem corporis Chriſti: cujus illa caro & ſacramentum ſit & vinculum. [64] *Hoc totum*, inquit, *ad hoc nobis valeat, dilectiſſimi, ut carnem Chriſti & ſanguinem Chriſti non edamus tantum in ſacramento, quod & multi mali: ſed uſque ad ſpiritus participationem manducemus & bibamus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus.* Et alibi: [65] *Non ſolo ſacramento, ſed reipſa manducare debemus corpus Chriſti*; illud nempe quod ſacramento ſignificatur, *in ipſo ejus corpore conſtituti, de quo dicit Apoſtolus,* Unus panis, unum corpus multi ſumus.

Hæc enimvero conjunctio cum corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, manducatio ſpiritalis eſt corporis Chriſti: non illius quidem, quod in cruce pro nobis pependit: ſed illius, in quo conſtituti ſumus: cujus vera caro in altari poſita, veruſque ſanguis, ſacramentum eſt, ſpiritaliter intelligendum, ut proſit: nempe pro ſacramento intelligendum corporis Eccleſiæ, ſive pacis & unitatis noſtræ. Et vera tamen illa Chriſti caro eſt: ore ſumenda, qualis fide creditur: ſed nihil illa manducatio viſibilis ſola prodeſt, nec vivificat, niſi comitetur & ſpiritalis. Quæ eſt illa autem? Pietas, unitas, caritas. [66] *Ut ſimus membra ejus, unitas nos compaginet. Ut compaginet unitas, quid facit niſi caritas?* [67] *Qui ergo eſt in ejus corporis unitate*, inquit idem alio loco, *id eſt, in Chriſtianorum compage membrorum, cujus* CORPORIS SACRAMENTUM *fideles communicantes de altari ſumere conſueve-*

64 *Auguſtinus, tract.* XXVII. *in Joannem.*
65 *Auguſtinus, libro* XXI. *de Civitate Dei, cap.* XX. & XXV.
66 *Auguſtinus, tract.* XXVII. *in Joannem.*
67 *Auguſtinus, libro* XXI. *de Civitate Dei, cap.* XXV.

Digitized by Google

runt, ipſe vere dicendus eſt manducare corpus Chriſti, & bibere ſanguinem Chriſti. Ac per hoc hæretici & ſchiſmatici ab hujus unitate corporis ſeparati, poſſunt idem percipere ſacramentum, ſed non ſibi utile, immo vero etiam noxium, quo judicentur gravius. Non ſunt quippe in eo vinculo pacis, quod eo exprimitur ſacramento. Non habent idcirco ex ſacramento fructum ſanctificationis, aut remiſſionis peccatorum. Nam, ut recte Hincmarus, [68] *Quicumque ab unitate fidei vel ſocietatis illius quolibet modo ſemetipſos ſegregant, tales nec vinculis peccatorum abſolvi, nec januam poſſunt regni cæleſtis ingredi.* Hæc, uti dictum eſt, communio ſanctorum eſt, extra quam caro ipſa Chriſti nec remiſſionem peccatorum præſtat, nec prodeſt quidquam. Nam quod de altari ſumunt viſibiliter fideles, hoc eſt, baptizati, ſumere poſſunt & hæretici ſchiſmaticique, quibus ex ordinatione poteſtas inſit conſecrandi: ſed non eſt corpus illud Chriſti, quod ſpiritaliter manducatur: eſt ſacramentum ſolummodo illius corporis, quod eſt ſpiritaliter manducandum, hoc eſt, corporis Eccleſiæ. Carnis ergo ipſius, ſive viſibilis ſacramenti manducandi quidam modus eſt, ſpiritalis videlicet, qui pietate conſtat, & caritatis ſtudio atque unitatis: ſecundum quem modum qui manducarit, quoniam & corpori Eccleſiæ & Chriſto capiti copulatur, dum Chriſti carnem manducat, vere is manducare, eoque refici cibo exiſtimatur.

Teritur quidem dentibus viſibile ſacramentum, adeoque ipſa Chriſti caro, per ſymbola utique: quoniam ſymbola teruntur, quæ carnem continent: ut fere homo calcari integer dicitur, cujus caro pede premitur. Teritur, inquam, dentibus Chriſtus ipſe, quo modo & frangitur. Nam [69] *quod non eſt paſſus in cruce, ut os comminueretur ex eo,* inquit Chryſoſtomus, *hoc patitur in oblatione propter te: patiturque ſe frangi, ut omnes impleat:* nempe dum ſymbola confringuntur, ſub quibus ipſe continetur & latet: propter quæ fit, ut ſecundum quemdam modum fractus ipſe, quem continent,

68 *Hincmarus, tomo* II. *opuſc.* XXXIII. *cap.* XX. *pag.* 460.

69 *Chryſoſtomus, homil.* XXIV. *in* I. *Cor.* X. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, οὐ συντριβήσεται. Ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο πάσχει ἐπὶ τῆς προσφορᾶς διὰ σὲ, καὶ ἀνέχεται διακλώμενος, ἵνα πάντας ἐμπλήσῃ.

dici non immerito poſſit. Sed ſpiritaliter aliud quiddam manducatur, præter ipſam carnem. Eſt autem manducatio, ut vera, ut plena, ut perfecta ſit, ſpiritaliter intelligenda. *Spiritaliter intelligite quod locutus ſum.* Manducatio porro ſpiritalis non eſt, niſi rei ſpiritalis. Non igitur hoc corpus manducabitis, aïebat Chriſtus, ex interpretatione Auguſtini: non eſt eſca hæc ejuſmodi, quæ ſola proſit. Tametſi enim hæc caro, non qualis quidem in ſenſus incurrit, ſed quemadmodum eſt ad veſcendum apta, per ſymbola, dentibus conteretur: inviſibile tamen aliud quiddam erit, quod manducabitis ut nutriamini: non hoc corpus, inquam, quod videtis: nam caro non prodeſt ſola quidquam: ſed corpus Eccleſiæ cum Chriſto capite, ſocietaſque ſanctorum: quæ unitas per caritatem inchoata, conſummata deinde per carnis hujus manducationem, reficit. [70] *Manducare* enim, *refici eſt:* ex eo non reficitur, niſi qui ſic manducat, ut Chriſtus in eo ſit, & Chriſtus in ipſo: adeoque & ipſe in Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia: ut in menſa dominica id accipiat quod eſt. Neque vero hæc, de qua nunc agitur, manducatio ſpiritalis, aliud eſt, præter optimum animi habitum, ex quo cibus carnis Chriſti, qui ore ſumitur, manducanti proſit, manducantem alat ac reficiat. Hic autem habitus, pietas, ut dictum eſt, & caritas eſt, qua Chriſtum Dominum fratreſque diligimus, innocentia quam ad altare quiſque apportat. Hæc ut membra Chriſti evadamus, diſponit ac præparat: unitatem deinde conſummat carnis Chriſti manducatio, ſiquidem illam unitatem prius caritas inchoarit.

Sacramentum ergo cum dicitur ab Auguſtino, (nam id ſæpius inculcandum, & ſubinde aliis atque aliis conſtabiliendum argumentis:) ipſa Domini caro ſub pane latens intelligitur: ſacramentum corporis Chriſti cum ab eodem dicitur, non alterius corporis, quam illius quod eſt Eccleſia, [71] *Eccleſiæ*, inquam, *quæ eſt corpus Domini*, ſacramentum, hoc eſt, ſacrum ſymbolum, nuncupatur. Quamobrem idem alibi, cum ad ea Chriſti verba reſpiceret, *Ideo mundus vos odit:*

70 *Auguſtinus, ſerm.* II. *de verbis Apoſtoli.*
71 *Auguſtinus, libro contra Adimantum, cap.* XV.

72 *Nam*

[72] *Non Apoſtolis*, inquit, *hoc dicebat paucis, quod odiſſet eos mundus.... ſed dixit univerſo CORPORI SVO, dixit omnibus membris ſuis. Quicumque in corpore ejus & membrum ejus eſſe voluerit, non miretur quia odit eum mundus. CORPORIS autem EIVS SACRAMENTVM multi accipiunt: ſed non omnes qui accipiunt ſacramentum, habituri ſunt apud eum etiam locum promiſſum membris ejus. Pæne quidem SACRAMENTVM omnes CORPVS EIVS dicunt, quia omnes in paſcuis ejus ſimul paſcunt: ſed venturus eſt qui dividat, & alios ponat ad dexteram, alios ad ſiniſtram.* Quod eſt corpus Chriſti? Eccleſia. Ecquod eſt hujus corporis Chriſti ſacramentum? Paſcuum illud, in quo paſcunt omnes: hoc eſt, ille panis myſticus & conſecratus, qui [73] *paſcit Eccleſiam.*

Pæne quidem omnes hujus corporis Chriſti ſacramentum corpus hoc ipſum Chriſti appellant: quoniam eſt ſignum illius. Veniet autem dies, cum palam erit non omnibus tale ſignum fuiſſe, non omnes ad tale ſacramentum, ad tale ſacrificium pertinuiſſe. Nunc quidem omnes, quos oporteret membra eſſe & corpus Chriſti, in illis Chriſti paſcuis [74] *& boni & mali verſantur*: hoc eſt, in eo ſacramento ſimul paſcunt: quaſi illud ſacramentum ſit ex æquo omnibus ſignum unitatis in Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia. Sed cum multi ficto corde ſacramentum accipiant, nec fiant ex eo corpus Chriſti: nec ſignificentur eo ſacramento, quod accipiunt: neque ad [75] illud pertineant: venturus eſt qui dividat eos qui ſacramentum tantum, aut *ſanctitatem ſacramenti*, ab his qui virtutem etiam ſacramenti acceperint, ſeu *vitæ ſanctitatem*: eos quos Dominus Chriſtus ita ſignificarit, ab his quos nec ſignificarit, nec ad ſe ob ipſorum improbitatem voluerit pertinere.

Tametſi autem dicitur ſacramentum corporis Chriſti corpus Chriſti, non eſt tamen ſacramentum proprie illud corpus ejus, cujus dicitur ſacramentum: ſed tantum ſecundum quemdam modum, & ob aliquam ſimilitudinem: nem-

72 *Auguſtinus, ſermone* L I I I. *de verbis Domini, cap.* I.
73 *Auguſtinus, ſermone* X I I. *ex Sirmondianis.*
74 *Auguſtinus, libro* X I I. *contra Fauſtum, cap.* X I.
75 *Auguſtinus, libro* X I I I. *contra Fauſtum, cap.* X V I.

pe propterea quia hos eſſe iſtud corpus Chriſti, ſive ex iſto corpore, ſignificat, qui bene ſacramentum acceperint. Corpus illud Chriſti eſt, quia ſignum eſt illius corporis: ſignum eſt autem, quia ſub pane ac vino latet, quæ fiunt ex multis granis & acinis. [76] *Si enim ſacramenta*, inquit Auguſtinus, *quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum ſacramenta ſunt, non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modum ſacramentum corporis Chriſti corpus Chriſti eſt, ſacramentum ſanguinis Chriſti ſanguis Chriſti eſt, ita ſacramentum fidei fides eſt. Nihil eſt autem aliud credere, quam fidem habere. Ac per hoc cum reſpondetur parvulus credere, qui fidei nondum habet affectum, reſpondetur fidem habere, propter fidei ſacramentum, & convertere ſe ad Deum propter converſionis ſacramentum, quia & ipſa reſponſio ad celebrationem pertinet ſacramenti. Sicut de ipſo baptiſmo Apoſtolus, Conſepulti, inquit, ſumus Chriſto per baptiſmum in mortem. Non ait, ſepulturam ſignificavimus: ſed prorſus ait, Conſepulti ſumus. Sacramentum ergo tantæ rei nonniſi ejuſdem rei vocabulo nuncupavit.* Sacramento corporis Chriſti attribuitur ipſum corporis Chriſti nomen: corpus Chriſti & ipſum appellatur, etſi non eſt niſi ſecundum quemdam modum: quoniam videlicet per illud ſacramentum ſignificatur corpus Chriſti quod nos fideles ſumus. Et tamen tantæ rei ſacramentum ipſius rei vocabulo nuncupatur. Nempe quia ſacramentum Euchariſtiæ ſignificat unitatem corporis & ſanguinis Chriſti, quod eſt Eccleſia: ſicut baptiſmus, quod eſt ſacramentum ſepulturæ in Chriſto, ſignificat in Chriſto ſepulturam: idcirco ſicut ſepulturæ baptiſmo, ſic Euchariſtiæ quoque corporis illius & ſanguinis Chriſti, quod eſt Eccleſia, nomen accommodatur. Sacramentum quoque fidei & converſionis ad Deum, nempe baptiſmus, fides & converſio nuncupatur: quoniam fidem indicat, & converſionem ad Deum. Sic corpus Chriſti & ſanguis Euchariſtia appellatur, illud nempe corpus & ſanguis quod nos ſumus: quoniam unitatem illius corporis conſecratus panis vinumque ſignificat, & quod eſt amplius, facit.

76 *Auguſtinus, epiſt.* XXIII. *ad Bonifat. Epiſc.*

Ut porro ſacramentum fidei fides, ſic adoptionis ſacramentum ſimilem ob cauſam adoptio nuncupatur. Ex quo intelligere eſt, cujus corporis & ſanguinis ſacramentum Facundus quoque Hermianenſis eo loco intelligat, ubi ſacramentum corporis Chriſti cum adoptionis ſacramento, circumciſione videlicet, baptiſmoque veterum, confert: non alterius utique corporis Chriſti, quam cujus corporis Chriſti ſacramentum ab Auguſtino intelligitur eo loco, ubi ſacramentum corporis cum ſacramento fidei comparat. De quo recte quidem pronuntiatum ab utroque eſt, non eſſe ſacramentum corporis Chriſti proprie corpus illud, cujus ſacramentum dicitur: ſed myſterium in ſe tam magnæ rei continere: unitatem illius corporis videlicet ſignificare, quod ſacramento alitur ac vegetatur. Facundi hæc oratio eſt, digna hoc loco.

77 *Adoptionem quoque filiorum*, inquit, *ſuſcepiſſe Chriſtum ſi antiqui doctores Eccleſiæ dixiſſe monſtrarentur, nec ipſi, nec omnis Eccleſia, quæ tales doctores habuit, judicari deberent hæretici. Nam ſacramentum adoptionis ſuſcipere dignatus eſt Chriſtus, & quando circumciſus eſt, & quando baptizatus eſt: & poteſt ſacramentum adoptionis adoptio nuncupari. Sicut ſacramentum corporis & ſanguinis ejus, quod eſt in pane & poculo conſecrato, corpus ejus & ſanguinem dicimus: non quod proprie corpus ejus ſit panis, & poculum ſanguis: ſed quod IN SE MYSTERIUM CORPORIS EIUS SANGUINISQUE CONTINEANT. Hinc & ipſe Dominus benedictum panem & calicem, quem diſcipulis tradidit, corpus & ſanguinem ſuum vocavit. Quare ſicut Chriſti fideles ſacramentum corporis & ſanguinis ejus accipientes, corpus & ſanguinem Chriſti recte dicuntur accipere: ſic & ipſe Chriſtus ſacramentum adoptionis filiorum cum ſuſcepiſſet, potuit recte dici adoptionem filiorum ſuſcepiſſe.* Sicut adoptionem ſuſcepiſſe Chriſtus dici a Patribus potuit, quoniam ſuſceperit ſacramentum, quo adoptio ſignificatur: tametſi iſtud minus proprie adoptio nominatur: & fidem recte ſuſcipere dicuntur ii, qui ſuſcipiunt fidei ſacramentum, tametſi illud minus proprie fides vocatur: ſic illi Chriſti corpus

77 *Facundus Hermianenſis, libro* IX. *cap.* V. *pag.* 404.

Digitized by Google

dicuntur accipere, qui ſacramentum corporis accipiunt, corporis nempe illius quod ſunt fideles: *accipiunt enim quod ſunt:* illud accipiunt nimirum, quod pane & poculo conſecrato ſignificatur: fiunt ipſi corpus & ſanguis Chriſti: nec myſterium illis ſolummodo, ſed & myſterium ipſorum fit: hoc eſt, eo ſacramento ipſorum unitas cum Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, ſignificatur. *Myſterium veſtrum in menſa Dominica poſitum eſt: myſterium veſtrum accipitis.* Quod accipiunt ſacramentum, non eſt proprie corpus illud & ſanguis Eccleſiæ, quod ſunt fideles, quod & accipiunt ſecundum quemdam modum, cum ſacramentum pie accipiunt: ſed myſterium illius corporis ſanguiniſque continet. Quo etiam ſenſu primum ſacramentum, quod ſuis manibus Chriſtus ipſe confecit, corpus & ſanguinem ſuum ipſe vocavit: hoc eſt, ſignum corporis & ſanguinis ſui, quod eſt Eccleſia. Sed fuit illud ſacramentum in pane & poculo conſecrato, adeoque jam tum in corpus Chriſti naturale & ſanguinem immutato. *Myſterium Chriſtianum*, ut Hieronymus dicere ſupra meminimus, *in Salvatoris corpore & ſanguine eſt.*

Eam utique ob cauſam, [78] *non dubitavit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, cum daret ſignum corporis ſui*, inquit Auguſtinus: nempe corpus ipſum ſuum, quod idem ſub pane eſt ſignum unitatis corporis ſui: illius videlicet, quod ex ipſius carne ac ſpiritu alitur. Annon & iſtud autem Facundus ab Auguſtino mutuatus perſpicue intelligitur? Facundum enim proxime meminimus ſimiliter dicere, *Hinc & ipſe Dominus benedictum panem & calicem, quem diſcipulis tradidit, corpus & ſanguinem ſuum vocavit*, cum daret *ſacramentum*, hoc eſt, ſignum, *corporis & ſanguinis ſui.* In benedicto pane nimirum & calice Dominus Chriſtus nos ſignificavit, nos ad ſe pertinere voluit, myſterium unitatis noſtræ ibi conſecravit. Jure ergo hunc panem corpus ſuum, & vinum ſanguinem ſuum vocat: quod corpus, qui ſanguis, Eccleſia eſt: quoniam hic panis ſanctificatus ſacramentum ſive ſignum eſt illius corporis, & ſanguinis illius, quod nos ſumus: ex quo, ut [79] Pauli-

78 *Auguſtin. lib. contra Adimantum, cap.* XII.
79 *Paulinus epiſt.* XVI. *ad Delphinum.*

nus aït, *a redemptore in genus regale & ſacerdotale mutati efficimur SANGVIS ejus.*

Eodem denique ſenſu atque intellectu accipienda & illa ejuſdem Auguſtini oratio eſt. [80] *Ipſa*, inquit, *Domini noſtri tanta & tam miranda patientia*, *quod cum (* Judam *) tamdiu pertulit tanquam bonum, cum ejus cogitationes non ignoraret, cum adhibuit ad convivium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis commendavit ET TRADIDIT*: hoc eſt, [81] ipſum corpus & ſanguinem ſuum, quem fudit pro nobis, ut ſuperius loquentem Auguſtinum audivimus: in pane & calice conſecrato, per quæ unitas corporis & ſanguinis ejus, quod eſt Eccleſia, figuratur, & conſtituitur. Ad convivium igitur, in quo dabat figuram corporis & ſanguinis ſui: corporis, inquam, illius, quod ſunt juſtificati, qui ſpiritu Chriſti vivunt, Judam, qui nec ad illud corpus, adeoque nec ad Chriſtum, nec ad illud ſacramentum pertinebat, comiter Chriſtus adſcivit.

Hæc porro cum iſto, quem diximus, intellectu extra controverſiam accipienda ſint: tametſi locis innumeris, ubi Auguſtinus Chriſti corpus appellat, ac de ſacramento altaris verba facit, non aliud fere niſi proprium Domini corpus intelligit: debet nihilominus eſſe nunc apud omnes certum, confeſſum, & exploratum, figuram, ſignum, ſacramentum corporis Chriſti quoties dixit, toties ibi corporis Chriſti appellatione non aliud quam Eccleſiam, quæ Chriſti corpus eſt, ipſum intellexiſſe: ſacramenti vero ibi nomine, carnem ipſam & ſanguinem Domini, ut ſub panis ac vini natura unitatem illius corporis ſignificat, deſignaſſe.

Atque is quidem loquendi modus Africanæ præſertim Eccleſiæ proprius ac peculiaris a Cypriani ævo fuit, maxime vero a Donatianæ factionis exortu: eo quod ſacramentum altaris ſignum eſt pacis atque unitatis, ejuſdemque vinculum ac fermentum. Itaque appoſite ſacramentum corporis Chriſti eo intellectu ab his potiſſimum appellatum eſt, qui nullo non fere die aut cum ſchiſmaticis conſererent manus, aut ipſis audientibus tractatus haberent, alienis ab unitate

80 *Auguſtinus*, *Enarrat. in Pſalmum* III.
81 *Auguſtinus*, *ſerm.* LXXXIII. *de diverſis.*

videlicet, quam ſacramentum euchariſtiæ repræſentat & efficit.

Hinc illam toties Auguſtinus inculcat: apud quem vix crebrius quidquam occurrit, quam qui de altari viſibilem cibum mali male accipiunt, hos ſacramentum quidem, ſive ipſam carnem, ipſum Domini corpus accipere: ſed non continuo corpus illud, cujus ſacramentum in altari eſt, ſpiritaliter manducare: nec ſacramenti virtutem, hoc eſt, inhabitationem in Chriſti corpore adipiſci: quod eſt carnem Chriſti ſpiritalem edere.

Eo ſpectavit & Cyprianus, in epiſtola de Novatiano. [82] *Nam quando Dominus*, inquit, *corpus ſuum panem vocat, de multorum granorum adunatione congeſtum, populum noſtrum, quem portabat, indicat adunatum: & quando ſanguinem ſuum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expreſſum atque in unum coactum, gregem item noſtrum ſignificat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Si Novatianus huic pani Dominico adunatus eſt, ſi Chriſti poculo & ipſe commixtus eſt*, hoc eſt, Eccleſiæ corpori: quod Dominus Chriſtus, cum panem vocaret & faceret corpus ſuum, in manibus portabat: & cum vinum appellaret ſanguinem ſuum, ſimiliter ſignificabat.

Fulgentius in eodem Africæ tractu Ruſpenſis epiſcopus, [83] *Dominici panis caliciſque conſortio* potiri eos docet, qui cum ſacramentum ore percipiant, *ad compagem corporis ejus eccleſiaſtica unitate pertineant. Nos* enim *eſſe ipſum verum panem, verumque corpus, ipſum ſanctum ſacrificium*, cujus *eſſe participes* neceſſe ſit, qui membra Chriſti eſſe ac cenſeri velint. Id quod ille hauſit ab Auguſtino, cujus eſt vox illa præclara, ubi de menſa dominica tractat: [84] *Sacrificium pacis, ſacrificium caritatis, ſacrificium CORPORIS SUI norunt FIDELES:* hoc eſt, dominicæ carnis in ara ſacrificium: in quo & unitas eccleſiæ ſignificatur, & illa, [85] *cum ipſius capitis* Chriſti *corpus ſit, ſeipſam per ipſum diſcit offerre*. Sic enim idem

82 *Cyprianus, epiſt.* LXXVI. *ad Magnum.*
83 *Fulgentius, in epiſt. de duabus quæſtionibus, ad Ferrandum.*
84 *Auguſtinus, Enarratione II. in Pſalmum* XXI.
85 *Auguſtinus, libro* X. *de Civitate Dei, cap.* XX.

alibi, ubi de cultu martyrum agit. [86] *Ipſum*, inquit, *ſacrificium corpus eſt Chriſti, quod non offertur ipſis, quia hoc ſunt & ipſi.* Sunt corpus Chriſti, quod ſe cum Chriſto capite offert Deo. Sunt [87] *inviſibile ſacrificium*, cujus *ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignum, eſt viſibile ſacrificium*, ſive *oblationes noſtræ, quæ fidelibus notæ ſunt* : ſive denique *ſacramentum altaris, ubi Eccleſiæ demonſtratur, quod IN EA RE quam offert, ipſa offeratur* : in Chriſto ſcilicet, qui ibi ſub panis ſpecie immolatur, & offertur.

Facundum certe Hermianenſem ſacramentum corporis ita intellexiſſe, uti de Auguſtino diximus, quis non fateatur? cum & in eadem Africana Eccleſia altus ille educatuſque fuerit, & Auguſtini ſe paſſim miratorem atque alumnum profiteatur: & ſit hoc loco iiſdem, ut apparet, ſimilitudinibus, verbis, ſententiiſque uſus.

Fuit igitur hic loquendi modus Africæ peculiaris, ob eam cauſam qaum diximus: neque extra hunc tractum, quod quidem ſciam, uſu receptus. Nam quod *ſacramentum* præciſe Afri, hoc alibi plerique omnes *ſacramentum corporis Chriſti* appellant : atque hac illi locutione complexa Chriſti corpus quod eſt ſacramentum, ſive ſacrum ſignum alterius rei, intelligunt. Sic Iſidorus, de pane & vino altaris. [88] *Hæc duo ſunt viſibilia*, inquit : *ſanctificata tamen per Spiritum ſanctum in ſacramentum divini corporis tranſeunt* : hoc eſt, in divinum corpus, quod ut in pane occultum latet, ſacrum ſignum eſt alicujus rei. [89] *Panis & vini creatura*, inquit Hincmarus, *in ſacramentum carnis & ſanguinis ejus ineffabili Spiritus ſanctificatione transfertur : SICQUE corpus & ſanguis illius, non infidelium manibus ad perniciem ſuam funditur & occiditur, ſed FIDELIUM ORE ſuam ſumitur in ſalutem.* Ubi transferri panis in ſacramentum carnis eatenus dicitur, ut SIC ea ipſa caro æque fidelium nunc ORE ſumatur, atque infidelium MANIBUS olim occiſa eſt. Sacramentum carnis igitur ipſa caro eſt, quatenus eſt ſub pane alterius rei ſignum

86 *Auguſtinus*, *libro* XXII. *de Civitate Dei*, *cap.* X.
87 *Auguſtinus*, *libro* X. *de Civitate Dei*, *cap.* V. & VI. & *libro* XIX. *cap.* XXIII.
88 *Iſidorus*, *libro* 1. *de officiis eccleſiaſticis*, *cap.* XVIII.
89 *Hincmarus*, *opuſculo* II. *cap.* XI.

ſacrum. Sic ſacramentum aquæ & baptiſmi, aqua ipſa eſt, ipſaque ablutio, quæ ipſa ſacrum ſignum eſt. De ſacramento olei & chriſmationis eſt idem judicium. [90] *Sacramentum* denique *panis & calicis*, ipſe panis & calix eſt, qui & ipſe factus conſecratione myſticus, ſacrum ſignum evadit.

Quo rurſum intellectu ſpecies panis ac vini, ut corpus Domini continent, *myſteria antitypa* optime ab Epiphanio, aliiſque, ut vidimus, nuncupantur. Neque enim altera ex his duabus vocibus ſuperflua eſt aut redundat, ut viſum eſt Salmaſio: cum prior ſignificet latere ipſum Domini ſub pane corpus: poſterior, vel incarnationis, vel paſſionis, vel Eccleſiæ unitatis ſimilitudinem in eo myſterio, quod exſiſtit ex natura panis & Chriſti corpore, contineri. Antitypum enim idem ibi, quod ſacramentum ſive ſacrum ſignum eſt. Myſterium, ipſum eſt Domini corpus, ſub pane tectum, ut diximus.

Equidem, ante ea quæ deſignavimus, Cypriani tempora, Africanaque ſchiſmata, a Tertulliano Euchariſtiam, ut paſſionis imaginem quamdam, & immolationis repræſentationem ubique ſpectari non inficiamur: qui modus Euchariſtiæ contemplandæ Cypriano etiam & Auguſtino ſubinde familiaris eſt: ut Gregorium Magnum nunc omittamus, laudatum a nobis capite quinto, alioſque propemodum innumerabiles.

Nam quis neget imaginem dominicæ necis ſane conſpicuam in ſacramento altaris fas eſſe intueri? [91] *Paſſio eſt enim Domini ſacrificium, quod offerimus*, inquit Cyprianus: nam dicemus de Tertulliano poſtea. Iterumque: *Nec nos ſanguinem Chriſti poſſemus bibere, niſi Chriſtus calcatus prius fuiſſet & preſſus: & calicem prior biberet, quem credentibus propinaret.* Auguſtinus autem, [92] *Cœnam ſuam dedit*, inquit, *paſſionem ſuam dedit.* Et alibi: [93] *Nam & nos de cruce Domini paſcimur, quia corpus ipſius manducamus.*

Figura profecto dici deinde a Patribus potuit in altari

90 *Tertullianus, libro* V. *contra Marcionem, cap.* VIII.
91 *Cyprianus, epiſt.* LXIII.
92 *Auguſtinus in Pſalmum* XXI.
93 *Auguſtinus in Pſalmum* C.

exſtare corporis immolati: at non figura corporis, ut corpus eſt, cum ipſum euchariſtia ſiſtat præſens & exhibeat: ſed ejuſdem, ut eſt immolatum. [94] *Manducari enim victimæ corpus non poteſt, ſi ſit animatum*, inquit Nyſſenus. Et Heſychius: [95] *Carnem ejus, quæ ante paſſionem inepta erat ad comedendum, (quis enim cupiebat comedere carnem Dei?) aptam cibo poſt paſſionem fecit. Si enim non fuiſſet crucifixus, ſacrificium corporis ejus minime comederemus.* Et alibi: [96] *Sartaginem, Domini crucem..... accipi oportet: quæ etiam ſuperimpoſitam Dominicam carnem eſibilem hominibus reddidit: niſi enim ſuperimpoſita fuiſſet cruci, nos corpus Chriſti nequaquam myſtice percepiſſemus.* Denique alio loco: [97] *Sed & ad veſperum, ſive medio veſpertinorum paſcha proprium præveniens, crucem ſuam Chriſtus celebravit*: hoc eſt, imaginem paſſionis, ſeu crucis ſuæ: atque, ut [98] Hincmarus loquitur, *hoſtiam ſuæ paſſionis*: & alibi, *ſacramenta paſſionis ſuæ.*

Occiſum igitur immolatumque oportet eſſe quod edatur: occiſum autem immolatumque corpus Chriſti Domini non fuit, præterquam in cruce ſemel. Ubi igitur manducationi idoneum eſt, cum vivat reipſa tamen, ibi gerere occiſi immolatique corporis imaginem recte creditur ac dicitur. At eſt corpus Chriſti Domini in euchariſtia manducationi aptum per ſymbola: neque enim habet niſi a ſymbolis, quibus tegitur, ut manducari ab homine poſſit. In euchariſtia igitur imago eſt & repræſentatio corporis immolati. [99] *Nonne ſemel immolatus eſt Chriſtus in ſeipſo?* inquit Auguſtinus. *Et tamen in ſacramento non ſolum per omnes Paſchæ ſolennitates, ſed omni die populis immolatur: nec utique mentitur, qui interrogatus eum reſponderit immolari. Si enim ſacramenta quamdam ſimilitudinem earum rerum, quarum ſacramenta ſunt, non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt.* Quo ſenſu immolatum in menſa Dominica corpus Chriſti cenſetur,

94 *Gregorius Nyſſenus orat.* I. *in Reſurrect. Domin.* Οὐ γὰρ ἂν τὸ σῶμα τοῦ ἱερείου πρὸς ἐδωδὴν ἐπιτήδειον, εἴπερ ἔμψυχον ἦν.

95 *Heſychius, libro* I. *in Leviticum, ad cap.* 2.

96 *Heſychius, libro* II. *in cap.* VI.

97 *Heſychius, in caput* XXIII.

98 *Hincmarus, opuſc.* II. *cap.* XII. *pag.* 95. *& opuſc.* XXV. *pag.* 296.

99 *Auguſtinus, epiſt.* XXIII. *ad Boniſac. Epiſc.*

Digitized by Google

quod ibi gerit immolati corporis ſimilitudinem.

Quamobrem vere pronuntiatum a Tertulliano eſt, pane conſecrato corpus dominicum repræſentari : quo præſertim loco ſcripſit adverſus Marcionem, qui Deum verum, Patrem Domini noſtri Jesu Chriſti, negabat eſſe mundi iſtius, aut elementorum, aut omnino corporum effectorem : ſed opus id eſſe aïebat inferioris Dei, nempe Angeli creatoris. [100] *Conſidera hominem*, inquit Tertullianus, *placebit tibi vel hoc opus Dei noſtri, quod tuus Dominus ille Deus melior adamavit : propter quem in hæc paupertina elementa de tertio cælo deſcendere laboravit : cujus cauſa in hac cellula creatoris etiam crucifixus eſt. Sed ille quidem uſque nunc nec aquam reprobavit creatoris, qua ſuos abluit..... nec panem, quo IPSUM CORPUS SUUM REPRÆSENTAT*, nempe Deus ille melior, quem Patri conſubſtantialem Marcion quoque cum catholicis agnoſcebat, ut locus iſte dilucide prodit.

Et illa quidem repræſentandi vox, aliquid exhiberi ac ſiſti re ipſa præſens, tum aliis locis, ut libro de Patientia, cap. III. tum toto illo præſertim adverſus Marcionem opere ſignificat : nec in libris, inquam, omnibus quinque, quos adverſus Marcionem exaravit, alia ei vocabulo ineſt notio ac poteſtas. Sic libro IV. cap. IX. *Nam & hoc opponit Marcion, Heliſæum quidem materia eguiſſe, aquam adhibuiſſe, & eam ſepties : Chriſtum vero verbo ſolo, & hoc ſemel functum, CURATIONEM ſtatim REPRÆSENTASSE.* Et capite XVI. *Facilius enim vim comprimi ſcit REPRÆSENTATIONE talionis, quam repromiſſione ultionis.* Libro V. cap. XII. *Et tribunal autem nominando, & diſpunctionem boni ac mali operis, utriuſque ſententiæ judicem oſtendit, & CORPORUM OMNIUM REPRÆSENTATIONEM confirmavit.* Cum igitur in hoc potiſſimum opere adverſus Marcionem non alia vis ei voci a Tertulliano detur, ipſum hoc uno in loco eamdem aliter accepiſſe, quis cuiquam probabili argumento ſuadeat ? aut *repræſentari corpus ipſum ſuum* a Domino dixiſſe alio ſenſu Tertullianum, quam quo *repræſentanda omnia corpora* in die judicii dixit ? Cum præſertim eodem

100 *Tertullianus, libro I. contra Marcionem, cap. XIV.*

Digitized by Google

ſenſu & ab [101] Hieronymo, in menſa Dominica Chriſtus *ipſe veritatem ſui corporis & ſanguinis repræſentare* dicatur: hoc eſt, ut loquitur [102] Gaudentius Brixienſis, *oſtendere nobis venerandi ſui corporis veritatem*: ut [103] Proſper Africanus, *panem ſanctificatum ſuum ſacratum corpus in ſua menſa confirmare.*

Sic Græci verbis ἀναδεικνύειν & ἀποφαίνειν in hoc ipſo argumento utuntur: & hanc utrique voci vim ineſſe declarant, ut exhibere ac repræſentare ſignificet, hoc eſt, efficere, perficere, præſtare. In liturgia Baſilii ſupra laudata, ſacerdos Spiritus ſancti ſuper dona poſcit illapſum, qui panem ſanctificet & exhibeat corpus Chriſti: ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου, καὶ ἁγιάσαι, καὶ ἀναδεῖξαι, τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου. An Spiritus ſanctus invocatur ut ſignificet? non potius ut efficiat? Auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, ubi ſimilem formulam refert: [104] Καὶ καταπέμψῃς, inquit, τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην .... ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Denique Iſidori Peluſiotæ ſententiam ſuperius recitavimus, in qua eodem vocabulo ἀποφαίνειν utitur, in hoc ipſo argumento, pari ſignificatu. Alias quoque ἀνάδειξις, manifeſtatio, repræſentatio, exhibitio rei ipſius eſt. Domini Jesu manifeſtationem in baptiſmo, quando [105] *revelatus eſt*, ut Tertullianus loquitur, τὴν διὰ βαπτίσματος ἀνάδειξιν vocat [106] auctor libri, qui ſub Hippolyti Portuenſis nomine circumfertur. Qui & de ſacrificio altaris ſub Antichriſti tyrannide ceſſaturo ubi verba facit, verbo ἀναφαίνειν utitur, eodem intellectu. Τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν, inquit, ὡς ὀπωροφυλάκιον γενήσονται, καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ΑΝΑΦΑΝΗΣΕΤΑΙ. λειτουργία σβεσθήσεται. ψαλμῳδία παυθήσεται. *Eccleſiarum ſacræ ædes tugurii inſtar erunt: pretioſumque corpus & ſanguis Chriſti non exſtabit in diebus illis: liturgia exſtinguetur, pſalmorum decantatio ceſſabit.* Ita vertit Joannes Picus, Claſſium Inquiſitoriarum Senatus Pariſienſis

101 *Hieronymus, in cap.* XXVI. *Matth.*
102 *Gaudentius, tract.* XIV.
103 *Proſper, libro* II. *de promiſſionibus Dei, cap.* II.
104 *Conſtitut. Apoſtol. libro* VIII. *cap.* VII.
105 *Tertullianus, libro* I. *contra Marcionem, cap.* XV.
106 *Hippolyti nomine liber de conſummatione mundi, pag.* 4. & 46.

Præſes. Non exſtabit Chriſti corpus, in terris utique, unde illud vis Antichriſti ejiciet : non exhibebitur, οὐκ ἀναφανήσεται, non repræſentabitur, hoc eſt, non ſiſtetur præſens in ara, uti nunc ἀναφαίνεται, repræſentatur ac ſiſtitur.

Nihilominus autem ut hæc ita ſint, non continuo, ſi voci illi vis altera tribuenda foret, quod minime remur in eo Tertulliani loco, qui venit in controverſiam, vadimonium eſt deſerendum : quandoquidem euchariſtiam perinde atque incarnationis, etiam paſſionis imaginem ac repræſentationem eſſe in confeſſo eſt. Nam ut in cruce & corpus fuit & ipſum occiſum : ſic in euchariſtia, & corpus, & ipſum quidem edule eſt. Edule autem eſſe non poteſt, niſi quia prius occiſum ſit. At nunc ubi tamen edule eſt, ibi occiſum non eſt : vivit enim : tametſi præter Auguſtinum, Hincmarus quoque, & alii admonent, [107] *quotidianas carnis & ſanguinis Chriſti hoſtias immolari :* quod & proxime laudatus auctor ſub Hippolyti nomine docuit : quoniam videlicet, quæ victima edulis efficitur, mactata jam & immolata jure cenſetur : ibi igitur non eſt niſi figura occiſi & immolati corporis: quia per panem edule ibi corpus eſt : corpus quidem verum per ſe, non figura corporis : at idem ſub immolati figura, unde aptum ad veſcendum eſt : id quod per ſe nec habet, nec habere poteſt, niſi per ſymbola. Quod ita potuit [108] Paulinus exprimere, non *in ipſo corpore*, palpabili ſcilicet, Chriſti corpus edi, tametſi corpus ipſum editur : ſed in pane. Cur autem in pane ? ut ipſum ſic edi proprie ac vere poſſit.

Quare cum Dominus diſcipulis diceret, Hoc eſt corpus meum, dedit figuram corporis ſui, quale futurum in cruce ſcilicet, hoc eſt, edule, tanquam poſt immolationem. Quæ ſententia Tertulliani eſt, illo percelebri loco adverſus Marcionem. [109] ***Acceptum panem & diſtributum diſcipulis, corpus illum ſuum fecit, Hoc eſt corpus meum dicendo, id eſt, figura cor-***

107 *Hincmarus, opuſc. II. ad Carolum Calvum, cap. IX. pag. 85. & Auctor libri de conſummatione mundi, ſub nomine Hippolyti Portuenſis, pag. 56.* Δεῦτε οἱ ἱεράρχαι οἱ λειτουργήσαντές μοι ἀμώμως ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμά μου καθ' ἑκάστην θύοντες. *Venite, ſacerdotes, qui pure mihi ſacrificium die noc͡teque obtuliſtis, ac pretioſum corpus & ſanguinem meum quotidie immolaſtis.*

108 *Paulinus Nolanus, epiſt. IV. ad Severum.*

109 *Tertullianus, libro IV. contra Marcionem, cap. XL.*

poris mei. Figura autem non fuiſſet, niſi veritatis eſſet corpus. Ceterum vacua res, quod eſt phantaſma, figuram capere non poſſet. Aut ſi propterea panem corpus ſibi finxit, quia corporis carebat veritate: ergo panem debuit tradere pro nobis. Faciebat ad vanitatem Marcionis, ut panis crucifigeretur. Cur autem panem corpus ſuum appellat, & non magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit, non intelligens veterem fuiſſe iſtam figuram corporis Chriſti, dicentis per Hieremiam, Adverſus me cogitaverunt cogitationem dicentes, Venite, conjiciamus lignum in panem ejus, ſcilicet crucem in corpus ejus. Nam qui panis figura olim fuit corporis Chriſti, ex Tertulliani mente, ſive hoc loco, ſive altero conſimili, e libro tertio, cap. XIX. ejuſdem operis? cujus item corporis figura cenſetur? Non quilibet panis hic commemoratur: ſed ille dumtaxat, in quem conjectum fuiſſe lignum Hieremias vaticinatus eſt: quo pane Chriſti corpus non nude ac præciſe, ſed immolatum in cruce præfigurabatur, ut ipſe Tertullianus exponit: quem panem crucifigi & tradi pro nobis oportuit loco veri corporis, uti per jocum colligit, ſi caruit Chriſtus vero corpore: quoniam prodeſſe nobis Chriſti corpus non poſſit, niſi crucifixum & immolatum. Quare nec panis euchariſticus a Chriſto datus pro mundi vita, apud Tertullianum figura eſt præciſe corporis, ſed corporis crucifixi. Figura autem corporis crucifixi non eſſet, niſi crucifixum verum corpus eſſet. Nam ſi corpus illud, cujus vetus figura in ſacris paginis panis eſt, verum non fuit: nec corporis ipſa crucifixio, ſive immolatio, cujus euchariſtia figura eſt, vera fuit. Delirare ergo non mediocriter, ſed plene, inquit, Marcionem oportuit: ac ſi forte aliud non agnoſcit verum Chriſti corpus præter panem, hunc quoque traditum pro nobis & crucifixum prædicare. Quod cum ſit dictu perabſurdum, quin intelligebat ille, & veterem fuiſſe figuram corporis illius olim immolandi panem, teſte Hieremia: & ejuſdem immolati imaginem in pane poſtea Chriſtum dediſſe: atque adeo vere crucifixi corporis: cum figura crucifixi corporis eſſe non poſſit, niſi verum corpus fuerit crucifixum? Dedit ergo Chriſtus in pane imaginem crucifixi, ſive immolati corporis: verum quidem corpus ipſum, ut dictum eſt, non

figuram: ſed immolati tamen dumtaxat figuram & ſimilitudinem: quia per panis ſpeciem edule corpus eſt.

Quorſum enimvero & ab Euſebio Cæſarienſi, nunc [109] *ſalutaris paſſionis ineffabilia ſymbola*, nunc [110] *divinæ diſpenſationis ſymbola*, hoc eſt, paſſionis, nuncupantur: nunc juſſi dicuntur Apoſtoli a Chriſto Domino [111] *panem ipſius corporis imaginem efficere*: niſi eo quod inenarrabili modo ſalutare Chriſti corpus, pro nobis paſſum, hic panis, hæc ſymbola complectuntur: quoniam illud edendum, adeoque velut occiſum, exhibent? Quo ſpectavit & Chryſoſtomus, cum diceret, ſimili ratiocinio, atque Tertullianus, uſus: [112] *Niſi Chriſtus mortuus eſt, cujus rei ſymbola ſunt, quæ conficiuntur* a ſacerdote? Cur mortui potius ſimilitudinem, quam vivi corporis, ſacerdos efficit, niſi quia edule repræſentat?

Sic Ambroſius ſubinde [113] *Chriſtum in imagine offerri in terris* docet, *quando Chriſti corpus offertur, immo ipſe offerre manifeſtatur in nobis, cujus ſermo ſanctificat ſacrificium quod offertur.* Sermo Chriſti *operatorius*, vivus & efficax, ſanctificat ſacrificium quod offertur, & illud immutat. Panem igitur corpus Chriſti facit. Sed quoniam immolati tamen corporis gerit ibi dumtaxat ſimilitudinem, offerri, ſive immolari tantum in imagine, recte adſeveratur. Quo ſenſu Gaudentius Brixienſis, quem Ambroſius epiſcopum initiavit, [114] *labores paſſionis Chriſti in figura corporis ejus ac ſanguinis* dixit exhiberi. Auguſtinus, Chriſtum Dominum [115] *ſui ſacrificii ſimilitudinem celebrandam in ſuæ paſſionis memoriam commendaſſe.* Et auctor ſermonis de cataclyſmo, inter opera Auguſtini, cap. IV. *offerri* dixit *ſacrificium imaginis Agni, quem IPSUM quotidie comedimus, & cujus ſanguinem bibimus.* Scripſit is in Africa, paulo poſt Auguſtini obitum.

109 *Euſebius, libro* X. *hiſt. Ecleſ. cap.* III. Σωτηρίου πάθους ἀπόρρητα σύμβολα.

110 *Euſebius, libro* VIII. *Demonſtr. Evang. pag.* 380. Τὰ σύμβολα τῆς ἐνθέου οἰκονομίας.

111 *Euſebius, ibidem.* Τὴν εἰκόνα τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖσθαι παρακελευόμενος . . . . ἄρτῳ δὲ χρῆσθαι συμβόλῳ τοῦ ἰδίου σώματος παρεδίδου.

112 *Chryſoſtomus, homilia* LXXXIII. *in Matthæum.* Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς, τίνος σύμβολα τὰ τελούμενα;

113 *Ambroſius, libro* 1. *de officiis, cap.* XLVIII. *& in Comment. ſuper Pſalmum* XXXVIII.

114 *Gaudentius, tract.* XIX.

115 *Auguſtinus, libro* LXXXIII. *quæſtionum, quæſt.* LXI.

Ipſum itaque Chriſti corpus nunc quidem ore ſumitur, quia nunc edule eſt: verum, quod poſtremo eſt loco notandum obiter & in tranſcurſu, ſumi etiam debet idem ut occiſum & immolatum: quia non prodeſt, niſi occiſum & immolatum. Manducari nunc autem ore, ut occiſum reipſa & immolatum nequit: tametſi manducatur ore quod olim occiſum. Spiritalis ergo illa manducatio ſit, eademque cum altera manducatione conjuncta, quæ ore peragitur. Eſt ea porro manducatio ſpiritalis & figurata, non ſola caritas, quæ animum manducantis habitualiter, ut ſcholæ verbo utamur, exornat: ſed actualis præterea recordatio paſſionis, quam Auguſtinus commendat in primis. [115] *Si præceptiva*, inquit, *locutio eſt, & flagitium aut facinus videtur jubere: aut utilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata eſt. Niſi manducaveritis*, inquit, *carnem filii hominis, & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis: facinus & flagitium videtur jubere. Figurata eſt ergo, præcipiens paſſioni Dominicæ eſſe communicandum, & ſuaviter atque utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro crucifixa & vulnerata ſit.* Hæc recordatio, manducatio ſpiritalis eſt corporis Chriſti: quam & commendat Eccleſia, dum canit, *O ſacrum convivium, in quo* dum *Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſſionis ejus.* Idem ore ſumitur, idem animo recolitur: nam & ore manducare certe jubemur: ſic utraque noſtra ſubſtantia, caro & animus, ſanguine Chriſti imbuitur. [116] *In utroque enim poſte*, inquit Jonas Aurelianenſis, *Agni ſanguis eſt poſitus, quando ſacramentum paſſionis Chriſti cum ore ad redemptionem ſumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur.*

Quod de corpore autem Domini dictum eſt, non poſſe illud niſi immolatum edi, iſtud ipſum & de ſanguine accipiendum eſt: qui hauriri profecto nequit, niſi effuſus. Ubi igitur hauriri poteſt, nec tamen effuſus reipſa extra corpus eſt, ibi non ſanguinis quidem præciſe, cum ſit ipſe ſanguis, ſed effuſi in morte & cruciatu ſanguinis ſimilitudinem gerit. Quo ſpectaſſe videtur inter ceteros auctor librorum de ſacramentis. Etenim poſtquam mutari a Deo dixit inſtituta na-

115 *Auguſtinus, libro* III. *de doctrina Chriſtiana, cap.* XVI.
116 *Jonas Aurelian. libro* II. *de Inſtit. laïcali, cap.* XVIII.

turæ in conſecratione, ac ſimile ibi miraculum peragi, cujuſmodi peractum eſt, cum ſæpe alias, tum vero maxime cum de virgine natus eſt Chriſtus: hac nimirum oratione: [117] *Accipe ergo quemadmodum ſermo Chriſti creaturam omnem mutare conſueverit, & mutat, quando vult, inſtituta naturæ. Quomodo, requiris? Accipe: & primo omnium de generatione ejus ſumamus exemplum. Conſuetudo eſt ut non generetur homo, niſi ex viro & muliere, & conſuetudine conjugali. Sed quia voluit Dominus, qui hoc elegit ſacramentum, de Spiritu ſancto & Virgine natus eſt Chriſtus..... Vides ergo quia contra inſtituta naturæ & ordinem homo eſt natus ex Virgine? ..... Ergo didiciſtis quod ex pane corpus fiat Chriſti, & quod vinum & aqua in calicem mittitur, ſed fit ſanguis conſecratione verbi cæleſtis.* Poſt illam, inquam, orationem, quæ nullis poteſt cavillationibus eludi, hæc ille ſtatim ſubjungit: *Sed forte dicis, ſpeciem ſanguinis non video. Sed habet ſimilitudinem. Sicut enim mortis ſimilitudinem ſumpſiſti, (* in baptiſmo ſcilicet, ut [118] antea monuit, *) ita etiam ſimilitudinem pretioſi ſanguinis bibis, ut nullus horror cruoris ſit, & pretium tamen operetur redemptionis.* Et paulo poſt: [119] *Dicit ſacerdos: Fac nobis hanc oblationem adſcriptam, rationabilem, acceptabilem: quod ſit IN FIGURAM corporis & ſanguinis Domini noſtri* Jesu *Chriſti: Qui pridie quam pateretur, &c.* Sanguis nunc Chriſti quidem venis corporis continetur: non habet ergo, dum bibitur, niſi effuſi cruoris ſimilitudinem. Non eſt ibi mera ſimilitudo ſanguinis: ſed qui ibi ſanguis adeſt, habet ſimilitudinem effuſi ſanguinis. Tametſi enim ibi reapſe ſanguis eſt, ibi tamen reapſe effuſus non eſt: ſed habet ibi ſimilitudinem effuſi ſanguinis, eo quod bibi poteſt: quemadmodum Domini corpus in altari habet ſimilitudinem immolati corporis, eo quod manducari poteſt, per ſymbola utique: ſub quibus ut iſtud edi, ſic iſte hauriri, etiam dum venis corporis continetur, recte intelligitur.

Habet iſta nihilominus hujuſce ſcriptoris ſententia alium adhuc ex parte aliqua intellectum: qui tametſi eodem ferme

117 *Auctor librorum de ſacramentis, apud Ambroſium, libro* IV. *cap.* IV.
118 *Libro* II. *cap. ultimo.*
119 *Libro* IV. *cap.* V.

recidit,

recidit, tamen videri poteſt magis obvius & expoſitus. Figuram ille ac ſimilitudinem vocat, quo de Patribus plerique myſterium appellarunt: qua de voce dictum eſt abunde ſuperius. Eſt autem poſitum extra controverſiam, nullus ut horror bibendi ſit, in myſterio dominicum cruorem hauriri, non in ipſo adſpectabili cruore: in veritate quidem ipſum cruorem, ſed in myſterio tamen, quia tectum eumdem opertumque ſub ſymbolis: unde myſterii apud pleroſque, apud iſtum ſimilitudinis & figuræ nomen accepit. Quo fere modo in baptiſmi expoſitione dixerat: [120] *Quomodo Chriſtus mortuus eſt peccato, & Deo vivit: ita & tu ſuperioribus illecebris peccatorum mortuus ſis per baptiſmatis ſacramentum, & ſurrexeris per gratiam Chriſti. Mors ergo eſt, ſed non in mortis corporalis veritate, ſed in ſimilitudine. Cum enim mergis, mortis ſuſcipis & ſepulturæ ſimilitudinem:* hoc eſt, myſterium: veram enim certe mortem peccati, ſed aquæ ſymbolo ſignificatam & adumbratam. Sic & in altari accipis ſimilitudinem, ſive myſterium: id eſt, verum quidem ſanguinem, ſed ſub vini ſpecie opertum ac velatum: unde & effuſi cruoris ſimilitudinem habet, quoniam & bibi poteſt, ut diximus, & bibi citra horrorem poteſt. Myſterium denique, non, ut impie [121] Bertramo viſum eſt, quod fides operatur: ſed quod Deus in ipſis quæ mutantur ſymbolis operatur, & fides effectum poſtmodum a Deo credit.

SED nos longius profecto abripit forte etiam reprehendendus ardor aucupandi ex veteri memoria undique, & in unum coacervandi, quæ ſunt a nobis, dum Patrum monumenta pervolvimus, obiter ſubnotata de hoc argumento: niſi haberet juſtam excuſationem ea ſuavitas, qua nemo catholicus non laudabiliter detinetur, ubi nempe deprehenditur mira antiquorum, atque in primis Auguſtini, cum noſtra fide conſenſio. Quidni enim & huic ipſe voluptati aliquid indulgeam? cum præſertim & in exponendis Tertulliani, Ambroſii, Auguſtini, & Facundi locis omnibus, quæ protulimus, tum alios, tum qui noviſſime in hac palæſtra ſe exercuit, Auctorem libri de Perpetuitate fidei, tomo III.

120 *Libro II. cap. VII.*
121 *Bertramus, libro de corpore & ſanguine Domini, num. XI.*

X

infelici plane Minerva uſos fuiſſe intelligamus: & multa ex illis ad Sacramentariorum errorem Bertramus prave detorſerit: neque in his fere explicandis immoremur, quæ alii ante nos attigerint, aut probæ ac legitimæ interpretationis luce colluſtrarint. Derelictas enim tantum fere ſpicas legimus, non meſſem integram repræſentamus: & tacita etiam multo plura tranſimus, cura hujus operis terminandi.

An eſt ergo aliquid in tot tamque diverſis ſententiis, aut in Auguſtini ſermone ad Infantes, ex quo nata in aliorum dicta digrediendi occaſio eſt, quod non adeſſe Dominum in ſacramento clamet, ac pro confeſſo ponat? Aut unde adverſariorum natus error, ſive in eo interpretando ſermone, ſive in aliis, niſi ex INTELLIGIBILIS voce accepta præpoſtere? Quæ vox indicat, ut diximus, intelligi mente vel fide, non ſenſu percipi, rem aliquam, qualis eſſe dicitur: ut ea profecto, quæ abſunt a nobis longo locorum intervallo disjuncta, animo quidem intelliguntur, nullo viſu tactuve corporis ſentiri poſſunt a nobis, tametſi per ſe ſub ſenſum cadunt: quanto minus Chriſti caro in altari, ubi ſpiritali modo ſub ſymbolis latet? An idcirco non ibi vere adeſt? Immo vero: intelligibiliter quidem, & inviſibiliter, ſed tamen vere: ut totidem verbis profitentur ij, qui Judaïcæ religioni renuntiant, ſub ea formula, quam ex codice Regio V. Cl. Cotelerius edidit, in Notis ad librum 1. Recognit.

Porro autem animadvertere eſt ex iis quæ hactenus dicta ſunt, aliud Græcis Patribus in altaris myſterio INTELLIGIBILE dici, aliud Auguſtino. Illi enim Chriſti carnem dixere intelligibilem, quoniam credi fide poteſt, oculis cerni non poteſt: iſte intelligi aliud voluit præter id quod creditur: nempe corpus Eccleſiæ, cujus figura ſit corpus Chriſti, quod in altari ſub pane credi poſſe: intelligi, hoc eſt, comprehendi non poſſe, jure merito cenſuit. Illi intelligibilem, hoc eſt, non ſenſu, ſed ſola fide cognitam dixere dominici corporis veritatem: iſte, intelligendam eſſe ejuſdem corporis myſticam ſignificationem.

Nec vero refert quod, uti aliqui ex Ephræmii Antiocheni oratione opponunt, ex qua primum orta occaſio eſt in alia divertendi, in baptiſmo aliud ſimiliter videtur, aliud

intelligitur: cum ſubſtantialiter tamen aquis ſpiritus minime conjungatur. An enim idcirco nec ipſum ſubſtantiale Chriſti corpus conjugi cum ſymbolis oportere quiſquam putet? Næ ille vehementer [122] cum pſeudo-Ratramno erret. Quam longo enim id exemplum, cum ab incarnatione, tum ab euchariſtia, (nam cum utraque pariter ab Ephræmio conferri meminimus,) quam longo, inquam, ab utroque illo myſterio, intervallo diſtat? Ab incarnatione quidem: quod illic unio naturæ humanæ cum perſona verbi hypoſtatica eſt*: in baptiſmo, Spiritus ſancti unio cum aqua, ſolius præſentiæ & efficientiæ eſt. Ab euchariſtia autem: quoniam in baptiſmo nulla aquæ fieri mutatio dicitur: nec mutat aqua naturam, nec appellationem: neque aliud aqua fit, neque adoratur: cum in euchariſtia e diverſo mutari ſymbola omnes aſſeverent, atque alia fieri & appellari: & adorari denique, ut ea quæ facta eſſe creduntur: [123] προσκυνεῖσθαι, καὶ σέβεσθαι: quæ vox poſterior ſoli numinis adorationi competit. Aliud ergo longe eſt, aliterque ſe habet, quod in euchariſtia INTELLIBIBILE eſt: aliud, & aliter, quod in baptiſmo.

Nemo certe interrogat, Quomodo aqua eſt Spiritus ſanctus? Sed quomodo aqua ſit peccato abluendo par? Et reſponſio quidem ad hoc interrogatum in promptu eſt hujuſmodi: Spiritu ſancto aquis inſidente, & per eas mortalium animos ſanctificante. At in hoc quæſito, Quomodo panis eſt corpus Chriſti: reſponſum eſt ab Auguſtino appoſite: Ut ſacramentum. Nam eo ibi conſilio, eo ibi habitu Chriſtus eſt, ut noſtram unitatem IPSE ſignificet: nec ſignificet tantum, ſed etiam efficiat. Quæ cum ille dixit, Chriſtum reipſa ſub pane adeſſe docuit, ut vidimus.

Contulit baptiſmum quoque cum euchariſtia Joannes Damaſcenus. [124] *Quemadmodum in baptiſmate*, inquit, *quia mos*

122 *Ratramni nomine liber, de corpore & ſanguine Domini, num.* XVII. XVIII. & XIX.

123 *Theodoretus, dialogo* III. *pag.* 127.

124 *Joannes Damaſcenus, libro* IV. *Orthodoxæ fidei, cap.* XIV. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι, καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως. Οὕτως ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ.

Digitized by Google

eſt hominibus aqua lavari , & oleo ungi : Deus oleo & aquæ conjunxit gratiam Spiritus , & fecit illud lavacrum regenerationis. Similiter quia conſuetudo eſt hominibus panem, ac vinum & aquam bibere : conjunxit ipſis divinitatem ſuam , & ipſa effecit corpus & ſanguinem ſuum. Quid porro inter utrumque myſterium intereſſe admonet ? Conjunxit, inquit , aquæ & oleo Deus gratiam ſuam : pani & vino, divinitatem ſuam. Aquam fecit lavacrum ſuum : chriſma fecit chariſma ſuum : neutrum fecit aut appellavit ſpiritum ſuum : panem autem ac vinum fecit atque vocavit corpus & ſanguinem ſuum. Dixit, & factum eſt. Dixit ipſe, & ipſe fecit : non nos ipſi fide aut cogitatione fecimus. Fecit, inquam, in ipſis ſymbolis, quibus conjunxit divinitatem ſuam : non in credentium animis, quibus ex adſpectu ſymbolorum intimet corpus ſuum.

In benedictione aquæ & olei, quæ unquam aut uſquam Eccleſia invocato Spiritu ſancto dixit, Fac aquam iſtam ſanguinem tuum : fac oleum iſtud ſpiritum tuum ? De pane autem & vino orbis univerſus orat : Fac panem hunc corpus tuum : & vinum iſtud, ſanguinem tuum : hoc orat, inquam : nec orat tantum, ſed exorat & impetrat.

De baptiſmo quis affirmavit aquam non eſſe aquam, ſed Spiritum, aut ſanguinem Chriſti, quantumvis aquam eſſe viſus guſtuſque renuntient ? Nemo profecto. At de euchariſtia, præter Chryſoſtomum antea laudatum, Cyrillus Hieroſolymitanus : [125] *Ne ergo conſideres*, inquit, *tanquam ſimplicem panem , & ſimplex vinum : corpus enim & ſanguis Chriſti eſt ſecundum Domini verbum. Quamvis ſenſus hoc tibi ſuggerit, tamen fides te confirmet. Ne ex guſtu rem judices : ſed ex fide indubitanter perſuaſus ſis te corpore & ſanguine Chriſti honorari..... Hoc ſciens & pro certo habens , quod panis qui videtur, panis non eſt, licet guſtus panem eſſe ſentiat, ſed corpus Chriſti : nec vinum quod videtur , vinum eſt , quamvis guſtus id velit , ſed Chriſti ſanguis.* Non ſunt aquæ baptiſmatis quidem oculis

125 *Cyrillus Hieroſolym. catech.* IV. *Myſtag.* Μὴ πρόσεχε ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ. σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν· εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις βεβαιούτω. Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνῃς τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνενδοιάστως σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς ..... Ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος, οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ τῇ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ. καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ.

Digitized by Google

pariter æſtimandæ, ſed mente: ut aït incertus auctor ſermonis ſecundi, quem Sirmondus edidit in appendice Auguſtinianorum: quis tamen ſimilem cautionem adhibuit, ſua ut illis æſtimatio ſarta tecta ſervaretur? quis aquam non eſſe aquam admonuit? quis non eſſe guſtui illic credendum, aut tactui? aquas denique vel naturam, vel nomen, mutaſſe? liberatamque aquam, ut verbo utamur, quod interpres epiſtolæ Chryſoſtomi adhibuit, appellatione aquæ? Immo Deum, non aquam, adoptionis ſpiritum appellari [126] Theodorus Mopſueſtenus expreſſe admonet, in Catena. Eſt illa dos peculiaris igitur ac prærogativa panis myſtici, ut poſt conſecrationem illud appelletur, quod reipſa ſit: aliudque longe, quam prius: hoc eſt, non panis, ſed corpus Chriſti & dicatur & vere ſit, per veram converſionem ſubſtantiæ panis: tametſi iſtud per fidem dumtaxat oculoſque mentis poteſt intelligi: id quod a Chryſoſtomo, Theodoreto, Auguſtino, Gelaſio, aliiſque, quos appellavimus, apertiſſime traditum, demonſtrare cum Dei ope conati ſumus.

126 *Theodorus, in Catena, ad cap.* III. *Joannis.* Ὁ Θεὸς γὰρ ϗ πνεῦμα υἱοθεσίας λέγεται, οὐχ ὕδωρ.

De BERTRAMO, *ſive* JOANNE SCOTTO, HERIGERO, *aliiſque ſimilibus.*

In hac porro lucubratione cum laudati a nobis antiquioris ævi Patres fidem orthodoxam perſpicue adſtruunt, tum vero hæreticorum cavillationes & effugia anteverterunt ac peſſumdederunt in primis duo: alter, a quo noſtra exorſa diſputatio eſt, Chryſoſtomus: alter, in quo finem accepit, Auguſtinus: id quod eſt in præſenti corollarii vice demonſtrandum. Adducenda idcirco ſunt in medium illius argumenta, qui Sacramentariorum errorem primus in orbe Chriſtiano vulgavit, auctor, qui Ratramni nomine circumfertur, Berengarii Calvinique prodromus: nam iſtud a Sixto Senenſi, aliiſque, merito ſuo nomen habet: cum ſit ambobus eo periculoſior, quo ſubtilior multo callidiorque eſt. Liber inſcribitur, *De corpore & ſanguine Domini:* cujus veritatem

labefactare nititur : quo more Jonas Aurelianenſis volumen inſcripſit *de cultu imaginum*, quem impugnat. Hujus autem libri, qui Ratramno tribuitur, qui hac ætate patrocinium ſuſciperent, valde miror aliquos fuiſſe inventos : poſtquam non modo nuper a Tridentinis cenſoribus, ſummiſque Pontificibus cenſura notatus eſt : verum etiam, ut mox dicemus, jampridem a plenariis ſynodis, univerſaque Eccleſia damnatus, & igni addictus: proxime ſuperiore ætate ab Illuſtriſſimis doctiſſimiſque Antiſtitibus, Sanctesio Ebroïcenſi, & Perronio Cardinale, apertam docere hæreſim deprehenſus.

Juſſu Caroli Magni, nam id nomen præferunt quædam exemplaria : ſed Carolus Calvus is eſt, cui & iſtud cognomen datum ſæpiſſime in vetuſtis monumentis eruditi norunt : juſſu illius principis, inquam, finxit auctor ſe de corpore Domini litteris prodere quid ſentiret. Nam in ſententiam ultro concedimus Illuſtriſſimi Pariſienſis Antiſtitis [1] Petri de Marca, quam explanare paulo uberius, & novis adhuc juvat conſtabilire conjecturis atque documentis. Sub adſcititio nomine latere voluiſſe Joannem Scottum, ſive Erigenam, hujus voluminis concinnatorem : confinxiſſe juſſionem religioſiſſimi Principis, ad quem ſcilicet tentaret aditus : quoniam is avi ſui more doctis ſubinde hominibus ſcribendi provinciam imponeret de rebus ſacris. Cum vellet tamen latere, Bertrami nomen accepiſſe : quod ab amanuenſibus ſub ipſum finem ſæculi noni, vel decimi initium in Ratramni nomen deflexum ſit : id quod fraudi fuit ſæculo undecimo Herigero Lobienſi Abbati : duodecimo, [2] Sigeberto : nam hi Ratramnum vocant : tametſi quædam Sigeberti exemplaria Bertramum exhibent.

Huc certe ſpectaſſe Paſchaſium Radbertum minime ambigimus, cum diceret in epiſtola ad Fredugardum, ſub finem : *Quamvis ex hoc quidam de ignorantia errent, NEMO tamen EST ADHUC IN APERTO qui hoc ita eſſe contradicat, quod TOTUS ORBIS credit & confitetur :* quibus ille verbis innuit haud dubie notum ſibi volumen eſſe ; cujus artifex non auderet γυμνῇ quod aïunt κεφαλῇ congredi.

1 *In epiſtola ad Dacherium, Tomo ſecundo Spicilegii.*

2 *Sigebertus, libro de ſcriptoribus Eccleſ. cap. XCV.*

ſed larvatus incederet. Scribebat autem hanc epiſtolam Paſchaſius, ſub annum DCCCLX.

At verum auctorem ejus operis ſubodoratus anno ſuperiore jam fuerat [3] Hincmarus. Nam ille capita quædam commemorat, *quorum auctor jactitaretur a multis Ioannes Scottigena:* in his iſtud eſt: *Quod ſacramenta altaris non verum corpus & verus ſanguis ſit Domini: ſed tantum memoria veri corporis & ſanguinis ejus.* In eo autem docendo eſt adſcriptus Ratramno liber in primis num. XCIX. & C. Adrevaldus ſimiliter monachus Floriacenſis, Caroli Calvi principatu, ſcriptori larvam detraxit. Nam is ſententias Patrum collegit, *de corpore & ſanguine Chriſti contra ineptias Ioannis Scotti*, quæ exſtant tomo XII. Spicilegii Dacheriani.

Berengarii certe temporibus non aliud nomen præfert, niſi Joannis Scotti, præterquam apud Sigebertum, ut diximus. Aſcelinus monachus in epiſtola ad Berengarium: [4] *Ioannem vero Scottum*, inquit, *nec inconſiderate, nec impie, nec indigne ſacerdotio meo habeo: quem toto niſu totaque intentione ad hoc ſolum tendere video, ut mihi perſuadeat, Hoc videlicet quod in altari conſecratur, neque vere corpus, neque vere Chriſti ſanguinem eſſe. Hoc autem adſtruere nititur ex ſanctorum Patrum opuſculis, quæ prave exponit. Quorum illam ſancti Gregorii orationem hic adnotari ſufficiat: Perficiant in nobis tua, Domine, quæſumus, ſacramenta quod continent: ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus. Quam exponendo prædictus Ioannes inter cetera noſtræ fidei contraria*, Specie, *inquit*, geruntur iſta, non veritate. *Quod non catholice dictum, ſi bene tuam vigilantiam novi, non ignoras.* At hæc ſunt totidem plane ſyllabis in Bertrami libro, num. LXXXVIII.

Berengarius ipſe in epiſtola ad Lanfrancum: [5] *Pervenit ad me*, inquit, *diſplicere tibi, immo hæreticas habuiſſe ſententias Ioannis Scotti de ſacramento altaris, in quibus diſſentit a ſuſcepto tuo Paſchaſio ..... Si hæreticum habes Ioannem, cujus ſententias de Euchariſtia probamus, habendus tibi eſt hæreticus Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, ut de ceteris taceam.* Hos

3 *Hincmarus, tomo 1. libro de prædeſtinatione cap.* XXI. *pag.* 232.
4 *In Notis ad vitam Lanfranci Cantuarienſis, pag.* 25.
5 *In Notis ad vitam Lanfranci, pag.* 22.

Digitized by Google

appellat cum Fulgentio Bertrami liber. Adverſus Paſchaſium autem, qui luculento opere veritatem propugnarat, ſcripſiſſe Joannem Scottum innuit: quod & Ratramnum feciſſe Herigerus aït, ut mox dicemus.

Denique Berengarius idem alibi, [6] *Noverit*, inquit, *quæ ſcribit Joannes Scottus*, *monitu illum ſcripſiſſe precarioque Karoli Magni*, hoc eſt, Caroli Calvi, ut monuimus: cujus pariter juſſu ſcripſiſſe Ratramnum multi opinantur: ſub annum ſcilicet DCCCLV. quo anno *multa catholicæ fidei contraria in regno Karli*, *ipſo quoque non neſcio*, *concitata* Bertiniani annales prodidere.

Jam damnatum fuiſſe Joannis Scotti librum de Euchariſtia in Concilio plenario Vercellenſi, teſtes ſunt [7] Lanfrancus, & Aſcelinus. In Concilio quoque Pariſienſi, anni ML. teſtis [8] Durandus Abbas Troarnenſis. In Synodo Romana denique, cui Nicolaus II. præfuit, anno MLIX. totius Synodi judicio flammis hunc librum tradere Berengarius juſſus eſt, ut Lanfrancus cum Guitmundo refert. De Ratramni nomine ac volumine interim ſilentium: quod de vero libri tunc auctore conſtabat: Bertrami autem falſum nomen & adſcititium eſſe. Quare factum exinde eſt, ut excidiſſe Joannis Scotti liber exiſtimetur, quoniam ſub ejus nomine non apparet: nam concremata exemplaria videntur, quæ id nomen præferrent. Subduxere ſe flammis, quas merebantur, omnino pauca, quæ Bertrami, ſive Ratramni, nomen haberent. Unde & ſub iſto nomine nunc ſunt admodum rara inventu in bibliothecarum forulis exemplaria manu exarata: & uſque ad annum MDXXVI. altum ex eo tempore apud omnes ejus libri ſilentium eſt.

Tamen illius operis fabricatorem Ratramnum appellat, idque adverſus Paſchaſium Radbertum fuiſſe exaratum, Herigerus Abbas Lobienſis in Belgio arbitratus eſt: qui vir obiit anno MVII. annis CL. poſt Ratramnum, quem tanquam parum ſibi cognitum nominat. *Ratramnus quidam*, inquit, *libro compoſito ad Karolum regem.*

6 *Berengarius*, *in epiſt. ad Richardum*, *tomo ſecundo Spicilegii*, *pag.* 510.

7 *Lanfrancus*, *libro de corpore & ſanguine Domini*, *cap.* IV. *& Aſcelinus in epiſt. ante laudata ad Berengarium.*

8 *Durandus Abbas*, *libro de corpore & ſanguine Chriſti*, *parte* IX. *poſt Lanfranci opera.*

Sed

Sed ſtilus plane Joannis Scotti, ſive Erigenæ, eſt: diverſiſſimus a Ratramni ſtilo, tum in libris contra Græcorum oppoſita, tum in libris de prædeſtinatione, qui Ratramni nomen habent. Eſt autem adeo ſimilis, ut non ſit ovum ovo ſimilius, ſtilo alterius voluminis de prædeſtinatione, quod Joannis Scotti Erigenæ eſſe exploratum eſt. Nam ut indicia cetera omittamus, quam eſt affinis ac pæne par hæc præfatio iſtius libri de prædeſtinatione, qua compellat epiſcopos, quibus illum inſcripſerat: *In hoc itaque opuſculo noſtro, quod ad teſtimonium veſtræ orthodoxæ profeſſionis vobis jubentibus ſcribere curavimus, quæ vera eſſe perſpexeritis, tenete, & Eccleſiæ catholicæ tribuite: quæ falſo, reſpuite: & nobis, qui homines ſumus, ignoſcite.* Illa item peroratio libri quinti & poſtremi de diviſione naturæ: *De qua ſi quis nos invenerit incognitum atque ſuperfluum aliquid ſcripſiſſe, noſtræ intemperantiæ incuriæque imputet..... Sin autem in eo utile & ad ædificationem catholicæ fidei pertinens arriſerit, ſoli Deo.... deputet.* Quam eſt illa, inquam, præfatio peroratioque, ſimilis iſti clauſulæ, qua liber de corpore & ſanguine Domini concluditur? *Imperio veſtræ magnitudinis parere cupientes, præſumpſi parvus rebus de non minimis diſputare.... Quæ ſi probaveritis catholice dicta, veſtræ meritis fidei deputate.... Sin autem minus placuerint, id noſtræ deputetur inſipientiæ, quæ quod optavit, minus efficaciter valuit explicare.* Ratramni igitur falſo nomen habet, cujus in perorando formulas, ſi quis cum iſtis diligenter contulerit, alterius eſſe generis deprehendet. Joannis Scotti hic ſtilus & oratio eſt.

Sed fortaſſis dedita opera *Ratramnus quidam* dixit Herigerus: ſibique notum eſſe fraudis architectum diſſimulavit, quod male audiret apud omnes: tametſi ipſe favere ei non obſcure videatur. Ex eo enim illum hominum genere eſſe apparet, qui ſilentium utrique litigantium parti indici velint, vitarique ſchiſmata: ut per pacis ſpeciem virus erroris ſui liberius impuniuſque ſpargant. In præfatione *dogmatizare* aït, & qui quidquid de corpore Domini dicitur, in veritate: & qui in figura acciperent: male habet ex æquo omnes, a quibus fuere illæ primum propoſitæ quæſtiones: addit poſtremum qui de hac re lites moviſſent, Paſchaſium,

Digitized by Google

Ratramnum, alios, hoc eſt, qui alterutri ſeſe opinioni addixiſſent, nihil promoviſſe tantis animorum motibus, nec poſteris ſatis feciſſe. Neutram ex ambabus partibus aſperius aliquanto, quam alteram, habet: in eos ſolummodo invehitur, qui ſeceſſui obnoxium fore corpus Chriſti putarent: id quod catholicæ veritatis hoſtes ex orthodoxa doctrina imperite colligebant. Paſchaſium nominatim, qui Chriſti corpus in veritate fieri a ſacerdote pertendiſſet, *ſimplicitatis* inſimulat: eo tamen nomine *excuſandum* putat, quod *ſimul hoc myſterium & figuram & veritatem dici poſſe* pronuntiarit: quaſi hoc uno verbo retexere prius dicta videatur: quod verbum a cavillationibus hæreticorum non eſſet omnino immune.

Quid quod in pſeudo-Ratramni caſtra diſcedere non clam, ſed aperte videtur, in extrema fere libelli calce: ubi adverſus eos diſputat, qui dicerent, ut ipſe fingit, Chriſti corpus obnoxium ſeceſſui fore? Nam ibi de myſterio, hoc eſt, de pane ſanctificato cum diſſerit, Anonymi verba recitat, de quo mox dicemus: *Non ejus excellentiam reveretur*, inquit, *qui ſeceſſui dicit obnoxium, ſicut ceteras eſcas: ſed tamen eodem modo, quantum ad comeſtionem & hauſtum percipitur: videlicet trajiciendo per os, & in ventrem mittendo: ubi quid Dominus de MYSTERIO SVO agere voluerit, ſuæ ſcimus tantum cognitum voluntati. Scimus enim conſumi poſſe ſpiritali virtute: ſcimus & ſervari poſſe inconſumptibili perennitate: quia quæque ex his Chriſtus elegerit, de SVO SACRAMENTO perficit. Abſit tamen ut tantum myſterium ſeceſſui fiat obnoxium: in quo ſi forte ordo naturæ ſervatur, myſterium, quod ſola fide conſpicitur, humilietur. Si corpus in corpore ordinem ſervat, non violatur myſterium, quod divinitatis formavit ſacramentum: nec ſpiritus amittit, quod fide integra in re corporali ſpiritaliter ſumpſit.* Ubi myſterium Domini, & ſacramentum Domini, cum Bertramo vocat, qua de appellatione mox dicemus: myſterium, quod commiſceri corpori ex ordine naturæ poſſit: rem corporalem, quæ vel conſumi poſſit ſpiritali virtute, vel ſervari divinitus incorrupta: in qua re corporali ſpiritus ſumit per fidem quod vivificet. Quas loquendi formulas quam Bertramo familiares, tam plenas eſſe fraudis atque erroris mox viſuri ſumus.

Digitized by Google

Nam abeſſe Chriſtum a conſecrato pane qui putarent ſæculo nono ac ſubſequentibus, adeo reverenter ipſi tamen ſentire de euchariſtia videri voluere, ut ne ſic quidem myſterium Domini ſeceſſui obnoxium dici paterentur. De ſpeciebus conſecratis idem catholicorum complurium illis temporibus ſenſus fuit: rem alii in medio reliquere: in quibus eſt [9] Algerus. Negavit id præciſe Origenes loco antea a nobis allato. Quare Stercoraniſtarum vocabulum infame convitii, non ſectæ, fuit: ac depellere iſtud a ſe illi quidem conati, qui panem ſanctificatum Chriſti corpus appellarent in myſterio dumtaxat, ſive figura: ſed illud iidem objecere catholicis, quoniam ore dicerent ſumi Chriſti corpus: quod autem in os intrat, (nam ſic illi ſyllogizabant,) ipſo atteſtante Domino, in ſeceſſum vadit. Græcis crimen idem haud multo æquius Humbertus & alii impegere: quoniam ſolvi euchariſtia jejunium illi aïebant: ex quo iſti confecere, minus certe perite, & minus conſiderate, in ea Græcos hæreſi eſſe, ut putarent euchariſtiam eatenus inſtar habere ceterorum ciborum: atque ut paulatim augere & exaggerare crimina mos eſt, tanquam ceteras eſcas egeri. Cum nihil aliud Græci vellent, quam ſacrificium ne offerretur, aut Miſſa etiam celebraretur, quæ præſanctificatorum dicitur, quam quo ſolui jejunium tempore legitime poſſet.

Itaque catholicos per ſpeciem Stercoraniſmi petere Herigerus ipſe videtur. Quare non eſt de eodem repudianda prorſus aut aſpernanda Sigeberti cenſura: aïentis [10] *Herigerum congeſſiſſe* CONTRA Paſchaſium *RADBERTUM multa catholicorum Patrum ſcripta de corpore & ſanguine Domini:* nempe in prælaudato opere: quod ipſius eſſe adhuc in obſcuro foret, niſi illud tum ex vetuſtiſſimi exemplaris fide, cui Herigeri nomen præfixum eſt, tum ex certiſſimis aliis conjecturis V. Cl. MABILLONIUS auctori ſuo adſeruiſſet. Nam prius quidem lucem adſpexerat, ſed ἀδέσποτον, edente [11] Cellotio noſtro: unde Anonymus Cellotianus apud eruditos hactenus audiebat.

9 *Algerus, libro ſecundo, de ſacramento corporis & ſanguinis Domini, cap.* I.
10 *Sigebertus, libro de ſcriptoribus eccleſiaſticis, cap.* CXXXVIII.
11 *Cellotius, in appendice hiſtoriæ Gotheſcalci.*

Damnarat ipſe, opinor, nomen ſuum tenebris, quibus addici merebatur. Nam ſæculo nono ac decimo dignum illud animadverſione eſt, qui a fide catholica de corpore & ſanguine Domini deflexere, tum per ſe homines & pauciſſimos numero, & ipſo genere obſcuros fuiſſe: tum vero etiam tanquam mali augurii volucres lucem publicam diſſimulato nomine fugitaſſe.

Horum e numero, præter [12] Anonymum ab Herigero citatum, alter Anonymus eſt, cujus dicta quædam contra Radbertum recitat idem [13] Mabillonius. Neque is enim nomen habet, nec ſine cauſa ipſius fides in ſuſpicionem venit: triplici loco præſertim: tum ubi mirum ſibi videri non obſcure fert, quod Ambroſius dixerit, eandem eſſe Chriſti carnem in altari, quæ nata eſt de virgine: atque id ante eum diem ſibi inauditum eſſe ac novum exclamat: tum ubi Paſchaſium irridet, *qui quoties toto terrarum orbe Miſſarum ſolennia celebrantur, toties Dominum Chriſtum pati prædicaret:* id quod Paſchaſio pariter Bertramus objicit, num. XXXVIII. tum denique ubi ex Auguſtino, quem non intelligit, conficit imperite, non *naturaliter* quidem, ſed *ſpecialiter aliud* eſſe corpus Domini quod eſt in altari, *aliud ſpecialiter* quod natum ex Virgine; *aliud ſpecialiter* quod eſt corpus Eccleſiæ. Cui enimvero non ſuboleat hic virus latere? Hoc eſt enim dicere, aliud eſſe corpus quod eſt in altari, ab eo quod natum ex Virgine, quo plane modo aliud eſt ab utroque corpus Chriſti quod nos ſumus: nempe *ſpecialiter*, hoc eſt, in individuo, ut dialectici loquuntur: ſive potius ſecundum propriam corporis eſſentiam: nam illam huic voci, *ſpecies*, vim attributam ab ea hominum factione mox viſuri ſumus: at idem viciſſim eſſe corpus Chriſti in menſa Dominica cum eo corpore quod natum ex Virgine, ſicut idem cum utroque eſt corpus Chriſti quod eſt Eccleſia, nempe *naturaliter:* quoniam unius ejuſdemque ſpiritus Chriſti tergeminum illud corpus eſt. Hæreticorum ingenium & indolem quis hoc loco non agnoſcat? quibus familiare ac ſolenne

12 *Anonymi hujus ſcriptum exſtat tomo* XII. *Spicilegii, pag.* 39.

13 *Acta ſanctorum ordinis Benedict. Sæculo* IV. *parte ſecunda, in præfat. pag.* XXVII. XXVIII. & XXX. *num.* 58. & 59.

eſt myſteria verbis involvere & obſcurare : dum fides catholica interim ſimpliciter & aperte quid ſentiat paucis ac perſpicuis verbis explicat, Panis ſanctificatus per verbum Dei, eſt corpus Chriſti. Perſenſiſſe hanc fraudem ſagaciter & acute Paſchaſius Radbertus videtur, ſub finem epiſtolæ ad Fredugardum, quem his verbis commonet : *Ad ultimum, quæſo, ne ſequaris ineptias de tripartito Chriſti corpore.*

Latebras igitur quæſiere, qui veritati eo ævo bellum indicerent : at qui eandem propugnarent, quot & quales, quanta eruditione, fama, vitæ ſanctimonia inſignes, toto hoc opere appellavimus? Addi his Rabanum Moguntinum oportet, cujus integram fidem viri eruditi probarunt, Mabillonius in primis, num. 74. 75. & 76. Neque obſtat quod Rabanus aït, in epiſtola ad Heribaldum, cap. XXIII. *Quidam nuper de ipſo ſacramento corporis & ſanguinis non recte ſentientes dixerunt, HOC IPSUM corpus & ſanguinem Domini, quod de Maria Virgine natum, & in quo ipſe Dominus paſſus eſt in cruce, & reſurrexit de ſepulcro* (hic lacuna eſt in MS.) *Cui errori quantum potuimus, ad Egilum Abbatem ſcribentes, de CORPORE IPSO quid vere credendum ſit, aperuimus.* Lacunam ſupplevit Vir eruditiſſimus ex Herigero in hunc modum : *idem eſſe quod ſumitur de altari.* Sed ſcripſit haud dubie Rabanus aliud : nempe, *carnem noſtram ad incorruptionem alere.* Nam & Paſchaſius, adverſus quem Rabanus ſcripſit, ſi Herigero fides, iſtud anno DCCCXXXI. docuerat, in libro de corpore & ſanguine Domini, cap. XIX. & id venerat in controverſiam : & hoc ipſum Rabanus impugnat toto reliquo capite, quod luxatum alioqui adeo eſt, ut non cohæreant ibi extrema cum primis. Diſtinxit acute Rabanus alibi, libro I. de Inſtitutione clericorum, cap. XXXI. ſacramentum a virtute ſacramenti. *Sacramentum in alimentum corporis redigi* faſſus eſt : virtute ſacramenti, hoc eſt, IPSO CORPORE Chriſti, quod de Maria Virgine natum eſt, *vitam*, non temporalem, ſed *æternam adipiſci* dixit. Nam ſic eo verbo uſus eſt. Herigeri, qui locum in lacuna vidit, aut imperita, aut malitioſa divinatio eſt, cum repoſuit, *idem eſſe quod ſumitur de altari.* Paſchaſii caput XIX. integrum qui contulerit diligenter cum iſto Rabani capite ad Heribaldum,

& id omnino quod diximus a Rabano ſcriptum, impugnatumque, fatebitur, ac receptæ ubique fidei de euchariſtia ipſum pariter ſubſcripſiſſe.

Nemo interim e catholicis ſcriptoribus, ut diximus, non confidenter agnoſci voluit de nomine: nemo non cum *orbe toto, cum omnibus ubique univerſaliter*, ut aït Paſchaſius, in eadem epiſtola, ſibi conſenſionem eſſe aperte profeſſus eſt: cum pſeudo-Ratramnus non quid Eccleſia doceat, ſed quid ipſe privatim ſentiat, aperire ſe tum in præfatione, tum in calce ejus libri ſignificet: & num. XXXII. adverſari ſe plurimis ultro fateatur. Nunc demum igitur mens illius inveſtiganda paulo accuratius, & exploranda eſt: quoniam nec fuit adhuc aut catholicis perſpecta, aut heterodoxis ipſis, quibus proluſit: & eſt ea fidelibus deteſtanda.

Cum orthodoxi conſpirante conſenſu dicerent cum Auguſtino, quoniam in ſanctificato pane aliud oculi renuntiant, aliud fides: uti fere in homine aliud patet, quod eſt corporeum: aliud, quod eſt ſpiritale, latet: cum in communi ſermone, inquam, & in omni tractatu epiſcopi prædicarent, Hoc quod videtis in altari Dei, corpus eſt Chriſti quod natum ex Virgine: Corpus eſt *Domini mei*, ut aït [14] Amalarius Metenſis olim Eccleſiæ Abbas, poſtea ſedis adhuc incertæ epiſcopus: Calix, vel quod habet calix, ſanguis eſt verus, qui fuſus eſt pro nobis: [15] *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: hoc accipite in calice, quod manavit de latere Chriſti.* Cum Chryſoſtomo: [16] *Id quod eſt in calice, eſt idem quod fluxit e latere: & illius participes ſumus.* Et inferius, de corpore quod eſt in menſa Dominica: [17] *Quando ipſum videris propoſitum, dic...... Hoc eſt illud corpus, quod fuit cruentatum, quod lancea percuſſum.* Cum Liturgia Gothica ante laudata: *Illum ſanguinem ſumimus in calice, QVI de te fluxit in cruce ex latere.* Cum id, inquam, catholici ubique gen-

14 *Amalarius Epiſcopus, epiſt.* VI. *ad Guntharduм, tomo* VII. *Spicilegii, pag.* 171.

15 *Auguſtinus, ſermone ad Neophytos, citatus a Paſchaſio, in epiſtola ad Fredugardum.*

16 *Chryſoſtomus, homilia* XXIV. *in* 1. *Cor* X. Τοῦτο τὸ ἐν ποτηρίῳ ὄν, ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν, καὶ ἐκείνου μετέχομεν.

17 *Ibidem.* Καὶ ὅταν αὐτὸ προκείμενον ἴδῃς, λέγε πρὸς ἑαυτόν.... τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σῶμά ἐστι τὸ ᾑμαγμένον, τὸ λόγχῃ πληγέν.

Digitized by Google

tium profiterentur, hanc fidem pſeudo-Ratramnus convellere nititur ac labefactare : atque ut id falſo dici, ſi qua arte poſſit, evincat, eo omnia argumenta collineat, erroneaque placita. Ab his quæ ſunt paulo apertiora ordiamur.

I. Primum igitur, num. VIII. figuram a veritate diſtinguit eatenus, quod in figura aliud intelligitur, quam dicitur: quocirca nec vitis Chriſtus, nec palmites Apoſtoli, etſi in ſacris paginis id nomen habent. At quando Chriſtus dicitur natus, paſſuſve, vere paſſus ac vere natus intelligitur. Hoc, inquit, *veritas* eſt *in narratione*, *id eſt*, *nuda & aperta* vocum *ſignificatio.* Cum negat ibidem igitur, & paſſim toto in opere, præſertim num. XXXII. id quod eſt in altari eſſe Chriſti corpus in veritate, ac ſolum aït eſſe in myſterii figura : negat eſſe hujuſce vocis, *Corpus Chriſti*, nudam & apertam ſignificationem : negat intelligi debere quod dicitur : vult eo dumtaxat quod videtur, corpus Chriſti ſignificari. Negat igitur vere dici poſſe, Hoc quod videtis in altari Dei, vere eſt corpus quod natum eſt ex Virgine : quod expreſſe negat, num. L. LII. & CI. Et num. X. *Claret*, inquit, *quia panis ille vinumque figurate Chriſti corpus & ſanguis exſiſtit.* Num. XIX. *Non ſunt idem quod cernuntur, & quod creduntur.* Quæ ſententia ſi præciſe ac ſola ſpectetur, tametſi probabilem habere poteſt intellectum, cum eo tamen conſilio proferatur, ut catholicæ huic voci adverſetur, Hoc quod videtur in altari, eſt corpus Chriſti, peſtifera hæreſis eſt.

Sed, quod caput eſt, idem apertiſſime, num. XV. *non eſſe aliquid in veritate* docet eſſe idem, atque non eſſe tale ac dicitur *ſecundum propriam eſſentiam.* Rurſumque quemadmodum hoc loco figuram opponit veritati, ſic num. XVIII. myſterium proprietati, hoc eſt, propriæ rerum eſſentiæ. Cum negat igitur corpus Chriſti in menſa Dominica exſiſtere *in veritate*, negat *in propria eſſentia* exſiſtere.

Hanc unam Joanni Scotto placuiſſe acceptionem vocis *in veritate*, immo & catholicis omnibus, intelliget cordatus quiſque, qui meminerit damnatum eſſe Berengarium, quod pariter [18] *aſſerebat, in figura & in ſacramento totum fieri, nihil*

18 *Vualterius Abbas, apud Mabillonium, tomo* III. *Analectorum, pag.* 450.

in veritate: cum præſertim Berengarii quaſi ſuſceptus ac deliciosſus Joannes Scottus exſtiterit.

II. Subſtantiam deinde vini conſpici aït, num. x. qua ætate catholici & aperte profitebantur ſubſtantiam panis in ſubſtantiam corporis Chriſti converti, ut Haymo Halberſtatenſis ſuperius laudatus, pag. 99. & hoc quod videmus in altari aïebant eſſe, non panis ſubſtantiam, ſed corpus ipſum natum ex Virgine.

III. Nullam autem ut mutationem ſubſtantiæ factam probet, num. xii. ad judicium provocat oculorum ac ſenſuum. *Speciem creaturæ permanſiſſe aït:* num. xiv. *Speciem & formam nihil habere in ſe permutatum*, hoc eſt, propriam eſſentiam: aut ſi cui ita magis arridet, formam externam, quam illa natio indivulſam a ſubſtantia credidit. Quo ſenſu dictum ab illo eſt, num. lvi. *Intellige quod non in ſpecie, ſed in virtute, corpus & ſanguis Chriſti exſiſtant, quæ cernuntur.* Quod eſt catholicorum effatum impetere, aïentium utique, Hoc quod cernitur, eſt corpus Chriſti verum. Et num. liv. *Dicant qui nihil hic volunt ſecundum interius latentem virtutem accipere, ſed totum quod apparet viſibiliter æſtimare: ſecundum quid hic ſit commutatio facta. Nam ſecundum creaturarum ſubſtantiam, quod fuerunt ante conſecrationem, hoc & poſtea conſiſtunt. Panis & vinum prius exſtitere: in qua etiam ſpecie jam conſecrata permanere videntur. Eſt ergo interius commutatum Spiritus ſancti potenti virtute, quod fides aſpicit, animam paſcit, æternæ vitæ ſubſtantiam ſubminiſtrat.* Nolebant utique catholici quidquam fidem, quæ interius in animo latet, in myſterio operari: quod videretur in altari Dei, aïebant Chriſti corpus eſſe: ſubſtantiam creaturarum immutatam eſſe, ſalva ſpecie, pro ea ſpeciei acceptione quam capite iv. diximus: nec jam eſſe ſymbola poſt conſecrationem, quod antea fuiſſent. Interius quidem commutationem fieri, ſed in ſymbolis prius, quam in credentium animis. His capitibus totidem ille maxime adverſaria hoc uno in loco tradit.

IV. Euchariſtiam cum baptiſmo confert, num. xvii. xviii. xix. In baptiſmo, inquit, duo ſunt: quod exterius abluit, elementum: & quod interius purgat, virtus ſanctificationis, ſive fides illius qui abluitur. Itaque in ſpecie, ſive

ſive in proprietate, nihil eſt præter aquam: in myſterio, ſive in credentis intelligentia, virtus ſanabilis. Et num. XXI. In baptiſmo, inquit, ſive fœderis antiqui, ſive novi, duo ſunt: aqua, quæ cernitur: & ſpiritalis potentia, quæ creditur interius. Ex utroque myſterium fit, dum cognoſcitur quid ſymbolum ſignificet. Ubi non euchariſtiam modo perinde ac ſalutaris lavacri undam fieri myſticam aït, quoniam viſo ſymbolo mens aliud intelligit quam videt, ex qua fidei intelligentia myſterium dicatur & fiat: verum etiam ſacramenta novæ legis in parem cenſum devolvit, in quo ſunt ſacramenta antiqui fœderis: quod & de veteribus ſacrificiis, quæ cum novo componit, rurſum confirmat, num. XCI. *Sicut illa figuram habuere futurorum, ſic & hoc ſacrificium figura ſit præteritorum.*

V. Num. XXX. *Non ergo carnem meam*, inquit, *vel ſanguinem meum vobis corporaliter comedendum vel bibendum, per partes diſtributum, diſtribuendumve putetis: cum poſt reſurrectionem viſuri ſitis me cælos aſcenſurum cum integri corporis ſive ſanguinis mei plenitudine.* Quis porro e catholicis ſomniavit carnem Chriſti ſcindendam in fruſta? Plane nemo. Sed illud voluit veterator intelligi, nec cerni in ara, nec comedi, nec frangi corpus Chriſti: ſublatoque in cælos corpore, non exſtare amplius illud in terris. Nuſquam enim eſſe, niſi ubi palpabile ſit. Quod iterum repetit, num. LXXXIX. colligitque exinde num. XCVII. ubi corpus Chriſti non cernatur oculis, nec manifeſtum ſit, ibi omnino non eſſe.

VI. Illam Domini vocem, *Spiritus eſt qui vivificat*, num. XXXI. ſic interpretatur, ut de ſpiritali credentium operatione, hoc eſt, de fide accipiat, quæ vivificat, quæ facit myſterium: abſque qua fide & operatione myſteria tantum corpus paſcant: nec myſteria quidem, ſed ſubſtantiæ panis ac vini ſint. Myſterium aït agi ſpiritaliter, quia fidei ſpiritus illud peragit: fides ea paſcit, lætificat, vivificat interius: dum quod exterius eſt, carnem alit. Non hæc pura putaque Sacramentariorum oratio eſt?

VII. Negat apertiſſime num. LII. quod ore ſumitur in altari, *æternitatem poſſe præſtare.* Vitam enim aït, quæ in eo myſterio continetur, eſſe a verbi potentia inviſibili, quæ

fidem operatur in nobis: in hac fide eſſe efficientiam ac virtutem corporis Domini.

VIII. Corporaliter cum negat eſſe Chriſtum in altari, ac ſpiritaliter aït intelligi oportere: quam utrique illi voci ſubeſſe notionem ac poteſtatem velit, ipſe aperit, num. LXXIV. *Sicut in myſterio*, inquit, *panis ille Chriſti corpus accipitur: ſic etiam in myſterio membra populi credentis in Chriſtum intimantur: & ſicut non corporaliter, ſed ſpiritaliter panis ille credentium corpus dicitur: ſic quoque Chriſti corpus non corporaliter, ſed ſpiritaliter neceſſe eſt intelligatur.* Hoc eſt enim perſpicue ac ſine ambage dicere, neutrum eſſe corpus in ſanctificato pane corporaliter, hoc eſt, ſecundum ſubſtantiam: ſed tantum intellectu fidei ſpiritalis. Quod ille rurſum num. LXXV. adſtruit. *At videmus in aqua nihil eſſe converſum: conſequenter ergo & in vino nihil corporaliter oſtenſum. Accipitur ſpiritaliter, quidquid in aqua de populi corpore ſignificatur: accipiatur ergo neceſſe eſt ſpiritaliter, quidquid in vino de Chriſti ſanguine intimatur.* Quod eſt dicere, nihilo magis vinum converti in ſanguinem, quam aqua vino immixta in ſanguinem populi credentis mutatur, cujus illic aqua geſtat imaginem, ut ſanguinis Chriſti vinum: neutrum corporaliter converti, neutrum ergo converti ſecundum ſubſtantiam.

Hæc aperte cum ſint a catholica fide abhorrentia, veniamus nunc ad ea quæ ſunt paulo tectiora, quæ fefellere nonnullos, eoque impulere, ut hujus voluminis architectum immunem ab errore putarint. Nam eſt hic illis ipſis eripiendus error. Proderit noſſe hæreticorum in loquendo vafritiem, in ſentiendo improbitatem. Sic Monotheletæ quondam duplicem in Chriſto voluntatem, & duplicem ἐνέργειαν, divinam & humanam, ſunt ultro confeſſi: quos tamen Eccleſia juſto confixit anathemate: quoniam duas nihilominus negarent voluntates & ἐνεργείας: quod arcanum alias cum Dei ope evolvemus. Nunc quod inſtat, agamus.

I. Dum quæſtionem ille quidem proponit, qua de agitur, eamdem ſic implicat verbis, ut vix a peritis dignoſcatur. Exquirendum enim aït, num. V. *quod in Eccleſia ore fidelium ſu-*

mitur, corpus & ſanguis Chriſti in myſterio fiat, an in veritate. Id eſt, utrum aliquid ſecreti contineat, quod oculis ſolummodo fidei pateat: an ſine cujuſcumque velatione myſterii hoc aſpectus intucatur corporis exterius, quod mentis viſus aſpiciat interius: ut totum quod agitur, in manifeſtationis luce clareſcat: & utrum ipſum corpus, quod de Maria natum eſt, & paſſum, mortuum, & ſepultum, quodque reſurgens & cælos aſcendens, ad dexteram Patris conſideat. Pſeudo-Bertramo *ſecretum* id eſt, quod interius in animo geritur cujuſque fidelis: myſterii velatio, ſymbolum eſt, quod quiſque intuitus ſecum in animo credit verbo Dei de Chriſti corpore. Quærit igitur an quod in Eccleſia ore fidelium ſumitur, corpus & ſanguis Chriſti fiat per myſterium: hoc eſt, an ſit tantum figura, & ſignum, quod cum fide intuentis conjunctum, myſterii nomen habeat: & ſit panis corpus Chriſti per cogitationem tantum: an vero in veritate, ac reipſa: ſic ut ante fidei mentiſque operationem, dici vere poſſit, Hoc quod aſpicitur, vere corpus eſt natum de Maria Virgine: nec fides hoc myſterium operatur: ſed factum intuetur: &, ut ille exaggerando aït, totum myſterium in manifeſta luce clareſcit ante fidem, quæ eſt in imo receſſu mentis abdita: quoniam dici vere poteſt, Hoc quod intuemur, corpus eſt Chriſti. Hoc vero negat paſſim ille præciſe. Myſterium ex duobus fieri admonet: ex ſymbolis, tanquam ſignis: & ex fide credentis, quæ myſterium perficit, dum credit.

II. Similis doli plenum eſt, quod aït, num. IX. *Myſterium dici non poteſt, in quo nihil eſt abditum, nihil a corporalibus ſenſibus remotum, nihil aliquo velamine contectum. At ille panis, qui per ſacerdotis miniſterium Chriſti corpus conficitur, aliud exterius humanis ſenſibus oſtendit, & aliud interius fidelium mentibus clamat.... quia cæleſte, quia divinum, id eſt, Chriſti corpus, oſtenditur: quod non ſenſibus carnis, ſed animi fidelis contuitu, vel aſpicitur, vel accipitur, vel comeditur.* Fefellere viros doctos hæ voces, *interius*, & *exterius*. Neque enim illud *interius*, quod occurrit adhuc num. X. XXI. aliiſque locis, ſic accipit iſte, ut ſignificet, in ipſis ſymbolis: ſed in credentium animis, a quibus peragi myſterium arbitratur. Negat dici myſterium, niſi ubi a ſymbolis veluti mens commonita aliud

Digitized by Google

credit, quam oculus intuetur: ex utroque enim myſterium fieri: ex ſymbolo, & fide credentis. Non dicit interius mutari ſymbola: ſed interius, hoc eſt, intimæ menti corpus Domini a ſymbolis *intimari*, ſive ſignificari: ubi animus fidelis aſpicit, accipit, comedit. Quod cum ille diſſerit, callide negat dici poſſe: Aſpectus corporis Chriſtum intuetur, os Chriſtum manducat.

III. At num. 11. & alibi, invehi videtur in eos ſolum, qui nullam figuram in euchariſtia agnoſcerent: num. x1. in eos, qui figurate nihil hic acciperent, ſed dicerent totum in veritate conſpici: nihil hic fidem operari, nihil ſecundum fidem accipi: nihil eſſe abditi, nihil ſecreti, nihil ſpiritale geri: ſed quidquid illud eſt, totum ſecundum corpus, ſive corporaliter accipi. Verum confiteri, quod Catholici ultro fecere, Panis conſecratus eſt vere corpus Chriſti, quod natum de Virgine: fuit ex pſeudo-Ratramni mente *nullam figuram* in ea voce, Corpus Chriſti, agnoſcere: figurate nihil ibi accipere: totum in veritate, & ut aït num. xiv. in veritatis ſimplicitate conſpici, ſponte fateri: totum corporaliter opinari. Aïebant nimirum ultro catholici, Hoc quod conſpicimus, vere corpus eſt Chriſti: anathema ei qui dixerit fidem myſterium operari: quippe ante fidem conſecratio, os ſacerdotis, verbum Dei, Deus ipſe, myſterium in ipſis ſymbolis operatur. Nihil ſpiritale in illo myſterio geritur: nihil abditi, nihil ſecreti, hoc eſt, quod pendeat ab intelligentia fidei, ut myſterium cenſeatur & ſit. Non accipimus quod fides efficiat: ſed quod effectum verbo Dei & ore ſacerdotis, fides cogitat & credit. Nihil horum pſeudo-Ratramno placet.

IV. At videtur negare ſolummodo num. x. ſecundum id quod videtur, carnis ſpeciem in illo pane cognoſci. Quis iſtud autem adeo amens fuit, ut exiſtimaret, ut affirmaret? Sed in ea ille hæreſi fuit, ubi carnis ſpecies non ſit, ibi carnem non eſſe. Quo de errore Paſchaſius egit in epiſtola ad Fredugardum. *Sed quidam, inquit, loquaciſſimi magis quam docti, dum hæc credere refugiunt, quæcumque poſſunt ne credant quæ Veritas repromittit, opponunt: & dicunt nullum corpus eſſe, quod non ſit palpabile & viſibile. Hæc autem, inquiunt, quia myſteria ſunt, videri nequeunt, nec palpari: & ideo corpus non*

ſunt. Et ſi corpus non ſunt, in figura carnis & ſanguinis hæc dicuntur, & non in proprietate naturæ carnis Chriſti & ſanguinis, quæ caro paſſa eſt in cruce, & nata de Maria Virgine.

Hoc plane intellectu pſeudo-Ratramnus, num LXXXVIII. *In ſpecie*, inquit, *geruntur iſta, non in veritate: id eſt, per ſimilitudinem, non per ipſius rei manifeſtationem.* Ponit enim pro certo exploratoque, id quod eſt falſiſſimum, non poſſe eſſe Chriſti corpus uſquam, niſi alterutro modo: hoc eſt, aut per conſpicuam manifeſtationem, aut per ſimilitudinem dumtaxat, ſeu figuram. Species enim, ut & myſterii vocabulum, cum veritati opponitur, mera ſimilitudo, mera figura, intelligitur.

V. Negat num. XV. panem & vinum hoc jam eſſe, quod prius fuere. Sane: quoniam in altari corpus Chriſti & ſanguinem credendum intimant. Audire juvat quid ſtatim num. XVI. ſubjiciat: ſic habendum autem interim, ſpiritale ex hominis vafri ſententia, & figuratum, pro uno eodemque accipi: pro eo nempe quod intelligentia fidei animo repræſentat. *At quia confitentur*, inquit, *& corpus & ſanguinem Dei eſſe, nec hoc eſſe potuiſſe, niſi facta in melius commutatione: neque iſta commutatio CORPORALITER, ſed SPIRITALITER facta ſit: neceſſe eſt jam ut FIGVRATE facta eſſe dicatur: quoniam ſub velamento corporei panis, corporeique vini, SPIRITALE CORPVS Chriſti, ſpiritaliſque ſanguis exſiſtit*, hoc eſt, quod corpus, quem ſanguinem, cogitat creditque ſpiritus fidei, admonitu ſymbolorum.

VI. Converſionis quidem vocabulo utitur, num. XXIV. XXV. & XXVII. ſed quo intellectu? tam pravo, ut dici nihil perverſius poſſit. Nunc panis ſubſtantiam in corpus, nunc vini creaturam in ſanguinem eo modo converti a Deo docet, quo manna olim corpus ſuum, aquam de petra ſanguinem ſuum inviſibiliter operatus eſt: ſpiritaliter ſcilicet: hoc eſt, in animis piorum, atque credentium, quibus Deus afflat ſpiritum fidei. *Vt intelligeremus*, inquit, *in deſerto Chriſtum in ſpiritali petra conſtitiſſe, & ſui ſanguinis undam populo præbuiſſe, qui poſtea corpus de Virgine ſumptum... noſtris ſæculis exhibuit..... Mirum certe, quoniam incomprehenſibile & inæſtimabile! Nondum hominem aſſumpſerat.... & jam noſtri Patres*

in deſerto per eſcam ſpiritalem potumque inviſibilem ejus corpus manducabant, & ejus ſanguinem bibebant.... Non iſthic ratio qui fieri potuerit, diſquirenda: ſed fides, quod factum ſit, adhibenda. Ipſe namque, qui nunc in Eccleſia omnipotenti virtute panem & vinum in ſui corporis carnem, & ſui cruoris undam SPIRITALITER CONVERTIT: ipſe tunc quoque manna de cælo datum corpus ſuum, & aquam de petra profuſam proprium ſanguinem INVISIBILITER OPERATUS EST. Quæ hæc eſt ſpiritalis converſio? quæ fit in animis credentium ſcilicet, quorumcumque admonitu ſymbolorum, ſeu mannæ & aquæ, ſeu panis & vini. Alioqui tranſubſtantiatum æque manna in Chriſti corpus ſomniavit, ac nos panem credimus: quam huic auctori amentiam objicere coguntur ii, qui catholicum opus eſſe defendunt. Sed cui iſtud unquam venit in mentem? quis iſtud ei delirium objecit? quis id objicere neglexiſſet, ſi adeo ille deſiperet?

Quid quod id ipſe negat diſertis verbis, num. LXII? *Cum tamen manna illud*, inquit, *quod comederunt, & aquam quam biberunt, corporea fuiſſe nemo qui dubitet.* Quo loco perinde in euchariſtia corporeum contendit eſſe quod editur, atque in manna fuit. Quare num. XXVI. in utroque ſymbolo *Chriſtum* dumtaxat *innui* docet, *qui credentium paſcat animos*: diſſimulatque, vel negat præciſe potius eo verbo callidus veterator, in altero Chriſtum innui ſolum, in altero etiam contineri: cujus rei nullum toto in opere vel tenue veſtigium eſt: negat & malorum dentibus premi, cum bonorum ſolummodo animos paſcat.

Num. denique XXVIII. ſimilis apparet improbitas ac verſutia: nam verbis catholicis utitur, quo antiquam fidem ſpirare videatur: cum tamen adjuncta eadem mannæ & aquæ ſimilitudine genuinum illarum vocum ſenſum evertat. *Sicut ergo*, inquit, *paulo antequam pateretur, panis ſubſtantiam & vini creaturam CONVERTERE potuit in proprium corpus quod paſſurum erat, & in ſuum ſanguinem, qui poſt fundendus exſtabat: SIC ETIAM in deſerto manna, & aquam de petra, in ſuam carnem & ſanguinem CONVERTERE prævaluit.* Annon huic ſententiæ ſubſcribat ultro Calvinus,

Digitized by Google

Bonum dictum ? Hoc eſt enim dicere: ſicut panem in corpus, ſic & olim manna convertit in carnem ſuam: non *corporaliter*, ſed *ſpiritaliter*: dum per utrumque ex æquo ſymbolum intimavit, ſive juſſit intelligi corpus ſuum. *Iam tum ſui corporis & ſanguinis myſterium operatus eſt*, in animis credentium ſcilicet.

VII. At aït num. XXX. *vere per myſterium panem & vinum in corporis & ſanguinis Chriſti converti ſubſtantiam, a credentibus ſumenda.* Quam eſt ingenioſa hæreſis ad fallendas mentes mortalium! Cur ergo cavit ille diligenter, ne ſumi ore diceret corporis Chriſti ſubſtantiam? cur *ſumenda* ſcripſit, non *ſumendam*, niſi panem ac vinum, haud immutata corporaliter intellexit? Deinde *converti* quidem *vere* dixit: ſed *vere per myſterium:* quod myſterium facit, ut quidem ille ponit ac ſtatuit, ſpiritus credentium: facit fides intuitu ſymbolorum, dum credit verbo Dei de corpore Chriſti & ſanguine.

Eadem vis verbo *tranſponendi* ab eo affingitur, num. XLII. *Panis, qui offertur*, inquit, *in Chriſti corpus, dum ſanctificatur, tranſponitur: ſicut & vinum, cum ex vite defluxerit, divini tamen ſanctificatione myſterii efficitur ſanguis Chriſti: non quidem viſibiliter, ſed operante inviſibiliter ſpiritu Dei:* in animis utique ſacerdotis aut plebis, in quibus fides myſterium contemplatur, & contemplando efficit. Nam dum *viſibiliter* ſolum id fieri negare videtur, vafrities ea eſt hominis improbi, corpus eſſe poſſe qui neget, ut ex Paſchaſio antea audivimus, niſi quod *palpabile ac viſibile* ſit: adeoque ubi tale non ſit, ibi nullum eſſe omnino.

Pergit in eadem fraude, num. XLIII. *Vnde ſanguis & corpus Chriſti dicuntur*, inquit, *quia non quod exterius videntur, ſed quod interius*, in animis credentium, *divino ſpiritu*, ſpiritu fidei, *operante, facta ſunt: accipiuntur: & quia longe aliud per potentiam inviſibilem exſiſtunt, quam viſibiliter appareant:* per potentiam verbi nimirum, quod fidem in animis noſtris creat & ingenerat: quod verbum dum creditur, vim habet corporis & ſanguinis Chriſti, ut paſcat animum ac vivificet.

Rurſum num. XLII. *Quid iſthinc perdocemur, niſi quod corpus & ſanguis Domini propterea myſteria dicuntur, quod ſecretam & reconditam habeant diſpoſitionem: id eſt, aliud ſint quod exterius*

innuant, & aliud quod interius inviſibiliter operentur? Quæſtionem in eo ſenſit eſſe poſitam, an *inviſibiliter*, hoc eſt, per fidem credentium, quam nemo intuetur: (*intelligentiam inviſibilem* appellat, num. LXXXII.) an *viſibiliter* myſterium peragatur, ut loquitur Auguſtinus paſſim locis antea allatis: ita ut dici poſſit, Hoc quod videtis, eſt corpus Chriſti verum. Aliud ſane eſt quod interius myſteria inviſibiliter operantur, aliud quod panis & vinum exterius innuunt: ſed an myſteria operentur, quæ Deus effecerit ipſe in ſymbolis, an quæ faciat fides inviſibiliter in animis credentium, hoc quærebatur. Poſterius Pſeudo-Ratramnus affirmat: prius definite negat.

VIII. Fraudes hominis reliquas percurramus. Num. LVI. *Nunc autem quia fides totum, quidquid illud totum eſt aſpicit, & oculis carnis nihil apprehendit: intellige quod NON IN SPECIE, SED IN VIRTVTE corpus & ſanguis Chriſti exſiſtant, quæ creduntur. Vnde dicit Ambroſius, ordinem naturæ non hic intuendum: ſed Chriſti potentiam venerandam: quæ quidquid vult, quomodo vult, in quodcumque vult, & creat quod non erat, & creatum permutat in id quod antea non fuerat:* nempe in credentium animis, in quibus verbi divini potentia fidem corporis & ſanguinis Chriſti creat, *Spiritus ſancti potenti virtute*, ut aït num. LIV. Nam ſic ille intelligit. Concoquere non poteſt, dici a quoquam, Quod videmus in altari, eſt verum corpus Chriſti. Aït eſſe corpus NON IN SPECIE, ſive in proprietate, hoc eſt, in propria eſſentia, SED IN VIRTUTE. Quam illius ac ſimilium vocem recte Paſchaſius corripit, in caput XXVI. Matthæi. *Vnde miror*, inquit, *quid velint nunc quidam dicere, non in re eſſe veritatem carnis Chriſti vel ſanguinis, ſed in ſacramento: virtutem quamdam carnis, & non carnem: virtutem fore ſanguinis, & non ſanguinem: figuram, & non veritatem: umbram, & non corpus.* Hæc virtus ſigni tantum eſt: quoniam ſymbola corpus & ſanguinem animo repræſentant.

Quo ſenſu num. LVII. ſacramentum carnis aït in altari eſſe, non carnis veritatem: *non eſſe ſpecie carnem, ſed ſacramento.* Quo loco ſi *non eſſe ſpecie carnem*, idem eſt ſolummodo ac non eſſe carnis formam aſpectabilem, (ut quidem volunt qui eum criminis & erroris expertem volunt,) cum larvis luctatur: nam

nam quis Chriſti corpus eſſe aſpectabile in ara dixit? an Patrum teſtimoniis id ſomnium confutandum fuit? Si eo tantum conſilio pugnat, ut accidentia non eſſe Chriſti corpus evincat, cur dicit num. V. LXIX. & XCVI. alibique, Hoc quod ſupra menſam Dominicam poſitum eſt, quod celebratur & conſecratur in altari, quod ore ſumitur fidelium, eſſe verum Chriſti corpus tantum in myſterio, ſeu figura? An hoc quod in altari conſecratur, ac celebratur, quod ore fidelium ſumitur, ſola accidentia ſunt? An ſi qui adeo deſipuere, ut putarint inhærere corpori Dominico accidentia, idcirco ea arbitrati ſunt eſſe *ſpeciem carnis*, corpus Dominicum, manifeſtationem Dominici corporis: cum adhuc nihilominus ſub accidentibus lateat, & perinde abditum ſecretumque ſit? Vel tunc quidem vere diceretur, id quod pſeudo-Ratramnus unum impugnat, Hoc quod videtur, corpus eſt in quo Chriſtus eſt natus. Nam *Hoc* cum dicitur, non dialecticis cavillatoribus dicitur, ſed fidelibus quibuſque, ac ſimplicibus ruſticis, qui *Hoc* cum audiunt, totum complexum, quod digito monſtratur, intelligunt.

Alios ergo pſeudo-Ratramnus petit adverſarios, quam qui dicerent ipſi Dominico corpori hærere accidentia: qua de opinione ne ſemel quidem verbum unum facit. Et vero Herigerus, ſive Anonymus Cellotianus, duas ſolummodo factiones exſtitiſſe, ſimiliter ac Paſchaſius, & Bertramus, aït: *dicentibus quibuſdam*, inquit, *idem eſſe quod ſumitur de altari, quod & illud quod natum eſt ex Virgine: aliis autem negantibus, & dicentibus aliud eſſe*: quoniam illud nimirum verum ſit & circumſcriptum: iſtud, ut pſeudo-Ratramnus interpretatur, myſticum tantum & figuratum: quod ſecundum ſpeciem viſibilem corruptibile ſit, nec a Deo immutatum: ſecundum virtutem ſpiritalem, divinum & incorruptibile: quia fidei ſpiritus eſt, ſpiritale in animis credentium corpus Chriſti.

In tanto animorum diſcidio fideles nihilominus vocat num. II. eos a quibus diſſidet: & num. XV. corpus ſanguinemque Chriſti aït fideliter confiteri: ſed demulcendi gratia, blandiore eſt verbo uſus. Ceteroqui num. LVI. admonet, recte hos quidem ore fidem profiteri: ſed vim verborum interim negat ſatis diligenter inſpicere. Quis autem non deprehendat

Digitized by Google

in his quæ ſunt allata hactenus parem pſeudo-Ratramno ac novis Sacramentariis perverſitatem mentis ineſſe : illi majorem etiam in errore defendendo ingenii ſubtilitatem ?

Ad duo porro capita revocari errores illi univerſi poſſunt: quæ duo ab Auguſtino, ut diximus, & Chryſoſtomo, egregie confutantur. Primum eſt, quod myſterii vocabulo præpoſtere abutatur. Num. enim LXXIII. LXXIV. & XCVIII. panem conſecratum eſſe myſterium docet, tum corporis in quo Chriſtus eſt natus, tum corporis Eccleſiæ : quod maxime abhorrere a vero multis documentis evicimus. Eſt enim Auguſtino myſterium corpus Domini, non corporis Domini, ſed corporis Eccleſiæ. Hinc idem Bertramus myſticum corpus figuratum interpretatur, num. XCII. falſo, ut pariter diximus: Eccleſiam corpus myſticum vocat, num. XCV. novo more, ut jam monuimus.

Confutatur autem hæc perverſa myſterii acceptio & a Paſchaſio in epiſtola ad Fredugardum. *Sacramentum corporis Chriſti & ſanguinis, quamvis ſacramentum dicatur, non eſt aliud quam veritas.... Sacramentum fidei, vera caro & ſanguis eſt.... Si quis hoc negat ita eſſe, quia ſacramentum vocatur, erit ei, ſicut ſanctus Auguſtinus teſtatur, mors, non vita.* Sed multo expreſſius luculentiuſque ab Haymone Halberſtatenſi. Nam is recte admonet corpus ipſum Chriſti in pane conſecrato eſſe ſignum, ſive myſterium, non ſui ipſius, ſed credentis populi. [19] *Notandum*, inquit, *quod panis ille ſacratus & calix ſigna dicuntur. Non autem hoc quantum ad corpus Chriſti & ſanguinem accipiendum eſt : quod tamen QVIDAM ERRONEI ſenſibus carnis omnino deditì, mente cæcati, ſtolidiſſime putant. Iam enim corpus & ſanguis Chriſti non eſſent. Nullum ſignum eſt illud cujus eſt ſignum : nec res aliqua ſui ipſius dicitur ſignum, ſed alterius. Et omnino omne ſignum, in quantum eſſe ſignum deprehenditur, diverſum eſt ab eo quod ſignificat. Corpus ergo Chriſti & ſanguis ſacramenta dicuntur, id eſt, ſacrum ſignum, non ſui ipſius, ut præmiſſum eſt & probatum: ſed AD SIMILITVDINEM SVMENTIVM revera ſigna dicuntur.*

19 *Haymo, libro de corpore & ſanguine Domini, tomo* XII. *Spicilegii.*

Nec vero patrocinantur pſeudo-Ratramni errori orationes eccleſiaſticæ duæ, quas ille recitat, num. LXXXV. & LXXXVIII. Altera ex ſacramentario Gelaſii, quod Thomaſius edidit: [20] *Pignus æternæ vitæ capientes humiliter imploramus, ut quod in imagine contingimus ſacramenti, manifeſta participatione ſumamus.* Altera, e ſacramentario Gregorii Magni. [21] *Perficiant in nobis, Domine, quæſumus, tua ſacramenta quod continent: ut quæ nunc SPECIE gerimus, rerum veritate capiamus.* Orant enim in priore formula, qui communicarunt, ut in unitate Eccleſiæ & ſocietate ſanctorum, cujus ſacramentum, ſive imaginem, ſive ſpeciem percepeperunt, manifeſtis ſpiritus & caritatis operibus cenſeantur: ut carnem Chriſti ſpiritalem, de qua cum Hieronymo & Auguſtino diximus, cujus ſacramentum, quod Chriſti corpus eſt, accepere, manifeſta atque conſpicua vitæ ſanctimonia ſumant: abſque quo Euchariſtia nemini eſſe poteſt pignus æternæ vitæ. De hac enim *manifeſta participatione* Auguſtinus ſupra laudatus: [22] *Hoc totum ad hoc nobis valeat, dilectiſſimi*, inquit, *ut carnem Chriſti & ſanguinem Chriſti non edamus tantum in ſacramento, quod & multi mali: ſed uſque AD SPIRITVS PARTICIPATIONEM manducemus & bibamus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus.* Aliam Lanfranci Cantuarienſis interpretationem omittimus, quod & ab aliis recitata eſt: & quanquam probabilis ea videri poteſt, non eſſe tamen genuina videtur.

In altera ſimiliter oratione hoc Eccleſia flagitat, ut ſacramenta perficiant in nobis quod continent, & quod ſignificant: nempe unitatem ſpiritus, cujus & cauſa & ſymbolum illa ſunt: ut in die Paſchæ aperte, *Spiritum nobis tuæ caritatis infunde, ut quos ſacramentis paſchalibus ſatiaſti*, quæ ſunt ſacramenta unitatis & caritatis, *tua facias pietate concordes.*

Perverſa hæc myſterii acceptio Pſeudo-Ratramnum transfert in eam ſententiam, ut paſſim affirmet, corpus Chriſti quod eſt in altari, magno diſtare intervallo ab eo in quo

20 *Codices Sacramentorum Eccleſiæ Romanæ, libro* II. *pag.* 160.
21 *Sacramentarium Gregorii M. Miſſa in ſabbato* IV. *temporum menſis ſeptimi.*
22 *Auguſtinus, tract.* XXVII. *in Ioannem.*

Chriſtus natus eſt : quantum inter ſignum rei ſcilicet, & rem ſignificatam, debet diſcrimen intereſſe. *Multa differentia ſeparantur*, inquit, num. LXIX. *corpus in quo paſſus eſt Chriſtus, & ſanguis quem pendens in cruce de latere ſuo profudit: & hoc corpus, quod in myſterio paſſionis Chriſti quotidie a fidelibus celebratur: & ille quoque ſanguis, qui fidelium ore ſumitur, VT MYSTERIVM SIT illius ſanguinis, quo totus redemptus eſt mundus.* Et num. LXXI. *Namque dum carnem vel ſanguinem, quæ quotidie ſumuntur a fidelibus, SPIRITVALIA dicit eſſe* Hieronymus : *at vero caro, quæ crucifixa eſt, & ſanguis qui militis effuſus eſt lancea, non ſpiritualia eſſe dicuntur, neque divina : patenter inſinuat, quod tantum inter ſe differunt, quantum differunt corporalia & ſpiritualia, viſibilia & inviſibilia, divina atque humana.* Iterumque num. LXXXIX. *Apparet itaque, quod multa inter ſe differentia ſeparantur, quantum eſt inter pignus, & eam rem pro qua pignus traditur: & quantum inter imaginem, & rem cujus eſt imago : & quantum inter ſpeciem & veritatem.* Denique num. XCVII. *Evidentiſſime monſtratum eſt, quod panis qui corpus Chriſti, & calix qui ſanguis Chriſti appellatur, figura ſit, quia MYSTERIVM : & quod non parva differentia ſit inter corpus quod PER MYSTERIVM exſiſtit, & corpus quod paſſum eſt, & ſepultum, & reſurrexit.* Quæ ſententiæ plane ex adverſo repugnant, ut diximus, Auguſtino, Chryſoſtomo, totique Eccleſiæ: cujus eſt ea vox in univerſo orbe recepta, Corpus quod in altari Dei eſt, ipſum eſt quod paſſum in cruce, αὐτὸ τὸ σῶμα.

Confutantur eædem & illa aurea Eligii Noviomenſis oratione, qui quondam aulæ primum, deinde & Eccleſiæ Francicæ decus & ornamentum fuit. [23] *Scitote*, inquit, *fratres dilectiſſimi, veraciter, ac credite firmiter: quod ſicut caro Chriſti, quam aſſumpſit in utero Virginis, verum corpus ejus eſt, & pro noſtra ſalute occiſum : ita panis quem tradidit diſcipulis ſuis, & quem quotidie conſecrant ſacerdotes in Eccleſia, verum corpus eſt Chriſti. NEC SVNT DVO CORPORA, CARO QVAM ASSVMPSIT, ET ISTE PANIS*:

23 *Eligius, homilia* XV.

SED TANTVM VNVM CORPVS : in tantum quod dum ille frangitur & comeditur, Chriſtus immolatur & editur : & tamen unus & integer permanet. Quam orationem ad verbum exſcripſit auctor Anonymus Commentarii in Pauli epiſtolam ad Corinthios : cujus exemplar manu exaratum eſt ante annos octingentos, teſte [24] Mabillonio, qui vidit.

At pſeudo-Ratramnus, corpus quod *per myſterium* exſiſtit, hoc eſt, quod exſiſtit in intellectu fidei, poſt admonitionem figuræ, ſymboli, vel myſterii : quod falſo putat eſſe corpus divinum, ac ſpiritale, & inviſibile, ab Hieronymo indicatum : hoc, inquam, corpus, a corporali & proprio, ſive humano Chriſti corpore, diſcriminat ac ſecernit. Recte : ſed illud impie, quod proprio corpori eſſe locum in altari negat. Aliud eſſe in altari ſacramentum, aliud rem cujus eſt ſacramentum, recte ſimiliter aſſeverat, num. XXXVI. ſed in eo aberrat, quod & ſacramentum eſſe ſymbola arbitretur integra, & mutationis omnis expertia : rem, cujus ſunt ſacramenta, ipſum eſſe corpus in quo Chriſtus eſt natus : cum & Auguſtino, & vetuſtis aliis ſcriptoribus, ſacramentum ſive myſterium Chriſtus ipſe ſit : res, cujus eſt ſacramentum, unitas corporis Chriſti, quod nos ſumus.

Connexum cum hoc priore erroris capite alterum eſt : quod omne myſterium peragi fide cenſet : & ut proxime citato loco dicit, panem qui corpus Chriſti figurate & in myſterio dicitur, ore fidelium accipi, UT SIT MYSTERIUM, hoc eſt, ut fides ſignum iſtud eſſe intelligat corporis Chriſti. Eo enim ſpectant plurimæ illius ſententiæ. Num. XLIV. ſacramentum, ſive myſterium, conſtare aït ex duobus : & pane viſibili, & verbo Dei de Chriſti corpore, quod eo pane intimatur, intellectu creditur : ſic myſterium intellectu & fide peragi. Num. XLV. *ſacramentum aliquid ſecreti continere : & aliud eſſe quod viſibiliter appareat : aliud vero quod inviſibiliter ſit accipiendum :* id eſt, ex illius mente, quod non ſit in eo pane ſanctificato qui videtur, ſed in credentium ſpiritu, in fide quæ latet. Quo referri etiam debent allatæ jam ejuſdem voces, de eo quod exterius panis innuit, & de eo

24 *Acta Sanctorum Ordinis Benedict. parte ſecunda ſaculi IV. in præfat. pag.* xvij.

Digitized by Google

quod myſterium interius operatur: in animis nempe credentium, in quibus totum eſſe myſterium putat, admonitu ſymbolorum.

Similiter num. XLIX. Corpus & ſanguis Chriſti, quæ ſic appellantur, & ſunt figurate, inquit: quæ fidelium ore ſumuntur, *figuræ ſunt ſecundum ſpeciem viſibilem: at vero ſecundum inviſibilem ſubſtantiam, id eſt, divini potentiam verbi, vere corpus & ſanguis Chriſti exſiſtunt.* Inviſibilis ſubſtantia pſeudo-Ratramno virtus eſt verbi divini, cui animus credit: ſive, quod idem eſt, virtus fidei, quæ myſterium dum intelligit, facit. Secundum hanc verbi potentiam, quæ fidem in animis noſtris creat, panis & vinum, quæ ore ſumuntur, ſunt illud vere in animo quod creduntur. Hæc fides paſcit, creatura viſibilis non paſcit. Sic homo ſceleſtus verbis catholicis, inviſibilis ſubſtantiæ, aliiſque, quibus miſere ac per vim detortis abutitur, Gallicis interpretibus fraudi fuit, qui hunc locum ſic reddidere, *par la puiſſance du Verbe divin.* Cum ille non per potentiam, ſed ſecundum potentiam verbi dixerit: adeoque nec Verbum Deum, ſed verbum Dei in animis noſtris per fidem inſitum, tum iſto loco, tum num. XLIII. LXIV. & alibi toto opere intellexerit: quo *verbo Dei anima nutritur ac vegetatur*, quoniam *eſt panis inviſibilis*, ut aït num. XLIV. & LXVI. ſubſtantia inviſibilis, quæ & æternæ vitæ ſubſtantiam ſubminiſtrat, ut aït num. LIV. & panis ſubſtantiam in ſubſtantiam corporis Dominici per fidem convertit.

Eodem intellectu num. LXVIII. panem corporis Chriſti duo complecti dicit: & id quod vadit in corpus, & id quod panis eſt vitæ æternæ: verbum Dei ſcilicet, cui dum creditur, animus Chriſti corpore & ſanguine paſcitur ac potatur. Num. LXXII. carnem Chriſti ſpiritalem ex duobus componi: ſpecie quam gerit exterius: & ſpiritali verbi divini potentia, inviſibili efficientia, divinaque virtute verbi cui creditur. Num. LXXVII. *Aliud eſt quod exterius geritur, aliud vero quod per fidem creditur. Ad ſenſum quod pertinet corporis, corruptibile eſt: quod fides vero credit, incorruptibile. Exterius igitur quod apparet, non eſt ipſa res, ſed imago rei: mente vero quod ſentitur & intelligitur, veritas rei.* Verum corpus eſt, inquit, quod ſentit animus cogitando: eſt in intelligentia fidei,

inviſibili quidem & ſpiritali, ſed quam animus ipſe percipit. En quomodo Chriſti corpus eſt in myſterio : in mente credentium verbo Dei : extra mentem in altari non eſt. Num. LXXXIX. & XCIV. fide ſpiritaliter animam paſci aït, *dum non attenditur quod corpus paſcit, quod dente premitur, quod per partes comminuitur : ſed quod in fide ſpiritaliter accipitur.* Innuens nimirum extra fidem nihil eſſe niſi quod corpus paſcit, & dente premitur : nec dici poſſe quod profitetur Eccleſia Dei cum Paulo, & Auguſtino, immo cum Chriſto Domino, Hoc quod videtis, quod accipitis, quod frangitis, vere corpus eſt Chriſti.

Eam ob rem num. XV. negat *corpus panis* eſſe mutatum : cur ? *Corporaliter namque*, inquit, *nihil in eis cernitur eſſe permutatum.* Sane : ſed creditur tamen. Et num. XVI. mutationem aït eſſe figuratam & ſpiritalem, ut diximus, quæ fiat per fidei intellectum. Negat proinde ibidem duas in altari res exſiſtere. *Sub velamento*, inquit, *corporei panis, corporeique vini, ſpiritale corpus Chriſti, ſpiritaliſque ſanguis exſiſtit. Non quod duarum ſint exſiſtentiæ rerum inter ſe diverſarum, corporis videlicet, & ſpiritus : verum una eademque res, ſecundum aliud ſpecies panis & vini conſiſtit : ſecundum aliud autem corpus eſt & ſanguis Chriſti.* Hoc eſt dicere hæretico plane intellectu : Non ſunt duæ res in euchariſtia, ſive in pane conſecrato : ſed una intimat ac ſignificat alteram. Eſt in altari ſubſtantia panis dumtaxat, cujus admonitu corpus Chriſti quod creditur, animos credentium paſcit ac vivificat : & eo quod mente concipitur, corpus Chriſti ſpiritale nuncupatur.

Ex quo conſectarium neceſſe eſt eſſe id quod ultro & aperte aït num. XL. *Dominicum corpus & ſanguinem dominicum* ſymbola *appellari, quoniam ejus ſumunt appellationem*, hoc eſt, veri corporis & ſanguinis in quo Chriſtus eſt natus, *cujus exſiſtunt ſacramentum* : cujus memoriam & fidem excitant. Quod ſi verum ſit, quid dici aut fingi poteſt quod Synuſiaſtarum magis cauſam adjuvet, adverſus quos Chryſoſtomus in epiſtola ad Cæſarium monachum exſerit ſtilum ? Nam ſi panis *intimans*, ſive ſignificans corporis Chriſti ſubſtantiam, totum eſt Chriſti corpus in menſa Dominica : etiam divinitatis cor-

pus circumſcriptum, quod vel ſic profecto non animis ſolum, ſed oculis etiam intuentium, humanitatem intimat, cujus opera, ex illorum ſententia, divinitas ipſa præſtat, totus eſt Chriſtus: una, inquient, natura, una ſubſtantia pariter Chriſtus eſt. Si myſterium altaris conſtat ex duobus, nempe ex ſpecie viſibili, & credentium fide: aut Chriſtus ſimiliter ex duobus conſtabit: ex divinitate, quæ reipſa exſiſtit: & humanitate, quæ creditur a fidelibus: nam verbo Dei monemur Deum humana agere & pati: aut abſone prorſus cum euchariſtia incarnationis myſterium a Chryſoſtomo ceteriſque Patribus comparatur. Quantopere enim iſtud exemplum adverſariorum cauſæ prodeſt, adverſus quos illud imprudens Chryſoſtomus hoc loco intorſit? Quantum iſtud Synuſiaſtas juvat? qui, uti de Manichæis Vincentius Lirinenſis aït, *phantaſiæ prædicatores aïebant filium Dei Deum: perſonam hominis non ſubſtantiæ exſtitiſſe: ſed actu putativo quodam & converſatione ſimulaſſe*. Et ſicut *cum actor tragicus ſacerdotem effingit aut regem, ſacerdos aut rex eſt: at deſinente actu, ſimul & ea, quam ſuſceperat, perſona deſiſtit*. Nihil attinet hoc loco rurſum commemorare, quanta vis tamen inſit Chryſoſtomi orationi ad catholicam fidem declarandam: nam id abunde confectum putamus.

Non eſt autem prætereundum, quam inſigni audacia Patrum teſtimonia, quibus abutitur, pſeudo-Ratramnus corruperit: Ambroſii præſertim, & Auguſtini. De Ambroſio certe jam præmonuit Antiſtes Illuſtriſſimus Petrus de Marca, in eo teſtimonio quod impoſtor recitat num. lix. hæc verba fuiſſe expuncta, quibus premi ſe ac jugulari ſentiret: *Hoc quod* nos ſacerdotes *CONFICIMUS corpus, ex Virgine eſt*. Sed & ejuſdem ſancti doctoris verba alibi peſſime a genuino ſenſu detorquet. Nam cum ille corpus Chriſti ſpiritale dicit, ſolum negat eſſe corporalem eſcam, hoc eſt, quæ corpus nutriat: nec eſſe negat idcirco corpus *corporaliter*. Tantum cum [25] Paſchaſio docet *hæc myſteria non eſſe carnalia, licet caro & ſanguis ſint*. At pſeudo-Ratramnus & iſtud negat, & corpus ſpiritale

25 *Paſchaſius, libro de corpore & ſanguine Domini*, cap. xx.

interpretatur,

interpretatur, quod ſit in animo & fide credentium corpus.

Jam in Auguſtini verbis fraus haud paulo levior. Nam cum dixerit ſanctus doctor in ſermone ad Infantes ſuperius allato, *Myſterium veſtrum accipitis:* legiſſe pſeudo-Ratramnus videtur, num. XCV. *Myſterium Domini accipitis.* Sic enim habent editiones ejus libri omnes, a prima, quæ anno MDXXXII. prodiit: præter poſtremam, anni MDCLXXXVI. Nec vero ſine conſilio hunc Auguſtini locum ſic interpolavit: nempe ut ſtatim colligeret panem conſecratum tam eſſe myſterium Domini, quam eſt myſterium noſtrum: hoc eſt, tam eſſe tantummodo ſignum corporis Dominici, quam eſt tantummodo ſignum credentis populi. *Sanctus Auguſtinus*, inquit, num. XCVI. *ſatis nos inſtruit, quod ſicut in pane ſuper altare poſito corpus Chriſti ſignatur, ſic etiam & corpus accipientis populi.* Atqui myſterium Auguſtino, ut vidimus, non ſignum Chriſti, ſed ipſe Chriſtus eſt: [26] *in veritate corpus Chriſti, & ſanguis*, etſi *myſterium appellatur:* nec *myſterium Domini*, hoc loco dixit, ſed *myſterium veſtrum*, ut & Vignerius, & Patres Benedictini in emendatiſſima ſua editione repræſentant: hoc eſt, myſterium unitatis ac pacis noſtræ, [27] *quæ ſub oblatis muneribus*, ut canit Eccleſia, *myſtice deſignatur:* nempe ſub pane & vino conſecrato.

Sic rurſum num. XXXIII. cum Auguſtinus a nobis pag. 159. citatus dixerit, *ſuaviter atque utiliter recondendum in memoria* myſterium paſſionis: ipſe expunctis detritiſque vocibus duabus prioribus, *fideliter recondendum* exhibuit: quæ interpolatio tametſi alibi per ſe levis poſſit videri: eo tamen conſilio eſt ab iſto adhibita, ut ex eo colligat myſteria a fidelibus peragi ſua fide, non ab ipſo Deo in ſymbolis ſanctificatis, ut fides catholica tenet: quam [28] *ſanum* eſt *adſtruere, periculoſum niti refellere:* exſecrabile, fraude ſubruere.

Viderint qui Ratramno Corbeïenſi monacho illud opus magno molimine vindicant, quantum auctoritatis pondus ei

26 *Remigius Autiſiodorenſis, de celebratione Miſſæ.*

27 *Secreta Miſſæ, in feſto corporis Chriſti.*

28 *Aſcelinus, in epiſtola ad Berengarium, in notis ad vitam Lanfranci Cantuarienſis, pag. 25.*

homini adſerant, aut verius detrahant, in altero doctrinæ capite, de quo ſiniſtræ opinionis ſuſpicionem movit [29] Hincmaro Remenſi, æque atque Gotheſcalcus. Aliquanto certe Ratramno æquior Hincmarus exſtitit, cui multo fuere, quam huic ætati noſtræ, ſcripta illius notiora. Nam is de prædeſtinatione tantum male intellecta Ratramnum inſimulat, nullam eidem de euchariſtia litem intendit: qui Joanni Scotto, ut vidimus, iſtud quoque erroris caput objecit.

29 *Hincmarus, libro de Prædeſtinatione, cap.* v. *&* *Flodoardus, libro* III. *hiſtoriæ Remenſis, cap.* XV.

Digitized by Google

EMBOLUM PRIMUM.

DE POTESTATE CONSECRANDI.

CUM in iis nunc hominibus, qui ſunt alieni a regno Dei epuloque cæleſti, multi non modo quid efficiat conſecratio, verum etiam quis conſecrationem efficiat, in quæſtionem vocent: prodieritque nuper de hoc argumento volumen in Anglia: de priore idcirco controverſia poſtquam dictum eſt hactenus pro inſtituti noſtri ratione ſatis, de poſteriore ſi quid adjiceretur corollarii vice, haud abs re omnino fore viſum eſt.

CAPUT I.

Diaconos offerre ſacrificium nec auſos fuiſſe olim, nec potuiſſe.

DIACONI quidem olim in Occidente auſi ſibi arrogare panis & calicis conſecrandi poteſtatem vulgo exiſtimantur: ſed ſtatim fuiſſe repreſſi, juſſiqne intra præſcriptos ſibi limites ſe continere, canone XV. Concilii Arelatenſis I. quod plenarium, hoc eſt, totius occidentis, ab Auguſtino jure merito eſt appellatum. *De diaconibus*, inquit, *quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere.* Sed quorum animis hæc inſedit opinio, illis fraudi fuit vox offerendi: quæ cum de diaconis ſermo eſt, nihil aliud quam euchariſtiæ porrigendæ plebi officium declarat, quo nunc primum officio illis interdicitur: eadem cum ſacerdotali ordini tribuitur, conſecrationem indicat, ſive immolationem: ut omittam, quod tralatitium eſt, ſuo etiam modulo plebem

offerre: hoc eſt, [1] *fide & devotione:* vel quoniam munera conſecranda offert.

Vidit hoc diſcrimen vetuſtus ille Arelatenſium canonum collector, aut ipſe fortaſſis ſynodi notarius, qui titulos ſingulis appoſuit. Nam cum *offerendi* vox perinde allato canone XV. de diaconis, & canone XVIII. de epiſcopis peregrinis occurrat, *De epiſcopis peregrinis*, inquit, *qui in Vrbem ſolent venire, placuit eis locum dari ut OFFERANT:* cur priori titulum non inſcripſit, Ut diacones non ſacrificent: ſed, *Vt diacones*, vel *levitæ non offerant:* quemadmodum poſteriori hoc lemma præfixit, *Vt Epiſcopo peregrino locus ſacrificandi detur:* niſi aliud eſſe intellexit offerre, cum de diaconis: aliud, cum de ſacerdotibus ſermo eſt: aliud, euchariſtiam offerre: aliud, & ſacrificare: ac prius illud quidem auſos eſſe diaconos, poſterius non eſſe auſos?

Uſus eadem OFFERENDI voce [2] Innocentius III. Pontifex, cum diaconorum officia parteſque deſcriberet: & quæ tum inſit ei voci vis ac poteſtas, ſtatim Chriſti Domini exemplo declaravit. *Hi ſeptem candelabra aurea*, inquit: *hi voces tonitruorum, qui pacem annuntiant, prædicant Evangelium, menſam componunt, OFFERVNT Euchariſtiam &c. Hoc officium Chriſtus exercuit, quando poſt cœnam ſacramenta confecta propriis manibus diſpenſavit.* Offerre igitur, cum diaconis ea vox attribuitur: ſive, ut Innocentius aït, offerre euchariſtiam, corpus Domini diſpenſare eſt: quod ne deinceps diaconi facerent, princeps omnium hæc ſynodus prohibuit: id quod deinde Nicæni Patres ſunt imitati, aliique, ut dicemus.

Coërciti igitur hoc canone XV. diaconi in provinciis conſtituti, conciſe ac breviter, pro ſynodi auctoritate: *Placuit minime fieri debere.* Mitius actum canone XVII. urbaniuſque cum Urbicis, hoc eſt, cum Romanis, pro reverentia ſedis Apoſtolicæ, qua in Eccleſia militarent. *De diaconibus Vrbicis, ut non tantùm ſibi præſumant, ſed honorem presbyteris reſervent, ut ſine conſcientia ipſorum nihil tale faciant.* Diacones Urbici, Romani ſunt. Sic enim apud [3] Cyprianum, Urbici

1 *Remigius Antiſiodorenſis, de celebratione Miſſæ.*
2 *Innocentius III. Papa, libro 1. myſteriorum Miſſæ, cap. v. de diaconibus.*
3 *Cyprianus, epiſt. XL.*

Clerici: Urbicus Zephyrinus, apud [4] Optatum: Urbici ſacerdotes, apud [5] Ambroſium: Urbicus Papa Siricius, apud [6] Paulinum: denique apud [6] Victorem Vitenſem, captivi Urbici appellantur. Itaque de his ita ſancitum in ſynodo: ut ſummo Pontifici in ara facienti quando miniſtrarent, ne ſancta plebi porrigerent: hunc honorem preſbyteris reſervarent: nihil tale, quale videlicet in diaconis extra Urbem proxime reprehenſum eſt, ſine preſbyterorum conſcientia, ſive præcepto facerent, ubi maximus eſt communicantium numerus.

Nam vis eſt ea vocis illius, *ſine conſcientia ipſorum*. In Concilio Antiocheno anni CCCXLI. canone XI. chorepiſcopus prohibetur preſbyteros aut diaconos ordinare *præter conſcientiam epiſcopi* civitatis, vel Eccleſiæ, in cujus parœcia eſt conſtitutus, ex vetere interprete, quem ſecutus eſt [8] Iſidorus Hiſpalenſis: hoc eſt, *ſine præcepto epiſcopi*: ſic enim Dionyſius reddidit canonem Ancyranum ejuſdem argumenti, ut quidem Dionyſii interpretationem exhibet Rabanus Moguntinus, in opuſculo de chorepiſcopis, ad Drogonem Metenſem.

An vero ſi conſecrandi officium utroque illo canone Arelatenſi diaconis adimeretur, tam leniter ac moderate dicerent Patres, *Placuit minime fieri debere?* aut illud ipſum Urbicis cum preſbyterorum conſcientia fas eſſe concederent? Diaconos ruri quidem rexiſſe plebem in occidente, conſtat ex [9] Cypriano, ex [10] Iliberitana ſynodo, quæ hanc Arelatenſem biennio anteceſſit, ex litteris [11] Conſtantini ad Euſebium, quæ fuere encyclicæ, atque adeo ad epiſcopos totius orbis ſcriptæ a paribus: ex [12] Collatione Carthaginienſi: denique ex Concilio Toletano anni DXCVII. ſed qua lege? primum, ut baptiſmi gratiam, ac pœnitendi copiam in neceſſitate tantum poſitis impertirent: nam extra neceſſita-

4 *Optatus, libro* I.
5 *Ambroſius, libro* II. *epiſt.* XII.
6 *Paulinus, epiſt.* I. *ad Severum.*
7 *Victor Vitenſis, lib.* I.
8 *Iſidorus Hiſpal. libro* II. *de officiis Eccleſiaſticis, cap.* VI.
9 *Cyprianus, epiſt.* XI.
10 *Conc. Iliberit. cap.* LXXVII.
11 *Apud Euſebium, lib.* II. *de vita Conſtantini, cap.* XLVI.
12 *Collatio Carthag. cap.* CXXXIII.

tem, nefas. Deinde, ut in ſuis quique diaconiis commendatas ſibi oves foverent monitis ſuis, ut loquitur Cyprianus, epiſtola xi. Oblationes autem eoſdem a plebe exigere, vel conſecrare auſos, quis prodidit? aut quo omnino documento poteſt ſuaderi tentatam ab illis adeo profanam ac temerariam uſurpationem ſacrorum?

Quin immo nefas eſſe diacono conſecrare, quot & quam illuſtria monumenta clamant? [13] *Diaconus*, inquit auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, libro viii. cap. xxviii. *non baptizat, non offert.* Et cap. xlviii. [14] *Neque enim fas eſt diacono ſacrificium offerre, aut baptizare.*

Collectas quidem diaconus celebrat, ibi plebs agit: hoc eſt, eccleſiaſticum officium, divinaſque laudes concinit. *Diacones illic habeo*, inquiebat epiſcopus Donatiſta, in laudata Collatione Carthaginienſi: *vicina plebs agit. Conventicula* ſcilicet *facit*, cujuſmodi *per diverſa loca*, Frumentio auctore, ut [15] Rufinus prodidit, negotiatores Romani in Æthiopia, *ad quæ Romano ritu ORATIONIS CAVSA confluerent*: ἐπὶ τῷ χριστιανικῶς ἐκτελεῖν εὐχάς, inquit [16] Socrates: qui & catechumenos Indos in communionem precum adſcitos addit, quos arceri ſolitos a rei divinæ conſpectu nemo neſcit: non tamen ab orationis ſocietate. Sed ubi preſbyter non aderat, ſacra res peragi non potuit: etſi [17] Theodoretus communem hanc precationem λειτουργίαν appellat, laxiore ejus vocabuli ſignificatu: cum Rufinus, a quo rem geſtam reliqui accepere, orationem præciſe dicat: hoc eſt, collectas cum lectione librorum ſacrorum.

At non integre, inquam, collecta celebratur, ſine preſbytero, qui conſecret. Hoc eſt enim integre celebrare: ut aperte docent Acta Martyrum Alutinenſium, qui ſub Diocletiano & Maximiano Augg. anno ccciv. martyrium fecere, Anulino Proconſule Africæ, ab aliquo Donatianæ factionis patrono conſcripta: a V. Cl. eruditiſſimoque, & nobis amicitia conjunctiſſimo Stephano Baluzio edita,

13 *Conſtitut. Apoſt.* Διάκονος οὐ βαπτίζει, οὐ προσφέρει.
14 Οὔτε γὰρ διακόνῳ προσφέρειν θυσίαν θεμιτὸν, ἢ βαπτίζειν.
15 *Rufin. lib.* x. *hiſt. Eccl. cap.* ix.
16 *Socrat. lib.* i. *cap.* xix.
17 *Theodoret. lib.* i. *cap.* xxiii.

Digitized by Google

Tomo II. Miſcellanorum. *Talia precanti, Proconſul, Quis eſt, inquit, auctor tecum congregationis veſtræ? Qui crudelius ſævienti carnifici clara voce reſpondit, Saturninus presbyter...... Quærente igitur Proconſule Saturninum, oſtendit, non quod illum prodiderit.... ſed ut illi panderet INTEGRE SE CELEBRASSE COLLECTAM, QVANDO CVM IPSIS ETIAM PRESBYTER FVERAT.*

Porrigere preſbyteris ſacram communionem, quamobrem diaconi in Nicæna deinde ſynodo ſunt prohibiti canone decimo octavo? [18] *Quod*, inquit, *neque regula, neque conſuetudo tradidit, ut hi qui OFFERENDI SACRIFICII NON HABENT POTESTATEM, his qui offerunt, corpus Chriſti porrigant.* Nam *quis patiatur*, inquit Hieronymus, epiſtola LXXXV. ad Evagrium, *ut ſupra eos ſe tumidus* diaconus *efferat, ad quorum preces Chriſti corpus ſanguiſque conficitur?* Hac una prærogativa ac dote, quacumque diaconus laude præſtet, diacono preſbyter longo præit intervallo. *Si ex diacono ordinatur presbyter*, inquit idem, *noverit ſe lucris minorem, ſacerdotio eſſe majorem:* quo plane ſenſu Nicæna ſynodus canone jam laudato, [19] *diaconos* aït *presbyteris eſſe minores.*

Cur Eccleſiam apud Luciferianos idem Hieronymus negat eſſe? Quod ſacerdotes non habent, qui corpus Chriſti conficiant, ſed diaconum tantum. *Hilarius*, inquit, *cum diaconus de Eccleſia receſſerit, ſoluſque, ut putat, turba ſit mundi, NEQVE EVCHARISTIAM CONFICERE POTEST, EPISCOPOS ET PRESBYTEROS NON HABENS: neque baptiſma ſine Euchariſtia tradere: & cum jam homo mortuus ſit, cum homine pariter interiit & ſecta: quia poſt ſe nullum clericum diaconus potuit ordinare. Eccleſia autem non eſt, quæ non habet ſacerdotes.* Quod hi ſolum, ut eſt ab eodem ſcite dictum in epiſtola ad Heliodorum, *Chriſti corpus ſacro ore conficiunt.* Diaconus vero, ut eſt in Concilio, quod Carthaginienſe IV. appellant, *non ad ſacerdotium, ſed ad miniſterium conſecratur.*

18 *Nicæna Syn.* Οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

19 *Nicæna Syn.* Διακόνους τῶν πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνειν.

Cur in ægritudine baptiſmum impertiri preſbytero fas eſt, diacono nefas eſt, niſi in ſumma neceſſitate? Quoniam, cum baptiſmum ſine euchariſtia tradere, ſi vetuſtos mores conſulimus, nefas eſt, (& ita quidem affirmantem Hieronymum proxime audivimus,) offerendi ſacrificium pro peccatis alteri poteſtas ineſt, nempe ſacerdoti : diacono ſimiliter non ineſt. Ita certe ſtatuunt Romani canones ad Gallos Epiſcopos, canone VII. *Vbi ægritudinis neceſſitas conſequi unumquemque compellit, ſpecialiter presbytero licentia eſt per ſalutaris aquæ gratiam dare indulgentiam peccatorum : quoniam & MVNVS ipſi licet CAVSA EMVNDATIONIS OFFERRE. Diaconis vero nulla licentia* baptizandi *invenitur eſſe conceſſa : ſed quod ſemel forte contigit uſurpari, per neceſſitatem dicuntur excuſati, nec poſtea in ſecuritate commiſſum.* Quam quidem rationem explanat uberius D. Thomas, parte III. quæſt. LXVIII. art. 2,

Concilium Vaſenſe II. anno DXXIX. canone ſecundo, diaconis poteſtatem facit, ut infirmitate prohibente, quominus preſbyter verba facere ad populum per ſe ipſe poſſit, diaconus ſanctorum Patrum expoſitiones publice recitet. Quæ afferri ſynodus ſimiliter poteſt ulla, quæ conſecrandi abſente preſbytero diaconis detulerit facultatem? Plane nulla.

Quamobrem merito Fulbertus Carnotenſis, in epiſtola XXXVI. ad Guidonem Bituricenſem, *diaconum, qui ſe presbyterum ſimulavit, miſſamque celebrare præſumpſit, procul dubio extra chorum deponendum, & pœnitentia plectendum* pronuntiat: cum ne plebs ipſa quidem tantum flagitium impune tuliſſet, niſi preſbyterum ſe diaconus mentitus eſſet.

Quæ ſunt igitur diaconorum in re divina partes & munia? Ut ſacerdoti offerenti miniſtrent : nam inde διακόνων ſeu miniſtrorum nomen. Per ſe nec baptiſmum impertiri extra neceſſitatem, nec omnino euchariſtiam conficere fas illis unquam fuit. [20] *Nam neque diaconis eccleſiaſtica regula concreditum eſt, ut aliquod myſterium peragant : ſed ſolum ut miniſtrent, interea dum peragitur*, inquit Epiphanius, hæreſi LXXIX.

20 *Epiph.* Καὶ γὰρ οὔτε διακόνοις ἐν τῇ ἐκκλησιαςικῇ τάξει ἐπιςώθησαν τι μυςήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελούμενα.

quæ Collyridianorum eſt. *Presbyteris* igitur *agentibus*, ut aït Rufinus, in converſione canonis xx. Nicæni, hoc eſt, ſacrificantibus, diaconi *ſolum miniſtrent.* Agere enim, cum de ſacerdotis officio ſermo incidit, ut offerre, eſt ſacram rem agere: ſive, ut Victor Vitenſis aït, libro II. *Miſſas agere:* unde & *agenda* paſſim pro Miſſa occurrit, ut in Concilio Carthaginienſi II. ſub Geneclio, canone IX. & *actio*, pro Miſſæ canone, apud Walafridum, cap. XXI. alioſque: [21] *actio nuptialis*, in Sacramentario Eccleſiæ Romanæ, pro Miſſa nuptiali. Hinc apud Auguſtinum, libro de bono viduitatis, cap. XVI. ubi commemorat quemadmodum in Miſſa cor habere ſurſum commoneamur, *Recordaris*, inquit, *hæc verba unde ſunt*, *intus qua ſanctione & quanta ſanctitate commendentur agnoſcis.* Quem locum longe melius Florus ad I. Cor. 2. legit, *inter quas actiones & qua ſanctitate:* dicente ipſo proxime antea Auguſtino, *inter ſacra myſteria cor habere ſurſum jubemur.* Agenti preſbytero igitur, hoc eſt, immolanti diaconi tantum miniſtrent. His illi ſe contineant finibus: hoc ſe modulo metiantur.

Duplici autem potiſſimum officio miniſterium illud conſtat. Primum enim, fidelium oblationes præſente ac jubente ſacerdote diaconus ſuſcipit: atque inde partem deſignat, quæ debeat a preſbytero conſecrari. Quin etiam, ſiquidem adeſſet diaconus, nefas preſbytero fuit abſque eo oblata ſuſcipere: ne carere ſe poſſe opera diaconi ſacerdos exiſtimaret, ut mox dicemus. Cujus ritus veſtigium aliquod in eo manet, quod in Miſſa ſolenni de diaconi manu ſacerdos panem in ara & calicem accipit conſecrandum. Hoc officium ne ſubdiaconi occupent, canone XXV. Laodiceno cavetur: [22] *Quod non oportet ſubdiaconos panem dare.* Quo in canone explanando miræ ſunt Græcorum interpretum, aliorumque, allucinationes. Poſſunt ſubdiaconi in protheſim ex ædibus panem afferre, id quod Oblationarius inde appellatus Romæ ſubdiaconus factitabat: ad aram dare preſbytero non poſſunt: ſolis hoc diaconis reſervatum.

E protheſi, hoc eſt, ex ara minore, ſive ex altari propo-

21 *Codices Sacramentorum, a Thomaſio editi, pag.* 220.
22 · *Laodic. can.* XXV. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι.

Digitized by Google

ſitionis, ubi munera a ſacerdote mox conſecranda primo imponuntur, in Orientali Eccleſia diaconus, dimiſſis catechumenis, olim utraque, hoc eſt, panem & calicem, ad aram majorem, ubi res divina a ſacerdote fieri conſuevit, deferebat: recentiori more ſolum ille panem defert, ſacerdos ipſe calicem. Sic enim in Chryſoſtomi liturgia. [23] *Deinde ſanctam patenam ſumit diaconus ſupra caput cum attentione: ſacerdos vero ſacrum calicem defert.* At vetuſti moris meminit tum auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, libro VIII. capite XII. [24] ubi catechumenis ceteriſque a diacono ejectis, deferre oblata epiſcopo ad aram diaconi dicuntur, duo videlicet, panem ut alter, alter vinum deferat: tum ſynodus Ancyrana canone ſecundo, quo prohibetur, ne diaconi ſacrificati aut panem calicemve deferant: aut plebem quid facto ſit opus, dum res ſacra peragitur, præconum more admoneant: id quod in liturgia Græca diaconus ſæpius multo, quam in Latina, facit. [25] *Diaconos ſimiliter, qui ſacrificarunt..... ceſſare ab omni ſacro miniſterio, ſive panis caliciſve deferendi, ſive annuntiandi.* Quid ſit κηρύσσειν, dicemus ad hunc canonem alias. Aliud interim προσφέρειν offerre eſt, quod proprium ſacerdotum munus eſt in Nicæna ſynodo: aliud ἀναφέρειν, quod diaconorum proprium in iſta. Alioqui quo jure Nicæna, quæ Ancyranam vix poſt annos XIV. eſt ſubſecuta, diaconis poteſtatem ineſſe τοῦ προσφέρειν, offerendi ſive conſecrandi, negaret? Hoc nunc eſt ἀναφέρειν, quod apud auctorem Conſtitutionum Apoſtolicarum προσάγειν: in liturgia Chryſoſtomi ἐπὶ τῆς κορυφῆς λαμβάνειν: apud Joannem Epiſcopum Carpathi, in MS. κομίζειν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν τῶν ἁγίων μυστηρίων, *geſtare ſanctam oblationem divinorum myſteriorum.* Quæ geſtatio, ἀναφορὰ, προσκομιδὴ, munerum conſecrandorum, a prothesi ad aram majorem, ut dictum eſt, magna pompa fit in Eccleſia Orientali, ante oblationem quæ fit a ſacerdote rem divinam peragente: in occidentali locum non habet: diaco-

23 *Liturg.* Εἶτα τὸν ἅγιον δίσκον ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὁ διάκονος μετὰ προσοχῆς λαμβάνει, ὁ δὲ ἱερεὺς αἴρει τὸ ἅγιον ποτήριον, &c

24 *Conſt. Apoſt.* Ὧν γενομένων οἱ διάκονοι προσαγέτωσαν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον.

25 *Ancyr.* Διακόνους ὁμοίως θύσαντας..... πεπαῦσθαι πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τῆς τε τοῦ ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν.

ni tamen officium aliquod huic affine reperitur, quod quidem his verbis indicatur in Ordine Romano, *ſuſcipere oblatas de oblationario, & dare pontifici, levare calicem & ponere eum ſuper altare juxta oblatam pontificis.* Apud Cumeanum Abbatem, cap. XII. eſt oblationem afferre: *Diaconus*, inquit, *oblivifcens OBLATIONEM AFFERRE, donec auferatur linteamen, quando recitantur nomina pauſantium, ſimiliter pœniteat.*

Miniſtri porro cum ſint hæ partes in re divina, & ipſe quodammodo cum ſacerdote offert, quanquam diſpari longe modo ac poteſtate: & offerendi vox utrique eam ob rem ab Hieronymo ipſo accommodatur, in Apologia ad Pammachium: *Non mihi iraſcantur*, inquit, *ſed ſcripturis ſanctis, immo epiſcopis, & presbyteris, & diaconis, & univerſo choro ſacerdotali & levitico, qui ſe noverunt HOSTIAS OFFERRE non poſſe, ſi operi ſerviant conjugali.* Unde & diaconorum quoque *ſacerdotium* e veteribus multi vocant.

Munus alterum diaconorum Cyprianus libro de lapſis indicat. *Calicem diaconus*, inquit, *OFFERRE præſentibus cœpit.* Et iterum: *Perſtitit diaconus, & reluctanti licet de ſacramento calicis infudit.* Ac de Laurentio Auguſtinus, ſermone XXXVII. de diverſis: *Vniverſa teſtis eſt Roma, ubi diaconi gerebat officium. Ibi ſacrum Chriſti ſanguinem miniſtravit.* Xyſtum Pontificem cum ad necem rapi Laurentius cerneret, ſic compellatum ab eo narrat Ambroſius, uti optimi codices MSS. & typis editi exhibent: *Quo, ſacerdos ſancte, ſine diacono properas? Nunquam ſacrificium ſine miniſtro offerre conſueveras.... Cui commiſiſti Dominici ſanguinis CONSECRATIONEM, cui conſummandorum conſortium ſacramentorum, huic conſortium tui ſanguinis negas?* Committit ſcilicet ſacerdos diacono dominici ſanguinis conſecrationem, cum ei conſecratum ſanguinem, ſive calicem dominico plenum ſanguine tradit in manus, unde hauriat ſacerdos ipſe primum, quem deinde ceteris diaconus offerat. Sic conceptis verbis Ordo Romanus. *Dum communicaverit* Pontifex, *de ipſa ſancta quam momorderat, ponit inter manus archidiaconi in calicem, faciens crucem ter, dicendo: Fiat commixtio & conſecratio corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, accipientibus nobis in vitam æternam....*

Digitized by Google

Et ita confirmatur ab Archidiacono. Et quibuſdam interjectis: *Archidiaconus confirmat omnes ſanguine dominico, quos communicaverit Pontifex corpore dominico.* Et mox: *Sicut Archidiaconus confirmat, quos Pontifex communicat: ſic reliqui diacones confirmant, quos Epiſcopi ſive presbyteri poſt Pontificem communicant.*

Quid eſt igitur quod diacono ſacerdos committit? conſecrationem corporis & ſanguinis Domini: ſive, ut eſt in Ordine Ambroſiano, *commixtionem conſacrati corporis & ſanguinis Domini*: hoc eſt, conſecratum calicem cum panis conſecrati commixtione. Quis porro conſecrationem ſanguinis dici miretur pro ſanguine conſecrato, qui meminerit tum in liturgia ſacra dici *hanc oblationem* pro donis oblatis: tum benedictionem pariter a veteribus ſæpe appellatam eſſe, munuſculum a ſacerdote benedictum, a Gregorio M. potiſſimum pluribus paſſim locis? Cur conſecrationem illam autem, conſecratumve ſanguinem, ſive, ut aureo plane verbo [26] Primaſius vocat, CONFECTUM CRUORIS DOMINI, diacono ſacerdos committit? Ut confirmet diaconus, quos ſacerdos communicarit: hoc eſt, ut ſanguinem diſpenſet. Sic enim diaconi ope & conſortio confirmantur conſummanturque ſacramenta.

At in Oriente quædam calicis benedictio diacono aſſignatur. Sane: ſed quæ nihil ad conſecrationem attinet. Tum initio liturgiæ ſcilicet, in calicem cum vino frigidam: ante communionem iterum in conſecratum a ſacerdote calicem [27] diaconus aquam ferventem e cochleari inſtillat, in modum crucis: quæ crucis ſignatio, benedictio illa eſt calicis, qua canone XXV. Laodiceno jam laudato ſubdiaconis interdicitur: id quod interpretes Græcos pariter & Latinos fugit. [28] *Quod non oportet ſubdiaconos panem dare, vel calicem benedicere.* Prior dumtaxat illa aquæ infuſio in calicem, quæ fiat in modum crucis, in uſu eſt apud Latinos. *Archidiaconus*, inquit Ordo Romanus, *infundit faciens crucem in calice.* Sed quorſum ſubdiaconis benedictione ea interdictum? quoniam

26 *Primaſius, in libro de hæreſibus, ſub titulo Prædeſtinati, cap.* LXII.
27 *Chryſoſt. liturgia.* Ὁ δὲ διάκονος ἐκχέει σταυροειδῶς ἔνδον τοῦ ἁγίου ποτηρίου.
28 *Concil. Laod.* Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι, οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν.

propria illa diaconorum eſt : qui ſi abſint, præſtari has vices a ſacerdote ipſo oportere, æque ac vaſa dominica ad ſacram menſam deferri, ceteraque eorumdem in re ſacra obiri munia, liturgia quoque Chryſoſtomi admonet, Græcique interpretes ad canonem XXI. ejuſdem ſynodi. Nam, ut aït auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, [29] *Nulli ceterorum clericorum licet diaconi munus obire.*

Hæc fere diaconorum officia deſcribit [30] Iſidorus, ex quo plurimum lucis accedet iis, quæ de his hactenus dicta ſunt. *Ipſi*, inquit, *clara voce in modum præconis admonent cunctos*, (*κηρύσσειν*, ut vidimus, Ancyrana Synodus dixit :) *ſive in orando, ſive in flectendo genua, ſive in pſallendo, ſive in lectionibus audiendo. Ipſi etiam ut aures habeamus ad Dominum clamant : ipſi quoque evangelizant. Sine ipſis ſacerdos nomen habet, officium non habet. Nam ſicut IN SACERDOTE CONSECRATIO, ita IN MINISTRO DISPENSATIO SACRAMENTI eſt. Illi orare, huic pſallere mandatur. Ille oblata ſanctificat, hic SANCTIFICATA DISPENSAT. Ipſis etiam ſacerdotibus propter præſumptionem* (ne ſibi diaconorum operam inutilem ac ſupervacuam putent) *non licet de menſa Domini tollere calicem, niſi eis traditus ſit a diacono. Levitæ componunt menſam Domini. Levitæ operiunt arcam teſtamenti*, &c. Quæ totidem verbis exſcripſit ab eo [31] Rabanus Maurus, aliique. Et auctor tractatus de ſeptem ordinibus, inter Hieronymi opera, tum eadem habet, tum iſta : *Eget officio diaconi ſacerdos, ſicut & diaconus ſacerdotis... diaconus calicem tradit, teſtis paſſionis, teſtis diſpenſationis, teſtis humilitatis : ne elatus in ſuperbiam is qui obtulit, nihil ſperandum ſibi a diacono recognoſcat.*

At ubi ſacramenta vel ſanctificata diſpenſari a diacono dicuntur, poſt Arelatenſem ſynodum, ſanguinem dumtaxat intelligi neceſſe eſt, quod erat complementum communionis, ut verbo utamur [32] Bracarenſis IV. Concilii, anni DCLXXV. ſive, quo communio confirmabatur, ut diximus:

29 *Conſt. Apoſt. lib.* VIII. *cap.* XXVIII. Τῶν ἄλλων κληρικῶν ὃ τ̃ διακόνων ἔργον ποιῆσαι ὐδενὶ ἔξεστι.

30 *Iſid. lib. 2. de offic. Eccl. cap.* VIII.

31 *Raban. lib. 1. de Inſtit. Cleric. cap.* VII.

32 *Concil. Bracar. IV. can. 1.*

non ipſum Domini corpus, ſive Euchariſtiam: quam confringere quidem diacono licuit, dividere autem ſive impertiri plebi in occidente nunquam fas fuit, niſi abſente presbytero. [33] *Euchariſtiæ ſacramentum*, inquit Tertullianus, *non de aliorum manu, quam præſidentium, ſumimus.* Sanguinis certe dumtaxat apud Cyprianum, Ambroſium, Auguſtinum, locis allatis, mentio eſt. Quare & Arator pio cantu proſequens primam diaconorum functionem, ſic repræſentat:

Quam ſplendida cœpit
Eccleſiæ fulgere manus, quæ pocula vitæ
Miſceat, & latices cum ſanguine porrigat Agni.

Plus auſi quidem diaconi antiquis temporibus multis in locis: ſed ſtatim coërciti: in Arelatenſi prima ſynodo potiſſimum, ut vidimus: mox & in Nicæna, canone XVIII. non ſi Græca quidem per ſe verba nude ſpectentur: ſed ſi Latina Rufini, apertiſſime. *Et ne diaconi*, inquit, *presbyteris præferantur, neve ſedeant in conſeſſu presbyterorum: aut illis præſentibus euchariſtiam dividant: ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si vero presbyter nullus ſit in præſenti, tunc demum etiam ipſis licere dividere: aliter vero agentes, abjici debent.* Sed & Arelatenſis ſynodus ſecunda, ubi Nicænæ ſynodi decreta recenſet, Rufini potius interpretationem, (nam fuere Galli & occidentales omnes in Rufinum propenſi:) ac ſimul Eccleſiæ morem, canoniſque Græci ſententiam potius, quam verba repræſentat, canone XV. *In ſecretario diacono inter presbyteros ſedere non liceat, vel corpus Chriſti præſente presbytero tradere non præſumat. Quod ſi fecerit, ab officio diaconatus abſcedat.* Anno demum CCCCLXXXXIV. ut recentiora exempla omittamus, Gelaſius I. (ut creditur) in epiſtola IX. ad epiſcopos Lucaniæ, de diaconis: *Sacri corporis prærogationem ſub conſpectu pontificis ſeu presbyteri, niſi his abſentibus, jus non habeat exercendi.* Ne cogente quidem infirmitate diacono licuit olim communionem ægris impertiri, ſine juſſione ſacerdotis, ut ſynodus Iliberitana admonet, capite XXXII. Similis fere definitio Concilii, ut vocant, Carthaginienſis IV. canone XXXVIII. *Ut diaconus, præſente presbytero euchariſtiam corporis Chriſti populo, ſi neceſſitas cogat, juſſus eroget.*

33 *Tertull. lib. de corona, cap. III.*

Digitized by Google

Quare quod & Juſtinus in apologia, quæ ſecunda dicitur, & Auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, libro VIII. cap. XXVIII. diaconis munus adſcribunt dividendi populo panem: vetuſtum admodum morem indicant, qui Arelatenſi primum interdicto ſit ſublatus, ut diximus. Nam & ille Romæ quæ cerneret, ſcripto haud dubie conſignavit: & iſtum conſtat apud eruditos Romanæ eccleſiæ conſuetudines operi ſuo ſubinde aſpergere: & idem denique cap. XIII. ejuſdem libri conceptis verbis admonet epiſcopum oblationem impertiri, diacono calicem porrigente. Apud Græcos certe ne quidem confringendæ euchariſtiæ munus, quod Ordo Romanus diaconis committit, datum fuiſſe, nedum porrigendæ, locuples ſane auctor eſt Theodorus Cantuarienſis, homo Græcus, in Pœnitentiali, capite ſecundo: ubi Græcanicum potius morem a ſuis recipi in hoc negotio, quam Romanum, optat. *Diacones*, inquit, *cum Græcis non frangant panem ſanctum, nec collectionem dicant, vel Dominus vobiſcum, vel completam.* Et mox: *Diaconi poſſunt baptizare..... non tamen panem dare.*

Maneat ergo quod ſumma conſenſione ſæculis omnibus perſuaſiſſimum fuit, ſolis ſacerdotibus jus competere corpus Chriſti conficiendi ſacro ore, ac per ſe quoque illud populo diſpertiendi: prius illud autem conſecrandi munus diaconos arrogare ſibi nec olim auſos, nec potuiſſe.

CAPUT II.

A Tertulliano ſacerdotium tantum ſpiritale & myſticum, non externum, laïcis adſignatum eſſe.

AT habent ſacerdotium & laïci, ut in neceſſitate poſſint offerre, & tingere. Quo iſtud autem auctore ſtatuitur? Tertulliano, inquiunt, libro de Exhortatione caſtitatis: ubi monogamiæ neceſſitatem vel iſto in primis argumento adſtruit. *Inde igitur apud nos plenius atque inſtructius præſcribitur, unius matrimonii eſſe oportere, qui adleguntur in ordinem ſa-*

Digitized by Google

cerdotalem. Vſque adeo quoſdam memini digamos loco dejectos. Sed dices: Ergo ceteris licet, quos excipit. Vani erimus, ſi putaverimus quod ſacerdotibus non liceat, laïcis licere. Nonne & laici ſacerdotes ſumus? Scriptum eſt: Regnum quoque nos & ſacerdotes Deo & Patri ſuo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem conſtituit Eccleſiæ auctoritas, & honor per ordinis conſeſſum ſanctificatus. Adeo ubi Eccleſiaſtici ordinis non eſt conſeſſus, & offers, & tinguis, & ſacerdos es tibi ſolus. Sed ubi tres, Eccleſia eſt, licet laïci. Vnuſquiſque enim SVA FIDE VIVIT. *Nec eſt perſonarum acceptio apud Deum: quoniam non auditores legis juſtificantur a Deo, ſed factores: ſecundum quod & Apoſtolus dicit. Igitur ſi habes jus ſacerdotis in temetipſo, ubi neceſſe eſt, habeas etiam diſciplinam ſacerdotis, ubi neceſſe ſit habere jus ſacerdotis. Digamus tinguis? Digamus offers? Quanto magis laïco digamo capitale eſt agere pro ſacerdote, quum ipſi ſacerdoti digamo facto auferatur agere ſacerdotem? Sed neceſſitati, inquis, indulgetur. Nulla neceſſitas excuſatur, quæ poteſt non eſſe. Noli denique digamus deprehendi, & non committis in neceſſitatem adminiſtrandi quod non licet digamo. Omnes nos Deus ita vult diſpoſitos eſſe, ut ubique ſacramentis ejus obeundis apti ſimus. Vnus Deus, una fides, una & diſciplina. Vſque adeo niſi & laïci ea obſervent, per quæ presbyteri adleguntur: quomodo erunt presbyteri, qui de laïcis adleguntur?*

Scriptum a Tertulliano hunc librum, cum adhuc in caſtris Eccleſiæ militaret, ipſo adhuc adoleſcente, ante annos proinde ut minimum decem, quam ad Montanum deficeret, hoc eſt, anno CLXXXX. tum Hieronymus aperte docet, libro primo adverſus Jovinianum: *Certe & Tertullianus*, inquit, *cum eſſet adhuc adoleſcens, luſit in hac materia*: tum ex ipſius Tertulliani verbis, qui ſe laïcum profitetur, haud obſcure colligimus. Sed quod ille hoc loco ſacerdotium intellexit? Spiritale prorſus & myſticum, quale & regnum: perinde atque capite XII. ejuſdem libri militiam ſpiritalem commemorat: *Non enim & nos milites ſumus? eo quidem majoris diſciplinæ, quanto tanti imperatoris.* Et ſpiritalem ſimiliter fraternitatem obtrudit, libro de Monogamia, capite VII. ut a ſecundis nuptiis uxorem deterreat. *Ergo non nubet defuncto viro uxor, fratri utique* viri ſui *nuptura, ſi nupſerit. Omnes enim*

nos

nos fratres ſumus. Illud denique ſacerdotium, de quo id ſcriptum eſt, quod ipſe allegat: *Regnum quoque nos & ſacerdotes Deo & Patri ſuo fecit.* Quis enimvero non jam intelligit ſpiritalia omnia undecumque Tertullianum arripere, ut monogamiæ legem adſtruat: nunc ſpiritale ſacerdotium, nunc fraternitatem etiam ſpiritalem? Si quis hanc ratiocinationem ſtrueret ex Tertulliani verbis: Vani erimus, ſi putaverimus quod regibus non liceat, ſubditis licere. Nonne & ſubditi reges ſumus? Scriptum eſt: Regnum quoque nos & ſacerdotes Deo & Patri ſuo fecit. An aliud regnum, præter ſpiritale, intelligere Tertullianus a quoquam, ſi ſanus ſit, exiſtimetur? Nunc ſacerdotii igitur idem judicium eſto.

Aliud ſane præterea ſacerdotium eſt, quo ordo a plebe ſecernitur: ſed illud eſt, quod Eccleſiæ a Chriſto fundatæ auctoritas poſtulat, per quod Eccleſia conſtituitur, *Eccleſia quæ eſt numerus* conſidentium in Eccleſia *ſacerdotum*, cujus ſacerdotii ſanctiſſimus honos in conſeſſu maxime ordinis illius conſpicuus eſt. Quamobrem ubi hæc Eccleſia, hic conſeſſus non eſt, adeſſe nihilominus *Eccleſia ſpiritus* poteſt, vel in tribus laïcis: Eccleſia quidem ſacerdotum, ut appellat auctor tractatus adverſus Lupercalia, qui ſub Gelaſii Papæ nomine circumfertur: ſed Eccleſia ſecundum ſpiritum, ſicut & ſacerdotium ſecundum ſpiritum: tametſi non ſecundum eccleſiaſticum honorem atque conſeſſum.

Quam deinde igitur oblationem etiam Tertullianus intelligit? quam tinctionem? Omnia ſpiritalia, cujuſmodi ipſum laudat ſacerdotium. Non qualia ſacerdos in Eccleſia peragit, hoc loco commendat: ſed quæ eorum vice eſſe poſſint, quæ ſacerdos, ſiquidem adfuerit, jure peragat. An enim ſacerdos poteſt eſſe quiſquam ſibi ſolus, ut ſe ipſe tinguat, ſi de lavacro aquæ vox ea accipienda eſt? minime ſane: ſi de fide, rectiſſime. Fides igitur ſua unicuique tunc vice ſacerdotii eſt, cum ſacerdos abeſt. Hac quiſquis inſtructus fuerit, id a Deo conſequi beneficii poterit, quod tinctio vel oblatio afferat, ſiquidem hanc articulus neceſſitatis, non contemptus, excludat. *Habet* quiſque [1] *gratiam*, *quam deſiderat*, æque

[1] *Ambroſ. in obitu Valentiniani.*

catechumenus ac fidelis : *habet quam poſcit. Certe quia poſcit, accipit. Hunc ſua pietas abluit & voluntas*, ut de Valentiniano, qui nondum ſacro lavacro tinctus obierat, Ambroſius pronuntiavit : hunc igitur & eadem paſcit. Denique, ut hoc ipſo in loco Septimius, *Vnuſquiſque ſua fide vivit*, abluitur, paſcitur. Perſecutionis æſtu fervente non licet in Eccleſia conventus agere ? Domi licet. Ibi fides & oratio pro oblatione eſto. [2] *Sed quomodo colligemus ? inquis : quomodo dominica ſolennia celebrabimus ? Vtique*, inquit idem, *quomodo & Apoſtoli : fide, non pecunia tuti..... Poſtremo, ſi colligere interdiu non potes, habes noctem..... Non potes diſcurrere per ſingulos ? ſit tibi & in tribus Eccleſia.*

Neque eccleſiaſtici ordinis conſeſſu ad hanc tinctionem vel oblationem opus. Sacerdos es tibi ſolus. Quanquam, ſi Eccleſiam deſideras, [3] *ubi tres, id eſt, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ibi Eccleſia, quæ trium corpus eſt.* Multo magis, ubi tres, licet laïci, ibi Eccleſia eſt, hoc eſt, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, ſuos ſibi atque inter ſe fideles conſocians, unitate fidei & caritatis. Hæc fides autem tunc una abluit ac paſcit : hæc juſtificat æque laïcum, ac ſacerdotem. Neque enim eſt acceptio perſonarum apud Deum : qui non auditores verbi, ſed factores juſtificat.

Quamobrem ſi ſacerdotale jus habes in temetipſo, quod te perinde ac ſacerdotum opera miniſteriumque juſtificet, quando neceſſitas ipſum ſacramentorum uſum excludit : habeas neceſſe eſt, inquit Tertullianus, diſciplinam ſacerdotis, ubi neceſſe ſit ſanctitatis & gratiæ tibi conciliandæ jus æquum habere cum ſacerdote. Atqui ſæpe contingit, ut ſolus temetipſe tinguas, ſolus offeras, & ſacerdos ſis tibi ſolus. Crebro id, inquam, uſuvenit, quoties nimirum perſecutionis procella ſævit, ut vel cum uxore & liberis in his anguſtiis legitimum agas domi cœtum. Eſt autem ibi fides & oratio oblationis loco. [4] *Hæc exercens*, ut de eleemoſyna olim Laurentius Novarienſis aïebat, *eſt tibi intra te quotidiana oblatio.* Et Radulfus Flaviacenſis, libro 2. in Leviticum,

2 *Tertull. lib. de fuga in perſec. cap. ult.*
3 *Libro de bapt. cap.* VI.
4 *Laur. Novar. homil.* 2.

Digitized by Google

capite v. *offerimus* Chriſtum Patri *credendo.* Sive ſis catechumenus, ſive ſis in fidelium cœtum adſcitus, unuſquiſque tum ſacerdos ſibi ſolus: nullum ubi ſacrificium eſt: nulla ubi ſacerdotis opera, ſive qui tinguat, ſive qui offerat, præſto eſt: ſua tum quiſque fide tingitur, paſciturque: ſacerdotium in hos uſus habet unuſquiſque idoneum, fidem, mundamque conſcientiam. Sacerdotii igitur legibus etiamtum quiſque teneatur.

Vis noſſe quomodo offeras, cum ſolus es, quomodo ſacrifices? [5] *Sacrificas quomodo præcepit Deus: pura prece.* Quid offeras? [6] *Offers opimam & majorem hoſtiam Deo: quam ipſe mandavit: orationem de carne pudica, de anima innocenti, de Spiritu ſancto profectam.* Quid domi ſolus? [7] *In omni loco ſacrificium nomini meo offertur, & ſacrificium mundum, ſcilicet ſimplex oratio de conſcientia pura.* Quid denique immoles? [8] *Orationem Deo immolas.* Tertulliani ipſius eæ voces atque ſententiæ ſunt. Iſta Minutii in Octavio: *Nam litabilis hoſtia bonus animus, & pura mens, & ſincera ſententia. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt.* Lactantii illa: [9] *Verbo ſacrificari oportet Deo, ſiquidem Deus Verbum eſt, ut ipſe confeſſus eſt. Summus igitur colendi Dei ritus eſt, ex ore juſti hominis ad Deum directa laudatio.* Auguſtini denique: [10] *Ara Dei anima noſtra eſt. Sacrificium Dei quid eſt? Imponimus in ara ſacrificium, quando Deum laudamus.*

Atque ut externorum, hoc, Græcorum etiam aliquis advocetur, qui ſymbolam conferat, Origenes homilia prima in Leviticum, Rufino interprete: *Sacerdos in te eſt*, inquit, *& filii ejus: mens quæ in te eſt, & ſenſus ejus: qui merito ſacerdos, & filii ſacerdotis appellantur: ſoli enim ſunt qui intelligunt Deum, & capaces ſunt ſcientiæ Dei. Vult ergo ſermo divinus, ut rationabili ſenſu carnem tuam in caſtitate offeras Deo.* Origenem ſequitur Chryſoſtomus, homilia xx. in cap. xii. ad Romanos. Quid ſimilius, quam iſtæ orationes inter ſe duæ? illa ſcripturæ, *Sacerdos in te eſt:* & iſta Septimii, *Sacerdos es tibi ſolus?* Quam

5 *Tertull. ad Scapul. cap.* 2.
6 *Tertull. in Apolog. cap.* xxx.
7 *Tertull. lib.* iv. *contra Marcion. cap.* 1.
8 *Tertull. de jejun. cap.* x.
9 *Lactant. lib.* vi. *cap.* xxv.
10 *Auguſt. in Pſal.* xciv.

Digitized by Google

illa rurſum ejuſdem Origenis oratio, homilia nona, Tertullianeæ ſimilis ac gemina eſt? *Aut ignoras tibi quoque*, inquit, *id eſt, omni Eccleſiæ Dei, & credentium populo ſacerdotium datum? Audi quomodo Petrus dicit de fidelibus: Genus, inquit, electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus in acquiſitionem. Habes ergo ſacerdotium, quia gens ſacerdotalis es: & ideo offerre debes Deo hoſtiam laudis, hoſtiam orationum, hoſtiam miſericordiæ, hoſtiam pudicitiæ, hoſtiam juſtitiæ, hoſtiam ſanctitatis.* Nuſquam interim vel Origenes, vel Tertullianus, hoſtiam corporis Domini, tot inter hoſtias adnumeravit.

Nec tum igitur opus illo ſacerdotio, quo ordo a plebe differt, qui honos eſt ſanctificatus in ſacratis hominibus, in Eccleſia confidentibus, per ſacram ordinationem: quo ſacerdotio Eccleſiæ auctoritas conſtituitur: quod Eccleſiæ dignitas ac diſciplina poſtulat, Deo & Chriſto auctore: ad quam diſciplinam ſi provocamur, [11] *Deponimus* ſacerdotii myſtici ac ſpiritalis *inſulas, & impares ſumus*: tametſi *quum extollimur & inflamur adverſus Clerum*, inquit, *tunc omnes ſacerdotes*: quo ſacerdotio? *quia ſacerdotes nos Deo & Patri fecit.* Quo impune uti in neceſſitate ſacerdotii jure fas eſt: nec eccleſiaſticos conſeſſus opus eſt ſynaxeſve quærere. [12] *Quam multi*, inquit egregie Anaſtaſius alter Sinaïta, *in deſertis, qui privati manducatione panis divini, poſſident tamen æternam vitam, neque in judicium veniunt, ſed e morte in vitam tranſiere: ipſi omnino panis & corpus Dei: ſanguis, & domus, templum & altare, holocauſtum & oblatio?*

Vide tamen, pergit Tertullianus, ne digamus vel ſic auſis tinguere aut offerre. Putaſne te poſſe gratiam promereri oratione ac fide, qualis oblationem veram conſequitur, aut tinctionem, digamus ſi fueris: cum eamdem impertiri alteri, digamus ſi fueris, nequeas? Agis pro ſacerdote in re tua, quo nefas modo ſacerdotem agere in aliena? Non agis tunc quidem proprie ſacerdotem: hæreticorum ea amentia eſt, [13] ut

11 *Tertull. lib. de Monogamia, cap.* XII.

12 *Anaſt. ſerm. 12. in Hexaëm.* Πόσοι δὲ πάλιν ἐν ἐρήμοις ἀπεχόμενοι τῆς τοῦ ἁγίου ἄρτου μεταλήψεως ἔχουσι ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχονται, ἀλλὰ μεταβεβήκασιν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. αὐτοὶ ὅλοι δι' ὅλου ἄρτος θεοῦ καὶ σῶμα γενόμενοι, καὶ αἷμα, καὶ οἶκος, καὶ ναὸς, καὶ θυσιαστήριον, καὶ ὁλοκαύτωσις, καὶ προσφορά.

13 *Tertull. lib. de præſcrip. cap.* XLI.

ſacerdotalia munera laïcis injungant: ſed tamen ſacerdotalem operam antevertis & manum: dum credis & oras, agis pro ſacerdote. Agere porro pro ſacerdote nefas eſt, niſi quo decet, & quo velis modo ſacerdotem agere. Quid ita? quoniam omnes nos Deus ita vult diſpoſitos eſſe, ut ubique ſacramentis ejus obeundis apti ſimus. Alioqui quomodo e laïcis preſbyteri adlegentur, ni laïci ea ſervent, ob quæ in preſbyteros poſſint cooptari?

Haud ſatis firma, inquiet aliquis, ratiocinatio, a ſacerdotio externo ad ſpiritale tranſlata. Perinde quaſi quam ſit ea valida, non quæ ſit ea per ſe, nunc inveſtigemus. An eſt quiſquam, qui Tertullianum vel a limine ſalutarit, qui hominis ingenium ignoret, ut arripere ſoleat quaſcumque argumentorum occaſiones, quæ cauſæ ſuæ qualitercumque deſerviant? Quid quod ſenſit ipſe fortaſſis hoc eſſe telum imbelle, quod nunc tam audacter vibrat: cum in libris de Monogamia eo plane ratiocinio abſtinuit, quanquam idem ibi de integro argumentum retractat? Solitus alioqui, cum in eadem materia denuo ſtilum acuit, eaſdem inculcare paſſim rationes, & exornare dicendo, quas antea delibarat. Sic enim in Apologetico, & in libris ad Nationes occurrunt eadem fere omnia: quod eſt utrumque opus ejuſdem argumenti. At iſta ille ratiocinatione in opere de Monogamia ſuperſedit, quod intelligeret ex ea conſectarium fore, ut ne laïco quidem uti ſociali toro liceat, quoniam ſacerdoti non licet.

Senſit & Hieronymus, qui tametſi paria de ſecundis nuptiis cum Tertulliano ſcriptis prodidit, excepto quod non abjecit de Eccleſia digamos: cum hunc ipſum, in quo ſumus, Tertulliani locum exſcribit, poſtremam ſolummodo ſententiam repræſentat, nec de myſtico ſacerdotio verbum facit, aut jus offerendi tingendive ſpiritali laïcis objicit. [14] *Et nos*, inquit, *putabamus ſacerdotum hoc tantum eſſe privilegium, ut non admittatur ad altare, niſi qui unam habuerit uxorem .... Quanquam lege ſacerdotali tenetur & laïcus, qui talem præbere ſe debet, ut poſſit eligi in ſacerdotium. Non autem eligitur, ſi diga-*

14 *Hieron. epiſt.* XI. *ad Ageruchiam.*

Digitized by Google

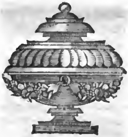
mus fuerit. Porro eliguntur ex laïcis ſacerdotes. Ergo & laïcus tenetur mandato, per quod ad ſacerdotium pervenitur.

An ſi Tertulliani ipſius mens ea fuiſſet, Eccleſiam laïcis poſſe conſtare, quibus conſecrandi in neceſſitate jus eſſet, latuiſſet id deinde aut martyribus aut lapſis ſub Cypriano? quantulo autem iſti poſt Tertulliani ætatem intervallo vixere? Quanta nihilominus, uti [15] Cyprianus fidem facit, presbyterorum cura & ſolicitudo fuit, ut ad Martyres in carceribus detentos aſpirarent, rei divinæ faciundæ cauſa? cujus certe labor in captando redimendoque aditu ſupervacuus foret, ſi præſtare ſacerdotum vicem in tanta neceſſitate laïcis licuiſſet. Jam quis lapſorum vel neceſſitate cogente unus repertus eſt, qui conſecrare auderet? Maximus illorum numerus fuit: pax illis conceſſa a Martyribus jus afferre ad Euchariſtiam exiſtimabatur a pleriſque: a presbyteris tamen communionem quantis precibus, quanta vi conati extorquere, de conficienda interim nemine quidem cogitante?

Latuiſſetne iſtud Hilario diacono, ſchiſmaticorum anteſignano, qui ſectam ſuam potius deficere paſſus eſt, quam ut in ea quovis neceſſitatis prætextu ſacerdotium quiſquam uſurparet Eccleſiæ? An poteſt ulla fingi tamen neceſſitas major? Tota certe Africa, in qua Tertullianus vixit, ut ceteros terrarum tractus ſileamus, omnium vox hæc fuit una, laïcis nefas eſſe offerre ſacrificium, teſte Auguſtino, ſermone XLIX. de verbis Domini, ubi Clericos malos verbis increpat & caſtigat, qui illam Chriſti ſententiam, *Quæ dicunt facite, quæ faciunt nolite facere*, præpoſtere interpretarentur. *Quomodo ergo*, inquit, *pervertunt iſti hanc ſententiam, quando illis dicitur male viventibus, Merito dictum eſt a Domino, Quæ dicunt, facite: quæ faciunt, facere nolite? Recte dictum eſt, inquiunt. Dictum eſt enim vobis, ut quæ dicimus, faciatis: quæ autem nos facimus, vos non faciatis. Nos enim offerimus ſacrificium, VOBIS NON LICET.* Quamobrem & idem [16] Auguſtinus, libro ſecundo contra litteras Petiliani, laïcum ait non ſolum verum non eſſe, ſed etiam nullum ſacerdotem eſſe.

15 *ypriamus, epiſt.* v.
16 *Auguſtinus, cap.* XXX.

Poſtulatus eſt judicio ab Arianis ac Meletianis Athanaſius, ob fractum myſticum poculum, disjectamque menſam, ſacrificii tempore, cui Iſchyras ſacerdos operabatur. Crimen hoc ita dilutum, ut cum ſacerdotem non eſſe Iſchyram liqueret, nec ſacrificium peragere potuiſſe conſtaret. Ita Hilarius Pictavienſis inſigni loco in fragmentis, pag. 21. *Reus presbyteri ſui impetu diſturbati altaris in ipſo ſacrificiorum tempore, ubi Iſchyras presbyter adſiſtebat, arguitur. Iſchyras presbyter negatur, & criminis falſitas cum auctore damnatur. Porro autem SACRIFICII OPVS SINE PRESBYTERO ESSE NON POTVIT.* Maneat ergo, quod propoſuimus, nemini corpus Chriſti ore conficiendi, præter preſbyteros, conceſſam prærogativam eſſe: & quicumque laïcus ſine ſacerdote aliquid eo conſilio operetur, inaniter hunc operari, ut recte monet auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, libro ſecundo, cap. XXVII. *Πᾶς λαϊκὸς ἄνευ τοῦ ἱερέως ἐπιτελῶν τι, μάταια ποιεῖ.*

EMBOLUM SECUNDUM.

Explicantur canones duo de Sacramento altaris.

CAPUT I.

De canone Arauſicano.

NE manum tollamus de tabula, retinent adhuc & vocant nos ad ſe canones antiquorum Galliæ Conciliorum duo, quorum interpretatio aut plane deſperata, aut tentata hactenus ab eruditis viris infeliciter fuit: a nobis eſt hoc loco expedienda paucis. Nam in utroque de conſecratione corporis Domini Chriſti agitur. Itaque moræ veniam argumenti dignitas impetrabit. Conſuetudinem enimvero duplicem circa ſacramentum altaris, nunc quidem antiquatam, digniſſimam tamen, quæ alieno potius loco, quam nullo, tractetur, canon uterque complectitur.

Prior eſt canon XVII. Arauſicani Concilii I. anno CCCCXXXXI. *Cum capſa & calix offerendus eſt, & admixtione Euchariſtiæ conſecrandus.* Titulus canoni præfixus hujuſmodi eſt: *Vt in unum propoſitio ſacramenti conſecretur.* In exemplaribus MSS. tribus legitur, *Cum capſa & calix inferendus eſt.* In aram ſcilicet calix inferendus, offerendi ſeu conſecrandi cauſa, ſimul cum capſa, ſive capſula hoſtiarum: ut calix admixtione Euchariſtiæ, quam ſacerdos deguſtaverit, conſecretur. Cur iſtud autem? in ſignum unitatis: ut exinde appareat unum eſſe propoſitum ſacramentum, & quod ſacerdos, & quod populus ſumit: de una omnia conſecratione eſſe: quod conſecratur & ſumitur, unum ea commixtione fieri. Capſa ſolas populi oblatas continet: non habet ſacerdotis oblatam: cum capſa itaque in aram inferatur & calix pro communione populi: qui calix admixtione particulæ ex euchariſtia, quam ſacerdos

ſacerdos abſumit, conſecretur. Ne ſit igitur unicus in altari calix, quem ſacerdos haurit: ex quo aliquid inſtilletur in ſcyphos vini plenos, unde plebs deinde confirmetur, hoc eſt, *complementum communionis*, ut aït Micrologi auctor, accipiat. Fuit enim hic mos, non in quibuſdam ſolum orbis Latini locis, ut alii adnotarunt: ſed & in Galatia mulo ante, ut ex Primaſio diſcimus. Nam is, dum Aſcitarum, ſive Aſcodrogitarum in eo tractu hæreſim refert, vel ritum potius indecentiorem circa Euchariſtiam, hos aït ſolitos eſſe in utrem vino plenum de conſecrato calice aliquid inſtillare, ad communionem plebis nimirum: & illum deinde *lintea-minibus velare, & ADORARE, QVIA CONFECTVM CRVORIS DOMINI IBI ADIICIVNT.* Crimen omne illorum fuit, quod utre pro calice uterentur. Nam quod Philaſtrius adjicit, & qui eum deſcripſere, verbis exaggerata accuſatio eſt: crimen ex nomine noſcitur.

Ad rem autem ut redeamus, ne ſit, inquam, calix unicus, ubi capſa plebi communicandæ poſita in altari fuerit. Sit & plebi ſuus cum capſa calix, qui admixtione Euchariſtiæ, quam ſacerdos admomorderit, conſecretur his verbis Ordinis Romani: *Fiat commixtio & conſecratio corporis & ſanguinis Domini noſtri IESV Chriſti accipientibus nobis in vitam æternam.* Ubi commixtio & conſecratio pro re mixta & conſecrata accipitur: vel, ut in Ordine Ambroſiano paulo antea legi monuimus, pro *commixtione conſacrati corporis & ſanguinis Domini.* Sententia eſt igitur iſta eorum verborum: Hæc commixta & conſecrata, quæ ſunt corpus & ſanguis Chriſti, fiant accipientibus nobis in vitam æternam. [1] *Illud autem*, inquit Innocentius III. *ſane debet intelligi, quod dicit ſacerdos, cum Euchariſtiam mittit in calicem: Fiat, inquit, commixtio corporis & ſanguinis Domini. Quod utique referendum eſt ad ſpecies panis & vini, quibus continetur corpus & ſanguis.* Eæ enim ſunt, quæ miſcentur: non corpus proprie ſanguiſque miſcentur.

Quod vero dicitur calix in Arauſicano canone admixtione Euchariſtiæ conſecrandus, perinde eſt ac ſi diceretur, eam admixtionem fieri oportere, ut cum Euchariſtia conſecratus,

1 *Innocentius III. Papa, libro VI. myſteriorum Miſſæ, cap. 2.*

Ee

hoc eſt, ſimul ſacratus intelligatur & calix plebi deſtinatus. *Conſecrare enim eſt ſimul ſacrare*, inquit Pelagius I. in epiſtola ad Joannem Patricium. Quo ſenſu Maximinus Thrax Imperator quondam exercitum ſic compellabat: *Sacrati commilitones, immo etiam conſecranei mei*: vel, ut [2] Tertullianus loquitur, *conſacranei*. Hac igitur admixtione intelligitur una eſſe propoſitio ſacramenti: cenſetur de uno pane & de uno calice eadem una benedictione conſecrato, cum plebe ſacerdos participare, plebs cum ſacerdote. Hunc vero morem an Gregorius II. poſtea improbarit, his verbis: [3] *Congruum non eſt duos vel tres calices in altario ponere, cum Miſſarum ſolennia celebrantur*, adhuc ampliandum. In ordinationum præſertim ritibus, quos Græcorum libri deſcribunt, reperire eſt τὰ ποτήρια, τοὺς κρατῆρας, τὰ ἅγια ποτήρια, τὸ πρῶτον ποτήριον, δύο ποτήρια.

Eſt locus inſignis in Ordine Romano, in quo & capſarum mentio eſt, & oblatarum quæ capſulis continerentur. Vbi nempe agitur de ingreſſu epiſcopi ad altare: *Duo acolythi tenentes CAPSAS CVM SANCTIS apertas, & ſubdiaconus ſequens cum ipſis tenens manum ſuam in ore capſæ, oſtendit SANCTA Pontifici, vel diacono qui præceſſerit. Tunc inclinato capite Pontifex vel diaconus SALVTAT SANCTA, & contemplatur: ut ſi fuerit ſuperabundans, præcipiat ut ponatur in conditorio.* Ubi cum SANCTA audis, caveſis Euchariſtiam intelligas, quæ ante ſacrificium ex ſecretario, quam nos ſacriſtiam dicimus, deferatur. Nam cui unquam auditum, aut euchariſtiam in ſecretario adſervatam, aut ab acolythis geſtatam publice in Eccleſia, aut ante ſacrificium delatam fuiſſe ad altare? Hæc, inquam, plane inuſitata & inaudita: præſertim id quod de ſecretario dicitur: in quo quidem recondi ſacra ſupellex ſolita eſt: ſed non Chriſti corpus: ut docet inſcriptum cuidam ſecretario iſtud [4] Paulini diſtichon:

Hic locus eſt, veneranda penus qua conditur, & qua
Promitur alma ſacri pompa miniſterii.

2 *Tertullianus, libro* I. *ad Nationes, cap.* XII.
3 *Gregorius* II. *in epiſtola ad Bonifatium Mogunt. anno* DCCXXVI.
4 *Paulinus, epiſt.* XII. *ad Severum, pag.* 154.

Digitized by Google

Septimi fere ſæculi ſcriptoribus eccleſiaſticis, in primiſque auctori hujus Ordinis Romani, aliud vox SANCTA ſignificat, cum pluralis numeri eſt & neutrius generis: aliud, cum ſingularis, ac feminei. Nam in poſteriore quidem caſu ac modo euchariſtiam ſignificat: uti cum in eodem Romano ordine dicitur Pontifex *DE IPSA SANCTA QUAM momorderit, ponere in manus archidiaconi, dicendo in calice, Fiat commixtio.* Et in Ordine Romano II. quem publici juris fecit Vir Clariſſ. Ordinis ſui lumen, Joannes MABILLONIUS, e ſacro Benedictinæ familiæ cœtu, Congregationis S. Mauri: qui Romanus Ordo contractior eſt priore, quem ſimiliter edidit, factus ad uſum Eccleſiarum ſuburbicariarum, reſectis iis quæ ad Pontificem pertinent, adjectoque ſymbolo, quod id Romæ adhuc non canebatur: ceteroqui eſt priori ſimillimus. In eo, inquam, ubi ritus idem num. 12. deſcribitur: *Mittit*, inquit, *in calicem DE SANCTA OBLATA:* non de ſancta ex ante adſervata: excepta utique, de qua nemo dubitat, Miſſa præſanctificatorum, quæ ſemel anno fit in Paraſceve: & in Urbe quondam, Miſſa preſbyterorum, quibus eſſet plebs credita: nam ex Innocentii I. reſcripto ad Decentium Eugubinum, liquet morem fuiſſe, ut hi fermentum, hoc eſt, euchariſtiæ ab Apoſtolico conſecratæ particulam, per acolythos ad ſe tranſmiſſam, calici admiſcerent Dominico quoque die. *De ſancta*, interim, quod nunc quærimus, idem eſt atque de euchariſtia. Sic in Ordine IV. Romano, pag. 62. *Deinde dicit, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum. Non mittit partem DE SANCTA in calicem, ſicut ceteris ſacerdotibus mos eſt*: nempe Domnus Apoſtolicus, quando rem divinam facit. Cur? quod id poſtea facturus eſt. *Quando communicat Domnus Apoſtolicus, partem ſibi mordet, & reliquam in calice mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus ſuper calicem, nihil dicens. Et ſic confirmatur de calice.* Priore loco cum hæc commixtio ab epiſcopis preſbyteriſve, in Urbe fieret, de fermento fiebat, ut mox dicemus, quod in titulos Urbis, ſive parochias, a Domno Apoſtolico mittebatur: Apoſtolicus autem fermentum a nemine accipit, ſed dat ipſe omnibus.

Fermenti mentio quoniam incidit, aperiendum obiter

quid illud ſit, tametſi ab aliis ante nos, atque in primis a Sirmondo noſtro, feliciter eſt indicatum. Palam erit exinde de sancta mitti in calicem idem eſſe, atque de fermento, hoc eſt, de euchariſtico, ſeu conſecrato pane. Liber Pontificum Romanorum in Melchiade hæc habet: *Hic fecit ut oblationes CONSECRATÆ per Eccleſias EX CONSECRATV Epiſcopi dirigerentur, quod declaratur FERMENTVM.* Non quia fermentatum idcirco neceſſe ſit intelligi: aliud enim fermentum eſt, aliud fermentatum: ſed quia fermenti inſtar fideles omnes, qui communicant, veluti maſſam unam fermentet.

In Siricio: *Hic conſtituit, ut nullus presbyter Miſſas celebraret per omnem hebdomadam, niſi CONSECRATVM epiſcopi loci deſignati ſuſciperet, declaratum (quod nominatur) FERMENTVM.* Quod loco vox ea, *quod nominatur*, interpretatio eſt alterius, *declaratum*: & ex margine videtur in contextum irrepſiſſe. *Per omnem hebdomadam* autem idem eſt atque per omnem diem Dominicum, qui dies caput hebdomadis eſt in Latino ritu. Excipiebatur Dominica Palmarum: quoniam eo die propter officii divini prolixitatem ad titulos urbis fermentum ſerius mitteretur. Itaque pridie mitti mos fuit. Sic enim habet capitulare Evangeliorum, quod V. C. Joannes Fronto Canonicus Regularis e Monaſterio S. Genovefæ edidit: *Sabbato datur FERMENTVM in Conſiſtorio Lateranenſi:* nempe de sancta conſecrata in Natali Domini, ut mox dicetur. Nam in ſacramentario Gregorii M. ſabbatum illud *vacat.*

Innocentius I. in epiſtola ad Decentium Eugubinum, cap. v. *DE FERMENTO vero, quod die Dominico per titulos mittimus ſuperflue nos conſulere voluiſti, cum omnes eccleſiæ noſtræ intra civitatem ſint conſtitutæ. Quarum presbyteri, qui die ipſa propter plebem ſibi creditam nobiſcum convenire non poſſunt, idcirco FERMENTVM A NOBIS CONFECTVM per acolythos accipiunt, ut ſe a NOSTRA COMMVNIONE maxime illa die non judicent ſeparatos. Quod per parochias fieri debere non puto, quia non longe portanda ſunt SACRAMENTA, nec nos per cœmeteria diverſa conſtitutis presbyteris deſtinamus: & presbyteri eorum CONFI-*

CIENDORVM jus habeant & licentiam. Gloſſa vetuſtiſſima ad hunc locum, relata primum ex MS. codice, a V. C. Joanne Mabillonio, ſic habet:[5] *De fermento quod dicit, mos eſt Romanis, ut de Miſſa quæ cantatur in Cœna Domini, & in Sabbato ſancto, & in die ſancto Paſchæ, & in Pentecoſte, & in Natali Domini, de SANCTA per totum annum ſervetur. Et ubicumque per ſtationes, ſi ipſe Papa ad Miſſam præſens non fuerit, de ipſa Miſſa* (hoc eſt, de SANCTA quæ in ipſa Miſſa fuerat conſecrata) *mittitur in calicem, cum dicitur,* PAX DOMINI SIT SEMPER VOBISCUM. *Et hoc dicitur FERMENTVM. Tamen Sabbato ſancto Paſchæ nullus presbyter per eccleſias baptiſmales neminem communicat, antequam mittatur ei de IPSA SANCTA, quam obtulit Dominus Papa.*

In primo Ordine Romano, quem idem Mabillonius edidit, num. 22. *Quando dici debet, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum: deportatur a ſubdiacono oblationario particula FERMENTI, quod ab Apoſtolico conſecratum eſt: & datur archidiacono. Ille vero porrigit epiſcopo. At ille conſignando tribus vicibus, & dicendo, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum, mittit in calicem.*

Quot vocibus res eadem in his teſtimoniis declaratur? Fermentum, conſecratus epiſcopi, oblatio conſecrata, quod conſecratum ab Apoſtolico, confectum ab epiſcopo fermentum, quo qui multantur a communione ſeparati cenſentur, ſacramentum quod non eſt longe portandum, ſacramentum quale conficere preſbyteri poſſent, denique SANCTA quam obtulit Dominus Papa, quæque eſt mittenda in calicem, cum dicitur *Pax Domini.* Non hic & conſecrandi, & offerendi, & ipſa conficiendi vox, Euchariſtiam abunde deſignat? Nam & *conficere panem*, de Euchariſtia dixit [6] Juſtinus Martyr: [7] Hieronymus, *conficere panem Domini, conficere ſacro ore carnes Agni*: tum ipſe, tum Ambroſius, *conficere Chriſti corpus*: [8] Auguſtinus, *conficere ſacramentum carnis & ſanguinis*

5 *Mabillonius, tomo 1. Muſei Italici, pag.* xxxviij. & xxxix.
6 *Juſtinus Martyr, in dialogo cum Tryphone.*
7 *Hieronymus in Jeremiam, cap.* xxxi. *in epiſt. ad Fabiolam, & ad Heliodorum. Ambroſius, libro de initiandis, cap.* ix.
8 *Auguſtinus, ſerm.* xi. *de verbis Domini.*

Chriſti: & eſt illud conficiendi verbum euchariſtiæ peculiare, non commune cum eulogiis, ſeu pane benedicto. SANCTA igitur femineo genere, haud dubie Euchariſtia eſt. Similiter & SANCTUM apud [9] Tertullianum, *Ex ore quo Amen in SANCTVM protuleris.*

Plurali vero numero cum SANCTA dicuntur, oblatæ debent intelligi, quæ conſecrationi deſtinantur. Oſtenduntur enim e capſa Pontifici vel diacono, in ipſo liturgiæ ſacræ initio: ut diſpiciat is, num plures ſint oblatæ, quam eſſe oporteat. Itaque *ſi ſuperabundans* oblata *fuerit*, præcipiet idem ut *in conditorio* reponatur: hoc eſt, in loco ubi hoſtiæ conſecrandæ ſervantur. Quo ſenſu *conditoria frugum* dixit Ammianus, libro XXXI. Conditorii cura penes cuſtodem Eccleſiæ fuit, ut in Ordine Romano VI. dicitur, n. 9. Epiſcopus, inquit, *apportante ſibi archidiacono oblatas in patena a nullo immolatas, accipiat ex illis, quantum ſibi ſufficere videatur, & alias archidiacono reſtituat, quas ille CVSTODI ECCLESIÆ AB OBSERVANDVM committat.*

Sic apud Græcos ἅγια necdum etiam conſecrata per verbum Dei dona interdum dicuntur, ſed propoſita tantum, & altari deputata: ut in Euchologio pag. 684. & alibi: ἅγιον ἄρτον in Liturgia Baſilii ante verba conſecrationis. In Miſſa, quæ Chryſoſtomi dicitur, ut mox videbimus, ſtatim initio Miſſæ τὰ ἱερὰ appellantur. Egbertus Eboracenſis, initio officii feriæ quintæ in Cœna Domini: *Hora ſexta celebratur Miſſa ad Lateranis. Sic incipiens Pontifex dicit, Oremus. Tunc ponuntur in altare SANCTA.* In Ordine Romano altero, & apud Amalarium in Ecloga, num. 6. *Pontifex.. .inclinato capite ad altare, primo ADORAT SANCTA.* In canone Miſſæ annon *ſancta ſacrificia illibata* dicuntur, uti monuimus, ante conſecrationem, [10] *quæ in miniſterio Dominici corporis offeruntur?* Apud Græcos ſimiliter, in Miſſa quæ Chryſoſtomi nomen præfert, ſacerdos & diaconus in ipſo rei ſacræ exordio dona propoſita ter adorant, id eſt, ſalutant: προσκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς προθέσεως ποιήσαντες, &c.

Nam quod in Ordine Romano legitur alio loco, ex MS.

9 *Tertullianus, libro de Spectaculis, cap.* XXV.
10 *Remigius Autiſiodorenſis in Expoſitione Miſſa.*

aliquo uno exemplari, *Cum dixerit, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum, faciens crucem tribus vicibus manu ſua ſuper calicem, mittit SANCTA in eum:* error eſt librarii manifeſtus. Nam vetuſtæ editiones Georgii Caſſandri, & Melchioris Hittorpii, habent *DE SANCTA*, ut & Colbertinus codex, & Amalarius in lib. III. cap. XXXI. ex hoc ipſo Romano ordine: *Dicit libellus memoratus*, inquit, *Cum dixerit Pax Domini &c. mittit in calicem DE SANCTA.*

Atque hæc prima quidem commixtio eſt oblatæ conſecratæ cum ſanguine: quæ fit ante communionem, uti hodieque mos eſt: *ad deſignandam conjunctionem corporis & animæ in reſurrectione*, inquit auctor Micrologi, cap. XVII. Sed de altera commixtione ſermo eſt in Arauſicano canone: quæ nempe fit poſt communionem ſacerdotis, antequam ſanguinem hauriat. Utramque commemorat Ordo Romanus: & poſteriorem quidem, nam de priore proxime egimus, his verbis pariter antea laudatis: Pontifex, *dum communicaverit, DE IPSA SANCTA, quam momorderit, ponit in manus archidiaconi, dicendo in calice, Fiat commixtio &c.* Refert utramque & Amalarius Abbas, loco citato: *Si hoc ita agitur in Romana Eccleſia*, inquit, *ab illis poteſt addiſci quid ſignificet BIS POSITVS PANIS IN CALICEM. Non enim vacat a myſterio, quidquid in officio agitur juxta conſtitutionem Patrum.* Hæc altera commixtio ex præſcripto Arauſicanæ ſynodi in calice fieri debuit, qui confirmandæ plebi deſtinaretur: ad ſignificandam utique unitatem ſacrificii, quo ſacerdos & quo plebs paſcitur; unum enim eſt ſacrificium. *Meum ac veſtrum ſacrificium*, inquit ſacerdos in Latina liturgia.

Ad capſam autem ut redeamus, de qua in canone Arauſicano agitur, eandem deprehendimus a Gregorio Turonenſi, aliiſque, turris: a S. Remigio turriculi vocabulo, ſimul cum patena comprehendi. Liber Pontificalis in Innocentio I. *Turrim argenteam cum patena, & columbam deauratam, penſantem libras* XXX..... *Calices argenteos quinque, penſantes libras tres.* S. Remigius in teſtamento ſuo, apud Flodoardum, libro I. cap. XVIII. *Tibi heredi meæ Eccleſiæ ſupra memoratæ jubeo turriculum, & imaginatum calicem fabricari.* In teſta-

mento S. Aredii Lemovicini Abbatis, Tomo 2. Analectorum Mabillonii : *Turres* IV. *coopertoriolos holoſericos* III. *calices argenteos* IV. Ubique cum turri vel turriculo calix memoratur : hoc eſt, ut in Arauſicano canone dicitur, *cum capſa & calix.* Sed turris ipſa ex capſa conſtat & patena ſimul : capſa quidem, quæ plebis oblatas contineat, tempore ſacrificii : patena, in qua confractio fiat oblatarum : patena autem capſæ impoſita, turrim facit. Sic apud Flodoardum, libro 2. cap. VI. *Turrim quoque auream, quam ad votum ſuum fabricari fecerat, ſuper altare poſuit S. Mariæ Remenſis Eccleſiæ, & patenas tres.* Apud Venantium Fortunatum, libro III. Epigramma exſtat XXIII. *ad Felicem epiſcopum Bituricenſem, in turrem ejus*, hoc eſt, in capſam ſimul & patenam.

Quam bene juncta decent, ſacrati ut corporis Agni
Margaritum ingens, aurea dona ferant.

Impoſita capſæ patena ſcilicet, quæ ſimul juncta turrim efficiunt, ambo corporis Chriſti aurea dona excipiunt. Gregorius Turonenſis, libro I. de gloria Martyrum, cap. LXXXVI. *Lecta igitur paſſione, cum reliquis lectionibus....... tempus ad ſacrificium offerendum advenit : acceptaque turre diaconus, in qua miniſterium Dominici corporis habebatur, ferre cœpit ad oſtium : ingreſſuſque templum, ut eam altari ſuperponeret, elapſa de manu ejus ferebatur in aëra.* Miniſterium ibi Dominici corporis, capſa eſt cum patena, quæ duo ſimul juncta, ut Fortunatus cecinit, turrim repræſentant : in qua idcirco recte dicitur a Gregorio Turonenſi miniſterium haberi Dominici corporis, hoc eſt, vaſa ſacro corporis Dominici miniſterio deputata : quæ *divina miniſteria* eam ob cauſam Victor Vitenſis, libro I. vocat. [11] *Miniſterium corporis Domini noſtri gerulum*, in Sacramentario Eccleſiæ Romanæ. Hoc miniſterium, hanc turrim e ſecretario diaconus paulo ante oblationem deferebat, *ut altari ſuperponeret.* Id quod in Ordine Romano, ut Egbertus Eboracenſis proxime monuit, initio liturgiæ fieri ſolitum eſt : *Ponuntur in altare SANCTA.* Dormitavit autem Odo Cluniacenſis, libro 2. Collat. cap. XXXII. ubi hunc Gregorii locum exſcribens, pro turri, ſive miniſterio

11 *Libro* I. *Sacramentorum Eccleſiæ Romanæ, pag.* 125.

corporis

corporis Dominici, *capſam cum corpore Domini* poſuit. In Sacramentario Gallicano, Tomo I. Muſei Italici, pag. 389. *Benedictio calicis, & patenæ, & turris* exſtat: in eaque patena & turris inter ea vaſa cenſentur, in quibus ſacroſancta myſteria, non adſervantur, ſed celebrantur: ne quis turrim fuiſſe adſervandæ Euchariſtiæ idoneam pyxidem putet, aut columbam: cum a turri columbam, ut videmus, liber Pontificalis diſcriminet. *Precamur te, Domine, tuam majeſtatem, ut hunc calicem, patenam, & turrem, in quo celebraturi ſumus ſacroſancta myſteria, cæleſti benedictione ſanctifices atque benedicas*, &c. Capſæ argenteæ cum oblatis ex ara penſilis iconem damus in calce hujus libri, Figura VI. ex Sirmondo, quam in libello de azymo primus edi curavit. In hæc autem digredi haud abs re viſum eſt, quod de his omnibus, de capſa, de turri, de ſauctis, nemo adhuc occurrit, qui rem acu, ut aïunt.

CAPUT II.

De canone Turonenſi.

NUNC eſt alter e duobus, quos propoſuimus, canon explicandus: tertius nimirum Turonenſis II. Concilii, anni DLXVII. *Ut corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur.* Titulus iſte autem canoni præfigitur, *De compoſitione corporis Domini in altari.* Sed canonem multo emendatius codex Bellovacenſis, & collectio Bonæ-Vallis exhibent, teſte Sirmondo: Vaticanus item codex, Labbeo teſte: nimirum abſque præpoſitionibus, quæ ſententiam interpolant & obſcurant. *Ut corpus Domini in altari, non imaginario ordine, ſed crucis titulo componatur.* Mitto dicere quæ fuerint eruditorum de hoc canone, ut & de Arauſicano, ſententiæ: ne dum eaſdem confutare aggrediar, colligere videar ex aliena reprehenſione laudem. Summo illi quidem ingenio viri, & omni exceptione majores: quorum alii jam diem ſupremum obiere, de-

gunt alii adhuc inter nos, & ſunt iidem amicitia quoque & familiaritate nobis conjunctiſſimi. A quibus tamen nihil ut verear confidenter ac libere hac parte diſſidere, ſingularis eorumdem modeſtia efficit ac ſinit: quippe quos ſim expertus, ut aïebat Sirmondus olim de ſuis æqualibus, aliena ſolitos haud gravate audire: &, ſi meliora ſuis cognoſcant, libenter amplecti.

Dicam igitur quod ſentio, breviter. Ac primum quidem, imaginario ordine, cruciſque titulo, ut ipſa orationis ſtructura, ſublatis ac deletis præpoſitionibus, admonet, non locus aliquis deſignatur: ſed modus, ſeu forma Dominici corporis, vel panis qui conſecratur in corpus Dominicum, in altari ipſo componendi: *ubi vota populi & MEMBRA CHRISTI portata ſunt*, ut aït Optatus, libro VI.

Deinde corpus Domini ſunt oblatæ plurimæ conſecratæ, ſimul in ara: quæ [1] *non ſunt multa corpora Chriſti*, ut recte docet Remigius Autiſiodorenſis, *ſed unum eſt corpus Chriſti & unus ſanguis, cum illo quod ſumpſit in utero Virginis, & quod dedit Apoſtolis. Sicut enim*, inquit [2] Amalarius, *multæ eccleſiæ ſunt per univerſum orbem terrarum, propter diverſa loca, & tamen una ſancta eſt catholica propter unam fidem: ſic & multæ oblatæ, propter vota offerentium, unus panis eſt propter unitatem corporis Chriſti.* Sed de hoc argumento adhuc planius [3] Chryſoſtomus in epiſtolam Pauli ad Hebræos.

Denique titulus crucis, figura & effigies crucis eſt, ut Gloſſaria indicant. *Titulus*, χαρακτὴρ, στηλογραφία. Hilarius Diaconus, in caput IV. epiſtolæ ad Coloſſenſes, ad ea Apoſtoli verba, *Nympham, & domeſticam ejus Eccleſiam. Nympham*, inquit, *cariorem exiſtimans, cujus & domum ſalutat. Tam enim devota videtur fuiſſe, ut omnis domus ejus ſigno TITULATA eſſet crucis*, hoc eſt, Chriſtiana facta eſſet, crucis

1 *Remigius Autiſiodorenſis, in Expoſitione de celebratione Miſſæ.*

2 *Amalarius, in Ecloga in Ordinem Roman. num.* XXV.

3 *Chryſoſtomus, in cap.* IX. *epiſt. ad Hebræos, homil.* XVII. Ἐπειδὴ πολλαχοῦ προσφέρεται, πολλοὶ Χριστοί; Μηδαμῶς· ἀλλ' εἷς πανταχοῦ ὁ Χριστός, καὶ ἐνταῦθα πλήρης ὤν, καὶ ἐκεῖ πλήρης, ἓν σῶμα. Ὥσπερ οὖν πολλαχοῦ προσφερόμενος ἓν σῶμά ἐστι, καὶ οὐ πολλὰ σώματα, οὕτω καὶ μία θυσία. *Quoniam multis in locis offertur, multine ſunt Chriſti? Nequaquam, ſed unus ubique Chriſtus: qui & hic eſt integer, & integer illic, unum corpus. Quemadmodum ergo multis in locis oblatus unum eſt corpus, & non multa corpora: ita etiam unum eſt ſacrificium.*

titulo, ſive ſigno, fronti inſcripto: ſic enim fieri Chriſtianos olim mos fuit. Paulinus Nolanus, poëmate xxx. de reditu Nicetæ epiſcopi in Daciam, quem ipſe Latino nomine Victorem appellat, pag. 636.

Ibis illabens pelago jacenti,
Et rate armata Titulo Salutis,
Victor, antenna Crucis ibis undis
Tutus, & auſtris.

Antenna titulo crucis compoſita eſt: hoc ſalutis titulo navis armatur: hoc eſt, effigie ſalutari crucis, quem antenna exhibet. Hinc antenna crucis vocatur, hoc eſt, ut [4] Tertullianus loquitur, antenna pars crucis: ſive antenna titulo crucis, ut diximus, compoſita. Memoranda Martyrum, qui Carthagine paſſi ſunt ſub Hunerico, vox illa, quam refert Victor Vitenſis, ſub finem hiſtoriæ ſuæ: *Vnus Dominus, una fides, unum baptiſma. Nec poterit in nobis adjuvante Domino iterari, quod in ſancto evangelio ſemel præceptum eſt dari..... Nobis vero nullus de poſtibus frontium valebit evellere, quod in uno baptiſmate artifex Trinitatis dignatus eſt TITVLARE*: nempe crucem in frontibus neophytorum titulatam, hoc eſt, inſcriptam. Stephanus Africanus preſbyter, in vita S. Amatoris, num. xix. laudatus a Viro Clariſſ. D. du Cange, in appendice ad Gloſſarium: *Crucis ſignaculo frontem ejus ATTITVLANS, ſalutis integritatem roganti reſtituit.* Ubi haud dubie titulus crucis effigies crucis eſt, quæ digito fronti imprimitur.

Quo Latini porro ſenſu *tituli* vocabulum, eodem Græci voces ἀναστηλοῦν & στηλογραφεῖν uſurpavere: quarum non alia vis ac poteſtas eſt, quum de pictis imaginibus loquuntur, quam ut erectæ ac ſtantes pingi imagines intelligantur. In Concilio Nicæno II. actione vi. tomo vi. ex Iconomachica ſynodo hic canon refertur: Εἴτις τὰς τῶν ἁπάντων ἁγίων ἰδέας ἐν εἰκόσιν ἀψύχοις ϗ ἀναύδοις ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων ἀναστηλοῦν ἐπιτηδεύοι. Anaſtaſio Bibliothecario interprete: *Si quis univerſorum ſ.n-ctorum effigies imaginibus inanimatis & ſurdis ex materialibus coloribus TITVLARI ſtuduerit.* Vetus interpres, *coloribus*

4 *Tertullianus, libro adverſus Judaos, cap.* x.

depingere, dixerat. Ipſa ſynodus VII. Oecumenica, actione VII. Εἴτις τὰς εὐαγγελικὰς ἐξηγήσεις τὰς στηλογραφικῶς γινομένας οὐ προσίεται, ἀνάθεμα. Anaſtaſio interprete : *Si quis evangelicas narrationes TITVLIS picturiſque factas non admittit, anathema.* Vetus interpres : *Si quis evangelicas narrationes per picturam repræſentatas non acceptaverit, anathema.*

Ut effigies ergo ſanctorum imaginibus titulare, eſt eorum vultus, totumque corporis habitum coloribus repræſentare : ſic Domini corpus in altari titulo crucis componere, eſt in crucis effigiem formamque componere. Ἀναστηλοῦν, & στηλογραφεῖν, ſive *titulare*, effigiem cujuſcumque rei ſtatuere eſt, ſive pictura, ſive alia qualibet ratione.

In altari autem ipſo, non extra altare, ſed in ipſa menſa Dominica, *corpus Domini crucis titulo componi* debet. Nempe cum mos eſſet illis temporibus panes ſimul in ara multos offerendi, ſtatuitur in hoc tractu Galliæ, ne temerario vel arbitrario ordine, ſive quem quiſque pro arbitratu finxerit, aut aliqua fortaſſis falſa religione ductus imaginetur, denique ne *imaginaria ratione*, ut [5] Auguſtini verbo utamur, ſed in crucis formam modumque diſponantur. Quantus porro numerus hoſtiarum in altari collocaretur, incertum eſt : neque enim eumdem arbitramur ubique morem fuiſſe ſervatum. Tantum ubi plures poni mos fuit, decretum ex hoc canone intelligimus, ut in crucis formam in altari eæ componerentur.

Edidit Mabillonius ante annos quatuordecim libellum ita inſcriptum : *Revelatio, quæ oſtenſa eſt venerabili viro Hiſpanienſi Eldefonſo Epiſcopo.... anno octingenteſimo quadrageſimo quinto incarnationis Domini noſtri IESV Chriſti.* Præſcribitur in eo libello, quot ſint offerendi panes : quos etiam ex antiquo ritu, perinde atque canon Turonenſis, in crucis formam componendos ſeu collocandos auctor libelli admonet. *In Paſcha ſcilicet Dominica Reſurrectionis*, inquit, *centum triginta & quinque panes ſunt offerendi IN CRVCIS MODVM per trium Miſſarum officia : videlicet quadraginta & quinque in unaquaque Miſſa, ita.* Vide figuram I.

5 *Auguſtinus, lib. de duabus animabus, contra Manichæos, cap.* XIV.

Digitized by Google

Fig. I.

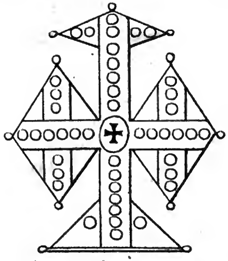

Fig. II.

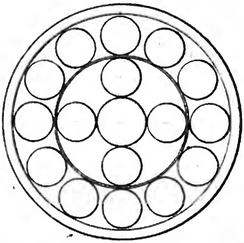

Fig. III.

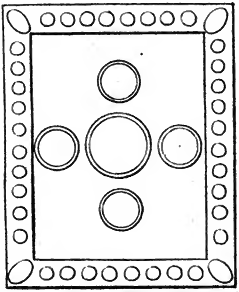

Fig. IV.

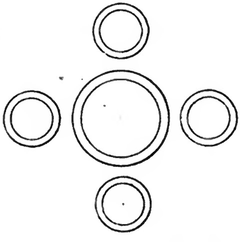

Fig. V.

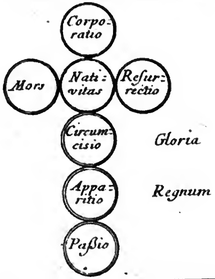
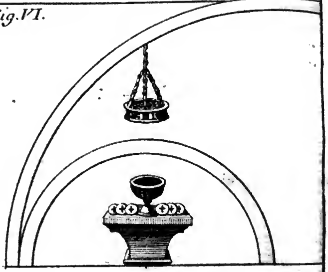

Fig. VI.

In Domini IESV Chriſti aſcenſione, pergit idem, *ita ſunt uno eodemque numero ET FIGVRA panes offerendi. Similiter omnino & in Natale Domini, ut oſtenditur.* Vide figuram II.

In Pentecoſte etiam ſub quadrata, CVM CRVCE tamen IN MEDIO.... prout videbitur in ſubſequenti figura. Vide figuram III.

In diebus autem Dominicis, & Dei ſanctorum feſtis amplius non ſunt offerendi panes, nec minus maxime, quam quinque, IN CRVCIS FORMA. Vide figuram IV.

Quotidianis autem diebus nec amplius, nec minus, niſi unus tantum: quia unus eſt Deus, qui eſt ſemper ſupra omnes Deus.

Hæc porro conſuetudo plures oblatas inferendi in aram progreſſu temporis eſt abolita: ſatiſque viſum eſt, unicam offerri cum crucis effigie, vel Chriſti crucifixi. Unicam ſimiliter Orientales offerunt: ſed Ægyptii Syrique laterculis multis diſtinctam, quibus ſingulis ſingulas cruces imprimunt: ut ex eo tractu advectæ, quas adſervamus, oblatæ demonſtrant. Pro cruce in euchariſtico pane expreſſam olim fuiſſe Agni effigiem docet Paulinus Nolanus, in epiſtola XII. ad Severum, hoc in primis verſiculo:

Sub cruce ſanguinea niveo ſtat Chriſtus in agno.

Atque hic mos in occidente multis locis perſeverat. In Oriente Trullana Synodus, anno DCLXXXVI. canone LXXXII. agnum pingi vetuit, Chriſti effigiem prætulit.

Ab eadem crucis reverentia traxit ortum quoque ille Miſſæ Mozarabicæ ritus, quo corpus Domini dividere ſacerdos jubetur in partes ſeptem: quarum quinque crucis ſtipitem, duæ reliquæ bina veluti brachia repræſentent: aliis præterea duabus ad latus adjectis, quæ ſtatim in calicem immergantur: ut ſola crucis figura ſuperſit, a ſacerdote mox abſumenda, in eum modum, quem exhibet figura V.

Jam non imaginario ordine, ſed neque crucis titulo diſpoſitas oblatas cernere eſt in altari, cujus effigiem delineari curavimus ex Sirmondo noſtro, figura VI. ut diximus. Calice enim mediæ aræ impoſito, ternæ utrumque latus oblatæ obſident, a miniſtris altaris, ut credimus, abſumendæ. Atque hæc forma fortaſſis Arelatenſis provinciæ peculiaris fuit, deſignataque poteſt videri canone primo Arelatenſis V. Sy-

Digitized by Google

nodi anno DLIV. *Vt oblatæ, quæ in ſancto offeruntur altario, a comprovincialibus epiſcopis non aliter quam ad formam Arelatenſis offerantur Eccleſiæ.* Quanquam autem diſpar Eccleſiarum conſuetudo hac in parte fuit olim, tamen in ea ipſa varietate elucet perſpicue interim de Euchariſtiæ fide & adoratione mira omnium inter ſe conſenſio: cui quidem demonſtrandæ hæc ſi elucubratio prodeſſe poteſt, egregie cum Dei ope collocatam a nobis operam putamus. [6] *Sed ſi opere diſplicemus, ſaltem ſtudio placeamus. Sit acceptum voluiſſe, ſi diſplicet non potuiſſe noſtrum.*

6 *Vigilius Tapſenſis, in fine librorum contra Eutychetem.*

Digitized by Google

ADMONITIO AD LECTOREM.

In Antirrhetico noſtro de nummis nuperrime edito, duo nobis in primis exciderunt, ſuggerenda hoc loco : quoniam horum alterum ſaltem ſcire non erit tibi, LECTOR, *injucundum : de altero quamprimum te monere, nobis certe neceſſe eſt : hoc loco facere, peropportunum.*

Primum eſt, pag. 66. *tria teſtimonia adjici oportere, quibus magis adhuc liqueat id quod ibi docuimus,* VIII. *Kalendas Ianuarias Natalem Solis ab ethnicis celebrari ſolitum eſſe, quem diem Chriſtiani natali Chriſti Domini conſecrarunt. Ambroſii nimirum, ſermone* x. Bene quodammodo ſanctum hunc diem natalis Domini SOLEM NOVUM vulgus appellat : & tanta ſui auctoritate id confirmat, ut Judæi etiam atque gentiles in hac voce conſentiant. *Auguſtini deinde, ſermone* LXI. *de diverſis, cap.* I. Habeamus, fratres, ſolennem iſtum diem, non ſicut infideles, propter hunc Solem : ſed propter eum, qui fecit hunc Solem. *Denique Leonis Papæ, ſermone* XXI. *cap.* VI. De quorumdam perſuaſione peſtifera, quibus hæc dies ſolennitatis noſtræ non tam de nativitate Chriſti, quam de NOVI, ut dicunt, SOLIS ortu honorabilis videatur. *Hæc cum in adverſariis noſtris exſtarent, fuere a nobis caſu prætermiſſa.*

Alterum eſt multo per ſe levius. Pag. 12. *v.* 10. *ſcriptum eſt*, Jacobus de Vitriaco, libro VII. belli ſacri, cap. XXII. *Pro Iacobo de Vitriaco Guillelmum Tyrium volui dicere, cujus ibi ſumma fide verba deſcripſi. Nam quod* cap. XXI. *pro* XXII. *legitur, mendum eſſe typographicum fidem faciet exemplar manu exaratum, quod relatum eſt in ſcrinia publica. Sed cum eodem uno volumine, quod* Geſta Dei per Francos *inſcribitur, Vitriacenſis & Tyrii opus editum compactumque ſit : utrumque autem pervolverem diligenter, ut alterutrius teſtimonio adverſarium falſi coarguerem : alterius pro altero ſeſe menti nomen objecit. Non viſum eſt autem dignum venia illud* ἁμάρτημα μνημονικὸν *auctori Diarii eruditorum, ut appellat. Itaque iſtud avide arripuit, a S. B. admonitus, ut aïunt, neque enim certe eſt ipſe per ſe adeo lynceus : tametſi non fuit operoſum, cum librum* VII. *belli ſacri appellaſſem, caputque* XXI. *ſi ita lubet, indicaſſem, locum a nobis deſcriptum integre in proximo capite apud Tyrium reperire. Iſte igitur noſtrum hoc erratum publicavit ante aliquot dies, ea qua ſolet erga nos uti comitate, hoc eſt, magna pompa verborum, majore contumelia.* (Le Journal des Sçavans, du Lundy 25. Avril 1689.) *Guillelmum Tyrium exinde colligit a nobis nunquam lectum eſſe : perinde quaſi objecerint ſeſe nobis per ſomnium Tyrii verba, quæ deſcripſimus. Sed quod eſt maledicentius, ait deinde gloriari me in eo opere, quod ſum Magnis rebus debitus, Magnis rebus deſtinatus.* Un auteur qui veut que le monde ſçache, qu'il eſt APPELLE' A DE GRANDES CHOSES. *Iſtud vero ubi eſt ad me delatum, O ſycophantam, exclamavi. Cur enim ita exclamarem, erant cauſæ graves potiſſimum duæ : & quod in nos odia haud obſcura gerit, ſed manifeſta ac Vatiniana : & quod eram mihi probe conſcius ne tenuiſſimam quidem ſimilis jactantiæ toto in illo opere ſuſpicionem a me datam. Totum nihilominus iterum diligenter excuſſi : ac vix tandem in poſtrema pagina reperi fidem obſtrictam a me, nunquam me cum Valente amplius congreſſurum. Cur?* Majora, *inquam*, nos ad ſe vocant. *Hic vero ſummam hominis malitiam conjunctam pari inſcitia deprehendi. Nam quis e litterario ludo puer ſexennis non hæc Latina perneget Gallicis reſpondere? Quis ex eo, inquam, ordine, non potius aſſeveret, hominis occupati ac moderati, qui rixis ac jurgiis negotia qualibet anteponat & majora putet, noſtra eſſe Latina : Gallica autem, quæ iſte nobis affingit, eſſe viri ſuperbe & glorioſe ſe ſuaque jactantis? At iſte nec intelligit, quæ minimis majora dicantur, non continuo eſſe magna : nec*

videt haud paulo minus eſſe inficetam interpretationem ſuam, quam ſi quis, eo quod Latinus orator iſta ſit formula uſus. Sed jam me nuptiæ ad ſe vocant, unde ſum digreſſus, *Gallice dicat hunc de ſeipſo prædicare ſe nuptiis deſtinatum. Nam quæ vis ac poteſtas ineſt huic Latinæ dictioni, Magnis rebus deſtinari: eadem ineſt & iſti Gallica*, eſtre appellé à de grandes choſes. *En qui libros neſcio quos e Græco tranſtuliſſe dicitur: qui dum aggreditur e Latino convertere duo verba, pervertit. Stilum tamen idem veluti publica auctoritate armatum in quoſvis impune exſerit. Senatus hoc intelligit. Conſul videt: nec eripitur huic homini gladius, quem in inſontes diſtringit? E libro noſtro quidem hoc unum commemorat: cetera omnia negligit, ac tacita prætermittit: quam ille cauſam autem hujus quoque ſilentii afferet? Nihilne dicet præter iſtud in toto opere ſibi diſplicuiſſe? Magna hæc laus operis noſtri ab inimico, cui certum eſt nihil nobis ignoſcere: & major profecto, quam ab amicis auſimus ſperare. Nihilne deprehenſum a ſe fuiſſe, quod poſſet placere? A quo, vel ſi perſancte dejeret, impetrabit fidem? Detectus primum a nobis annus genuinus Natalis Dominici ex nummis: Regum Francorum jam tum a prima ſtirpe prope par cum Auguſtis honos indidem notatus: ſexcenta ſimilia prius incomperta, ne commemorare omnia velle videamur hoc loco: non hæc, inquam, tali digna Diario? Quod neſcio ſane cur Eruditorum Diarium adhuc vocet. Licuit olim id nomen ei præfigere operi: at nunc neque eruditus conficit, ut apparet: neque eruditus, ut audio, quiſquam legit, aut omnino in pretio habet. At non potuit ille ſalvo honore paginam 95. ſilentio præterire. Dixi enim ibi præter cetera, me ab iſto temere reprehenſum, ubi adſcriptum a me Auguſtino opus pronuntiavit, quod ſuppoſititium eſſe apud omnes in confeſſo foret. Hoc fuit dicere, adulterinæ* MONETÆ *a proba diſcriminandæ qui* PRÆSES *dicatur, non eumdem continuo genuinorum Auguſtini librorum a ſuppoſititiis ſecernendorum idoneum judicem arbitrumque eſſe. Adjeci præterea de hæreticorum baptiſmo ipſum alicubi a catholica deſciſcere doctrina videri. De nihilcne eſt utraque hæc accuſatio? cur igitur neutram diluit? cur maluit, exiſtimationis hominum de ſe ſecurus, cum ſe jam prodidiſſet in Theologicis rebus* ἀμύητον, *in criticis* ἀΐδριν, *nunc ſe etiam* ἀγραμμάτιστον *prodere? Pudet me profecto, atque adeo pœnitet, tractatum de ſacramento unitatis lite finire, ac fœdare. Sed quis me non ſtuporis arguat, ſi toties injuria laceſſitus ſileam? Quin ipſe a me gratiam iniiſſe ſe maximam ultro fatebitur, ſi reſciat, pacis ſtudio ſimilium erratorum amplius ducentorum veniam pro eo me ab amicis vix tandem exoraſſe, donec muſſare rurſum auſit. Videat interim ex indice hujuſce tractatus, num quid poſſit in eo ſimiliter maligno dente corrodere.*

INDEX.

A

ABBAUDUS Abbas. 103. 111
Accidentium vocabulo Tridentina ſynodus cur abſtinuerit. 45
Acta Martyrum Alutinenſium. 198
Adoratio euchariſtiæ. 83. 85. 163
Adrevaldus. 167
Agere, agenda, actio nuptialis. 201
Ἅγια dicta ante conſecrationem a Græcis, a Latinis ſancta. 81. 222
Albertinus refellitur. 23. 24. 41. 44. &c.
Alcuinus. 40. 46. 60
Alexander Epiſc. Alex. 31
Algerus. 171
Amalarius. 102. 174. 223
Ambroſius in Hexaëm. 39
—— libro de initiandis. 39. 192. 221
—— in obitu Valentin. 209
—— libro 1. de offic. 158
—— libro 2. de offic. 77
—— libro de myſt. Incarn. 8
—— Comment. in Pſalm. 158
—— ſermone x. 231
Ambroſii locus e libro 1. Offic. explicatur. 203
AMEN reſpondetur. 133. 134
Ammianus. 222
Amphilochii nomine vita S. Baſilii. 82 & *inter addenda.*

Ἀναδεικνύαι.

Digitized by Google

INDEX.

Ἀναδεικνύειν. 155
Anaſtaſii Bibl. collectanea. 53
Anaſtaſius in Ὁδηγῷ. 9. 10. 21. 29. 30. 38. 89. 116
Anaſtaſius preſb. auctor collectancorum contra Severianos, tomo IV. antiq. lect. Henrici Caniſii. 4. 13
Anaſtaſius preſb. in compendio philoſophico MS. 29. 57
Anaſtaſii preſb. Χρήσεις δογματικαί. 13
Anaſtaſius alter Sinaïta. 140. 212
Ἀναστελλεῖν. 227
Ἀναφέρειν, quid ſit. 202
Angeli quomodo viſi Abrahamo, in ſententia Synuſiaſtarum. 61
Anonymi duo. 172
Anonymus Cellotianus. 171. 185
Antitypa cur dicantur. 80
—— ante conſecrationem. 81. 102
—— in media conſecratione. 113
—— poſt conſecrationem. 81. 82
Antitypa myſteria. 82. 152
Apollinarii hæreſis. 53. *& inter addenda.*
Apollinarii liber de fide. 2
Apollinarii liber de incarnatione. 4
Apollinario attributa a Græcis Julii Papæ epiſtola. 5
Apollinarius Synuſiaſta. 55. *& ſeqq.*
Apollinariſtæ mitiores. 54
Atator. 106
Arcani diſciplina. 80
Aredii teſtamentum. 214
Arnoldus Bonævallis. 43. 81
Aſcelinus monachus. 167. 193
Aſcodrogitæ. 217
Athanaſii epiſtola ad Epictetum. 4. 8. 55. 56. 63
—— liber de ſalutari adventu Chriſti. 6
—— Oratio III. contra Arianos. 90
—— ſymbolum. 66
Auctor librorum de Eccleſ. hierarchia. 77
Auctor librorum de Sacramentis, apud Ambroſium. 90. 130
—— locus ejus auctoris explicatur, e libro IV. cap. IV. 160
Auctor libri de Perpetuitate fidei Chryſoſtomum non intellexit, nec Theodoretum. 16. nec Ambroſium, nec Auguſtinum, nec Facundum, nec Tertullianum. 161
Auctor ſerm. de cataclyſmo, apud Auguſtinum. 158
Auguſtini locus, Enarr. in Pſalm. III. explicatur. 149
—— Enarr. in Pſalm. XCVIII. explicatur. 141
—— Epiſt. XXIII. ad Bonifat. explicatur. 146. 153
—— Libro contra Adimantum, explicatur. 148
—— Lib. III. de doctr. Chr. cap. XVI. explicatur. 159
—— Lib. LXXXIII. quæſt. q. LXI. explicatur. 158
—— Sermo ad Infantes explicatur. 120 *& ſeqq.*
—— Sermo LIII. de verbis Domini explicatur. 145
—— De bono viduitatis, emendatur. 201
Auguſtinus citatur. Enarrat. II. in Pſalm. XXI. 150. 152
—— Enarr. II. in Pſalm. XXXIII. 80. 132. 133
—— In Pſalm. LXVIII. 40
—— In Pſalm. XCIV. 211
—— In Pſalm. C. 152
—— In Pſalm. CXXIV. 58
—— In Pſalm. CXXV. 124
—— Epiſtola XXX. 127
—— Epiſtola LIX. 135
—— Libri contra Fauſtum. 56. 81. 85. 130. 135. 138. 145
—— Libri de Civitate Dei. 88. 90. 91 129. 142. 150. 151
—— Libro III. de conſenſu Evang. 46. 135
—— Libro II. contra litt. Petiliani. 214
—— Libro V. de baptiſmo 138
—— Libro I. contra Creſcon. 130
—— Libro de agone Chriſt. 122
—— Libro de fide & ſymbolo. 36
—— Libro LXXXIII. quæſt. 36. 45. 72
—— Libro 2. de moribus Manich. 39
—— Libro I. contra adverſarium legis. 129
—— Libro contra Adimantum. 144
—— Sermo ad Neophytos. 174
—— Sermones de diverſis. III. 121. 231 125. 135 137. 203. *& initio hujus Indicis, pag.* 231
—— Sermones de verbis Domini. 80 123. 214. 221
—— Sermone II. de verbis Apoſtoli. 144
—— Serm XLVIII. de ſanctis. 128
—— Serm in feria II. Paſchæ. 126. 127

Digitized by Google

—— Serm. a Pariſ. additi 80
—— Serm. a Sirmondo editi. 134. 145
—— Serm. a Vignerio editi. 121. 136
—— Tract. in Joannem. 76. 80. 123
130. 136. 142. 187
Avitus Vienuenſis. 127

B

Baluzius. 198
Baptiſmi diſcrimen ab euchariſtia & incarnatione. 163. 164
Baſilius. 35. 94
Baſilii liturgia. 83. 104
Benedictionem mittere. 204
Berengarius. 167. 168
Bertrami liber de corpore & ſanguine Domini eſt Joannis Scotti. 161. 163
165. & ſeqq.

C

Calicem diaconus benedicit in orientali Eccleſia. 204
Calices in altari plures. 218
Canones Romani. 200
Capſa quid ſit. 223
Caro Chriſti duplex. 119. & ſeqq.
Caro Chriſti terrena. 140
Carolini libri. 99
Cellotius. 171
Choregiſcopi. 197
Chryſoſtomus, quo loco, quo anno obiit. 14
Chryſoſtomi quæ dicitur liturgia. 111
202. 204. 205
Chryſoſtomi homil. x i i. in Gen. 32
—— in Pſalm. x. 32
—— homil. LXXXIII. in Matth. 119. 158
—— homil. c x x x i i i. in Matth. 51
—— homil. x l v. in Joan. 137
—— homil. x x. in Rom. 211
—— homil v i i i. in i. Cor. 119
—— homil. x x i v. in i. Cor. x. 17
27. 68. 143. 174
—— in epiſt. ad Hebræos. 226
—— de div. N Teſt. locis. 131
—— de ſacerdotio. 118
Codices Sacramentorum Eccl. Rom. 77. 126. 201. 224
Collatio Carthagin. 197. 198
Collatio C P. 67
Communio ſanctorum, quid ſit. 136. 143
Communionis complementum. 217
Concilii Ancyrani canon i. explicatur. 201
Concilii Antiocheni canon x i. explicatur. 197
Concilii Arauſicani I. canon x v i i. explicatur. 216
Concilii Arelat. I. canones x v. x v i i. & xviii. explicantur. 195. & ſeqq.
Concil. Arelat. I I. 206
Concil. Arelat. V. 210
Concil. Bracar. I V. 205
Concil. Calchedonenſe. 65
Concil Carthag II. ſub Genedio. 201
Concil. Carthag. IV. ut dicitur. 199. 206
Concil Illiberitanum. 197. 206
Concilii Laodiceni canon xxv. explicatur. 201. 204
Concil. Nicænum. 199. 201. 206
Concil Nicæn. II. vide Nicæna Synodus.
Concil. Toletan. anni D x c v i i. 197
Concilii Turonenſis II. canon III explicatur. 215
Concil. Vaſenſe I I. 200
Conditorium. 222
Confectum crucis Domini. 204. 217
Conficere, quid ſit. 221
Confirmari calice. 217
Conſecratio fit verbis & manu ſacerdotis. 102. verbis Chriſti. 103. 115
Conſecratio in multis antiquis Miſſis facta ſine expreſſa invocatione Spiritus ſancti. 10
Conſecrationem virtute propria peregiſſe Chriſtum ſenſit Innocentius III. 111
Conſtitutionum Apoſtol. auctor. 81
155. 198. 202 205. 207. 215
Converti panis ſubſtantiam in corpus Chriſti dixit etiam Bertramus, ſed ſubdole. 181. in corporis Chriſti ſubſtantiam 183. 190
Corporis adſpectabilis vide. 31 86
—— eſſentia ſenſibilis. 86
Corporis ſpine. 38
Corpus Chriſti apud Aug. cum dicit ſacramentum corporis Chriſti, eſt corpus Eccleſiæ. 135
Corpus Chriſti expers eſſe materiæ Syneſiaſtæ dixere. 60
Corpus Chriſti frangitur. 143
Corpus Chriſti geminum. 140. 141
Corpus Chriſti in euchariſtia an ſeceſſui obnoxium. 171
Corpus Chriſti myſticum Eccleſiam vocat Bertramus. 186

Corpus Chriſti ore ſumunt etiam impii, & ipſam carnem. 139
Corpus Chriſti per myſterium, quid ſit Bertramo. 183. 189
Corpus unum in Euchariſtia, non duo corpora 48 49. 50. & ſeqq.
Crucis titulus. 226. & ſeqq.
Cumeanus Abbas. 203
Cyprianus. 136. 138. 150. 151. 196. 197 198. 203. 214
Cyrillus Alexandrinus. 6. 95
Cyrillus Hieroſolym. 82. 164
Cyrillus Lucaris. 92

D

DEo corpus ſui generis Tertullianus adſcripſit. 57
Deum eſſe corpore præditum dixere Synuſiaſtæ, cum Origeniſtis. 56
Deus, ἀνθρωπος. 56
Diaconi offerunt. 203
Diaconi ne offerant. 195 & ſeqq.
Diaconorum officia. 200 & ſeqq.
Dionyſio Alex. attributa falſo epiſtola ad Paulum Samoſat. 2. 58
Dioſcorus Alex Monophyſita. 65. 67
Du-Cangius. 217
Durandus Abbas. 168
Δυναμις, φύσις. 35. 36

E

ECcleſia caro & ſanguis Chriſti. 138. & ſeqq. 149
Egbertus Eborac. 222. 224
Elevatio euchariſtiæ poſt conſecrationem. 113
Eligius Noviom. 188
Ephræmius Antioch. 4. 86. 115
Epiphanius. 31. 55. 82. 200
Eſſentia corporis. 86
Euchariſtia imago dominicæ paſſionis. 152. & ſeqq.
Euchariſtia incarnationis figura. 71 72 80. 81
Euchariſtia ſacramentum corporis Chriſti quod eſt Eccleſia. 123. & ſeqq. 137 & ſeqq.
Euchariſtia ſignum corporis Chriſti. 148 figura corporis Chriſti. 149. 156
Euchariſtiæ myſterium Infantibus ipſo die baptiſmi expoſitum. 121
Eulogius Alexandrinus. 4
Euſebius Cæſarienſis. 158. 197
Euthymius in Panoplia. 14
Eutychis errores. 55

F

FAcundus Hermian. 57. 94 99
Facundi locus de ſacramento corporis Chriſti explicatur. 147
Fauſtus Reienſis, inter opera Auguſtini 41
Fermentum quid ſit. 219. 220
Fermentum unitatis noſtræ Chriſtus. 132
Fides in euchariſtia myſterium non operatur. 176
Figura, & veritas, in quo differant. 175
Filius hominis, Verbum Dei, hæreticorum quorumdam ſententia. 56
Flavianus CP. 57
Flodoardus. 194. 223. 224
Florus in Paulum. 120
Forma, quid. 43
Fortunatus. vide Venantius.
Fronto, Canon. Regul. 220
Fulbertus Carnot. 200
Fulgentius. 120. 150

G

GAudentius Brixienſis. 95. 122 124 155 158
Gelaſius Papa. 41 62. 206.
Gelaſii Papæ locus explicatur. 96
Gelaſii Papæ nomine tractatus adverſus Lupercalia. 209
Gelaſii Papæ Sacramentarium. 187
Gennadius Maſſil. 61
Gratia intelligibilis. 118
Gratianus. 43
Gregorii M. Sacramentarium. 187
Gregorius M. 49. 94
Gregorius II. 218
Gregorii II. nomine confictæ duæ ad Leonem Iſaurum epiſtolæ 60
Gregorius Nazianz. 5. 14. 34 53. 55. 56. 82.
Gregorius Nyſſenus. 55 153
Gregorius Turon. 224

H

HAymo Halberſt. 34. 99. 186
Herigerus Lobienſis. 166. 168. 185 ſuſpectæ fidei. 169 170

INDEX.

Heſychius. 119. 134. 153
Hieronymus. 79. 110. 139. 140. 155. 199. 203. 208. 213. 221.
Hieronymo liber adſcriptus de ſeptem ordinibus. 205
Hilarius Diaconus. 226
Hilarius Pictav. 31. 39. 41. 42. 137. 215
Hildebertus Turonenſis. 102
Hincmarus. 98. 131. 132. 133. 143. 151. 153. 156. 167.
Hippolyti Portuenſis nomine liber de conſummatione mundi. 155. 156
Honorii Papæ cauſa adhuc ignota. 54. 55.
Hormiſdas Papa. 57
Hoſtia Chriſtus offertur in altari. 126
Hugo a S. Victore. 81. 125. 140
Hypoſtaſis. 40

I

ICONOMACHI Chriſti corpus eſſe in euchariſtia confitentur. 101. 114
Iconomachi orientales ab Eutychianiſtis prognati. 114
Jeremias C P. 18. 48
Imaginarius ordo. 228
Innocentius I. 219. 220
Innocentius III. 44. 110. 111. 112. 122. 123. 196. 217.
Intelligibile ~~in euchariſtia~~ quid ſit. 118. 119. 120. *&* *ſeqq.* 162.
Interius & exterius, pſeudo-Ratramno quid ſit. 179. *&* *ſeqq.*
Joannes Carpathi Ep. 202
Joannes Damaſc. contra Acephalos. 7. 14. 28. 72.
Joannes Damaſc. lib. IV. orthod. fidei, cap. XIV. 27. 48. 98. 101. 163
Joannis Hieroſolym. locus de euchariſtia explicatur. 79
Joannes Scottus. 165. *&* *ſeqq.*
Jonas Aurelian. 159. 166
JOURNAL DES SCAVANS. 231
Irenæus. 80
Iſidorus Hiſpalenſis. 95. 151. 197. 205
Iſidorus Peluſiota. 97
Judaïcæ religioni abrenuntiantium formula. 162
Ivo Carnotenſis. 130
Juſtiniani Novella : *inter addenda.*
Juſtinus Martyr. 80. 207. 221
Juſtino adſcripta expoſitio fidei. 66

L

LACTANTIUS. 211
Lanfrancus Cantuar. 44. 124. 168. 187
Laurentius Novar. 210
Leo Papa. 57. 60. 63. 68. 95. 117. *&* *initio Indicis, pag.* 231
Leontius Byzant. 58. 60
Liber Pontificalis. 220. 223
Liberatus. 14. 58
Liturgia. *vide* Chryſoſtomi, *&* Miſſa.

M

MABILLONIUS. 171. 172. 219. 221. 228.
Macarius Alexandr. 82
Magdeburgenſes. 91. 119
Manducatio corporis Chriſti gemina. 141
Manducatio ſpiritalis. 142. 144
Manducatio ſpiritalis altera. 159
Manes in quo diſcreparet ab Eutyche. 61
Marcianus Monophyſita. 60
Martyria Chriſti, & martyr Chriſtus. 128
Materia ὕλη. 33. nihil. 36.
Materia, tota ſubſtantia rerum materialium : ſubſtantia accidentium ſuſceptrix. 34. 43
Maximus Aquileïenſis. 54
Maximus martyr. 54. 62
Μεταβάλλεσθαι & μεταποιεῖσθαι, tranſubſtantiationem ſignificant. 92
Μετουσίωσιν dicere antiqui Patres nec potuere, nec debuere. 93
Micrologi auctor. 217
Minutius Felix. 211
Miſſa Gallicana vetus. 108
Miſſa Gothica. 83
Miſſæ Gothicæ canon. 104. canonem non habet ante *Qui pridie.* 103
Miſſa Mozarabica. 108. 229. unde nomen habet. 113
Monotheletarum hæreſis adhuc ignota. 54. 55. 178.
Monumenta Eccleſiæ Græcæ. 77
Muzarabes unde dicti. 113
Myſteria antitypa. 82. 152
Myſterium fidei in forma conſecrationis calicis habet Miſſale Gothicum. 105
Myſterium quid ſit. 77. 78. 79. 133. 134
Quid ſit *Poſt myſterium.* 109
Myſterium quando veritati opponitur, quid ſit. 175. 181

Myſterium quando ipſi corpori opponitur, non veritati corporis opponitur, ſed palpabilitati. 156. 161
Myſterium Deus operatur, non fides. 161
Myſterium unitatis noſtræ Chriſtus ſub panc. 130. 131. 132. 146. 147. 148. 186
Myſtica ſymbola cur appellata. 77. *& ſeqq.*
Myſtica ſynodus Nicæna. 133
Myſticum corpus quodnam dicatur. 133. 134. 186.

N

NATURA, quid ſit. 33. 39. 42. 51
Natura, & proprietas, idem. 98
Neſtoriana hæreſis jam a temporibus Athanaſii eruperat. 6
Neſtorianam hæreſim Chryſoſtomus prædamnavit. 47. 70
Nicæna II. ſynodus. 84. 98. 100. 101. 227. 228.
Nicephorus CP. 14. 48. 101
Nicetas. 35
Nicolaus Cabaſilas. 84

O

OBLATIONARIUS ſubdiaconus. 201. 221
Odo Cluniacenſis. 224
Oecumenius. 80
Offerendi vox quid ſignificet. 196
Offerre calicem, offerre euchariſtiam, diaconorum fuit. 196. 203
Οἰκονομία, paſſio Domini. 158
Ὁμούσιν vocabulum. 94
Optatus. 77. 197. 226
Ordo Ambroſianus. 204. 217
Ordo Romanus. 203. 204. 207. 217. 218. 219. 221. 222. 224.
Origenes in Leviticum. 211
—— in Matthæum. 34
—— in Joannem. 140
—— libro de oratione. 34
Origeniſtarum error de Deo corporeo. 56.
Oroſius preſbyter. 56
Οὐσία quid ſit. 29. 31
Οὐσία αἰσθητή. 115
Οὐσία corporis aſpectabilis. 86. 87
Οὐσία γεννητὴ, Verbum. 31
Οὐσιώδης mutatio ſymbolorum in euchariſtia. 88

P

PAMPHILI Abydeni nomine epiſtola ſuppoſititia. 65
Panis, euchariſtiæ figura apud Hieremiam. 82
Panis vitæ cum dicitur, naturæ duæ in euchariſtia deſignantur. 86. 95
Paſchaſius Radbertus. 95. 166. 173. 180. 184. 186. 192.
Paulinus Nolanus. 149. 156. 218. 227. 228
Paulini Nolani locus difficilis explicatur. 127. 128. 197
Pelagius I. 218
Pertinere nos ad ſe Chriſtus voluit. 129
PETRUS DE MARCA. 166
Philaſtrius Brix. 217
Phœbadius Agennenſis. 57
Photius CP. 4. 18. 115
Φύσις, quid ſit. 29. 38
Φύσεις δύο τῇ ὑποστάσει Pater & Filius. 31
Piſcatorie agere, non Ariſtotelice. 42
Polemius Synuſiaſta. 5. 65
Primaſius, auctor libri, qui Prædeſtinatus inſcriptus eſt. 204. 217
Procopius Gazæus. 35
Proprietas figuræ opponitur, aliquando & myſterio. 175
Proſper. 155
Προσφέρειν, quid ſit. 202
Ψυχὴ aliud nihil eſt quam ζωὴ Synuſiaſtis, & Monotheletis. 62

R

RABANUS Mog. 173. 197. 205
Rabani Mog. locus de ſacramento altaris reſtituitur & explicatur. 173
Radulfus Flaviacenſis. 210
Ratramni liber, *vide* Bertramus.
Remigius Autiſiod. 193. 222
Remigius Rem. 223
Repræſentandi vox apud Tertullianum quid ſignificet. 154. *& ſeqq.*
Robertus Pullus. 43
Rodericus Toletanus. 113
Rufinus. 41. 198. 201

S

SACRAMENTARIUM Gallicanum. 225
Sacramentum, & res ſacramenti. 125. 189

Sacramentum eſt corpus Chriſti. 123
Sacramentum corporis Chriſti in altari, hoc eſt, ſacramentum corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia. 123. 146. 149
Sacramentum corporis Chriſti corpus Chriſti eſt ſecundum quemdam modum. 146
Sacramentum corporis Chriſti, hoc eſt, corpus Chriſti quod eſt ſacramentum. 151.
Sacramentum corporis Chriſti non eſt proprie corpus ejus, ſed in ſe myſterium corporis ejus continet. 147
Sacramentum fidei, fides eſt. 146
Sacrificium altaris Chriſtus primus obtulit, & offerri docuit. 126
Sacrificium corporis Chriſti, quod preſbyteri offerunt. 129. quod eſt corpus Chriſti, quod male utentibus perniciofum eſt, quamvis divinum: quod immolamus, quo alimur, quo Dei altare ſolus Chriſtus implet. 130
Sacrificium corporis ſui norunt fideles. 150.
Salmaſius. 43
Sancta feminei generis, & *ſancta* neutrius. 219
Sancta ſacrificia illibata, dicta panis & vinum ante conſecrationem. 81. 122
Sanctificetur nomen tuum, quo ſenſu. 110.
Sanctorum communio, quid ſit. 136. 143.
Severus Monophyſitarum Acephalorum anteſignanus. 54
Σέϐεϑαι vocabulum apud ſacros ſcriptores ſoli numinis adorationi competit. 163.
Sigebertus. 166. 171
Socrates. 198
Solis Novi feſtum apud gentiles VIII. Kal. Januar. *Initio Indicis, pag.* 231
Specialiter, quid ſit. 172
Species quid ſit: ſpecies panis ac vini. 45.
Species, cum veritati opponitur, quid ſit. 181
Spiritalis converſio panis a Bertramo quæ dicatur. *ibid.*
Spiritaliter intelligi corpus Chriſti in euchariſtia dixit Bertramus. 178
Spiritus eſt qui vivificat, ut intelligat Auguſtinus. 141. ut Bertramus corrumpat. 177
Stephanus preſb. 227
Stercoraniſtæ. 171
Στηλιχαφεῖν. 227
Subſtantia, quid ſit. 40
Subſtantiæ nomen pro qualitate uſurpatum falſo aliqui dixere. 41
Subſtantia vel natura, apud Gelaſium. 97
Subtilem hominem Chriſtum dixere Eutychianiſtæ. 61
Suidas. 57
Symbolum Eccleſiæ Africanæ. 136
Syneſius. 133. & *inter addenda.*
Synodus Cariſiaca. 102
Synuſiaſtæ unde appellati. 5. 56

T

TERTULLIANUS, lib. de ſpectac. 134. 222.
— lib. de Monogamia. 208. 212
— lib. de fuga in perſec. 210
— lib. de baptiſmo *ibid.*
— lib. ad Scapulam. 211
— in Apologetico. *ibid.*
— lib. de jejuniis. *ibid.*
— lib. de præſcript. hæret. 212
— lib. I. ad Nationes. 218
— lib. de Corona. 206
— lib. de carne Chriſti. 37
— lib. de anima. 40
— lib. de idololatria. 138
— lib. adverſus Praxeam. 52
— lib. adverſus Judæos. 82. 217
— lib. I. contra Marcion. 155
— lib. III. contra Marcion. 81
— lib. IV. contra Marcion. 18. 81
— lib. V. contra Marcion. 152
Tertulliani locus de Exhortatione caſtitatis explicatur. 207. & *ſeqq.*
— locus e libro I. contra Marcionem cap. XIV. explicatur. 154
— locus e libro IV. contra Marcionem cap XL. explicatur. 157
Theodoretus, dialogo I. 19. 58. 59. 66. 76. 117.
— dialogo II. 18. 29. 30. 38. 59 65. 78
— dialogo III. 9. 80. 163
— libro I. hæret. fab. 56
— libro IV. hæret. fab. 65
— libro I. Eccleſ. hiſt. 198
— in caput XI. ad Rom. 133
— in epiſt. I. ad Cor. 138
Theodoreti locus ex dialogo II. explicatur. 73. & *ſeqq.*

Digitized by Google

I N D E X.

Theodoretus, in opuſculis quæ ſunt inter Athanaſii opera. 61
Theodorus Cantuar. 207
Theodorus Hieroſolym. 69
Theodorus Mopſueſt. 4. 101. 165
Theorianus. 14. 33
Titulus crucis. 226. & ſeqq.
Transformandi verbum, de converſione panis in corpus Chriſti, in Miſſali Gothico. 84. 110
Tranſlatio frugis in corpus Chriſti, & calicis in cruorem, in Miſſa Gothica dicitur, quæ nunc tranſubſtantiatio. 110.
Tranſponi panem in corpus Chriſti dixit Bertramus, ſed ſubdole 183
Tranſubſtantiatio ex Theodoreti diſputatione conſequitur. 89
Tranſubſtantiationis vocabulum nec potuit, nec debuit ab antiquis uſurpari. 93.
Turris, quid ſit. 223

V

WALAFRIDUS Strabo. 99. 101
Valentinus Apollinariſta. 5
Valterius Abbas. 175
Ubiquiſtæ. 66
Vel pro &. 97
Venantius Fortunatus. 224
Verbum Dei, filius hominis. 56
Veritas, & myſterium ſive figura, opponuntur. 175. 181
Victor Vitenſis. 197. 201. 214. 217
Vigilius Tapſenſis. 40. 57. 59. 61. 64. 66. 68. 93. 230.
Vincentius Lirinenſis. 191. & *inter Addenda*.
Vitæ Patrum. 77
Urbici diacones. 196. 197

Y

Y̓λη, βρῶμα. 33
Ylambertus. 51

CORRIGENDA, VEL ADDENDA.

PAg. 3. *in notis*, v. 1. *adde:* ut apud Syneſium, epiſtola LXVI. vel μονήρη, ut apud Juſtinianum, Novella v.
Pag. 7. *lege, ut quid me vultis occidere, hominem.*
Pag. 12. cap. VII. *lege, cum Chryſoſtomo de Euchariſtia paria ſenſiſſe.* Cap. VIII. *lege, ac Theodoreto: Orientis cum Occidente jam a prioribus ſæculis maximam conſenſionem eſſe.*
Pag. 20. v. 5. *lege, quæ facta eſt.*
Pag. 25. v. 2. *lege*, nunc repudiant iſti.
Pag. 34. v. 12. *lege*, materia.
Pag. 42. v. 4. *lege*, alium.
Pag. 55. v. 22. *lege*, receſſit, (niſi forte quis Apolinarii patris priorem, poſteriorem filii fuiſſe errorem exiſtimat:)
Pag. 56. *poſt* v. 14. *adde:* E Latinis autem, ut ceteros ſileamus, hunc Apollinaris errorem dilucide patefacit Vincentius Lirinenſis in Commonitorio. *Dominicam carnem,* inquit, *non de ſancta virginis Mariæ carne ſuſceptam, ſed de cælo in Virginem deſcendiſſe dicebat: eamque mutabundus ſemper & dubio modo coæternam Deo Verbo, modo de Verbi divinitate factam prædicabat. Nolebat enim in Chriſto eſſe duas ſubſtantias, unam divinam, alteram humanam: unam ex patre, alteram ex matre: ſed ipſam Verbi naturam putabat eſſe diſciſſam: quaſi aliud ejus permaneret in Deo, aliud vero verſum fuiſſet in carnem. Ut cum veritas dicat ex duabus ſubſtantiis unum eſſe Chriſtum: ille contrarius veritati ex una Chriſti divinitate duas adſerat factas eſſe ſubſtantias. Hæc itaque Apollinaris.*
Pag. 62. v. 4. *lege*, Gelaſius Papa, ſive alius auctor eſt epiſtolæ.
Pag. 82. v. 19. *lege*. Nazianzenus, auctor vitæ S. Baſilii ſub Amphilochii nomine, cap. XVII. & Macarius.
Pag. 88. v. 33. *lege*, & conſubſtantiale noſtro.
Pag. 91. v. 24. *lege*, in altero.
Pag. 134. v. 4. *lege*, ante pſeudo-Ratramnum.
Pag. 144. v. 16. *lege*, ut ipſe in Chriſto ſit.
Pag. 169. v. 12. *lege*, *quæ falſa.*
Pag. 175. v. 20. *lege*, *ſanguis*,
Pag. 213. v. 32. *lege*, ſpiritale.
Pag. 214. *in notis lege*, *Cyprianus.*
Pag. 217. v. 6. *lege*, multo ante.
Pag. 220. v. 11. *adde:* Sumptum id verbum ex parabola fermenti, Matth. XIII, 33.

Digitized by Google

SVMMA PRIVILEGII Regis Chriſtianiſſimi.

CAUTUM eſt auctoritate Regis, ne quis intra annos octo proximos librum, qui ſic inſcribitur, *Sancti* JOANNIS CHRYSOSTOMI *epiſtola ad Cæſarium Monachum:* JOANNES HARDUINUS *Societatis* JESU *notis illuſtravit*, &c. abſque permiſſu FRANCISCI MUGUET, Regis & Illuſtriſſimi Archiepiſcopi Pariſienſis Typographi, imprimat aut divendat, a die publicationis horum exemplarium. Qui ſecus fecerit, multa in diplomate Regio indicta multabitur. Datum Verſaliæ, die III. Februarii anno Domini MDCLXXXIX. Sic ſignatum. De mandato Regis.

DE LA BAUNE.

Publicari liber cœptus eſt, *die* XXI. *Maii.*

EGO JACOBUS LE PICART, Societatis JESU in Provincia Franciæ Præpoſitus Provincialis, facultatem concedo, ut liber cui titulus eſt, *Sancti* JOANNIS CHRYSOSTOMI *epiſtola*, *cum notis & diſſertatione* P. JOANNIS HARDUINI, quem librum Societatis noſtræ Theologi approbarunt, typis mandetur. Flexiæ, die v. Julii, MDCLXXXVIII.

JACOBUS LE PICART.

619933

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

2564

Digitized by Google